

अष्टि वैचन्द्र लालभाई-जैनपुस्तकोदारे-ग्रन्थाङ्कः ५७.

श्रीमत्पूर्वाचार्यसंकलिता सूक्तमुक्तावली ॥

प्रसिद्धिकर्ता— शा० जीवनचंद साकरचंद जहेरी, अस्यैकः कार्यवाहकः ।
इवं पुस्तकं मोहमय्यां शाह जीवनचंद साकरचंद जहेरी, जहेरी बाजार इत्यनेन निर्णयसागरमुद्रणागारे
कोलभाटवीथ्यां २३ तमे निलये रामचंद्र येसू शेडगेद्वारा मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।

[अस्य पुनर्मुद्रणाद्याः सर्वधिकारा एतद्गुण्डागारकार्यवाहकाणामायत्ताः स्यापिताः]

श्रीनीरसंबल २४४८. विक्रमसंवत् १९७८. आहृतम् १९२२.

वैतनं रूप्यकद्वयम्.

प्रथमसंस्कारे प्रतयः १०००]

[Rs 2-0-0]

[All Rights Reserved by the Trustees of the Fund.]

Printed by Ramchandra Yesu Shedge, at the "Nirnaya-sagar Press," 23, Kolbhat Lane, Bombay.

Published for Sheth Devchand Lalbhái Jaina Pustakoddhár Fund, at 426 Javeri Bazar Bombay, Office of Sheth D. L. J. P. Fund,
by Jivanchand Sákerchand Javeri.

FOREWORD.

This is the 57th volume of the series that we have been sending forward. In issuing it to the public we have to put on record the great loss that we have suffered in the death of two of our earnest workers and sympathisers. The first of them to whom we would refer is Muni Maharaj Punnyas Shree Mani Vijayajee. And the second is Sheth Naginbhai Ghelabhái Javeri. The former succumbed to a disease after a very short illness. He was the most energetic and devoted guide of ours in our task. The latter died at the age of 45. He was the chief Trustee of this Fund. Both have been victims of premature and early death. All the 56 volumes of this series were issued during the period when Sheth Naginbhai was a trustee. He died in Bombay on the 20th of November 1921, as a consequence of his death the responsibility of publication has fallen on us.

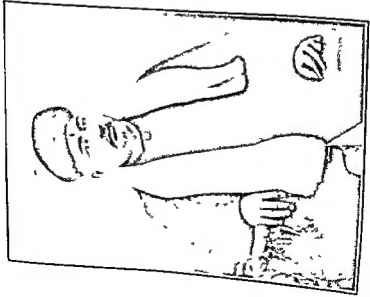
In conclusion we take leave to tender our heart-felt thanks to Shreemân Âgamoddhâraka Vyâkhyapragna Âchâr्या Mahârâj Shree Ânanda Sâgar Sûri for the kind and valuable help rendered by him in editing this volume called "Shree Sûkta-Muktâvâlee." It is an original work written by some Âchâr्या (gâvârî) of old. And the Jain public ought to be thankful to Shreemân Ânanda Sâgar Sûri to have made it accessible to the community.

RINA VAWANI, VIKRAM YEAR 1978 }
Bombay, 6th April 1922

JIVANCHAND SAKERCHAND JAVERI,

A Trustee for himself & Co-Trustees.

श्रेष्ठी देवचंद लालभाई जह्नवेरी.

जन्म १९०९ वैशाखाब्दे

निर्याणम् १९६२ वैशाखाब्दे

कार्तिकशुक्लद्वादश्यां, सूर्यपुरे

पौषकृष्णतृतीयायाम्, मुम्बय्याम्.

The Late Sheth Devchand Lalbhai Javeri.

Born 1853 A. D. Sura*.

Died 13th January 1906 A. D. Bombay,

10000-1-21.

श्रेष्ठि देवचन्द्र लालभाई जैनपुस्तकोद्धार-ग्रन्थाङ्के-

श्रीचीराय नमः

श्रीमतप्राचीनाचार्यकृता-

श्रीसूक्तमुक्तावली ।

धर्मोपदेशसूक्तानि १

वीरं विश्वगुरुं नत्वा, कृत्वा यत्नेन संग्रहम् । सदोपकारिसूक्ताली, स्वान्यपाठाय लिख्यते ॥ १ ॥ पूज्यपूजा दयों दानं, तीर्थयात्रा जपस्तर्पः । श्रुतं परोपकारार्थं, मर्त्यजन्मफलाष्टकम् ॥ २ ॥ शिष्टे सङ्गः श्रुतौ रङ्गः, सङ्क्षेपाने धीर्धृतौ मतिः । दाने शक्तिर्गुरौ भक्तिः, पठेते सुकृताकराः ॥ ३ ॥ देवपूजा गुरुपास्तिः, स्वाध्यायः संयमस्तपः । दानं चेति गृहस्थानां, पट् कर्माणि दिने दिने ॥ ४ ॥ जिनपूजनं विवेकः सत्यं शौचं सुपात्रदानं च । महिमकीडांगारः शृङ्गारः श्रायकत्वस्य ॥ ५ ॥ यद्भक्तिः सर्वज्ञे यद्यस्तत्प्रणीतसिद्धान्ते । यत्पूजनं यतीनां फलमेतज्जीवितव्यस्य ॥ ६ ॥ दानं सुपात्रे विशदं

च शीलं, तपो विचित्रं शुभभावना च । भवार्णवोच्चारणसत्तरेण्डं, धर्मं चतुर्धा मुनयो वदन्ति ॥ ७ ॥ श्रीमज्जिनेशनमनं
तिलकत्यलीके, वक्षःस्थले विमलमालति सद्दिवेकः । ताडङ्कति श्रवणयोः सुगुरुपदेशस्यागस्तु कङ्कणति पाणितले सतां
हि ॥ ८ ॥ जैनो धर्मः प्रकटविभवः संगतिः साधुलोके, विद्वद्गोष्ठी वचनपटुता कौशलं सत्क्रियासु । साध्वी लक्ष्मीश्चरण-
कमलोपासना सद्गुणानां, शुद्धं शीलं मतिरमलिना प्राप्यते भाग्यवद्भिः ॥ ९ ॥ जिनभवन् जिनविभ्यं जिनपूजां जिन-
मते च यः कुर्यात् । तस्य नरामरशिवसुखफलानि करपट्टवस्थानि ॥ १० ॥ वरपूजया जिनानां धर्मश्रवणेन सुगुरुसे-
वनया । शासनभासनयोगैः सृजन्ति सफलं निजं जन्म ॥ ११ ॥ दानं वित्तादृतं वाचः, कीर्त्तिधर्मो तथाऽऽयुषः । प-
रोपकरणं कायादसारात्सारमुद्धरेत् ॥ १२ ॥ बुद्धेः फलं तत्त्वविचारणं च, देहस्य सारं व्रतधारणं च । अर्थस्य सारं
किल पात्रदानं, वाचः फलं प्रीतिकरं नराणाम् ॥ १३ ॥ जिनेन्द्रपूजा गुरुर्युपास्तिः, सत्त्वानुकम्पा शुभपात्रदानम् ।
गुणानुरागः श्रुतिरागमस्य, नृजन्मवृक्षस्य फलान्यमूनि ॥ १४ ॥ त्याज्या हिंसा नरकपदवी नानृतं भाषणीयं, स्तेयं हेयं
सुरतविरतिः सर्वसङ्गान्निवृत्तिः । जैनो धर्मो यदि न रुचितः पापपङ्कादृतेभ्यः, सर्पिर्दुष्टं किमिदमियता यत्नमेही न भुङ्क्ते
॥ १५ ॥ करे श्लाघ्यस्त्यागः शिरसि गुरुपादप्रणमनं, मुखे सत्या वाणी श्रुतमवितथं च श्रवणयोः । हृदि स्वच्छा वृत्ति-
विजयि भुजयोः पौरुषमहो, विनाऽप्यैश्वर्येण प्रकृतिमहतां- मण्डनमिदम् ॥ १६ ॥ पिता योगाभ्यासो विषयविरतिः सा
च जननी, विवेकः सौन्दर्यं प्रतिदिनमनीहा च भगिनी । प्रिया क्षान्तिः पुत्रो विनय उपकारः प्रियसुहृत्, सहायो वै-

राग्यं गृहमुपशमो यस्य स सुखी ॥ १७ ॥ धैर्यं यस्य पिता क्षमा च जननी भ्राता मनःसंयमः, सन्तुः सत्यमिदं दया च
 दुहिता शान्तिः स्वयं गेहिनी । शय्या भूमितलं दिशोऽपि वसनं ज्ञानामृतं भोजनं, यस्यैतानि कुटुम्बिनो वद सखे !
 तस्याङ्गिनः कासुखम् ? ॥ १८ ॥ यत्संतोषसुखं यदिन्द्रियदमो यच्चेतसः शान्तता, यद्दीनेषु दयालुता यदपि गीः सत्या-
 मृतास्यन्दिनी । शौर्यं धैर्यमनार्यसङ्गविरतिर्या सङ्कतिः सज्जने, एते ते परिणामसुन्दरतराः सर्वे विवेकाङ्कुराः ॥ १९ ॥
 त्रिसन्ध्यं देवार्चा विरचय चयं प्रापय यशः, श्रियः पात्रे वापं जनय नयमार्गं नय मनः । स्मरक्रोधाद्यारीन् दलय कलय
 प्राणिषु दयां, जिनोकं सिद्धान्तं शृणु वृणु जयान्मुक्तिकमलाम् ॥ २० ॥ दिने दिने मंजुलमंगलाङ्गी, सुसंपदः सौख्यप-
 रम्परा च । इष्टार्थसिद्धिर्वहुला च बुद्धिः, सर्वत्र सिद्धिः सृजतां सुधर्मम् ॥ २१ ॥ धर्मसिद्धौ ध्रुवं सिद्धिर्धुम्नप्रद्युम्नयो-
 रपि । दुग्धोपलम्भे सुलभा, संपत्तिर्दधिसर्पिणोः ॥ २२ ॥ जीवदया जिणधम्मो सावयजम्मो गुरुण पयभत्ती । एअं
 रयणचउकं पुण्णेहि विणा न पावंति ॥ २३ ॥ जं अण्ह न सुहायई, तं पुण परह न वंछिअई । धम्मह एहज मूढो,
 काहुं वलि वलि पुच्छिअई ? ॥ २४ ॥ पूजामाचरतां जगन्नयपतेः सङ्गार्चनं कुर्वतां, तीर्थानामभिवन्दनं विदधतां जैनं वचः
 शृण्वताम् । सदानं ददतां तपश्च चरतां सत्त्वानुकम्पाकृतां, येषां यान्ति दिनानि जन्म सफलं तेषां सुपुण्यात्मनाम्
 ॥ २५ ॥ देवं पूजयतो दयां विदधतः सत्यं वचो जल्पतः, सद्भिः संगमनुद्भूतो वितरतो दानं मदं मुञ्चतः । यस्येत्यं

१ जीवदया जिनधर्मः, श्रावकजन्म गुरुणां पदभक्तिः । एतद् रत्नचतुष्कं, पुण्यैर्विना न प्राप्नुवन्ति ॥ २३ ॥ यत् आमनः न सुखयति, तापुनः परस्मै
 न पाच्छयते । धर्मस्य एतद् मूलं, किं पुनः पुनः पृच्छयते ? ॥ २४ ॥

पुरुषस्य यान्ति दिवसास्तस्यैव मन्यामहे, गोत्रं जन्म च जीवितं च सफलं श्लाघ्या कथा वाग्मिमता ॥ २६ ॥ कर्त्तव्यं
जिनचन्दनं विधिपरैर्हर्षोत्सन्मानसैः, सच्चारित्रविभूषिताः प्रतिदिनं सेव्याः सदा साधवः । श्रोतव्यं च दिने दिने जिन-
वचो मिथ्यात्वनिर्णयनं, दानादौ व्रतपालने च सततं कार्या रतिः श्रावकैः ॥ २७ ॥ वन्द्यास्तीर्थकृतः सुरेन्द्रमहिताः
पूजां विधायामलां, सेव्याः सन्मुनयश्च पूज्यचरणाः श्राव्यं च जैनं वचः । सच्छीलं परिपालनीयमतुलं कार्यं तपो निर्मलं,
धेया पञ्चनमस्कृतिश्च सततं भाव्या च सद्भावना ॥ २८ ॥ देवं श्रेणिकवलपूजय गुरुं वन्दस्व गोविन्दवद्दानं शीलतपः-
प्रसङ्गसुभगां चाभ्यस्य सद्भावनाम् । श्रेयांसश्च सुदर्शनश्च भगवानाद्यः स चक्री यथा, धर्म्यं कर्मणि कामदेववदहो चेत-
श्चिरं स्थापय ॥ २९ ॥ जन्तूनामवनं जिनेशमहनं भक्त्यागमाऽऽकर्णनं, साधूनां नमनं मदापनयनं सम्यग्गुरोर्मननम् ।
मायाया हननं क्रुधश्च शमनं लोभद्वमोन्मूलनं, चेतःशोधनमिन्द्रियाश्वदमनं यत्तत् शिवोपायनं ॥ ३० ॥ सर्वज्ञो
हृदि वाचि तद्गुणगणः कायेन देशव्रतं, धर्मे तत्परता परः परिणतो बोधो बुधश्लाघ्यता । प्रीतिः साधुषु वन्धुता बुधजने
जैने रतिः शासने, यस्यैवं भवभेदको गुणगणः स श्रावकः पुण्यभाक् ॥ ३१ ॥ त्रैकाल्यं जिनपूजनं प्रतिदिनं सङ्घस्य
सन्माननं, स्वाध्यायो गुरुसेवनं च विधिना दानं तथाऽऽवश्यकम् । शक्त्या च व्रतपालनं वरतपो ज्ञानस्य पाठस्तथा,
सैष श्रावकपुङ्गवस्य कथितो धर्मो जिनेन्द्रागमे ॥ ३२ ॥ लक्ष्मीर्दानविवेकसंगममयी श्रद्धामयं मानसं, धर्मः शीलद-
यामयः सुचरितश्रेणीमयं जीवितम् । बुद्धिः शास्त्रमयी सुधारसमयं वाग्वैभवोज्ज्वलितं, व्यापारश्च परार्थनिर्मितिमयः पुण्यैः
परं प्राप्यते ॥ ३३ ॥ सख्यायोपात्तचित्तप्रचयसफलताहेतु दानं सुपात्रे, देयं शुद्धं च शीलं सकलभयहरं पालनीयं

भवद्भिः । वज्रं दुष्कर्मदोलप्रचयविदलने सत्तपःकर्म कार्यं, सर्वानुष्ठानसारं भवभयमथना भावना भावनीया ॥ ३४ ॥
 वाञ्छा सज्जनसंगमे परगुणे प्रीतिगुरौ नम्रता, विद्यायां व्यसनं स्वयोषिति रतिर्लोकापवादाद्भयम् । भक्तिश्चाहति शक्ति-
 रात्मदमने संतर्गमुक्तिः खले, येष्वेते निवसन्ति निर्मलगुणास्तैरेव भूर्भूषिता ॥ ३५ ॥ हस्तो दानविधौ मनो जिनमते
 याचः सदा सूत्रे, प्राणाः सर्वजनोपकारकरणे वित्तानि चैत्योत्सवे । येनैवं विनियोजितानि शतशो विश्वत्रयीमण्डनं,
 धन्यः कोऽपि स विष्टपैकतिलकं काले कलौ श्रावकः ॥ ३६ ॥ निद्रान्ते परमेष्ठिसंस्मृतिरथो देवार्चनाव्यापृतिः, साधुभ्यः
 प्रणतिः प्रसादविरतिः सिद्धान्ततत्त्वश्रुतिः । सर्वस्योपकृतिः शुचिव्यवहृतिः सप्तात्रदाने रतिः, श्रेयोनिर्मलधर्मकर्मनिरतिः
 भ्राष्ट्या नराणां स्थितिः ॥ ३७ ॥ कृत्वाऽहर्हृत्पूजनं यतिजनं नत्वा विदित्वाऽऽगमं, हित्वा संगमधर्मकर्मठधियां पात्रेषु
 दत्त्वा धनम् । गत्वा पद्धतिमुत्तमक्रमजुषां जित्वाऽन्तरारित्रजं, स्मृत्वा पञ्चनमस्क्रियां कुरु करकोडस्थमिष्टं सुखम् ॥ ३८ ॥
 उत्पत्तिर्विमले कुले यतिजने सङ्गो जिनन्द्रे परा, भक्तिर्दानमतिनिदानरहिता चैराग्यबुद्धिर्भवे । सर्वत्रोचितकारिता गुण-
 यतामेकान्तपक्षग्रहः, कुम्राहे विफला क्रिया सुकृतिनः कस्यापि संपद्यते ॥ ३९ ॥ उत्पत्तिः सत्कुलादौ प्रकृतिकरुणया
 व्याकुला चित्तवृत्तिर्व्यावृत्तिः पापयोगात्तदनु गुणकरः साधुसङ्गानुरागः । संसारारण्यभीतिर्गुरुशरणतया कर्मनिर्मूल-
 नेच्छा, प्राग्जन्मोपात्तपुण्यैरिह भवति नृणां सर्वसामग्रिकेयम् ॥ ४० ॥ भक्तिः श्रीवीतरागे भगवति करुणा प्राणिवर्गे
 समग्रे, दीनादिभ्यः प्रदानं श्रवणमनुदिनं श्रद्धया सुश्रुतीनाम् । पापापोहे समीहा भवभयमसमं मुक्तिमार्गानुरागः, सङ्गो
 निःसङ्गचित्तैर्विषयविमुखता हर्षियणामेव धर्मः ॥ ४१ ॥ कर्त्तव्या देवपूजा शुभगुरुवचनं नित्यमाकर्णनीयं, दानं देयं सु-

पात्रे प्रतिदिनममलं पालनीयं च शीलम् । त्वयं शुद्धं स्वस्त्यया नम इह महती भावना भावनीया, आद्यानानेष धर्मो
खिनपतिगदितः पूततिर्वाण्यमार्गः ॥ ४२ ॥ सर्वज्ञार्चाऽनुरक्तिर्विपुलतरघिया तीर्थयात्रानुपक्तिः, पापादाने विरक्तिर्मुनि-
वरचरणारारधनेऽगाधमक्तिः । दानासक्तिः समग्राऽऽग्रहविरतिरिर्धर्मकर्मप्रसक्तिः, केषाञ्चित्तुष्ययोगाद्भवति यदि परं
प्राणिनां प्राप्तिरेषा ॥ ४३ ॥ पूर्यो जिणिदे सुरुई वणसु, जत्तो अ सामाइअपोसहेसुं । दानं सुपत्ते स्ययणं सुतित्थे, सु-
साहुसेवा सिक्खोअममगो ॥ ४४ ॥ जिणाणं पूअजसाए, साहूणं फणुवासणे । आवरसयंमि सज्जाए, उज्जमेह दिणे विणे
॥ ४५ ॥ जत्थ य विसयविदाओ कसायचाओ गुणेसु अणुराओ । किरिआसु अप्पमाओ सो धम्मो सिवसुहोवाओ
॥ ४६ ॥ जाएण जीवलोए दो चोव नरेण सिक्खिअन्वाइ । कम्मेण जेण जीवइ जेण मओ सुग्गइ जाइ ॥ ४७ ॥ नाणं
नियमगहणं नवकारो नयरुई अणीहा य । पंवनयभूसिआणं न दुल्लाहा सुग्गइ होइ ॥ ४८ ॥ पच्चक्खणं पूआ पडि-
क्कमणं पोसहो परवयारो । पंच पयारा जस्स उ न पयारो तस्स संसारो ॥ ४९ ॥ तित्थेसरणं बहुमायभस्सी, सत्तीइ
सत्ताण दया विरागो । समानधम्ममाण य वच्छलत्तं, जिणागमे सारमुदाहरन्ति ॥ ५० ॥

१ पूजा जिनेन्द्रे सुरुषिः मतेयु, बलप्र सामाधिकरौप्येषु । दानं सुपात्रे अरण्यं सुवीर्यं, सुखापुसेवा शिवलोकमार्गः ॥ ४४ ॥ जिनातो पूजायाप्रयोः,
साधूनां पर्युपासने । आत्तदयके स्वाध्याये, उच्छृङ्खल दिने म्रिने ॥ ४५ ॥ यत्र च विषयविरागः, कयापत्यागः गुणेषु अयुसगः । क्रियासु अग्रमादः, स धर्मः
शिवसुखोपायः ॥ ४६ ॥ जातेन जीवलोके, द्वे चोव नरेण शिक्षित्तये । कर्मणा येन जीवति, येन मूढः शुभवति याति ॥ ४७ ॥ ज्ञानं नियमगहनं, नवकारः नयरः,
चिञ्च अनीप्सा ॥ ४८ ॥ पञ्च नकारविभूषितानां, ॥ दुर्लभां सुगतिर्भवति ॥ ४९ ॥ प्रत्याख्यानं पूजा, प्रतिकर्मणं पौपथः परोपकारः । पञ्चसु पेषु यत्नः ॥ प्रचारः
न प्रचारः तस्स संसारः ॥ ४९ ॥ तीर्थेयराणां बहुमायभस्ती, दत्तया सत्त्वानो दया विरागः । समानधर्माणां च वासल्यं, जिनागमे सारं उदाहरन्ति ॥ ५० ॥

पर्वसूक्तानि २

वीथी पंचमि अट्टमि एगादसि चउदसी पण तिहिओ । एआउ सुअतिहीउ गोअमगणहारिणा भणिआ ॥ १ ॥
 वीआ दुविहे धम्मे पंचमि नाणे अ अट्टमी कम्मे । एगारसि अंगाणं चउदसी चउदपुब्बीणं ॥ २ ॥ अट्टमी
 अष्टकर्मन्ता, सिद्धिआभा चतुर्दशी । पञ्चमी केवलज्ञानं, तस्मान्नितयमाचरेत् ॥ ३ ॥ उदयंमि जा तिही सा
 पमाणमिअरीइ कीरमाणीए । आणाभंगडणवरथा मिच्छत्तविराहणं चैव ॥ ४ ॥ सामायिकावश्यकपौषधानि, देवार्चन-
 ज्ञानविलेपनानि । ब्रह्मक्रियादानदयामुखानि, भव्याश्चतुर्मासकमण्डनानि ॥ ५ ॥ व्याख्यानश्रवणं जिनालयगतिर्नित्यं
 गुरोर्वन्दनं, प्रत्याख्यानविधानमागमगिरां चित्ते चिरं स्थापनम् । कल्याकर्णनमात्मशक्तितपसा संवत्सराराधनं, श्राद्धैः
 श्लाघ्यतपोधनादिति फलं लभ्यं चतुर्मासके ॥ ६ ॥ यज्जीवस्योपकारि स्यात्तद्देहस्यापकारकृत् । यच्छरीरोपकारि स्यात्तज्जी-
 वस्यापकारकृत् ॥ ७ ॥ मन्त्राणां परमेष्ठिमन्त्रमहिमा तीर्थेषु शत्रुञ्जयो, दाने प्राणिदया गुणेषु विनयो ब्रह्म व्रतेषु व्रतम् ।
 संतोषो नियमे तपस्सु च समस्तत्वेषु सद्दर्शनं, सर्वज्ञोदितसर्वपर्वसु परं स्याद्धार्षिकं पर्व च ॥ ८ ॥ वृक्षेषु कल्पविटपी
 मनुजेषु चक्री, शैलेषु काञ्चनगिरिस्त्रिदशेषु शक्रः । संजीवनेषु जलदः सुभगेषु लक्ष्मीः, कृत्येषु धर्ममयकृत्यमपि प्रधानम्

१ द्वितीया पञ्चमी अष्टमी, एकादशी चतुर्दशी ॥॥ त्रिथयः । एताः श्रुतत्रिथयः, गौतमगणपरेण भणितः ॥ १ ॥ द्वितीया द्विविधे धर्मे पञ्चमी ज्ञाने
 च अष्टमी कर्मणि । एकादशी अज्ञानां चतुर्दशी चतुर्दशपूर्वाणाम् ॥ २ ॥ २ उदये या तिथिः ॥ प्रमाणमितरस्यां क्रियमाणायाम् । आज्ञाभज्ञानवस्थामि-
 ध्यात्पविराधनाक्षेप ॥ ४ ॥

धन्यसूक्तानि ३

लक्ष्मीः परोपकाराय, विवेकाय सरस्वती । संततिः परलोकाय, भवेद्धन्यस्य कस्यचित् ॥ १ ॥ लक्ष्मीविवेकेन मतिः श्रुतेन, शक्तिः शमेन प्रभुता नयेन । श्रद्धा च धर्मेण समं समेत्य, धन्यस्य पुंसः सफलीभवन्ति ॥ २ ॥ धन्याणां सिहिजेगो विहिपक्खाराहगा सया धन्ना । विहिवहुमाणी धन्ना विहिपक्खअटुसगा धन्ना ॥ ३ ॥ आसन्नसिद्धिआणं विहिवहुमाणो अ होइ कायब्बो । विहिचाजो अविहिभत्ती अमन्वजिअटूरभञ्जणं ॥ ४ ॥ धन्यानामिह धर्मकर्मविपया याञ्छाऽपि संजायते, धन्यानामिह तत्प्रवृत्तिरचना केपाच्चिदेवोद्भवेत् । धन्यास्तस्य च यान्ति पारमधवा धन्याः प्रशंसन्ति ये, धन्यास्तेऽपि च येऽन्यलोकविहितं धर्मं न निन्दन्ति ये ॥ ५ ॥ धन्या भारतवर्षसंभविजना येऽद्यापि काले कलौ, निस्तीर्थेश्वरकेवले निरयधौ नन्यन्मनःपर्यये । दुव्यत्सुवविशेषसंपदि भवद्गैर्गत्यदुःखापदि, श्रीजैनेन्द्रयचोऽनुरागयशतः कुर्वन्ति धर्मोद्यमम् ॥ ६ ॥

धर्मफलसूक्तानि ४

धरान्तास्यं तरोर्मूलमुच्छ्रेयणानुमीयते । तथा पूर्वकृतो धर्मोऽप्यनुमीयेत संपदा ॥ १ ॥ राज्यं सुसंपदो भोगा

१ धन्यानां विधियोगः विधिपक्षाराधनाः सदा धन्याः । विधियहुमानिनः धन्या विधिपक्षावृष्काः धन्याः ॥ १ ॥ आसन्नसिद्धिकानो विधियहुमानश्च भवति कर्तव्यः । विधित्यागः अविधिभक्तिः असत्यजीवदूरमव्यानाम् ॥ ४ ॥

कुले जन्म सुरुपता । पाण्डित्यमायुरारोग्यं, धर्मस्यैतत्फलं विदुः ॥ २ ॥ धनदो धनमिच्छूनां, कामदः काम-
मिच्छताम् । धर्म एवापवर्गस्य, पारम्पर्येण साधकः ॥ ३ ॥ आरोग्यं सौभाग्यं धनाढ्यता नायकत्वमानन्दः ।
कृतपुण्यस्य स्यादिह सदा जयो वाञ्छितावाप्तिः ॥ ४ ॥ पुंसां शिरोमणीयन्ते, धर्मार्जनपरा नराः । आश्रीयन्ते च
संपद्भिर्लताभिरिव पादपाः ॥ ५ ॥ धर्मो महामङ्गलमङ्गभाजां, धर्मो जनन्युद्धलिताखिलात्तिः । धर्मः पिता चिन्तितपू-
रितार्थो, धर्मः सुहृद्भित्तनित्यहर्षः ॥ ६ ॥ धर्माज्जन्म कुले शरीरपटुता सौभाग्यमायुर्वलं, धर्मेणैव भवन्ति निर्मलयशो-
विद्यार्थसंपत्तयः । कान्ताराच्च महाभयाच्च सततं धर्मः परित्रायते, धर्मः सम्यगुपासितो भवति हि स्वर्गापवर्गप्रदः ॥ ७ ॥
धर्मोऽयं धनवल्लभेषु धनदः कामार्थिषु कामदः, सौभाग्यार्थिषु तलदः किमपरं पुत्रार्थिनां पुत्रदः । राज्यार्थिष्वपि
राज्यदः किमधवा नानाविकल्पैर्नृणां, तत्किं ! यन्न करोति किं च कुरुते स्वर्गापवर्गावपि ॥ ८ ॥ पत्नी प्रेमयती सुतः
सविनयो भ्राता गुणालंकृतः, स्निग्धो बन्धुजनः सखाऽतिचतुरो नित्यं प्रसन्नः प्रभुः । निर्लोभोऽनुचरः स्वबन्धुसुमुनि-
प्रायोपयोग्यं धनं, पुण्यानामुदयेन संततमिदं कस्यापि संपद्यते ॥ ९ ॥ रम्यं रूपं करणपटुताऽऽरोग्यमायुर्विशालं, कान्ता
रूपा विजितरतयः सुनयो भक्तिमन्तः । पट्खण्डोर्वीतलपरिवृढत्वं यशः क्षीरशुभ्रं, सौभाग्यश्रीरिति फलमहो धर्मवृक्षस्य
सर्वम् ॥ १० ॥ कुलं विश्वभ्रष्टाद्यं वपुरपगदं जातिरमला, सुरुपं सौभाग्यं ललितललना भोग्यकमला । चिरायुस्तारुण्यं बल-
मविकलं स्थानमतुलं, यदन्यच्च श्रेयो भवति भविनां धर्मत इदम् ॥ ११ ॥ आरोग्यभाग्याभ्युदयप्रभुत्वं, सत्त्वं शरीरे
च जने महत्त्वम् । तत्त्वं च चित्ते सद्ने च संपत्, संपद्यते पुण्यवशेन पुंसां ॥ १२ ॥ सौभाग्यं विरलस्य स्यात्, समं

कर्मगुणेऽपि । खट्वस्योच्यते पृथ्वी, सर्वदण्डायुधेष्वपि ॥ १३ ॥ सुवृत्तोऽप्येक एवान्यौ, लघुताऽपि तयोर्द्वयोः । वर्णे-
प्रेकः शिरस्योऽभूत्, बिन्दुस्तद्युगमग्रम् ॥ १४ ॥

धर्मप्रभावसूक्तानि ५

वने रणे शत्रुजलान्निमग्नौ, महार्णवे पर्यसमस्तके वा । सुप्तं प्रसक्तं विपमस्थितं वा, रक्षन्ति पुण्यानि पुराकृ-
तानि ॥ १ ॥ सुचिरमपि वपित्वा स्यात्प्रियैर्विप्रयोगः, सुचिरमपि चरित्वा नास्ति भोगेषु तृप्तिः । सुचिरमपि हि
पुष्टं याति नाशं शरीरं, सुचिरमपि विचिन्त्यं ज्ञानमेको हि धर्मः ॥ २ ॥ निपानमिव मण्डूकाः, सरः पूर्णमिवाण्डजाः ।
शुभकर्माणमायान्ति, विवशाः सर्वसंपदः ॥ ३ ॥ धर्मेण कुलम्पसूदं धर्मेण यं दिव्यरूपसंपत्ती । धर्मेण धणस-
मिद्धी धर्मेण सवित्थरा किन्ती ॥ ४ ॥ न देवतीर्थैर्न पराक्रमेण, न मन्त्रतन्त्रैर्न सुवर्णदानैः । न धेनुचिन्तामणि-
कल्पवृक्षैर्धना स्वपुण्यैरिह वाञ्छितार्थाः ॥ ५ ॥ व्यसनशतगतानां क्लेशरोगातुराणां, मरणभयहतानां दुःखशोकाद्विता-
नाम् । जगति बहुविधानां व्याकुलानां जनानां, शरणमशरणानां निस्त्र्यमेको हि धर्मः ॥ ६ ॥ तावच्चन्द्रवलयं ततो ग्रहवलयं
तारावलयं भूवलयं, तावत्सिद्ध्यति वाञ्छितार्थमस्त्रिलं तावज्जनः सज्जनः । मुद्रामण्डलतन्त्रमन्त्रमहिमा तावत्कृतं पौरुषं,
यावत्पुण्यमिदं सदा विजयते पुण्यक्षये क्षीयते ॥ ७ ॥ दीपो हन्ति तमःस्तोमं, रसो रोगमहाभरम् । सुधाविन्दुर्विषावेगं,

१ धर्मेण कुलप्रसूतिः धर्मेण च दिव्यरूपसंपत्तिः । धर्मेण धनसमृद्धिः धर्मेण सविस्तरा कीर्तिः ॥ ४ ॥

धर्मः पापभरं तथा ॥ ८ ॥ पद्मभिः काम्यते कुन्ती, तद्वधूः पद्म काम्यति । सतीनामग्रणी ख्याता, यशः पुण्यैरवाप्यते
॥ ९ ॥ पद्मिमाभिमुखं याति, त्यक्त्वा विपुलमम्बरम् । रविः शूर इति ख्यातो, यशः पुण्यैरवाप्यते ॥ १० ॥ मासि
मासि समा ज्योत्स्ना, पक्षयोरुभयोरपि । तत्रैकः शुक्लपक्षोऽभूद्यशः पुण्यैरवाप्यते ॥ ११ ॥ केऽपि सहस्रं भरयः कुक्षिभर-
यश्च केऽपि केऽपि नराः । नात्मभरयस्तदिदं फलमखिलं सुकृतदुष्कृतयोः ॥ १२ ॥ निजदिवसानतिगमयति सुखमेवाखण्ड-
मण्डलो भानुः । नराभृत्कष्टमनेकाः क्षयवृद्धिविडम्बनाः सहते ॥ १३ ॥ तं पुण्यं ह अहिनाणु, जं गहिलाणवि रञ्जडी ।
तं पावह परिमाणु, लं गुणवंतह भिक्खलडी ॥ १४ ॥ जइविहु विसमो कालो विसमा देसा निवाइआ विसमा । तहवि हु
धम्मपराणं तिग्गइ फज्जं न संदेहो ॥ १५ ॥

धर्मोद्यमसूक्तानि ६

आसन्ने परमपए पावेअन्वमि सयलफह्वाणे । जीवो जिणिदभणिअं पडिबज्जइ भावओ धम्मं ॥ १ ॥ सुलहो
विमाणवासो एगच्छता य मेइणी सुलहा । दुलहा पुण जीवाणं जिणिदवरसासणे वोही ॥ २ ॥ अपि लभ्यते

१ इत् पुण्यस भूमिदानं यत् प्रविलानामपि रफोहः । तत् पापस परीमाणं यत् गुणवतः मिश्र ॥ १३ ॥ यच्चपि तु विपमः कालः विपमाः देसाः
नृपारिषाः विपमाः । तपपि तु धर्मपराणां सिद्धति कायं न संदेहः ॥ १५ ॥ २ आसन्ने परमपदे प्राप्तये सकलकल्याणे । जीवः जिनेन्द्रमणितं
प्रतिपद्यते मावतः धर्मम् ॥ १ ॥ सुलहा विमानवासः एकच्छत्रा च मेदिनी सुलभा । दुर्लभः पुनर्जीवानां जिनेन्द्रवरसासने बोधिः ॥ २ ॥

गुराग्ये उभ्यन्ते पुरवराणि रम्याणि । न हि लभ्यते विशुद्धः सर्वज्ञोक्तो महाधर्मः ॥ ३ ॥ कृत्याकृत्यविभागस्य,
 शातारः स्वयमुत्तमाः । उपदेशे पुनर्मध्या, नोपदेशे नराधमाः ॥ ४ ॥ उत्तमाः सुखिनो बोध्या, दुःखिनो मध्यमाः पुनः ।
 मुनिनो दुःखिनो वापि, बोधमर्हन्ति नाधमाः ॥ ५ ॥ भवकोटीदुष्पपापमवाप्य नृभवादिसकलसामग्रीम् । भवजलधि-
 पानपात्रे धर्मं यत्नः सदा कार्यः ॥ ६ ॥ व्याकुलेनापि मनसा, धर्मः कार्यो निरन्तरम् । मेढीबद्धोऽपि हि आम्यन्,
 पाप्मन्ममं करोति गौः ॥ ७ ॥ भवन्ति भूरिभिर्भोगैर्धर्मकर्ममनोरथाः । फलन्ति यत्पुनस्ते तु, तत्सुवर्णस्य सौरभम् ॥ ८ ॥
 प्रतिगन्तुं यद्भयम्, जीवैः कर्म शुभाशुभम् । तेनैवाभ्यासयोगेन, तदेवाभ्यस्यते पुनः ॥ ९ ॥ चत्वारः प्रहरा यान्ति,
 देहिनां गृहचैष्टिः । तेषां पादे तदर्थं वा, कर्तव्यो धर्मसंग्रहः ॥ १० ॥ अन्नासत्ते पित्रं पावंसि मई अणुजमो धम्मे ।
 मा दिन्न दिन्न ! कद्दमयि जइ रुद्धो होसि सययारं ॥ ११ ॥ अनित्यानि शरीराणि, विभवो नैव ज्ञाश्वतः । नित्यं
 मंनिदिनो मृत्युः, कर्त्तव्यो धर्मसंग्रहः ॥ १२ ॥ उदयायोत्थाय योज्ज्वलं, किमद्य सुकृतं कृतम् ? । आयुषः खण्डमादाय,
 रविरलमयं गतः ॥ १३ ॥ जानाति यज्जीवति नैव देही, सम्बन्धिनो वेत्ति च मृत्युमासान् । स्वं प्रस्यमानं जरसाऽवग-
 च्छन्न दुर्मतिर्धर्ममतिस्तथाऽपि ॥ १४ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणां, यस्यैकोऽपि न विद्यते । अजागंलस्तनस्येव, तस्य जन्म
 निरर्थकम् ॥ १५ ॥ मा सुअह जग्गिअन्ने, पलाइअब्बंसि कीस वीसमह ? । तित्ति जणा अणुलग्गा रोगो अ जरा य

१ धम्याग्नौ वेम पापे मरिनुत्तमो धर्मे । मा दा देव ! कथमपि यदि रथो भवसि नातवारम् ॥ ११ ॥ २ मा स्वयिहि जगारित्तव्ये पक्कायित्तव्ये
 विविधमपि । प्रयो जनाः अनुलप्याः, रोगस्य जरा च मृत्युश्च ॥ १५ ॥

मन्त्रू ३ ॥ १६ ॥ भव सफलं कमाइलं, केसल आविलं भागि १ । गाडुं भरिलं लवकुडां, खोखरि हंडी आगि ॥ १७ ॥ याति कालो गलत्यायुः, क्षीयन्ते च मनोरथाः । सुकृतं न कृतं किञ्चित्, सतां संस्मरणोचितम् ॥ १८ ॥ धर्मादधिगतैश्वर्यो, धर्ममेव निहन्ति यः । कथं शुभगतिर्भावी ? स स्वामिद्रोहपातकी ॥ १९ ॥ यस्य त्रिवर्गशून्यानि, दिनान्यायान्ति यान्ति च । स लोहकारभस्त्रेय, श्वसन्नपि न जीवति ॥ २० ॥ नान्तकस्य प्रियः कश्चिन्न लक्ष्म्याः कोऽपि बल्लभः । नासौ जरायाः कोऽप्यस्ति, यूयं तदपि सुस्थिताः ॥ २१ ॥ अङ्कस्थाने भवेद्धर्मः, शून्यस्थानं ततः परम् । अङ्कस्थाने पुनर्भ्रष्टे, सर्वं शून्यमिदं भवेत् ॥ २२ ॥ यथा विन्दुनिपातेन, क्रमशः पूर्यते सरः । स हेतुः सर्वविद्यानां, धर्मस्य च धनस्य च ॥ २३ ॥ न निमित्त-द्विषां क्षेमो, नायुर्वैद्यकविद्विषाम् । न श्रीर्नोतिद्विषामेकमपि धर्मद्विषां न तु ॥ २४ ॥ धर्मशोकभयाहारनिद्राकामकलि-कुपः । यायन्मात्रा विधीयन्ते, तावन्मात्रा भवन्त्यमी ॥ २५ ॥ यत्नः कामार्थयशसां, कृतोऽपि विफलो भवेत् । धर्म-कर्मसारमम्भसंकल्पोऽपि न निष्फलः ॥ २६ ॥ धर्मो जगतः सारः सर्वसुखानां प्रधानहेतुत्वात् । तस्योत्पत्तिर्मनुजात्सारं तेनैव मानुष्यम् ॥ २७ ॥ स्फुरत्कोटिगुणं धर्मं, प्राप्य मुञ्चन्ति योऽल्पधीः । तस्याधो धरणौ पातः, शरस्येव शरीरिणः ॥ २८ ॥ त्वज दुर्जनसंसर्गो, भज साधुसमागमम् । कुरु पुण्यमहोरात्रं, सर नित्यमनित्यताम् ॥ २९ ॥ विलम्बो नैव कर्त्तव्य, आयुर्याति दिने दिने । न करोति यमः क्षान्तिं, धर्मस्य त्वरिता गतिः ॥ ३० ॥ यावच्चित्तं च वित्तं च, यावदु-त्सहते मनः । तावदात्महितं कुर्याद्धर्मस्य त्वरिता गतिः ॥ ३१ ॥ स्वैर्यं सर्वेषु कार्येषु, शंसन्ति नयपण्डिताः । बहुन्तरा-यविघ्नस्य, धर्मस्य त्वरिता गतिः ॥ ३२ ॥ प्रथमे नाजिता विद्या, द्वितीये नाजितं धनम् । तृतीये नाजितो धर्मश्चतुर्थे किं

करिष्यति ? ॥ ३३ ॥ छिन्नमूलो यथा वृक्षो, गतशीर्षो यथा भटः । धर्महीनो धनी तद्वक्तियत्कालं ललिष्यति ? ॥ ३४ ॥
 मूलभूतं ततो धर्मं, सिकया भोगफलं बुधाः । गृह्णन्ति बहुशो मूढाः, समुच्छिद्यैकदा पुनः ॥ ३५ ॥ यदि मोक्षफलं
 फाटे, भविता धर्मशक्तिनः । सिकस्तथापि संस्तरसौख्यच्छायां करोत्यसौ ॥ ३६ ॥ अतः सिञ्चन्ति तं पुण्यक्रियानीरेण
 पण्डिताः । अनाचारकुठारेण, पुनश्छिन्दन्ति बालिशाः ॥ ३७ ॥ रम्येषु वस्तुषु मनोहरतां गतेषु, रे वित्त ! खेदमुपयासि
 किमत्र धिक् ? । पुण्यं कुरुष्व यदि तेषु तवास्ति वाञ्छा, पुण्यं विना न हि भवन्ति समीहितार्याः ॥ ३८ ॥ अवाप्य
 धर्मयित्तरं विवेकी, कुर्याद्विलम्बं न हि विस्तराय । तातो जिनस्तक्षशिलाधिपेन, रात्रि व्यतिक्रम्य पुनर्न नेमे ॥ ३९ ॥
 पुनः प्रभातं पुनरेव शर्यरी, पुनः शवाङ्कः पुनरुत्थितो रविः । कालस्य किं गच्छति ? याति जीवितं, तथापि मूढः
 स्पृहितं न दुध्यते ॥ ४० ॥ ताराध्वतारतटिनीभुजङ्गतरङ्गगङ्गासिकताकणानाम् । संख्यां स कृत्वा कुरुतां हि धर्मं, यो
 धर्ममीप्सुः कृतगेहकृत्यः ॥ ४१ ॥ येन प्रभुस्वजनयैभवदेहेहचिन्तानुरेण सुकृतं न कृतं कदाचित् । धैवाहिकैराकुलितस्य
 तस्य, नो पाणिपीडनविधिः स्मृतिमाजगाम ॥ ४२ ॥ जानासि शम्बलवलं बलमध्यगानां, नो शम्बलाय यत्तसे परलोकपा-
 न्धः । गन्तव्यमस्ति तव निश्चितमेव तेन, मार्गेण येन न भवेत्क्रयविक्रयोऽपि ॥ ४३ ॥ ग्रहरद्वयमार्गेऽपि, नराः कुर्वन्ति
 शम्भलम् । न कुर्वन्ति परत्रार्थे, वर्षकोटिप्रयाणके ॥ ४४ ॥ अवद्धमपि ह्यात्मानं सुबद्धमिव मन्यते । नलिकाभ्रमणान्त्रान्तपक्षीच-
 यिक्रलो जनः ॥ ४५ ॥ ग्रामान्तरे विहितशम्भलकः प्रयाति, सर्वोऽपि लोक इह रूढिरिति प्रसिद्धा । मूढस्तु दीर्घपरलो-
 कपथप्रयाणे, पाथेयमात्रमपि नो विदधात्यधम्यः ॥ ४६ ॥ जागर्ति यावदिह कालभुजङ्गमो न, पञ्चाननः स्वपिति याव-

दयं च कामः । यावद्विचैकनिहताऽस्ति च मोहरात्रिर्निर्गच्छ संसृतिवनाच्चिन्मृतोऽङ्ग । तावत् ॥४७॥ यावत्स्वस्थमिदं कले-
वरगृहं यावच्च दूरे जरा, यावच्चेन्द्रियसक्तिरप्रतिहता यावत्क्षयो नायुषः । आत्मश्रेयसि तावदेव विदुषा कार्यः प्रयत्नो
महान्, आदीष्टो भवने च कूपखननं प्रत्युद्यमः कीदृशः ? ॥४८॥ आयुर्वर्षशतं नृणां परिमितं रात्र्या तदर्धीकृतं, तस्यार्द्धस्य
कदाचिदर्द्धमधिकं यार्द्धस्यचालये गतम् । शेषं रोगवियोगशोकमदनक्रोधादिभिव्याकुलस्यायुर्याति नरस्य तत्र कतमो यो
धर्मकर्मक्षणः ? ॥४९॥ बालः प्रायो रमणाऽऽसक्तस्तरुणः प्रायो रमणीरक्तः । वृद्धः प्रायश्चिन्तामग्नस्तदहो धर्मे कोऽपि न
लभः ॥ ५० ॥ निर्दन्तः करटी हयो गतजवश्चन्द्रं विना शर्परी, निर्गन्धं कुसुमं सरो गतजलं छायाविहीनस्तहः । रूपं
निर्लवणं सुतो गतरुणश्चारित्रहीनो यतिर्निर्देवं भवनं न राजति तथां धर्मं विना मानवः ॥ ५१ ॥ राज्यं निसृज्यं गत-
प्रहरणं सैन्यं विनेत्रं मुलं, वर्षा निर्जलदा धनी च कृष्णो भोज्यं तथाऽऽज्यं विना । दुःशीला दयिता सुहृन्निकृतिमान्
राजा प्रतापोऽज्ञितः, शिष्यो भक्तिविवर्जितो न हि विना धर्मं नरः शस्यते ॥ ५२ ॥ तोयेनेव सरः श्रियेव विभुता सेनेव
सुत्नामिना, जीवेनेय कलेवरं जलधरश्रेणीय वृष्टिश्रिया । प्रासादस्त्रिदशार्चयेव सरसत्वेनेव काव्यं प्रिया, प्रेम्णेव प्रति-
भासते न रहितो धर्मेण जन्तुः क्वचित् ॥ ५३ ॥

१ जह निहिसंशय पचहण इकावनभागसरीस गिहकज । तावज्जभागसरितो जिणधम्मो होइ कायब्बो ॥ १ ॥ दिवससिताघडिमाळं आजसलिलं जि-
आण धिपुणं । पंदाइअवइहा कालउरहटं भमाइंति ॥ २ ॥ छायासिसेण कालो सयलजिजाणं छलं गवेसंतो । पासे कहवि न सुंचइ ता धम्मो उज्जमं कुणह
॥ ३ ॥ कंमइ चारं उठ पडथो धम्मह मंडिय देह । आपणसरित्ती चोरटी तइं किम सीली पृह ॥ ४ ॥ जे जिणधम्मह चाहिरा ते ज्ञाणेया चारि ।

मानुष्यभवसूक्तानि ७

न्यग्रोधे दुर्लभं पुण्यं, दुर्लभं स्वातिजं पयः । दुर्लभं मानुषं जन्म, दुर्लभं देवदर्शनम् ॥ १ ॥ अनर्घ्याण्यपि रत्नानि, दुर्लभं सुखम् । दुर्लभो रत्नकोट्याऽपि, क्षणोऽपि मनुजयुगः ॥ २ ॥ हतं मुष्टिभिराकाशं, तुषाणां स्पर्शनं कृतम् । यन्मया प्राप्य मानुष्यं, सदर्शे नादरः कृतः ॥ ३ ॥ एगदिणे जे देवा चयंति तेसिं पि माणुसा धोया । फक्तो मे मणुयभवो इय चित्तइ सुरवरो दुहिओ ॥ ४ ॥ केऽप्याप्तमपि पुण्येन, तत्प्रमादपरायणाः । दारयन्ति नराः सुप्ता, इय चिन्तामणिं करात् ॥ ५ ॥ मानुष्यमार्यविपयः सुकुलप्रसूतिः, श्रद्धालुता गुरुवचःश्रवणं

ऊनी ऊनी राय गया संसारि ॥ ५ ॥ घरसह ते गणि दीहदा जे जिणधम्महिं सार । तिबि सया उण सव्वी ईम्हइ गणइ गमार ॥ ६ ॥ धणु चित्तं तओ धग्गु करि, धम्मोण य धणु होइ । धणु चित्तंतओ जइ मरइ, दुण्हवि ह ॥ ७ ॥ आठ करे विणु ओअ करेसु, जल विवत्तं तं विवयेसु । अच्छइ दिअयं पितामार्जि, जं मरिअयं तं पीसरिअ ॥ ८ ॥ दीहा जंति वळंति नहि, जिम गिरीनिज्जरणां । छहु ओलगी जिअ ! धम्म करि, सुअइ निषितउ काइ ॥ ९ ॥ मोइ न मिअइ परत्तणओ, छइ तिरि पलिआ केस । वलि वलि जिणधम्मइ तणा, को देसिइ उवणुस ? ॥ १० ॥ निज्जीवइ उवणुसदा, सुदिओ जंति न भंति । पणी धणु विलोडिअइ, कर चोपडा न हुंति ॥ ११ ॥ अयसरू देपी धंमु करि, लीअइ जुवण लांयु । जइ जमु देसइ दीहदा, तओ जर देसि क्षाप ॥ १२ ॥ जइ एवी पंचास पालि परचइ बंचीइ । बिअवइ अनइ विलास, आस न कीअइ आसणी ॥ १३ ॥ पावहसरिसी मिअरी, लोइतरिसओ नेहु । धम्मइ सरिसउं रत्तणं, दूइत उण संदेहु ॥ १४ ॥ पगळगणखर जाहं, आरी तणी अजाणि वा । गुरु उपदेसो ताहं, खांणी एला गइ नहि ॥ १५ ॥ भारीकमा जीवडा, जइ बुद्धाति ता बुद्धा । सव्व जुहुंअवं साइसिइ, मायइ पगिसिइ तुज्ज ॥ १६ ॥ हाथ पसइ सुइअइ इण्ह, जीपं तांनुं दिहु । मरणयेलां संभरइ, मइ नहु कीयउ धम्म ॥ १७ ॥

विवेकः । मोहान्धिते जगति संप्रति सिद्धिसौघसोपानपद्धतिरियं सुकृतोपलभ्या ॥ ६ ॥ मानुषं भवमवाप्य दक्षिणावर्त्त-
शङ्खवदसुं भवाम्बुधौ । पूरयेत्सुकृतगाङ्गवारिणा, पापवृत्तिसुरया न चोत्तमः ॥ ७ ॥ देवां विसयपसत्ता नेरदृशा विविह-
दुक्खसंतत्ता । तिरिआ विवेगविगला मणुआणं धम्मसामग्गी ॥ ८ ॥ चुङ्खगपासैगधैन्ने जूएँ रयणे अ सुविणं चंके अ ।
चर्मजुणे परमाणूं वस दिहुंता मणुअलंभे ॥ ९ ॥ विप्रैः प्रार्थितवान् प्रसन्नमनसः श्रीब्रह्मादत्तापुरा, क्षेत्रेऽस्मिन् भरते-
ऽग्निले प्रतिगृहं मे भोजनं दापय । इत्थं लब्धवरोऽथ तेष्वपि कदाऽप्यश्नात्यहो द्विः स चेत्, अष्टो मर्त्यभवात्तथाऽ-
प्यसुकृती भूयस्तमामोति नो ॥ १० ॥ स्तम्भेनां हि सहस्रमष्टसहितं प्रत्येकमष्टोत्तरं, कोणानां शतमेयु तानपि जयन्
घृतेऽथ तत्संख्यया । साम्राज्यं जनकात्सुतः स लभते स्याच्चेविदं दुर्घटं, अष्टो मर्त्यभवात्तथाऽप्यसुकृती भूयस्तमामोति
नो ॥ ११ ॥ वृद्धौ काऽपि पुरा समस्तभरतक्षेत्रस्य धान्यावलिं, पिण्डीकृत्य च तत्र सर्पपकणान् क्षिप्त्वाऽऽदुर्घटोन्मि-
तान् । प्रत्येकं हि पृथक्करोति किल सा सर्वाणि चान्नानि चेत्, अष्टो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती भूयस्तमामोति नो ॥ १२ ॥
सिद्धधूतकलावलाद् धविजनं जित्वाऽथ हेम्नां भरैश्चाणाक्येन नृपस्य कोशनिवहः पूर्णोऽकृतो हेलया । दैवादाढ्यजनेन तेन
स पुनर्जीयेत मन्त्री क्वचित्, अष्टो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती भूयस्तमामोति न ॥ १३ ॥ रत्नान्याढ्यसुतैर्वितीर्य वणिजां
देशान्तरादीयुषां, पश्चात्तापवशेन तानि पुनरादातुं कृतोपक्रमैः । लभ्यन्ते निखिलानि दुर्घटमिदं दैवाद् घटेत क्वचित्, अष्टो

१ देवा विषयप्रसक्ता नैयिका विविचिदुःखसंतप्ताः । तिर्यब्धो विवेकविकला मनुष्याणां धर्मसामग्गी ॥ ८ ॥ भोजनं पात्रा घान्यानि पृतं रत्नानि स्वमः
यत्र च । कच्छपो युगं परमाणवो दस दृष्टान्ता मनुष्यलभे ॥ ९ ॥

मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती भूयस्तमामोति न ॥ १४ ॥ स्वप्ने कार्पटिकेन रात्रिविगमे श्रीमूलदेवेन च, प्रेक्षयेन्दुं सकलं कुनि-
र्णयवशादल्पं फलं प्राप्य तत् । स्वप्नस्तेन पुनः स तत्र शयितेनालोच्यते कुत्रचिद्, अष्टो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती भूय-
स्तमामोति न ॥ १५ ॥ राधाया वदनादयः क्रमवशाच्चक्राणि चत्वार्यथ, आत्म्यन्तीह विपर्ययेण तदधो धन्वी स्थितोऽ-
वाश्रुतः । तस्या चामकनीनिकामिपुमुखेनैवाहु बिज्यत्यहो, अष्टो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती भूयस्तमामोति न ॥ १६ ॥
दृष्ट्वा कोऽपि हि कर्कषो हृदमुखे सेवालबन्धे च्युते, पूर्णेन्दुं मुदितः कुटुम्बमिह सं द्रष्टुं सभानीतवान् । सेबाले मिलि-
ते कदापि स पुनश्चन्द्रं किलाऽऽलोकते, अष्टो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती भूयस्तमामोति नो ॥ १७ ॥ शम्पां पूर्वपयोनिधौ
निपतिता अष्टं युगं पश्चिमाम्भोधौ दुर्जरवीचिभिश्च सुचिरात्संयोजितं तद्वयम् । शम्पा सा प्रविशेद्युगस्य विचरे तस्य
स्वयं क्वापि चेद्, अष्टो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती भूयस्तमामोति नो ॥ १८ ॥ चूर्णीकृत्य पराक्रमानमणिमयं स्तम्भं सुरैः
क्रीडया, मेरी सन्नलिकासमीरवद्यतः क्षिप्त्वा रजो दिक्षु चेत् । स्तम्भं तैः परमाणुभिः सुमिलितैः कुर्यात्स चेत्पूर्ववत्,
अष्टो मर्त्यभवात्तथाप्यसुकृती भूयस्तमामोति नो ॥ १९ ॥

प्रमादस्यागसूक्तानि ८

चर्मवर्म किल यस्य न भेद्यं, यस्य वज्रमयमस्थि च तौ चेत् । स्यायिनाविह न कर्णदधीचो, तत्र धर्ममव-
धीरय धीर ! ॥ १ ॥ आर्यदेशकुलरूपवलायुर्बुद्धिबन्धुरमवाप्य नरत्वम् । धर्मकर्म न करोति जडो यः, पोतमुज्जति

पयोधिगतः सः ॥ २ ॥ यः प्राप्य दुष्प्रापमिदं नरत्वं, धर्मं न यत्नेन करोति मूढः । क्लेशप्रबन्धेन स लब्ध-
मन्धो, चिन्तामणिं पातयति प्रमादात् ॥ ३ ॥ स्वर्णस्थाले क्षिपति स रजः पादशौचं विधत्ते, पीयूषेण प्रवरकरिणं
याहयत्येन्धमारम् । चिन्तारत्नं विकिरति कराद्वायसोऽुयनार्थं, यो दुष्प्रापं गमयति मुधा मर्त्यजन्म प्रमत्तः ॥ ४ ॥
आदित्यस्य गतागतैरहरहः संक्षीयते जीवितं, व्यापारैर्बहुकार्यभारगुरुभिः कालो न विज्ञायते । दृष्ट्वा जन्मजराविपत्तिम-
रणं प्रासञ्च नोत्पद्यते, पीत्वा मोहमयीं प्रमादमदिरामुन्मत्सभूतं जगत् ॥ ५ ॥ ते धत्तूरतलं वषन्ति भुवने प्रोन्मूल्य कल्प-
द्रुमं, चिन्तारत्नमपास्य काचशकलं स्वीकुर्वते ते जडाः । विक्रीय द्विरदं गिरीन्द्रसदृशं क्रीणन्ति ते रासभं, ये प्राप्तं परिहृत्य
धर्ममधमा धावन्ति भोगाश्रयाः ॥ ६ ॥ यत्संपत्त्या न युक्ता जगति तनुभृतो यच्च नापद्विमुक्ता, यन्नाधिव्याधिहीनाः
सकलगुणगणालङ्घुताङ्गाश्च यन्मो । यन्न स्वर्गं लभन्ते निखिलसुखलानि मोक्षसौख्यं च यन्मो, दुष्टः कल्याणमालादलन-
पटुरयं तत्र हेतुः प्रमादः ॥ ७ ॥ विना दिनानि सत्कर्म, हृदयङ्गमसङ्गमैः । धातः ! सरस्वतीतात, लिखन् मूर्ख ! न
लज्जसे ? ॥ ८ ॥ प्रमादः परमद्वेषी, प्रमादः परमं विषम् । प्रमादो मुक्तिपूर्दस्युः, प्रमादो नरकालयः ॥ ९ ॥ प्रमादस्य
महोद्देशश्च, दृश्यते महदन्तरम् । आद्याद्भवे भवे मृत्युः, परस्माज्जायते न वा ॥ १० ॥ अलसोऽनुपायवेदो भाग्यैरत्यन्त-
मुञ्चितो यश्च । सीदति पुरुषत्रितयं केवलमिह जगति बहुदुरले ॥ ११ ॥ निद्रा मूलमनर्थानां, निद्रा श्रियो विघातिनी ।
निद्रा प्रमादजननी, निद्रा संसारवर्द्धनी ॥ १२ ॥ अनिष्टे न मतिं दद्यात्सयाऽसौ नरकं व्रजेत् । तस्मात्सर्वप्रयत्नेन, इष्टे

धर्मं नियोजयेत् ॥ १३ ॥ मंजं विसय कसाया निहा विगहा य पंचमी भणिआ । एए पंच पमाया जीवं पाडन्ति संसारे ॥ १४ ॥

पापत्यागसूक्तानि ९

अकर्त्तव्यं न कर्त्तव्यं, प्राणैः कण्ठगतैरपि । सुकर्त्तव्यं तु कर्त्तव्यं, प्राणैः कण्ठगतैरपि ॥ १ ॥ राजदण्डभयात्पापं, नाचरत्यधमो जनः । परलोकभयान्मध्यः, स्वभावादेव चोत्तमः ॥ २ ॥ पापासक्तं चेत्तसि धर्मकथाः स्थानमेव न लभन्ते । नीलीरक्ते वाससि कुङ्कुमरागो दुराधेयः ॥ ३ ॥ पुरुषः कुरुते पापं बन्धुनिमित्तं वपुर्निमित्तं वा । वेदयते तत्सर्वं नरकादौ पुनरसावेकः ॥ ४ ॥ यत्नेन पापानि समाचरन्ति, धर्मं प्रसङ्गादपि नाचरन्ति । आश्चर्यमेतद्धि मनुष्यलोके, क्षीरं परित्यज्य विपं पिबन्ति ॥ ५ ॥ धर्मस्य फलमिच्छन्ति, धर्मं नेच्छन्ति मानवाः । फलं पापस्य नेच्छन्ति, पापं कुर्वन्ति सादराः ॥ ६ ॥ पापं समाचरति वीतघृणो जघन्यः, प्राच्यापदं सघृण एव विमभ्यवुद्धिः । प्राणा-

१ सर्वं विषयः कषायाः निद्रा विषयाः पण्यमी भणिता । पृते पन्न प्रमादाः, जीवं पासयन्ति संसारे ॥ १४ ॥ २ तत्र कर्त्ता वरसहि, रयणि इत्येति विहाइ । जइ धम्मपरत्त संभलइ, नयणे निद न साइ ॥ १५ ॥ कस्मेण य एह विचस्सि, धम्मेषेण य परलोउ । जहिं नर सुत्तां उग्गमइ, तहिं नर आउ न भोउ ॥ २ ॥ छायालाहउ छति त्रिय जइ किर दिहा च्छारि । किंकर किरत्तारह तणा भइसइं लागति नारि ॥ ३ ॥ जीव कडेवरु इम भणइ, मइं हुं तइं करि धग्गु । हुं मादी मुं रयणनिदि, हारि म माणुस जग्गु ॥ ४ ॥ चउदसपुब्बी आहारगा य भणनाणि वीयरगावि । हुंति पमायपरवत्ता तयणंतरमेव पउगइया ॥ ५ ॥ इति मत्सन्तरे

त्येऽपि न हि साधुजनः स्ववृत्तं, वेलां समुद्र इव लङ्घयितुं समर्थः ॥ ७ ॥ किं चित्रं ? यदि दण्डनीतिनिपुणो राजा भयेद्भामिकः, किं चित्रं ? यदि वेदशास्त्रनिपुणो विप्रो भवेत्पण्डितः । तच्चित्रं यदि रूपयौवनवती साध्वी भवेत्कामिनी, तच्चित्रं यदि निर्द्वन्द्वोऽपि पुरुषः पापं न कुर्यात्पुनः ॥ ८ ॥ पापी रूपविवर्जितः परुषवाग् यो नारकादागतस्तिर्यग्योनिसमागतश्च कपटी नित्यं युमुक्षतुरः । मानी ज्ञानविवेकयुद्धिकलितो यो मर्त्यलोकागतो, यस्तु स्वर्गपरिच्युतः स सुभगः प्राप्तः कविः श्रीयुतः ॥ ९ ॥ स्वर्गच्युतानामिह जीवलोकं, चत्वारि नित्यं हृदये वसन्ति । दानप्रसङ्गो विमला च वाणी, देवार्चनं सद्गुरुत्वेन च ॥ १० ॥

न्यायसूक्तानि १०

निन्दन्तु नीतिनिपुणा यदि वा स्तुवन्तु, लक्ष्मीः समाविशतु गच्छतु वा यथेष्टम् । अद्यैव वा मरणमस्तु युगान्तरे वा, न्यायात्पथः प्रविचलन्ति पदं न धीराः ॥ १ ॥ दुःखं वरं चैव वरं च भैक्ष्यं, वरं च मौख्यं हि वरं रुजोऽपि । मृत्युः प्रयासोऽपि वरं नराणां, परं सदाचारविलङ्घनं नो ॥ २ ॥ सदाचारस्य धीरस्य, धीमतो दीर्घदर्शिनः । न्यायप्रवृत्तस्य सतः, सन्तु वा यान्तु वा श्रियः ॥ ३ ॥

पापफलसूक्तानि ११

अनाग्यं भोज्यमप्राग्यं, विप्रयोगः प्रियैः सह । अप्रियैः संप्रयोगश्च, सर्वं पापविजृम्भितम् ॥ १ ॥ शिष्याणां हि गुरुः

शास्ता, शास्ता राजा दुरात्मनाम् । अथ प्रच्छन्नपापानां, शास्ता वैवस्वतो यमः ॥ २ ॥ जठराग्निः पचत्यन्नं, फलं कालेन पच्यते । कुमन्त्रैः पच्यते राजा, पापी पापेन पच्यते ॥ ३ ॥ सर्वत्र शुचयो धीराः, सुकर्मवलगर्विताः । कुकर्मभयवित्रस्ताः, पापाः सर्वत्र शङ्किताः ॥ ४ ॥ अत्युग्रपुण्यपापानामिहैव फलमाप्यते । त्रिभिर्वैखिभिर्मसिखिभिः पक्षिभिर्भिर्दिनैः ॥ ५ ॥ कुग्रामवासः कुनरेन्द्रसेवा, कुभोजनं क्रोधमुखी च भार्या । कन्याचहुत्वं च दरिद्रता च, षड् जीवलोकैर्नरका भवन्ति ॥ ६ ॥ ग्रामे वासो नायको निर्वेकः, कौटिल्यानामेकपानं कलत्रम् । नित्यं रोगः पारवश्यं च पुंसामेतत्सर्वं जीवतामेव मृत्युः ॥ ७ ॥ मांचइ मांकुण घरु चुअइ चिल्लकडां बहु आइं । अकुवालणि जव तउणि, नर गह एह फलाइ ॥ ८ ॥

कलिसंबन्धिसूक्तानि १२

कृते वर्षसहस्रेण, त्रेतायां हायनेन च । द्वापरे यच्च मासेन, अहोरात्रेण तत्कलौ ॥ १ ॥ संकुचन्ति कलौ तुच्छाः, प्रसरन्ति महाशयाः । ग्रीष्मे सरांसि शुष्यन्ति, कामं वाद्धिश्च वर्द्धते ॥ २ ॥ धर्मः पर्वतगस्तपः प्रवसितं सत्यं च दूरे गतं, पृथ्वी मन्दफला नृपाश्च कुटिलाः शस्त्रायुधा ग्राहणाः । लोकः स्त्रीषु रतः स्त्रियोऽतिचपला लौल्ये स्थिता मानवाः, साधुः सीदति दुर्जनः प्रभवति प्रायः प्रविष्टः कलिः ॥ ३ ॥ कालः सम्प्रति वर्त्तते कलियुगः सन्तो नरा दुर्लभा, देशाश्च प्रलयं गताः करभैरलौभं गताः पार्थिवाः । नानाचौरगणा मुपन्ति पृथिवीमार्यो जनः क्षीयते,

पापफल
द्वारं ११
श्लो. ८
कलि द्वारं
१२
श्लो. ११
दुःखसंवि-
धिद्वारा १३
श्लो. १४

॥ १२ ॥

पुत्रस्यापि न विभ्यसन्ति पितरः कष्टं युगं वर्तते ॥ ४ ॥ सर्वत्रोद्भूतकन्दला वसुमती वृद्धिर्जडानां परा, जातं निष्कमलं
नृणां युगलिनीः प्राप्ता घनैरुत्ततिः । सर्पन्ति प्रतिमन्दिरं द्विरसनाः संत्यक्तमार्गो जगो, धिकष्टं कुनराधिपस्य च कलेर्व-
र्पास्वरूपं तथा ॥ ५ ॥ तैस्तेष्वैर्व्याधिभिः पीड्यमानः, पापाचारैस्तस्करैर्मुष्यमाणः । दुर्भिक्षात्तो राजदण्डावसन्नश्चक्रारूढः
माग्नत्वं जीवलोक्रः ॥ ६ ॥ राजा राक्षसरूपेण, शत्रुरूपेण मन्त्रिणः । संग्रहो व्याधिरूपेण, यः प्रयाति स जीवति
॥ ७ ॥ सीदन्ति सन्तो विलसन्त्यसन्तः, पुत्रा धियन्ते जनकाश्चिरायुः । परेषु तोषः स्वजनेषु रोषः, पश्यन्तु लोकाः
कलिक्रेलितानि ॥ ८ ॥ कलियुगमध्योत्पन्नाः कृतयुगमध्यानुसारिणः कस्मात् । इति कोपादिव कलिना पीड्यन्ते साधवः
मत्ततम् ॥ ९ ॥ उच्छिन्नविषयग्रामाः, स्थानानुचलितद्विजाः । सर्वत्र बलिभिः क्रान्ता, वृद्धनारीव भूरभूत् ॥ १० ॥ नष्टा
श्रुतिः स्मृतिर्लुप्ता, प्रायेण पतिता द्विजाः । अवसादश्च सन्मार्गे, हा वृद्धो वर्तते कलिः ॥ ११ ॥

दुःखसंविधिसूक्तानि १३

निर्विधेयकृतया वाल्यं, कामोन्मादेन यौवनम् । वृद्धत्वं विकलत्वेन, सदा सोपद्रवं नृणाम् ॥ १ ॥ प्रातर्मन्त्रपु-
रीषाभ्यां, मध्याह्ने धुत्विपासया । सदा कामेन बाध्यन्ते, प्राणिनो निशि निद्रया ॥ २ ॥ गतसारेऽत्र संसारे,
गुणघ्नान्तिः शरीरिणाम् । लालापानमिवाद्भुष्टे, बालानां सत्यविभ्रमः ॥ ३ ॥ दिनमेकं शशी पूर्णः, क्षीणस्तु
चट्टयामरान् । सुप्ताहुःखं सुराणामप्यधिकं का कथा नृणाम् ? ॥ ४ ॥ एकस्य दुःखस्य न यावदन्तं, गच्छाम्यहं
पारमिवार्णवस्य । तावद् द्वितीयं समुपस्थितं मे, छिद्रेष्वनर्था बहुलीभवन्ति ॥ ५ ॥ दुःखं स्त्रीकुक्षिमध्ये प्रथममिह भवे

गर्भमागे नराणां, पाउरे चापि दुःखं भवति विरहजं वृद्ध-
 भारोऽप्यगारः, मंसारे रे मनुष्या ! यदत यदि मुखं स्वल्पमप्यस्ति किञ्चित् ॥ ६ ॥ कुच्छेणामेध्यमध्ये नियमिततनुभिः
 मयीयते गर्भमागे, कान्ताविश्वरूपव्यतिरुविषमो यौवने विप्रयोगः । नारीणामप्यवज्ञा विलसति नियतं वृद्धभावोऽ-
 प्यमापुः, मंसारे रे मनुष्या ! यदत यदि मुखं स्वल्पमप्यस्ति किञ्चित् ॥ ७ ॥ दुष्टः कर्मविपाकभूतिवशः कायाह्वयः
 कर्मगुणैर्द्वीरुचार्कैः पीतप्रमादासवम् । कृत्वा नारकचारकापदुचितं त्वां प्राप्य चाशु च्छलं, गन्तेति
 स्मृतिताय मंगभरं तं पाह्याल्पं ददत् ॥ ८ ॥ दारिद्र्याकुलचेतसां सुतसुताभार्यादिविचिन्ताजुषां, नित्यं दुर्भरदेहपोषणकृते
 रात्रिन्दिया तिष्ठताम् । राजान्ताप्रतिपालनोद्यतधियां विश्राममुक्तात्मनां, सर्वोपद्रवशङ्किनामघभृतां धिग्देहिनां जीवितम्
 ॥ ९ ॥ निर्द्रव्यो घनचिन्तया धनपतिस्तद्रक्षणे चाकुलो, निःस्त्रीकस्तदुपायसंगतमतिः स्त्रीमानपत्येच्छया । प्राप्तापत्यपरि-
 प्रदोऽपि सततं रोगैरभिद्रव्यते, जीवः कोऽपि कथयानापि नियतं प्रायः सदा दुःखितः ॥ १० ॥ आः किं सुन्दरि ! सुन्दरं
 न नुरुते ! किं नो करोषि स्वयं !, धिक् त्वां क्रोधमुखीमलीकमुखरस्त्वत्तोऽपि कः कोपनः ! । आः पापे ! प्रतिजल्पसि
 प्रतिपदं ? पापस्त्वदीयः पिता, दम्पत्योरिति नित्यदन्तकलहक्लेशार्तयोः किं सुखम् ? ॥ ११ ॥ नानाकोलविलाकुलं बहुरजः
 मंहीणमूर्णाभृतं, तार्ण जीर्णकुटीरकं फटु रटन् द्वारे च सज्जः खरः । भार्याऽकार्यरता सुता बहुविधव्याधिव्यथाविह्वला,
 दण्डीगण्डमचण्डनीतहरणं वासस्तृणैः सस्तरः ॥ १२ ॥ गेहं जर्जरमाबुभिः कृतविलं चेलं च यूकालयः, शय्या मत्कुण-
 संकुला यपुनि रुग् लक्ष्मादानं भोजनम् । धृतिर्भारवहादिका परुषागता ननु सोऽपि नोज्झति गृहा-

सद्गं हृद्या मूढधीः ॥ १३ ॥ तार्ण जीर्णे कुटीरं धृपनकुलकुलैः संकुलं धान्यशून्यं, काणा काली कुरुषा कटुरटनपरा
नेहिनी स्नेहहीना । दण्डी हण्डी च खण्डी क्षुतिविकलखरी द्वारि कोकूयमाना, जीवानां संपदेया रमयति हृदयं ही
महामोहचेष्टा ॥ १४ ॥

अनुशास्तिस्सूक्तानि १४

चित्तय रे जीव ! तए अत्राणवसेण विवेगरहिण ॥ विअणाव अमाणाव नरएसु अर्णतसो एवा ॥ १ ॥
वालस्स माइमरणे भज्जामरणं च जुव्वणअथस्स । थेरस्स पुत्तमरणं तिन्निवि दुक्खाइं शुरुआइं ॥ २ ॥ अच्छि-
निभीलणमित्तं नरिथ सुहं दुक्खमेव पडिबज्जं । नरए नेरइआणं अहोमिस्सं पच्चमाणाणं ॥ ३ ॥ जं नरए नेरइआ
दुयत्तं पार्वत्ति गोअमा ! तिक्खं । तं पुण निगोअमज्जे अर्णतगुणिअं मुणेयव्वं ॥ ४ ॥ सुइहिं अग्गिचण्णाहिं,
संभिन्नस्स निरंतरं । जायइव्वं गोअमा ! दुक्खं, गग्गे अट्टगुणं तओ ॥ ५ ॥ गर्भस्सधोमुखो दुःखो, जननीपृष्ठिसंमुखः ।
पट्ठाअलिळलाटे च, पन्न्यते जठराग्निना ॥ ६ ॥ असौ जागर्ति जाग्रत्यां, स्वपत्यां स्वपिति स्फुटम् । सुखिन्यां सुखवान्

१ चित्तय रे जीव ! त्वया अज्ञानवशेन विवेकरहितेन । वेदनाः अमानाः नरकेषु अभवन्त्याः प्राप्ताः ॥ १ ॥ बालस्य मनुष्यमरणं भाव्यमरणं च
जीवनस्यस्य । स्यादित्यस्य पुनर्मरणं ग्रीष्मपि दुःखमिदं युरुक्कणि ॥ २ ॥ अग्निनिमीलनमात्रं नास्ति सुखं दुःखमेव प्रतिबद्धम् । नरके नारकाणामहोमिहो पञ्च-
माननाम् ॥ ३ ॥ यत् नरके भैरविकाः द्रुतं प्राप्नुवन्ति योतस ! तीक्ष्णम् । तए पुनर्विरोधमल्पे अनन्तपुणं ज्ञातव्यम् ॥ ४ ॥ सूचीभिः अक्षिद्वर्णितः,
संभिन्नस्य निरन्तरम् । यावत् नीलम् ! दुःखं, गर्भे अट्टगुणं सतः ॥ ५ ॥

दुःखसंघ-
न्धिद्वारं
१३ श्लो-
काः १४
अनुशा-
स्तिसंबंधि-
द्वारं १४
श्लो- २३

॥ १३ ॥

दुःखी, दुःखप्रत्ययं च मातरि ॥ ७ ॥ गर्भे जीवो वसत्येवं, वासराणां सतद्वयम् । अधिकं सप्तसप्तत्या, दिवसाद्धैन च ध्रुवम् ॥ ८ ॥ पुरुषो दक्षिणे कुक्षौ, वामे स्त्री यमलौ द्वयोः । ज्ञेयं तूदरमध्यस्थं, नपुंसकमसंशयम् ॥ ९ ॥ जायमाणस्स जं दुक्तं, मरमाणस्स जंतुणो । तेण दुक्त्वेण संतत्तो, न सरई पुव्वजाइयं ॥ १० ॥ ता घीर मा विसीअसु इमासु अइ अफ्फणयेअणासु तुमं । को उत्तरिडं जलहिं निवुडुए गुण्णई तीरी ? ॥ ११ ॥ न परो करेइ दुक्खं नेव सुहं कोइ कसई देई । जं पुण सुचरिअ दुचरिअ परिणमइ पुराणयं कम्मं ॥ १२ ॥ तावच्चिअ होइ सुहं जाव न कीरइ पिओ जणो कोवि । पियसंगो जेण कओ दुक्खाण समप्पिओ अप्पा ॥ १३ ॥ अपकारिपु मा पापं, चिन्तयस्व कदाचन । स्वयमेव पतिप्यन्ति, कूलजाता इव द्रुमाः ॥ १४ ॥ मृत्योर्विभेषि किं ? बाल !, स च जातं न मुञ्चन्ति । अजातं नैव गृह्णाति, कुरु यत्नमजन्मनि ॥ १५ ॥ चिरपरिचितेष्ववज्ञा न भवेत्प्रीतिरिति हि जनवादः । चिरतनशरीरनाशे नवतरलाभेऽपि किं भीतः ? ॥ १६ ॥ सत्यं मनोरमाः कामाः, सत्यं रम्या विभूतयः । किंतु मत्ताङ्गनापाङ्गभङ्गलोलं हि जीवितम् ॥ १७ ॥ महता पुण्यपण्येन, क्रीतेयं कायनौस्त्वया । पारं भवोदधेर्गन्तुं, स्वर यावन्न भिद्यते ॥ १८ ॥ लोकं पृच्छति मे वार्त्ता, शरीरे कुशलं तव । कुतः कुशलमस्माकमायुर्याति दिने दिने ॥ १९ ॥ संसारे संवसतां कुशलं किं

१ जायमानस्य यद् दुःखं, प्रियमाणस्य जन्तोः । तेन दुःखेन संतप्तः न स्मरति पूर्वजातिम् ॥ १० ॥ घीर ! मा विधीद इमास्त्वल्पवेदनासु स्वम् । क उत्सीयं लब्धिं निमृदति गोलद्वीरे ॥ ११ ॥ न परः करोति दुःखं नैव सुखं कोऽपि कस्यापि ददाति । यत्पुनः सुचरितं दुश्चरितं परिणमति पुरातन व्रतं ॥ १२ ॥ २ तावद्येष भवति सुखं यावत् न क्रियते प्रियः जनः कुतः दुःखेभ्यः समर्पितः आत्मा ॥ १३ ॥

पृच्छयते शरीरवताम् । पतितस्य दहनराशौ दग्धोऽसि न वेति कः प्रश्नः ? ॥ २० ॥ अहह गृही क नु कुशली बद्धा मंगारसागरे क्षिप्तः । यदि यत लभते पोतं तेनापि निमज्जते सुतराम् ॥ २१ ॥ कुसलु म पुच्छसि ससिवयणि ! हाणि विहाणि विहाणि । इक्षिक्नु वासरु नितू गलइ, कुगिइ कुगिइ भाणि ॥ २२ ॥ ताज कुसलु न पुच्छिअइ, हाणि विहाणि विहाणि । जर आवइ जुवणु गलइ, नित्तु न वल्लइ भाणि ॥ २३ ॥

शरीरासारत्वसूक्तानि १५

नित्यमिन्नसमं देहं, स्वजनाः पर्जसन्निभाः । नमस्कारसमो ज्ञेयो, धर्मः परमवान्धवः ॥ १ ॥ यत्नातः संस्कृतं धान्यं, मध्याह्ने तद्विनश्यति । तदीयरसनिष्पन्ने, काये का नाम सारता ? ॥ २ ॥ सुखादून्यन्नपानानि, क्षीरेक्षुविकृती अपि । भुक्तानि यत्र विष्टायै, तच्छरीरं कथं शुचि ? ॥ ३ ॥ इदं शरीरं कर्पूरकस्तूरीप्रभृतीन्यपि । दूषयत्येव पाथोदपाथांस्तूप- रभूरिव ॥ ४ ॥ अभ्यक्तोऽपि विलिप्तोऽपि, धौतोऽपि घटकोटिभिः । न याति शुचितां कायः, शुण्डायट इवाशुचिः ॥ ५ ॥ कृमयो भस्म विष्टा या, निष्ठा यस्येयमीदृशी । स कायः परपीडाभिर्धार्यत इति को नयः ? ॥ ६ ॥ अमेध्यपूर्णे कृमिजा- लसंकुले, स्वभावदुर्गंध अशौच अधुर्वे(र्गन्धिनि शौचयज्जिते) । कलेवरे मूत्रपुरीषभाजने, रमन्ति मूढा विरमन्ति पण्डिताः ॥ ७ ॥ इदं शरीरं परिणामदुर्बलं, पतत्यवश्यं श्लथसंधिजर्जरम् । किमौषधैः क्लिश्यसि ? मूढ दुर्मते !, निरा- मयं धर्मसायनं पितृ ॥ ८ ॥ कस्तूरी पृषतां रदाः करटिनां कृत्तिः पशूनां पयो, धेनूनां छदमण्डलानि शिलिनां रोमा- ण्यनीनामपि । पुच्छक्रायुवसाविषाणनखरस्वेदादिकं किञ्चन, स्वात्कस्याप्युपकारि मर्त्यवपुषो नामुष्य किञ्चित्पुनः ॥ ९ ॥

अनित्यतासूक्तानि १६

[illegible]

द्रमणीमणिप्रभृतिं वस्तुस्ति तच्चास्थिरं, विज्ञायेति विधीयतामयमतो धर्मः सदा शाश्वतः ॥ ११ ॥ जन्मेदं न चिराय
भूरिभयदा दृश्योऽपि नैव स्थिराः, किम्पाकान्तफला नितान्तकटवः कामाः क्षणध्वंसिनः । आयुः शारदमेघचञ्चलतरं
ज्ञात्वा तथा यौवनं, हे लोकाः ! कुरुताऽऽदरं प्रतिदिनं धर्मेऽघविध्वंसिनि ॥ १२ ॥ भोगास्तुङ्गतरङ्गभङ्गचपलाः प्राणाः
क्षणध्वंसिनः, स्त्रोक्तान्येव दिनानि यौवनसुखं प्रीतिः प्रियेष्वस्थिरा । तत्संसारमसारमेव निखिलं बुद्ध्याऽऽत्मपापक्षये,
लोकानुग्रहपेशलेन मनसा यत्नः समाधीयताम् ॥ १३ ॥ ब्रह्मपुरन्दरसप्तसमुद्रा, अष्टकुलाचलदिनकरुद्राः । नष्टा यत्र
विनित्रापायः, स्यास्यति तत्र कथं मम कायः ? ॥ १४ ॥ कदलीगर्भविचारासारस्तर्गुरिसागरनगरविहारः । न त्वं नाहं
नायं लोकाः, केन किमर्थं क्रियते शोकः ? ॥ १५ ॥ दिवसरजन्यौ सायं प्रातः, शिशिरवसन्तौ पुनरायातः । कालः क्रीडति
गच्छत्यायुर्धिरमति नायमविद्याबायुः ॥ १६ ॥ आत्मसुखार्थं क्रियते भोगः, पश्चादेव शरीरे रोगः । रोगे जाते मरणं
नरणं, तदपि न मुञ्चन्ति पापाचरणम् ॥ १७ ॥ अजं कछं परं परारि पुरिसा चिंतति अस्थसंपत्तिं । अंजलिकथं च तोयं
गलंत जीवं न पिच्छन्ति ॥ १८ ॥

शोकापनयनसूक्तानि १७

ॐमिति पण्डिताः कुर्युरश्रुपातं च मध्यमाः । अधमाश्च शिरोघातं, शोके धर्मं विवेकिनः ॥ १९ ॥ जातस्य हि ध्रुवं मृत्युर्ध्रुवं

१ अध कस्याः परंपति परारि पुण्याधिन्ययन्त्यर्थमपत्तिम् । अजलिकृतं तोयमिव क्षरजीवितं न पश्यन्ति ॥ १८ ॥

नन्म मृतस्य च । तस्मादपरिहार्येऽर्थे, का तत्र परिदेवना ? ॥ २ ॥ संयोगाः स्युर्विधोगान्ता, विपत्तीमाश्च संपदः ।
 स्यादानन्दो विषादान्तो, मरणान्ता जनिर्धुवम् ॥ ३ ॥ वज्रकायशरीराणामर्हतां यद्यनित्यता । कदलीसारतुल्येषु, का
 क्रथा नेपजन्तुषु ? ॥ ४ ॥ अत्र द्रोणदातं दग्धं, पाण्डवानां शतत्रयम् । दुर्योधनसहस्रं च, कर्णसंख्या न विद्यते ॥ ५ ॥
 उलसितरग्निसि विपत्तिसंयुता, न कोऽप्युपायोऽस्त्यमृतौ शरीरिणाम् । सर्वेक्षिते चाध्वनि सर्वदावहे, ध्रुवे शुचा किं ?
 मुहूर्तं विधीयते ॥ ६ ॥ देहे गेहे नयश्चोच्चिले रोगोरगान्विते । तदन्तः पतितप्राणसार्थस्य कुशलं कुतः ? ॥ ७ ॥ उच्छ्वासा-
 ग्धयः प्राणाः, स चोच्छ्वासः समीरणः । समीरणाच्चलं नान्यद्यजीवति तदद्भुतम् ॥ ८ ॥ मरणं प्रकृतिः शरीरिणां, विकृ-
 तिर्जीवितमुच्यते बुधैः । क्षणमप्यवतिष्ठते न्यसन्, यदि जन्तुर्ननु लाभवानसौ ॥ ९ ॥ रुद्रता कुत एव सा पुनर्न शुचा
 नानुमृतापि लभ्यते । परलोकजुषां स्वकर्मभिर्गतयो भिन्नपथा हि देहिनाम् ॥ १० ॥ अवगच्छति मूढचेतनः, प्रियनाशं
 इदि शक्यमर्पितम् । स्थिरधीस्तु तदेव मन्यते, कुशलोल्लासतया समुद्धृतम् ॥ ११ ॥ स्वशरीरशरीरिणावपि, स्मृतसंयो-
 गविर्यथैव यदा । विरहः क्रिमियानुतापयेद्, यद बाह्यैर्विपयैर्विपश्चितम् ॥ १२ ॥ न पृथग्जनवत् शुचो वशं, वशिनामु-
 त्तम ! गन्तुमर्हसि । द्रुमसानुमतां किमन्तरं, यदि वायौ ह्रितयेऽपि ते चलाः ॥ १३ ॥ क्रियतां नाम शोकोऽयं,
 यदि शोकरो जनः । गतं प्रत्यानयेत्तं वा, प्रस्थितं विनिवारयेत् ॥ १४ ॥ यत्र वेदमनि नो कोऽपि, मृतः
 पूर्वं ततोऽप्युना । भृशमानीयतां रक्षा, जीवयामो यथा तथा ॥ १५ ॥ गतं जीर्णमिदं देहं, लभ्यते च पुनर्नवम् । नरस्य
 कृतपुण्यस्य, मृत्युरेव रसायनम् ॥ १६ ॥ धर्मपराणां पुंसां जीवितमरणे सदैव कल्याणे । इह जीवतां विवेकः सद्गति-

गमनं मृतानां च ॥ १७ ॥ सदा सदाचारपरायणात्मनां, विवेकधाराशतघौतचेतसाम् । जिनोदितं पण्डित मृत्युभीयुषां,
न जातु शोच्यं महतां महीतले ॥ १८ ॥ नहु होइ सोइअव्यो जो कालगओ दढं समाहीए । सो होइ सोइअव्यो
तवसंजमदुब्बलो जो उ ॥ १९ ॥ अहंद्रकिमतां गुरुस्मृतिजुषां क्रोधादिशत्रुद्विषां, भक्त्या पञ्चनमस्कृतिं च जपतामा-
ज्ञाविधिं तन्यताम् । इदं सिद्धिनिबन्धनोद्यतधियां पुंसां यशःशालिनां, श्लाघ्यो मृत्युरपि प्रणष्टरजतां पर्यन्तकालागतः
॥ २० ॥ त्यक्त्वा पुत्रधनादिमोहमतां कृत्वाऽन्तिमालोचनामुच्चार्य व्रतमालिकामनशनं चादाय वीतस्पृहः । सर्वप्राणिषु
निष्कपायहृदया कृत्वा त्रिधा क्षामणां, धन्यः पञ्चनमस्कृतिस्मृतिपरः कोऽपि त्यजेत्स्वं वपुः ॥ २१ ॥ पुमानत्यन्तमे-
धावी, त्रयाणां फलमश्नुते । अल्पायुरनपत्यो वा, दरिद्रो वा न संशयः ॥ २२ ॥ सृजति तावदशेषगुणालयं, पुरुषरत्न-
मलेकरणं भुवः । तदपि तत्क्षणभङ्गि करोति चेदहह कष्टमपण्डितता विधेः ॥ २३ ॥ परिहरति न मृत्युः पण्डितं
श्रोत्रियं वा, धनकनकसमृद्धं बाहुवीर्यं नृपं वा । तपसि निरतमेतं सुस्थितं दुःस्थितं वा, वनगत इव वह्निः सर्वभक्षी
कृतान्तः ॥ २४ ॥ गर्भस्थं जायमानं शयनतलगतं मातुरुत्सङ्गसंस्थं, बालं वृद्धं युवानं परिणतवयसं विश्वभार्यं खलं वा ।
वृक्षग्रे शैलशृङ्गे नभसि पथि जले कोदरे पञ्जरे वा, पाताले वा प्रविष्टं हरति च सततं दुर्निवार्यः कृतान्तः ॥ २५ ॥
गर्भे जन्मनि चाल्ये च, यौवने वार्द्धकेऽपि च । जन्तोर्जीवितरत्नानि, हरते कालतस्करः ॥ २६ ॥ दिव्यज्ञानयुता जग-
त्रयनुता येऽनन्तवीर्या जिना, देवेन्द्राः सुरवृन्दवन्द्यचरणाः सद्दिकमाश्चक्रिणः । वैकुण्ठा बलशालिनो हलधरा ये राव-

णाद्याः परे, ते कीनाशमुखं विशन्त्यशरणा यद्वा न लङ्घ्यो विधिः ॥ २७ ॥ ये पातालनिवासिनोऽसुरगणा ये स्वरिणो
 व्यन्तरा, ये ज्योतिष्कविमानवासिविधुधात्तारान्तचन्द्रादयः । सौधमार्दिसुरालयेषु सुखिनो ये चापि वैमानिकास्ते सर्वेऽपि
 कृतान्तवासमवशा गच्छन्ति किं शोच्यते ? ॥ २८ ॥ यद्वा येन दिनाधिपप्रभृतयो मञ्चस्य पादे ग्रहाः, सर्वे येन कृताः
 कृताञ्जलिपुटाः शक्रादिदिक्पालकाः । लङ्का यस्य पुरी समुद्रपरित्वा 'सोऽध्यायुषः संक्षये, कष्टं विष्टपकण्टको दशमुखो
 दैवाद्भूतः पंचताम् ॥ २९ ॥ तिरथयरा गणहारी सुरवङ्गो चक्किंकसवा रामा । संहरिया हयविहिणा सेसजिएसुं च का
 गणना ? ॥ ३० ॥ फट्टा तुष्टा व इहं पडमाई संठवंति नयनिलणा । सा कावि नत्थि नीई संघिज्झइ जीविअं जीए ॥ ३१ ॥
 नो विद्या न च भेषजं न च पिता नो बान्धवा नो सुता, नाभीष्टा कुलदेवता न जननी लोहानुबन्धान्विता । नार्थो न
 स्वजनो न वा परिजनः शारीरिकं नो बलं, नो शक्ताः सततं सुरासुरवराः संधातुमायुः क्षमाः ॥ ३२ ॥ आः कष्टं प्रति-
 पालय त्रिजगतीनाथ ! प्रसद्य क्षणं, यत्तीर्थं न विवाधते तव दृशा नितोजितो भस्मकः । इत्युक्ते हरिणा जगाद य इदं
 कस्यापि नैतद्भवेत्, स श्रीवीरजिनः प्रणष्टवृजिनः पुष्पातु वः संपदम् ॥ ३३ ॥ हंहो शक्र ! सुरालयश्चलति चेत्प्राचीं परित्यज्य
 वेदादित्योऽप्युदयं प्रयाति जलधिः सीमां च चेन्मुञ्चति । आयुर्न क्षुटितं तथापि भुवने संधातुमत्र क्षमः, कोऽप्येवं क्षण-
 मेकमाह भगवान् श्रीवर्द्धमानः प्रभुः ॥ ३४ ॥ मङ्गलैः कौतुकैर्योगैर्विद्यामन्त्रैस्तथोपधैः । न शक्ता मरणात्त्रातुं, सेन्द्रा

१ तीर्थं कदा गणपतरः सुरपतयश्चक्किंकेशवच्छेदेवाः । संहृता हतविधिना शेषजीवेषु च का गणना ? ॥ ३० ॥ पाटिताक्षुटिता येह पटादयः नयनि-
 पुनैः सस्याप्यन्ते । सा काऽऽटसि नास्ति नीतिः यया जीवितं संघीयते ॥ ३१ ॥

देवगणा अपि ॥ ३५ ॥ लङ्केशः क स केशवः क स नलः कासौ क ते पाण्डवाः, कासौ दाशरथिः क तत्कुरुशतं ते शक्रचक्रायुधाः । नाभेयप्रमुखाः क ते जिनवरास्तत्सर्वसाधारणं, नन्वेतन्मरणं न तत्र शरणं कश्चित्कचित्कस्यचित् ॥ ३६ ॥ दयं ज्ञाता येभ्यश्चिरमुपगता एव खलु ते, समं येः संवृद्धाः स्मरणपदवीं तेऽपि च गताः । इदानीमेते स्मः प्रतिदिनसमासन्नविगमा, गतास्तुल्यावस्थां सिकतिलनदीतीरतरुभिः ॥ ३७ ॥ पान्थानामिव यत्मनि क्षितिरुहां नद्या-
मिव अत्यन्तां, मेघानामिव पुष्करे जलनिधौ सांयात्रिकाणामिव । संयोगः पितृमातृबन्धुतनयभ्रातृप्रियाणां यदा, सिद्धो दूरवियोग एव विदुषां शोकोदयः कस्तदा ? ॥ ३८ ॥

विधिविपयसूक्तानि १८

'विधिर्निधातो नियतिः स्वर्भावः, कौलो ग्रहार्थेऽर्थैर्कर्मदेवंम् । भार्यानि पुण्यानि यमैः कृतान्तः, पर्यायनासानि पुराकृतस्य ॥ १ ॥ करोमि न करोमीति, चेतः । किं परितप्यसे ? । संपत्तौ च विपत्तौ च, विधिरेव समुत्सुकः ॥ २ ॥ सधृतं मन्त्रपूतं च, भोग्यं काकस्य निर्मितम् । शेवालं राजहंसस्य, विधिना पङ्क्तिं कृतम्, ॥ ३ ॥ भद्राशस्य करण्डपि-
ण्डिततनोर्गुप्तेन्द्रियस्य क्रुधा, कृत्वाऽऽलुर्विचरं स्वयं निपतितो नक्तं मुखे भोगिनः । तृप्तस्तृप्तिशितेन सत्वरमसौ तेनैव यातः पथा, स्वस्थास्तिष्ठत दैवमेव हि नृणां दुःखे सुखे कारणम् ॥ ४ ॥ येनोदितेन कमलानि विक्रास्ति-
तानि, तेजांसि येन निखिलानि निराकृतानि । येनान्धकारनिकरप्रसरो निरुद्धः, सोऽप्यस्तमाप हतदैववशाद्विनेशः ॥ ५ ॥

रिष्टोऽदमर्थरिति मा विनीद, पूर्णोऽहमर्थरिति मा प्रसीद । रिक्तं च पूर्णं भरितं च रिक्तं, करिष्यतो नास्ति विधेर्वि-
 लम्बः ॥ ५ ॥ अन्यथा चित्तितं कार्यमन्यथैव हि जायते । बलवान् विधिरेवात्र, कार्या नैव विचारणा ॥ ६ ॥ कुमुद-
 पनगपद्मि श्रीदमम्भोजराण्डं, त्यजति मद्रमुल्लूकः प्रीतिमांश्चक्रवाकः । उदयमहिमरश्मिर्याति शीतांशुरस्तं, हतविधिललितानां
 धी विनित्रो यियाकः ॥ ७ ॥ जं चिञ्ज लिहिङं तं चिञ्ज परिणमइ सयललोयस्त । इअ जाणिऊण धीरा बिहुरेवि
 न कायरा हुंति ॥ ८ ॥ जं विद्धि फरइ स होइ होइ न जं जिअ चित्तयइ । इमइ बीत पलीत आहट दोहट बीतयइ
 ॥ ९ ॥ यन्मनोत्थशतैरगोचरं, यत्पृथग्नास्ति न गिरः कचेरपि । स्वप्रवृत्तिरपि यत्र दुर्लभा, लीलैव विवधाति तद्विधिः
 ॥ १० ॥ अपटितघटितानि पटयति, सुघटितघटितानि जर्जरीकुरुते । विधिरेव तानि घटयति, यानि पुमानैव चिन्त-
 यति ॥ ११ ॥ छिन्ना पाशमपास्य कूटरचनां भंक्त्या बलाद्वागुरां, पर्यन्ताग्निशिखाकलापजटिलान्निर्गत्य दूरं यनात् ।
 व्यापानां शरगोचराण्यतिजवेनोद्धृत्य धाम्ना मृगः, कृपान्तः पतितः करोतु विधुरे किं वा विधौ पौरुषम् ? ॥ १२ ॥
 यन्मम धनुरीश्वरस्य शिशुना यज्जामंदद्वयो जितस्त्यक्ता येन गुरोर्गिरा वसुमती बद्धो यदम्भोनिधिः । एकैकं दशकन्ध-
 रस्य क्षयकृद्वाभस्य किं वर्ण्यते ? देवं वर्णय येन सोऽपि सहसा नीतः कथशेषताम् ॥ १३ ॥ जेता यस्य बृहस्पतिः
 प्रहरणं यस्य गुराः किद्गुराः, स्वर्गो दुर्गमनुग्रहः खलु हरैरावणो बाहनम् । इत्याश्चर्यचलान्वितोऽपि बलभिद्भग्नः परैः
 मंगरे, तद्युक्तं ननु देवमेव नरणं धिग् वृथा पौरुषम् ॥ १४ ॥ ध्वातं ध्वस्तं समस्तं विरहविगमनं चक्रवाकेषु चक्रे,

१ यदेव विधिना विनियतं तदेव परिणमनि सकललोकस्य । इति ज्ञात्वा चीरपुराणः विधुरेऽपि न कातरा भवन्ति ॥ ८ ॥ २ पट्टेरातः

संकोचं मोचितं द्राग्वरकमलवनं धाम लुप्तं ग्रहाणाम् । संप्राप्तोऽर्थो जनेभ्यस्तदनु च निखिला येन मुक्ता दिनश्रीः,
संप्रत्यस्तं गतोऽसौ हतविधिवशतः शोचनीयो न भानुः ॥ १५ ॥ निदाघे संतप्तः प्रचुरतरतृष्णातुरमनाः, सरः पूर्ण
दृष्ट्वा त्वरितमुपयातः करिवरः । तथा पङ्के मग्नस्तदनिकटवर्तिन्यपि यथा, न नीरं नो तीरं द्वयमपि विनष्टं विधिवशात् ॥ १६ ॥
स्फुरन्त्युपायाः शान्त्यर्थमनुकूले विधातरि । प्रतिकूले पुनर्यान्ति, तेऽप्युपाया अपायताम् ॥ १७ ॥ स्थानं त्रिकूटः
परित्या समुद्रो, रक्षांसि योद्धा धनदाश्च वित्तम् । संजीवनी यज्ञ मुखे च विद्या, स रावणः कालवशाद्विपन्नः ॥ १८ ॥
वैदेहीदयितेऽपि दुष्टहृदयः पार्थेऽध्यनर्थप्रदो, जीमूतेऽपि यथोचितव्यवहृतिः कर्णेऽपि कर्णेजपः । भीमो भीमसुतापता-
वपि हरिश्चन्द्रेऽपि रौद्राशयः, शक्रेऽपि श्रितवक्रिमा हतविधिर्यस्तस्य केऽमी वयम् ? ॥ १९ ॥ ब्रह्मा येन कुलालयस्त्रिय-
मितो ब्रह्माण्डभागडोदरे, रुद्रो येन कपालपाणिपुटके भिक्षाटनं कारितः । विष्णुर्येन दशावतारगहने क्षितो महासंकटे,
सूर्यो भ्राम्यति नित्यमेव गगने तस्मै नमः कर्मणे ॥ २० ॥ इह खलु विपमः पुराकृतानां, भवति हि जन्तुषु कर्मणां
विपाकः । हरशिरसि शिरांसि यानि रेजुर्हरहर तानि लुठन्ति गृध्रपादे ॥ २१ ॥ यत्र मृत्युर्यतो दुःखं, यत्र श्रीर्यत्र
बन्धनम् । तत्र तत्र स्वयं याति, प्रेर्यमाणः स्वकर्मभिः ॥ २२ ॥ शशिनि खलु कलङ्कं कण्टकाः पद्मनाले, जलधिजलम-
पेयं पण्डिते निर्धनत्वम् । स्वजनजनवियोगो दुर्भगत्वं सुरूपे, धनवति कृपणत्वं रत्नदोषी कृतान्तः ॥ २३ ॥ नैर्मल्यं
यस्य संसर्गाद्भजन्ते समला अपि । जडं तदपि कुर्वाणः, परमेष्ठी ध्रुवं जडः ॥ २४ ॥ जानन्त्येके प्रगुणितधियो धर्म-
कामादिशास्त्रं, जानन्त्येके निपुणमतयो वेदसिद्धान्ततत्त्वम् । जानन्त्येतत्सकलमपरे तन्न जानन्ति केचिद्दोलारब्धत्रिभु-

वनजयो जीयते येन मृत्युः ॥ २५ ॥ कस्य स्यान्न स्खलितं ? पूर्णः सर्वे मनोरथाः कस्य ? । कस्येह सुखं नित्यं ? देवेन न खण्डितः को वा ? ॥ २६ ॥ अष्टं नृपतिकिरीटात्पतितं भूमौ तिरोहितं रजसा । विधिविलसितेन रत्नं जनचरण-विदम्बनां सहते ॥ २७ ॥ जौ करिवराण कुम्भे पायं दारुण मुत्तिष दलप । सो सीहो विहिवसओ जंबुअपयपिछणं सहप ॥ २८ ॥ एते ते मम दाहवः सुरपतेर्दोदण्डकण्डूहराः, सोऽहं सर्वजगत्पराभवकरो लङ्केश्वरो रायणः । सेतुं बद्ध-मिमं शृणोमि कविभिः पश्यामि लङ्कां वृतां, जीवद्भिस्तु न दृश्यते किमथवा किं वा न च श्रूयते ? ॥ २९ ॥ हृपद्भिः सागरो बद्धः, इन्द्रजिन्मानवैजितः । वानरैर्वेष्टिता लङ्का, जीवद्भिः किं न दृश्यते ? ॥ ३० ॥

कर्मसंवन्धिसूक्तानि १९

हसन्तो हेलया कर्म, तत्कुर्वन्ति प्रमादिनः । जन्मान्तरशतैरेते, शोचन्तोऽनुभवन्ति यत् ॥ १ ॥ यदत्र क्रियते कर्म, तत्परत्रोपभुज्यते । मूलसिक्तेषु वृक्षेषु, फलं शाखासु जायते ॥ २ ॥ कर्मणो हि प्रधानत्वं, किं कुर्वन्ति शुभा ग्रहाः ? । वशिष्ठः दत्तलभोऽपि, रामः प्रव्रजितो वने ॥ ३ ॥ यत्नानुसारिणी विद्या, लक्ष्मीः पुण्यानुसारिणी । दानानुसारिणी कीर्तिर्बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥ ४ ॥ किं करोति नरः प्राज्ञः ? , प्रेर्यमाणः स्वकर्मभिः । प्रायेण हि मनुष्याणां, बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥ ५ ॥ कृतकर्मक्षयो नास्ति, कल्पकोटिशतैरपि । अवश्यमेव भोक्तव्यं, कृतं कर्म शुभाशुभम् ॥ ६ ॥ यदुपात्तमन्य-

१ यः करिवराणां कुम्भे पादं दत्त्वा मौक्तिकानि दलयति । ५ सिंहो विधिवत्ततो जम्बूकपादभेरेणां सहते ॥ २८ ॥

जन्मनि शुभमशुभं चा स्वकर्म परिणत्या । तच्छक्यमन्यथा नैव कर्तुं देवासुरैरपि हि ॥ ७ ॥ आरोहतु गिरिशिखरं
समुद्रमुल्लङ्घ्य यानु पातालम् । विधिलिखिताक्षरमालं फलति कपालं न भूपादः ॥ ८ ॥ विधत्तां वाणिज्यं श्रयतु नर-
नार्यं प्रविशतु, शुलोकं पातालं ब्रजतु भजतां वा धनपतिम् । अधीतां ज्ञात्र्यौघं दृढयतु तपोऽभ्यस्यतु कलाः, पुरोपात्तं
कर्म स्फुरति न सथापि ह्यपरथा ॥ ९ ॥ प्रचलति यदि मेरुः शीततां याति वह्निरुदयति यदि भानुः पश्चिमायां विशा-
याम् । विकसति यदि पद्मं पर्वताग्रे शिलायां, तदपि न चलतीयं भाविनी कर्मरेखा ॥ १० ॥ नमस्यामो देवान्ननु हत-
विधेस्तेऽपि वशगा, विधिर्वन्द्यः सोऽपि प्रतिनियतकर्मफलदः । फलं कर्मोद्यत्तं यदि किममरैः ? किं च विधिना ? नम-
स्तत्कर्मभ्यो विधिरपि न वेभ्यः प्रभवति ॥ ११ ॥ सुखस्य दुःखस्य न कोऽपि दाता, परो ददातीति कुबुद्धिरेषा । पुरा-
कृतं कर्म तदेव भुज्यते, शरीरहेतोस्त्वरया त्वया कृतम् ॥ १२ ॥ यद्वज्रमयदेहास्ते, शलाकापुरुषा अपि । न मुन्यन्ते
विना भोगं, स्वनिकाचितकर्मणः ॥ १३ ॥ यथा धेनुसहस्रेषु, वत्सो विन्दति मातरम् । एवं पूर्वकृतं कर्म, कर्त्तारमनुधा-
यति ॥ १४ ॥ पक्षे वसंतमासे रिद्धिं पार्यति सयलवणराई । जं न करीरे पक्षं ता किं दोसो वसंतस्य ? ॥ १५ ॥
वेदार्थमि सहस्रकरं सलोयणो पिच्छइ सयललोओ । जं न उलूओ पिच्छइ सहस्रकिरणस्य को दोसो ? ॥ १६ ॥
नैवाकृतिः फलति नैव कुलं न शीलं, विद्यापि नैव न च जन्मकृतापि सेवा । कर्माणि पूर्वतपसा किल सञ्चितानि, काले

१ प्राप्ते वसन्तमासे ऋद्धिं प्राप्नोति सकला धनराशिः । यत्र करीरे पक्षं तर्हि दोषो वसन्तस्य ? ॥ १५ ॥ २ उद्धृते सहस्रकरे सलोचनः पश्यति
सकललोकः । यत्र न उलूकः पश्यति, सहस्रकिरणस्य को दोषः ? ॥ १६ ॥

फलन्ति पुरुषस्य यथेह वृक्षाः ॥ १७ ॥ अकारणं सत्त्वमकारणं तपो, जगन्नयव्यापि यशोऽप्यकारणम् ! अकारणं रूप-
मकारणं गुणाः, पुराणमेकं नृपु कर्म कारणम् ॥ १८ ॥ वैद्या वदन्ति कफपित्तमरुद्विकारं, नैमित्तिका ग्रहकृतं प्रवदन्ति
दोषम् । भूतोपसर्गमथ मन्त्रविदो वदन्ति, कर्मैव शुद्धमतयो यतयो गृणन्ति ॥ १९ ॥ मनसा मानसं कर्म, वचसा
वाचिकं तथा । कायेन कायिकं तद्वन्निस्तरन्ति मनीषिणः ॥ २० ॥ जानामि पापं न च मे निवृत्तिर्जानामि पुण्यं न च
मे प्रयुक्तिः । केनापि भूतेन हृदि स्थितेन, व्यादिश्यते यत्तदहं करोमि ॥ २१ ॥ गंयणंमि गहा सयणंमि सुययणा सड-
णया वणमोसु । तह वाहरन्ति पुरिसं जह दिट्ठं पुब्बकम्भेहि ॥ २२ ॥ कत्थइ जीवो बलवं कत्थइ कम्माइं हुंति बलि-
आइं । जीयरत्त य कम्मस्स य पुब्बनिबद्धाइं वेराइं ॥ २३ ॥

भाग्योपक्रमसंबन्धिसूक्तानि २०

महतां स्थानसङ्घेऽपि, फलं भाग्यानुमानतः । ईश्वरकण्ठलम्बोऽपि, वासुकिर्मरुताशनः ॥ १ ॥ तावत्तेजस्विनां तेजो,
यावद्भाग्यमभङ्गुरम् । क्षीणतैलः कियत्कालं, प्रदीपोऽपि प्रदीप्यते ॥ २ ॥ प्रभवेत्परभोगाय, सर्वस्य दिवसो निजः । दीपै-
रपि परोलक्षैर्न हि दीपोत्सवोऽन्यदा ॥ ३ ॥ उद्यमं कुर्वतां पुंसां, भाग्यं सर्वत्र कारणम् । समुद्रमथनाल्लेभे, हरिलक्ष्मीं
हरो विपम् ॥ ४ ॥ सायर तुज्झ न दोसो दोसो अग्ग्हाण चेव कम्माणं । रयणायरंमि भरिए सात्थरो हत्थि मे लग्गो ॥ ५ ॥

१ गगने प्रहाः स्वजने सुयचनाः शकुनयो वनाग्ने । तथा व्याहरन्ति पुरुषं यथा दृष्टं पूर्वकर्मभिः ॥ २२ ॥ कुत्रचिजीवो बलयाद् कचित्कर्मोणि भवन्ति
बलवन्ति । जीवस्य च कर्मणश्च पूर्वनिबद्धानि चैराणि ॥ २३ ॥ २ सागर ! तव न दोषो दोषोऽस्माकमेव कर्मणाम् । रत्नाकरे भृते ददुरो हस्ते मे लग्नः ॥ ५ ॥

देवमुल्लङ्घ्य यत्कार्यं, क्रियते फलवन्न तत् । सरोऽम्भश्चातकेनात्तं, गलरन्ध्रेण गच्छति ॥ ६ ॥ देवेन प्रभुणा स्वयं जगति यद् यस्य प्रमाणीकृतं, तत्तस्योपनयेन्मनागपि सदा नैवाश्रयः कारणम् । सर्वाशापरिपूरके जलधरे वर्ष-
त्यपि प्रत्यहं, सूक्ष्मा एव पतन्ति चातकमुखे द्वित्राः पयोविन्दवः ॥ ७ ॥ यद्वात्रा निजभालपटुलिखितं स्तोकं महद्वा धनं, तत्प्राप्नोति मरुस्थलेऽपि नितरां मेरौ च नातोऽधिकम् । तद्धीरो भव वित्तवत्सु कृपणां वृत्तिं वृथा मा कृथाः, कूपे पश्य
पयोनिधावपि घटो गृह्णाति तुल्यं जलम् ॥ ८ ॥ विदेशान्तरितस्यापि, भाग्यं जागर्ति तद्वतः । अत्रैस्तिरोहितस्यापि, भानोर्भासस्तमोपहाः ॥ ९ ॥ उद्यमः साहसं धैर्यं, बलं बुद्धिपरक्रमौ । पडेते यस्य विद्यन्ते, तस्य देवोऽपि शङ्कते ॥ १० ॥
अनिर्विण्णः श्रियो मूलं, लोहबद्धा च कुण्डिका । दीर्घाण्यप्यहोरात्राणि, समुद्रः किं न शुष्यति ? ॥ ११ ॥ न श्रीः कुल-
क्रमायाता, शासने लिखिता न वा । खड्गेनाऽऽक्रम्य भुञ्जीत, वीरभोग्या वसुन्धरा ॥ १२ ॥ नाभिपेको न संस्कारः,
सिंहस्य क्रियते मृगैः । विक्रमाजितसत्त्वस्य, स्वयमेव मृगेन्द्रता ॥ १३ ॥ न्यक्कारमुपकारं वा, रुष्टस्तुष्टश्च यो नरः । न
कर्तुर्मलमन्येभ्यः, स किं केनाप्यपेक्षते ? ॥ १४ ॥ तावद्भयस्य भेतव्यं, यावद्भयमनागतम् । आगतं तु भयं हृद्वा,
प्रहर्त्तव्यमशङ्कितैः ॥ १५ ॥ उद्योगिनं पुरुषसिंहमुपैति लक्ष्मीर्देवं न दैवमिति कापुरुषा वदन्ति । देवं निहत्य कुरु पौरुष-
मात्मशक्त्या, यत्ने कृते यदि न सिद्ध्यति कोऽत्र दोषः ? ॥ १६ ॥ निद्रालस्यसमेतानां, क्लीवानां क्व विभूतयः ? । सुस-
त्त्वोद्यमंसाराणां, श्रियः पुंसां पदे पदे ॥ १७ ॥ औषधं मन्त्रवादं च, नक्षत्रं गृहदेवता । भाग्यकाले प्रसीदन्ति, अभाग्ये
यान्ति विक्रियाम् ॥ १८ ॥ सेवितोऽपि चिरं स्वामी, विना पुण्यं न तुष्यति । भानोराजन्मभक्तोऽपि, पश्य निश्चरणो-

दरणः ॥ १९ ॥ श्रियमनुभवन्ति धीरा न भीरवः किमपि पश्य शस्त्रहतः । कर्णः स्वर्णालङ्कृतिरञ्जनरेखाङ्कितं चक्षुः
 ॥ २० ॥ यौष्पाः पद्म शराः शरासनमपि ज्याशून्यमक्ष्णोर्लता, जेतव्यं च जगन्नयं प्रतिदिनं जेताऽप्यनङ्गः किल ।
 ईदृक्षेऽपि यशीकृतं त्रिभुवनं ज्ञानेऽस्मि तत्कारणं, तेजो यस्य विराजते स बलवान् स्थूलेषु कः प्रत्ययः ? ॥ २१ ॥ दीपे
 प्रज्वलिते प्रणश्यति तमः किं दीपमात्रं तमो, वज्रेणाभिहताः पतन्ति गिरयः किं वज्रमात्रा नगाः ? । हस्ती स्थूलतनुः
 स चाङ्कुशयशः किं हस्तिमात्रोऽङ्कुशः, तेजो यस्य विराजते स बलवान् स्थूलेषु कः प्रत्ययः ? ॥ २२ ॥ सत्तु सरीरायत्तु
 देवायस्त्री रिद्धि । इफलञ्च बहुहिं भिडइ जहिं साहसु तहिं सिद्धि ॥ २३ ॥ खेडि म खंडा टालि खूटा विणु खीखइ
 नहि । साहसि हुतचं हलु बहइ दैवतणइ कपालि ॥ २४ ॥ देवस्स मत्थए पाडिऊण सन्नं सहंति कापुरिसा । देवोऽपि
 ताण संकइ, जेसिं तेओ परिफुरइ ॥ २५ ॥ घरि सुरा मडि पंडिगा पुहवी पुरिसा न मंति । ते विरला जे सामिअह
 अयसरि नवि चुकंति ॥ २६ ॥

भविष्यसंवन्धिसूक्तानि २१

न स प्रकारः कोऽप्यस्ति, येनेयं भवितव्यता । छायेव निजदेहस्य, लङ्घयते जातु जन्तुभिः ॥ १ ॥ सा सा संपद्यते
 बुद्धिः, सा मतिः सा च भावना । सहायास्तादृशा ज्ञेया, यादृशी भवितव्यता ॥ २ ॥ न स मन्त्रो न सा बुद्धिर्न स
 दोष्णां पराक्रमः । अपुण्योपस्थितं येन, व्यसनं प्रतिहन्यते ॥ ३ ॥ अवश्यं भाविनो भावा, भवन्ति महतामपि । नम्रत्वं
 नीलकण्ठस्य, महाऽहिशयनं हरेः ॥ ४ ॥ पातालमविशतु यातु सुरेन्द्रलोकमारोहतु क्षितिधराधिपतिं सुमेरुम् । मन्त्रौ-

पदैः प्रहरणैश्च करोतु रक्षां, यद्वापि तद्वदति नात्र विचारहेतुः ॥ ५ ॥ गते शोको न कर्त्तव्यो, भविष्यं नैव चिन्तयेत् ।
वर्त्तमानेन योगेन, वर्त्तन्ते हि विचक्षणाः ॥ ६ ॥ अमुत्र भविता यत्ते, तच्चिन्तय शुभाशुभम् । इह ते कर्मणामेव, विपाक-
श्चिन्तयिष्यति ॥ ७ ॥ क्षणेन लभ्यते यामो, यामेन लभ्यते दिनम् । दिनेन लभ्यते कालः, कालः कालो भविष्यति ॥ ८ ॥
कालः पचति भूतानि, कालः संहरते प्रजाः । कालः सुप्तेषु जागर्ति, कालो हि दुरतिक्रमः ॥ ९ ॥ कालः समविपमकरः
परिभवसन्मानकारकः कालः । कालः करोति पुरुषं दातारं याचितारं वा ॥ १० ॥

विमर्शसूक्तानि २२

पुनरपि न योद्धव्यं, किं पुनर्निश्चितैः शरैः ? । युद्धे विजयसंदेहः, प्रधानपुरुषस्यः ॥ १ ॥ अङ्गमारुह्य सुप्तस्य, हन्तुः
किं नाम पौरुषम् । विश्वासप्रतिपन्नानां, यस्मिन्ने का विदग्धता ? ॥ २ ॥ सहसा विदधीत न क्रियामविवेकः परमापदां
पदम् । वृणते हि विमृश्यकारिणं, गुणलुब्धाः स्वयमेव संपदः ॥ ३ ॥ सगुणमपगुणं वा कुर्वता कार्यमादौ, परिणतिरव-
धार्यो यत्नतः पण्डितेन । अतिरभसकृतानां कर्मणामापिपत्तेर्भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपाकः ॥ ४ ॥ यदपसरति
मेघः कारणं तत्प्रहर्तुं, मृगपतिरपि कोपात्संकुचत्युत्पत्तिष्णुः । हृदयनिहितैवरा गूढमन्त्रप्रचाराः, किमपि विगणयन्तो
बुद्धिमन्तः सहन्ते ॥ ५ ॥ कर्मण्यत्तं फलं पुंसां, बुद्धिः कर्मानुसारिणी । तथापि सुधिया भाव्यं, सुविचार्यैव कुर्वता
॥ ६ ॥ सर्वथा सर्वकार्येषु, माध्यस्थ्यं शस्यते नृणाम् । दन्तपातः कथं न स्यादतिकर्पूरभक्षणात् ॥ ७ ॥ शल्यचक्ष्विपा-
दीनां, सुकरैव प्रतिक्रिया । सहसाकृतकार्योत्थाऽनुतापस्य तु नौपधम् ॥ ८ ॥ तरुदाहोऽतिशीतेन, दुर्भिधमतितवर्षणात् ।

अतित्यागादनौचित्यमति सर्वत्र गहितम् ॥ ९ ॥ जीवन् भद्राण्यवाप्नोति, जीवन् पुण्यं करोति च । मृतस्य देहनाशः
स्याद्धर्माद्युपरमस्तथा ॥ १० ॥

संहतिसूक्तानि २३

यद्भूतानामप्यसाराणां, समुदायो जयाबहः । तृणैः संजायते रज्जुर्वह्यन्ते येन दन्तिनः ॥ १ ॥ गिरयो येन भिद्यन्ते, धरा
येन विदार्यते । संहतेः पश्य माहात्म्यं, तृणैर्वारि निवार्यते ॥ २ ॥ कुरुते कार्यमच्छिद्रं, तृणानामपि संहतिः । तालच्छवि-
कयाऽऽदित्यः, सप्रतापोऽपि दार्यते ॥ ३ ॥ संहतिः श्रेयसी पुंसां, स्वपक्षे तु विशेषतः । तुयैरपि परिभ्रष्टा, न प्ररोहन्ति
तण्डुलाः ॥ ४ ॥ गुणैः सर्वज्ञतुल्योऽपि, सीदत्येको निराश्रयः । अनर्घ्यमपि माणिक्यं, हेमाश्रयमपेक्षते ॥ ५ ॥ बहूनि
प्रतिष्ठामाप्नोति, पञ्चभिः पूजितो नरः । उत्तमाङ्गं शिरः प्रोक्तं, पञ्चेन्द्रियनिपेक्षितम् ॥ ६ ॥ तत्त्वमेको द्वयोर्मन्त्रः, त्रिभि-
र्गीतं चतुःपथम् । कृपिं च पञ्चभिः कुर्यात्संग्रामं बहुभिर्जनैः ॥ ७ ॥ मुण्डे मुण्डे मतिर्भिन्ना, कुण्डे कुण्डे नवं पयः ।
मुण्डे तुण्डे नवा वाणी, बहूनां नैकरूपता ॥ ८ ॥ एकोदरसमुत्पन्ना, एकनक्षत्रजातकाः । न भवन्ति समाः शीलैर्यथा
वदरिफण्टकाः ॥ ९ ॥ किमप्यसाध्यं महतां, सिद्धिमेति लघीयसः । प्रदीपो भूमिगेहान्तर्ध्वान्तं हन्ति न भास्करः ॥ १० ॥
लघुनि लघवः समर्था गुरुकार्ये गुरव एव कर्तुमलम् । हन्ति रजोऽवश्यायस्तर्पयति घनागमः पृथिवीम् ॥ ११ ॥
लघुभ्यो यादृशी कीर्त्तिर्महद्भ्यः स्यान्न तादृशी । अरण्यं समृगं स्थानं, नगरं कीटिकाश्रितम् ॥ १२ ॥

श्रेयांसि बहुविघ्नानि, भवंति महतामपि । अश्रेयसि प्रवृत्तानां, कापि यान्ति विनायकाः ॥ १ ॥ प्रारभ्यते न खलु विघ्नभयेन नीचैः, प्रारभ्य विघ्नविहता विरमंति मध्याः । विघ्नैः सहस्रगुणितैरपि हन्यमानाः, प्रारब्धमुत्तमगुणा न परि-
त्यजन्ति ॥ २ ॥ देवोऽपि शङ्कते तेभ्यः, कृत्या विघ्नानि खिद्यते । विघ्नैरस्खलितोरसाहाः, प्रारब्धं न त्यजन्ति ये ॥ ३ ॥
सत्त्वैकतानद्वृत्तीनां, प्रतिज्ञासार्थकारिणाम् । प्रभविष्णुर्न देवोऽपि, किं पुनः प्राकृतो जनः ? ॥ ४ ॥ सदाचारस्य धीरस्य,
धीमतो दीर्घदर्शिनः । न्यायप्रवृत्तस्य सतः, सन्तु वा यान्तु वा श्रियः ॥ ५ ॥ अद्यापि नोज्झति हरः किल कालकूटं,
कूर्मो विभक्तिं धरणिं किल चात्मपृष्ठे । अम्भोनिधिर्वहति दुःसहबाड्याग्निमङ्गीकृतं सुकृतिनः परिपालयन्ति ॥ ६ ॥
अप्रार्थितानि दुःखानि, यथैवायान्ति देहिनाः । सुखान्वयपि तथा मन्ये, दैन्यमन्नातिरिच्यते ॥ ७ ॥ एकोऽहमसहायोऽहं,
कृदोऽहमपरिच्छदः । स्वमेऽप्येर्धविधा चिन्ता, मृगेन्द्रस्य न जायते ॥ ८ ॥ कदर्थितस्यापि हि धैर्यवृत्तेर्न शक्यते सत्त्व-
गुणः प्रमार्दुम् । अधोमुखस्यापि कृतस्य बह्वेर्नाधः शिखा यान्ति कदाचिदत्र ॥ ९ ॥ अप्रकटीकृतशक्तिः शक्तोऽपि
जतात्तिरद्विक्रयां लभते । निवसन्नन्तर्दोरुणि लङ्घ्यो बहिर्न तु ज्वलितः ॥ १० ॥ विजेतव्या लङ्का चरणतरणीयो जल-
निधिर्विपद्मः पौलस्त्यो रणभुवि सहायाश्च कथयः । तथाप्याजौ रामः सकलमवधीद्राक्षसकुलं, क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति
महतां नोपकरणे ॥ ११ ॥ घटो जन्मस्थानं मृगपरिजनो भूर्जवसनं, वने वासः कन्दैरग्नमतिदुःस्थं वपुरिति । इतीदृशोऽ-
गरस्त्यो यदपिवदपारं जलनिधिं, क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥ १२ ॥ रथस्यैकं चक्रं भुजगयमिताः

मम तुरगा, निरालम्बो मार्गश्चरणविकलः सारधिरपि । रविर्यात्येवान्तं प्रतिदिनमपारस्य नभसः, क्रियासिद्धिः सत्त्वे
 पसति महतां नोपकरणे ॥ १३ ॥ विपक्षः श्रीकण्ठो जडतनुरमात्यः शयघरो, वसन्तः सामन्तः कुसुममिपवः सैन्य-
 मरडाः । तथापि त्रिलोक्यं जयति मदनो देहविकलः, क्रियासिद्धिः सत्त्वे वसति महतां नोपकरणे ॥ १४ ॥

सम्पद्विपत्संवंधिसूक्तानि २५

क्षीजं मरणेण समं उप्पज्जइ जुग्घणं सह जराए । ऋद्धी विणाससहिआ हरिसविसाजो न कायब्बो ॥ १ ॥ दुःखे
 दुःस्ताधिकान् पश्येत्, सुखे पश्येत्सुखाधिकान् । आत्मानं शोकहर्षाभ्यां, शत्रुभ्यामिव नार्पयेत् ॥ २ ॥ कार्यः संपदि
 नानन्दः, पूर्वपुण्यभिदे हि सा । नैयापदि विषादश्च, सा हि प्राकृपापपिष्टये ॥ ३ ॥ नाऽभूम भूमिपतयः कति नाम
 धारान् ? धारानभूम कति नाम वयं न कीटाः ? तत्संपदां च विपदां च न कोऽपि पात्रमेकान्ततस्तदलमङ्ग ! मुदा
 शुचा च ॥ ४ ॥ खण्डः पुनरपि पूर्णः पुनरपि खण्डः पुनः क्षसी पूर्णः । संपद्विपदौ प्रायः कस्यापि न हि स्थिरे
 स्याताम् ॥ ५ ॥ चंदस्स खडत्ति नहु तारायाण रिद्धीवि तस्स नहु ताण । गुरुआण चडणपडणं इअरजणा निच्च-
 पडिअब्बं ॥ ६ ॥ प्रायोद्युत्त्या विपदः परिहृत्यावस्तु वस्तुनि भवन्ति । न हि कोद्रवेण कीटाः पतन्ति गोधूमरत्नेषु ॥ ७ ॥
 आपत्स्येव हि महतां शक्तिरभिव्यज्यते न संपत्सु । अगुरोस्तथा न गंधः प्रागस्ति यथाऽग्निपतितस्य ॥ ८ ॥ सत्त्वोत्कर्ष-

१ जीवितं मरणेन समं उप्पज्जते योवनं सह जराया । ऋद्धिर्विनाशसहिता, हर्षविषादो न कर्तव्यो ॥ १ ॥

प्रकाशाय, भवन्ति विपदः सताम् । जायते गुणयोगाय, वज्रवेधव्यथा मणेः ॥ ९ ॥ संपदां विपदां पात्रं, सत्पात्रं प्रायशो भवेत् । पुष्पाक्षतादिविवानां, संवन्धो मूर्ध्न एव हि ॥ १० ॥ आपदामापतन्तीनां, हितोऽप्यायाति हेतुताम् । मातृजङ्घाणि यत्सस्य, मेधिर्भवति बन्धने ॥ ११ ॥ वनानि दहतो वह्नेः, सखा भवति मारुतः । स एव दीपनाशाय, क्रुशे कस्यास्ति सौहृदम् ? ॥ १२ ॥ पालितोऽपि कराघातैरुत्पतत्येव कन्दुकः । प्रायेण हि सुवृत्तानामस्यायिन्योऽभिभूतयः ॥ १३ ॥ सुवृत्तस्यैकरूपस्य, परप्रीत्यै कृतोन्नतेः । साधोः स्तनयुगस्येव, पतनं कस्य तुष्टये ? ॥ १४ ॥ कल्याणमूर्त्तैस्तेजसि, संपद्यन्ते विपद्यपि । किं वर्णिका सुवर्णस्य, नारोहति हुताशने ? ॥ १५ ॥ महतामापदं दृष्ट्वा, को न नीचोऽपि तप्यते ? । काकोऽप्यन्धत्वायाति, गच्छत्यस्त्रं दिवाकरे ॥ १६ ॥ संपदि परोऽपि निजतां निजोऽपि परतामुपैति विपदि जनः । ताराभिर्त्रियते निशि रश्मिभिरपि मुच्यतेऽहि शशी ॥ १७ ॥ घृष्टं घृष्टं पुनरपि पुनश्चन्दनं चारुगन्धि, छिन्नं छिन्नं पुनरपि पुनः स्वाददं चेक्षुखण्डम् । तप्तं तप्तं पुनरपि पुनः काञ्चनं कान्तवर्णं, प्राणान्तेऽपि प्रकृतिविकृतिर्जायते नोत्तमानाम् ॥ १८ ॥ विपद्यपि सदा यस्य, सौमनस्यं स बन्ध्यते । विपणिक्रीतमुत्फुल्लं, फुल्लं शिरसि धार्यते ॥ १९ ॥ गवादीनां पयोऽन्येद्युः, सद्यो वा दधि जायते । क्षीरोदधिस्तु नाद्यापि, महतां विकृतिः कुतः ? ॥ २० ॥ सन्तो न यान्ति वैवर्ण्यमापस्तु पतिता अपि । दरघोऽपि वह्निना शङ्खः, शुभ्रत्वं नैव मुञ्चति ॥ २१ ॥ स्वापदि तथा महान्तो न यान्ति खेदं यथा परापस्तु । अचला निजोपहतिषु प्रकम्पते भूः परव्यसने ॥ २२ ॥ उदेति सविता रक्तो, रक्त एवास्त्रमेति च । संपत्तौ च विपत्तौ च, महतामेकरूपता ॥ २३ ॥ दृश्यतामुदयति स्म यादृशस्तादृशस्तरणिरस्त्रभीयते । उत्सवव्यसनयोः प्रभुर्विधि-

विप्रियागु महतामनीभरः ॥ २४ ॥ शुद्धः स एव कुलजश्च स एव धीरः, श्लाघ्यो विपत्स्वपि न मुञ्चति यः स्वभायम् ।
तप्तं यथा दिनकरस्य मरीचिजालैर्देहं त्यजेदपि हिमं न तु नीतलत्वम् ॥ २५ ॥

सत्पुरुषसूक्तानि २६

विपदि धैर्यमयाम्बुदये क्षमा, सदसि वारूपदुता युधि विक्रमः । यशसि चाभिरुचिर्व्यसनं श्रुतौ, प्रकृतिसिद्धमिदं हि
मशारमनाम् ॥ १ ॥ विपद्युद्येः स्येयं पदमनुविधेयं च महतां, प्रिया न्याय्या वृत्तिर्मलिनममुभङ्गेऽप्यसुकरम् । असन्तो
नाभ्यर्च्याः मुद्दपि न यान्यस्तनुधनः, सतां केनोद्दिष्टं विषममसिधाराव्रतमिदम् ॥ २ ॥ ये प्राप्ते व्यसनेऽप्यनाकुलधियः
गन्तु नैयोक्तारः, प्राप्ते नैव पराश्रुताः प्रणयिनि प्राणोपभोगैरपि । ह्रीमन्तः स्वगुणप्रपञ्चनविधावन्यस्तुताबुल्लुका,
धिग्भात्रा कृपणेन तेऽपि न कृताः कल्पान्तदीर्घायुषः ॥ ३ ॥ स्वच्छाशयाः प्रकृत्या परहितकरणोद्यता रता धर्मे ।
संपदि न गर्वभाजो विपदि न मुह्यन्ति सत्पुरुषाः ॥ ४ ॥ दिक्ता स्वल्पधनस्याप्यवष्टम्भः कष्टितस्य च । गतायुषोऽपि
धीरत्वं, स्वभावोऽयं महारमनः ॥ ५ ॥ संपदि यस्य न हर्षो विपदि विपादो रणे च धीरत्वम् । तं भुवनत्रयतिलकं
जनयति जननी सुतं विरलम् ॥ ६ ॥ यथा चित्तं तथा वाचो, यथा वाचस्तथा क्रियाः । धन्यास्ते त्रितये येषां, विसं-
वादो न विद्यते ॥ ७ ॥ स्पृहणीयाः कस्य न ते सततं सरलाशया महात्मानः ? । त्रयमपि सदृशं येषां वचनं रचनं
समाचारः ॥ ८ ॥ वदनं प्रसादसदनं सदयं हृदयं सुधामुचो वाचः । करणं परोपकरणं येषां न ते वन्द्याः ? ॥ ९ ॥
आनन्दमधुरा दृष्टिर्मनः प्रीतितरङ्गितम् । सतामेतावदौचित्यं, शेषस्त्वाचारडम्बरः ॥ १० ॥ ये शान्तदान्ताः श्रुतपूर्ण-

कर्णा, जितेन्द्रियाः प्राणिवधान्निवृत्ताः । परिग्रहे संकुचिता गृहस्थास्ते ब्राह्मणास्तारयितुं समर्थाः ॥ ११ ॥ येषां मनांसि करुणारसरस्त्रितानि, येषां वचांसि परदोषविवर्जितानि । येषां धनानि सकलार्थिजनश्रितानि, तेषां कृते वहति कूर्मपति-
र्धरित्रीम् ॥ १२ ॥ मनसि वचसि काये पुण्यपीयूषपूर्णास्त्रिभुवनमुपकारश्रेणिभिः प्रीणयन्तः । परगुणपरमाणून् पर्वती-
कृत्य नित्यं, निजहृदि विकसन्तः सन्ति सन्तः कियन्तः ॥ १३ ॥ चेतः सार्द्रतरं वचः सुमधुरं दृष्टिः प्रसन्नोज्ज्वला,
शक्तिः क्षान्तिर्युता मतिः श्रितनया श्रीर्दानैर्दन्यापहा । रूपं शीलयुतं श्रुतं गतमदं स्वामित्वमुत्संस्कृतानिर्मुक्तं प्रकटान्यहो
नवसुधाकुण्डान्यमून्युत्तमे ॥ १४ ॥ अवगणइ दोसलवखं इक्कं मनेइ जं कयं सुकयं । सयणो हंससहावो पिअइ पयं
वज्जए नीरं ॥ १५ ॥ नाभ्युत्थानक्रमो यत्र, नालापा मधुराक्षराः । गुणदोषकथा नैव, तत्र हर्म्यं न गम्यते ॥ १६ ॥
गर्वं नोद्वहते न निन्दति परं नो भाषते निष्ठुरं, प्रोक्तः केनचिदप्रियाणि सहते क्रोधं न चालम्बते । श्रुत्या काव्यमलक्षणं
परकृतं संतिष्ठते मूकवद्दोषान् छादयते स्वयं न कुरुते ह्येतत्सतां चेष्टितम् ॥ १७ ॥ न ब्रूते परद्रूपणं परगुणं वक्तव्यल्प-
मप्यन्वहं, संतोषं वहते परधिषु परावाधासु धत्ते शुचम् । स्वश्लाघां न करोति नोज्झति नयं नौचित्यमुल्लङ्घयत्युफो-
ऽप्यप्रियमक्षमां न रचयत्येतत्सतां लक्षणम् ॥ १८ ॥ नमस्त्वेनोन्नमन्तः परगुणनुतिभिः स्वान् गुणान् ख्यापयन्तः,
पुष्पन्तः स्वीयमर्थं सततकृतमहारम्भयत्नाः परार्थे । क्षान्त्यैवाक्षेपलक्षाक्षरमुखरमुखान् दुर्मुखान् खर्वयन्तः, सन्तः
साध्वर्थ्यचर्यास्त्रिभुवनभवने वन्दनीया जयन्ति ॥ १९ ॥ ये जीवेषु दयालवः स्पृशति यान् स्वल्पोऽपि न श्रीमदः,

१ अवगणयति दोषलक्षणं एकं मानयति बहूतं सुकृतम् । सज्जनो हंसस्वभावः, पिबति पयो वर्जयति नीरम् ॥ १५ ॥

भ्रान्ता ये न परोपकारकणे हृष्यन्ति चे याचिताः । स्वस्याः सत्स्वपि यौगन्दीयमहाव्याधिप्रकोपेषु ये, ते लोकोत्तर-
 चिरपाठचरिताः श्रेष्ठाः कति स्युर्नराः ? ॥ २० ॥ उचिष्ठन्ति निजासनान्नतश्चिरः पृच्छन्ति च स्वागतं, संतुष्यन्ति
 भजन्ति यागन्ति च चिरं प्रेमोपमां संगतिम् । स्थित्यन्तो वचनामृतेन सततं सन्तः समीपागते, किं वा न प्रियमप्रियेऽपि
 शि जने कुर्वन्ति जल्पन्ति च ॥ २१ ॥ शूराः सन्ति सहस्रशः प्रतिपदं विद्याविदोऽनेकशः, सन्ति श्रीपतयो निरस्तपन्नद-
 स्नेऽपि क्षिती भूरिशः । किन्त्राकर्ण्य निरीक्ष्य वाऽभ्यमनुजं दुःखादितं यन्मनस्ताद्रूप्यं प्रतिपद्यते जगति ते सतयोरुपाः
 पश्याः ॥ २२ ॥ पातालाश्च विमोचितो घत वलिर्नोतो न मृत्युः क्षयं, नोन्मृष्टं ससलाञ्जनस्य मलिनं नोन्मूलिता
 व्याधयः । नोपस्यापि धरां विधृत्य न कृतो भारवतारः क्षणं, चेत्तः सत्पुरुषाभिधानपदवीं न त्वं वहैहजसे ? ॥ २३ ॥
 दिग्याम्नाथन्द्रमौलिर्ब्रह्मति रविरयं बाह्वैषम्यकष्टं, राहुः सातङ्कसिन्दुं रचयति गरुडान्नागवर्गो विभेति । रत्नानां धाम
 क्षिन्धुस्त्रिदशगिरिपती स्वर्गमद्यापि तस्मात्किं दत्तं रक्षितं वा किमु ? किमिति जगत्यर्ज्यते ? येन गर्वः ॥ २४ ॥ क्षादी
 पारिनिधिः कलङ्ककलुषधन्द्रो रविस्तापकृत्, पर्जन्यश्चपलाश्रयः स्वयमुताह्वयः सुवर्णाचलः । शून्यं व्योम सुधा द्वि-
 जिह्वविधुरा स्वर्धामधेनुः पशुः, काष्ठं कल्पतरुर्हृत्पत्सुरमणिस्तत्केन साम्यं सताम् ? ॥ २५ ॥ संतगुणकित्तणेणवि पुरिसा
 लज्जन्ति जे महासत्ता । इअरा अ अपसंसणेणावि हियए न मायंति ॥ २६ ॥

यात्रार्थं भोजनं येषां, दानार्थं च धनार्जनम् । धर्मार्थं जीवितं येषां, ते नराः स्वर्गगामिनः ॥ १ ॥ विवेकः सह
संपत्त्या, विनयो विद्यया सह । प्रभुत्वं प्रश्रयोपेतं, चिह्नमेतन्महात्मनाम् ॥ २ ॥ यौवनेऽपि प्रशान्ता ये, ये च हृष्यन्ति
याचिताः । वणिता ये च लज्जन्ते, ते नरा जगदुत्तमाः ॥ ३ ॥ विभूतिरयशःस्पृष्टा, शिष्टाचारोज्झिता मतिः । चेष्टा साधु-
जनानिष्टा, भवश्रु (वेन्नो) झतचेतसाम् ॥ ४ ॥ शैले शैले न माणिक्यं, मौक्तिकं न गजे गजे । साधयो न हि सर्वत्र, चन्दनं
न वने वने ॥ ५ ॥ दधत्यार्त्तं सुखीकर्तुं, सन्तः सन्तापमात्मना । सुदुःसहं सहन्ते हि, तरयस्तपनातपम् ॥ ६ ॥ अवगणइ
दोसलकलं इकं मजेइ जं कर्यं सुकर्यं । सयणो हंससहावो पिअइ पयं वज्जए नीरं ॥ ७ ॥ रे कंटाळि केवडी कांटे
फाटि तु फाटि । एहुं तुह सिरि फूलडलं पूरइ गंध रहाडि ॥ ८ ॥ अपेक्षन्ते न च स्नेहं, न पात्रं न दशान्तरम् । सदा
लोकहिता भक्ता, रत्नदीपा इवोत्तमाः ॥ ९ ॥ उपकर्तुं प्रियं वक्तुं, कर्तुं स्नेहमकृत्रिमम् । सज्जनानां स्वभावोऽयं, केनेन्दुः
शिशिरीकृतः ? ॥ १० ॥ अयं निजः परो वेति, गणना लघुचेतसाम् । उदारचरितानां हि, वसुधैव कुटुम्बकम् ॥ ११ ॥
कुसुमान्यञ्जलिस्थानि, वासयन्ति करद्वयम् । प्रायः सुमनसां वृत्तिर्वामदक्षिणयोः समा ॥ १२ ॥ सतामपि महाद्वेषः,
स्यादेकगुणजीविनाम् । वैमुख्यमेकमालायां, यथा सुमनसां मिथः ॥ १३ ॥ गर्जति शरदि न वर्षति वर्षति वर्षासु निःस्वनो

१ भवगगयति दोषलक्षं पुंरं मन्यते याकृतं सुरतम् । सज्जनो हंसलभावः पिवति पयो वर्जयति नीरम् ॥ ७ ॥

भेषः । नीचो यदति न कुरुते न यदति साधुः करोत्येव ॥ १४ ॥ विपदि परेषां सन्तः समधिकतरमेव दधति सौज-
 स्यम् । प्रीत्यो भवन्ति तरयो घनकोमलपल्लवच्छायाः ॥ १५ ॥ तुष्यन्ति भोजनैर्विप्रा, मयूरा घनगर्जितैः । साधवः पर-
 सम्पत्त्या, लटाः परविपत्तिभिः ॥ १६ ॥ महतामुदये सन्तो दूरस्थितयोऽपि दधति परितोषम् । नभसि समुद्रत इन्दो-
 मुदितं भुवि सिन्धुनाथेन ॥ १७ ॥ नालिकेरसमाकारा, दृश्यन्ते केऽपि सज्जनाः । अन्ये तु वदराकारा, बहिरेव मनो-
 रमाः ॥ १८ ॥ सत्पक्षा ऋजवः शुद्धाः, सकला गुणसेविनः । तुल्यैरपि गुणैश्चित्रं, सन्तः सन्तः शराः शराः ॥ १९ ॥
 गुणरत्निमहाभारैर्नितान्तं पूरितान्तराः । सन्तो गौरवमायान्ति, यदि तत्र किमद्भुतम् ? ॥ २० ॥ असंख्यैरपि नात्मीयैः,
 स्यलैरपि परस्थितैः । गुणैः सन्तः प्रहृष्यन्ति, चित्रभेषां विचेष्टितम् ॥ २१ ॥ यथा यथा परं कोटिं, गुणः समधिरो-
 दति । सन्तः कोदण्डधर्माणो, विनमन्ति तथा तथा ॥ २२ ॥ कोटिद्वयस्य लाभेऽपि, नर्तं सङ्घर्षजं धनुः । शरस्त्ववंशजः
 स्तब्धो, लक्षाक्षैरपि शङ्कया ॥ २३ ॥ नमन्ति फलिता वृक्षा, नमन्ति विबुधा जनाः । शुष्ककाष्ठं च मूर्खोऽथ, भग्यन्ते न
 नमन्ति च ॥ २४ ॥ जो गुणवंत उ सो नमइ निगुणु घट्टो थाइ । अवसि नमंतां गुण चडइ धणुह कहंतं जाइ ॥ २५ ॥
 यराकः स कथं नाम, नक्षीभवतु दुर्जनः । आपादमस्तकं यस्य, स्थिता चान्तः कुशीलता ॥ २६ ॥ शुद्धवंशज कोदण्ड !,
 सरलस्त्वमभूः पुरा । इदानीं गुणसंयोगात्कथं तव तु वक्रता ॥ २७ ॥ निर्गुणमप्यनुरक्तं प्रायो न समाश्रितं जहति
 सन्तः । स हि वृद्धिक्षयभाजं वहति शशाङ्कः कलङ्कमपि ॥ २८ ॥ दोषाकरोऽपि कुटिलोऽपि कलङ्कितोऽपि, मित्रावसा-
 नसमये विहितोदयोऽपि । चन्द्रस्तथापि हरवह्मभतां प्रयाति, कुर्वन्ति नैव सुजनाः श्रितदोषचिन्ताम् ॥ २९ ॥

स्वस्यस्तु सज्जनेभ्यो येषां हृदयानि दर्पणनिभानि । दुर्बचनभस्मसद्गादधिकतरं यान्ति निर्मलताम् ॥ १ ॥ संतापि-
तोऽपि साधुः शुभस्वभावं विशेषतो भजति । कथितं किं न क्षीरं मधुररसमनोहरं भवति ? ॥ २ ॥ सुजनो न याति
विकृतिं परहितनिरतो विनाशकालेऽपि । छेदेऽपि चन्दनतरुः सुरभयति मुखं कुठारस्य ॥ ३ ॥ दुर्जनजनसंतप्तो यः
साधुः साधुरेव स विशेषात् । अपि पावकसंतप्तः खण्डः स्याच्छार्करो मधुरः ॥ ४ ॥ यजति विरसत्यमितरः सत्यं परि-
मलितसुन्दराः सन्तः । यान्ति तिलाः खलभावं स्निग्धः पयसो विकारोऽपि ॥ ५ ॥ अतिकुपिता अपि सुजना योगेन
मृदूभवन्ति न तु नीचाः । हेमः कठिनस्यापि द्रवणोपायोऽस्ति न तृणानाम् ॥ ६ ॥ उपकर्त्ता स्वतः कश्चिदपकर्त्ता च
कश्चन । चैवस्तरु पत्राणि, कर्त्ता हर्त्ता च फाल्गुनः ॥ ७ ॥ कलाकलापसंपन्ना, जल्पन्ति समये परम् । घनागमविप-
र्यासे, केकायन्ते न केकिनः ॥ ८ ॥ हिताय नाहिताय स्यात्, महान् सन्तापितोऽपि हि । पश्य रोगापहाराय, भवेदु-
ष्णीकृतं पयः ॥ ९ ॥ न मुखेनोद्विग्युर्ह्यङ्ग, हृदयाच्च नयत्यधः । जरयत्यन्तरा साधुर्दोषं विषमिवेश्वरः ॥ १० ॥ दुर्जन-
वचनाङ्गारैर्दग्धोऽपि न विप्रियं वदत्यार्यः । न हि दह्यमानोऽप्यगुरुः, स्वभावगन्धं परित्यजति ॥ ११ ॥ पिशुनजनदू-
षिता अपि ननु सन्तः सत्यमेव सद्वाचः । अपि चर्वचरणहतः खर्जूरं मिष्ट एव स्यात् ॥ १२ ॥ सहते कण्डे न
जल्पति लाति न दोषान् गुणान् प्रकाशयति । रुष्यति न रोषवत्स्वपि दाक्षिण्यमहोदधिः सुजनः ॥ १३ ॥ निवसन्नपि
सममितरैरभिजातः शिक्षते न दुर्बचनम् । ध्याङ्गविरावी न पिकः स्थितवानपि बलिभुजां भवने ॥ १४ ॥ आक्रोशि-

गोऽपि गुणतो न वदत्यप्यर्थं, निष्पीडितोऽपि रसमुन्निरते यथेष्टुः । नीचो जनो गुणशतैरपि सेव्यमानो, हास्येन तद्ध-
 दनि वरकन्देऽप्यारण्यम् ॥ १५ ॥ उदीरयन्ति दुर्योग्यं, स्वच्छाः स्वोत्पातसंभवे । उद्गिरन्ति मलं नेत्राण्यात्मपीडास-
 मागमे ॥ १६ ॥ ददरोमकटुसिंहरमऽपि मुअणस्स मुहस्स विष्पिअं कुत्तो । राहुमुहम्मिऽवि ससिणो किरणा अमिअं चि-
 त्तं मुअंति ॥ १७ ॥

गुणदोषोक्तिमूक्तानि २९

गुणदोषगमाहारं, गुणान् गृह्णन्ति साधवः । क्षीरनीरसमाहारे, हंसाः क्षीरमिवामलम् ॥ १ ॥ स्वगुणं परदोषं वा,
 गणुं वाचयितुं परम् । अधिनं च निराकर्तुं, सतां जिह्वा जडायते ॥ २ ॥ स्वश्लाघा परनिन्दा च, मत्सरो महतां गुणे ।
 अगं पञ्चमन्नापिरमात्मानं पातयत्यधः ॥ ३ ॥ दूषणं मतिलुपैति नौत्तमी, माध्यमी स्पृशति आपते न च । वीक्ष्य पार्श्वमध-
 आपतोऽग्रमो, रारटीति सहमाधमाधमः ॥ ४ ॥ संतेहि असंतेहि अ परस्स किं जंप्पिहि दोसेहि । अच्छो जसो न लब्धमि-
 तोपि अगिस्तो फओ होइ ॥ ५ ॥ सन्तोऽप्यसन्तोऽपि परस्स दोषा, नोक्ताः श्रुता वा गुणमावहन्ति । वैराणि यत्तुः
 परिपुर्जयन्ति, श्रोतुश्च तन्यन्ति परां कुबुद्धिम् ॥ ६ ॥ असंख्याः परदोषज्ञा, गुणज्ञा अपि केचन । स्वयमेव स्वदोषज्ञा,
 विपन्ते यदि पयायाः ॥ ७ ॥ सर्वस्यात्मा गुणवान् सर्वः परदोषदर्शने कुशलः । सर्वस्य चास्ति वाच्यं न चात्मदोषान्
 पदति कश्चित् ॥ ८ ॥ परवादे दशचदनः परदोषनिरीक्षणे सहस्राक्षः । सद्बुच्चित्तहरणे बाहुसहस्राजुनो नीचः ॥ ९ ॥
 परदोषकधाविचक्षणः स्वगुणख्यापननित्यतत्परः । स्वयमेव हि दैवदण्डितः कुलशीले कथयत्यपण्डितः ॥ १० ॥ प्रच्छा-

दयति दुरात्मा सुजनः प्रकटयति परगुणान् काले । तिरयति भुवनानि तमस्तान्येव रविः प्रकाशयति ॥ ११ ॥ निधानीभूतमात्सर्यमन्तर्नीचस्य तिष्ठति । परश्लाघासु येनास्य, दृश्यते मुद्रितं मुखम् ॥ १२ ॥ सीसं धुणिअं चित्तं चमकिअं पुलइअं च अंगेहिं । तहवि हु खलस्स चाणी, परगुणगहणे न नीसरिआ ॥ १३ ॥ वयणपरंपरतंदुलपरतत्तीगोरसेण रद्धाओ । अप्पुब्बो कोइ रसो एआए गहरब्बाए ॥ १४ ॥ सत्त ण सायर परिभमिअ, सयलं महिअलु दिहु । ताति पराई जु न करइ, सो मई कहवि न दिहु ॥ १५ ॥ लोअ पराया कच्चडा करइं जि संत असंत । दोस न पिच्छइ अप्पणा, जाइ न छेहु न अंत ॥ १६ ॥ राईसरिसवमित्तानि परछिद्धानि गवेसए । अप्पणो विह्वमित्तानि पासंतोवि न पासइ ॥ १७ ॥ अङ्गनानामिवाङ्गानि, गोप्यन्ते स्वगुणा यदा । तदा ते स्पृहणीयाः स्युस्तदा चात्यन्तनिर्मलाः ॥ १८ ॥ सतोऽप्यसतो वापि, स्वयं स्वान् वर्णयन् गुणान् । ब्रह्मापि हास्यतां याति, किं पुनः प्राकृतो जनः ? ॥ १९ ॥ परेण परिविख्यातो, निर्गुणोऽपि गुणीभवेत् । शक्नोऽपि लघुतां याति, स्वयं प्रख्यापितैर्गुणैः ॥ २० ॥ अपि देवा यन्न विदुस्तदपि हि पृच्छन्ति हेलया लोकाः । स्खलिते हसन्ति मूढा मिलिते च न विस्मयः कोऽपि ॥ २१ ॥

खलस्वरूपसूक्तानि ३०

स्याप्यते महतां पङ्क्तौ, क्वचिन्नीचोऽपि कार्यतः । स्वर्याय स्याप्यतेऽङ्गारः, कर्पूरे समकक्षया ॥ १ ॥ प्रशस्यः खल एवैको, यद्भयादखिलो जनः । अनार्यकार्यमुत्सार्य, वर्तते न्यायवर्त्मनि ॥ २ ॥ विशिष्टकुलजातोऽपि, यः खलः खल एव सः । चन्दनादपि संभूतो, दहत्येव हुताशनः ॥ ३ ॥ वयसः परिणामेऽपि, यः खलः खल एव सः । सुपक्कमपि

मापुर्न, नोपयातीद्रवारणम् ॥ ४ ॥ खलः सत्क्रियमाणोऽपि, ददाति कलहं सताम् । दुग्धचौतोऽपि किं याति, वायसः
 कृत्वांसताम् ॥ ५ ॥ उपकृतिरेव खलानां दोषस्य महीयसो भवति हेतुः । अनुकूलाचरणेन हि कुप्यन्ति व्याधयो-
 उत्पद्यन्ते ॥ ६ ॥ सन्निः संसेव्यमानोऽपि, शान्तवाक्यैर्जलैरिव । पुष्टपापाणवदुष्टस्तापमेवाभिमुञ्चति ॥ ७ ॥ अप्यपि
 गुणाय गुणिनां मददति दोषाय दोषिणां मुकृतम् । तृणमपि दुग्धाय गवां दुग्धमपि विपाय सर्पाणाम् ॥ ८ ॥ उप-
 कारिण्यपि मुञ्जने श्लिग्धेऽपि खलास्त्यजन्ति न प्रकृतिम् । ज्वलति जलैरपि सिन्धोरक्ते निहितोऽपि वडवाग्निः ॥ ९ ॥
 अशनमात्रकृतश्चतया गुरोर्न पिशुनोऽपि शुनो लभते तुलाम् । अपि बहूपकृते सखिता खले, न खलु खेलति खे लतिका
 यथा ॥ १० ॥ श्रेष्ठेन भूतिदानेन, कृतः स्वच्छोऽपि दुर्जनः । दर्पणश्चान्तिके तिष्ठन्, करोत्येकमपि द्विधा ॥ ११ ॥
 मक्षिकाः क्षतमिच्छन्ति, क्षतमिच्छन्ति पार्थिवाः । दुर्जनाः क्षतमिच्छन्ति, शान्तिमिच्छन्ति सज्जनाः ॥ १२ ॥ दुष्टः
 प्रविष्टमात्रोऽपि, विपादयति शिष्टदृत् । सौवीरेऽन्तर्गते क्षीरं, विदीर्येत सहस्रधा ॥ १३ ॥ ऋजुरेव पक्षवानिति काण्डे
 मीतिः खले च मा कार्षीः । प्रायेण हि त्यक्तगुणः फलेन हृदयं विदारयति ॥ १४ ॥ क्वचिदुष्णः क्वचिच्छीतः, क्वचित्सा-
 धारणो मतः । नैकरूपः खलजनः, संनिपात इव ज्वरः ॥ १५ ॥ सर्पाणां च खलानां च, चौराणां च विशेषतः । अभि-
 प्राया न सिद्धान्ति, तेनेदं वर्त्तते जगत् ॥ १६ ॥ अतियक्ष्णगृहीतोऽपि, खलः खलखलायते । शिरसा धार्यमाणोऽपि,
 तोयस्वार्धघटो यथा ॥ १७ ॥ भग्नं न जायद्द घडणं दुज्जणहियं कुलालभंडं च । सयखंडोवि घडिज्जइ कंचणकलसो
 सुअणचित्तं ॥ १८ ॥ दुज्जणजणु वन्वुलवणु जइ सिंचह अमिएण । तो अति कंटावि घणा सारीर हह गुणेण ॥ १९ ॥

न प्रेम नौपधं नाज्ञा, न सेवा न गुणो न धीः । न कुलं न बलं नाशीर्दुर्जनस्य प्रसक्तये ॥ २० ॥ पोतो दुस्तरधारिरा-
शितरणे दीपोऽन्धकारागमे, निर्वर्ति व्यजनं मदान्धकरिणां दर्पोपशान्त्यै शृणिः । इत्थं तद्भुवि नास्ति यत्र विधिना
नोपायचिन्ता कृता, मन्ये दुर्जनचित्तचहरणे घाताऽपि भग्नोद्यमः ॥ २१ ॥

खलप्रकृतिसूक्तानि ३१

अहो सुसहशी वृत्तिस्तुलाकोटेः खलस्य च । स्तोकेनोन्नतिमायाति, स्तोकेनायात्यधोगतिम् ॥ १ ॥ खलानां कण्ट-
कानां च, द्विविधैव प्रतिक्रिया । उपानद् मुखभङ्गो वा, दूरतो वा विसर्जनम् ॥ २ ॥ दुर्जनः परिहर्तव्यो, विद्ययाऽलङ्क-
तोऽपि सन् । मणिना भूषितः सर्पः, किमसौ न भयङ्करः ? ॥ ३ ॥ मृगमीनसञ्जनानां तृणजलसंतोषविहितवृत्तीनाम् ।
खुण्धकधीऽपरपिशुना निष्कारणवैरिणो जगति ॥ ४ ॥ दह्यमानाः सुतीव्रेण, नीचाः परयशोऽग्निना । अशक्तोस्तत्त्वदं
गन्तुं, ततो निन्दां प्रचक्रिरे ॥ ५ ॥ उज्ज्वलगुणमभ्युदितं धुद्रो द्रष्टुं न कथमपि क्षमते । हित्या तनुमपि शलभः शुभ्रं
दीपाचिरपहरति ॥ ६ ॥ धुत्ता हुंति सुवच्छला, असई होइ निलज्जु । खारापाणि सीअलां, बहुफल फुलइ अभक्ख ॥ ७ ॥
भोलो कज्जुगाही कारणकुसलो अ मुक्कलाहत्थो । धुत्तो छायन्विहो होइ गुरुदेवाण य भत्तो ॥ ८ ॥ का खलेन सह
स्पर्धा ? सज्जनस्याभिमानिनः । भाषणं भीषणं साधुदूषणं यस्य भूषणम् ॥ ९ ॥ यद्यदिष्टतमं तत्त्वदेयं गुणयते किल ।
अत एव खलो दोषान्, साधुभ्यः संप्रयच्छति ॥ १० ॥ समर्पिताः कस्य न तेन दोषा, हठादुणा वा न हताः खलेन ।
तथापि दोषैर्न विरुज्यतेऽसौ, स्पृष्टोऽपि नैकेन गुणेन चित्रम् ॥ ११ ॥ न सूरिः सुराणां गुरुर्नासुराणां, पुराणां रिपु-

नापि नापि स्वयम्भूः । तत्रा एव विज्ञाथरिचै खलानां, भुजङ्गप्रयातं भुजङ्गा विदन्ति ॥ १२ ॥ उपकृतं बहु यत्र किमुच्यते,
 गुणनता प्रथिता भयता पिरम् । विदधदीदृशमेव सदा सखे, सुसितमास्व ततः शरदां शतम् ॥ १३ ॥ न विना परवा-
 देन, इष्टो भयति दुर्जनः । काकः सरसान् पोत्वा, विनाऽमेध्यं न वृष्यति ॥ १४ ॥ शाठ्यं ह्रीमति वर्ण्यते प्रतरुचौ
 दम्भः शुषो केतयं, गुरे निर्पुणता ऋजौ विमतिता देन्यं प्रियालापिनि । तेजस्विन्यल्लिखता मुखरता चर्कर्यशक्तिः ।
 स्थिरं, तरुणो नाग गुणो भवेदिह सतां यो दुर्जनैर्नाङ्कितः ॥ १५ ॥ दुर्जनदूषितमनसां पुंसां सुजनेऽपि नास्ति विश्वासः ।
 पातः पयगा दग्धो दध्यपि फरुकृत्य भक्षयति ॥ १६ ॥ विकारमुपकारोऽपि, कुरुते समयं विना । अकालोपस्थिता
 वृष्टिर्गहारिषाय जायते ॥ १७ ॥ दुर्जनः कालकूटं च, ज्ञातमेतौ सहोदरौ । अग्रजन्मानुजन्मा च, न विद्मः कतरो-
 जनयोः ॥ १८ ॥ कर्णो भोगभृतां मूर्ध्नि, साधु नापत्त यद्विधिः । सकर्णः कोऽनुकुर्यात्, मर्माविरकर्म तादृशम् ? ॥ १९ ॥
 नौथ दुर्जनजिह्वा च, प्रतिकूलवित्तपिणी । जनप्रतारणायैव, दारुणा केन निर्मिता ? ॥ २० ॥ नव्याऽऽश्रयस्थितिरियं तव
 कालकूट !, केनोत्तरोत्तरविशेषपदप्रतिष्ठा । प्रागर्णयस्य हृदये घृणलक्ष्मिणोऽथ, कण्ठे पुनर्वससि वाचि ततः खलानाम् ॥
 ॥ २१ ॥ वृश्चिकानां भुजङ्गानां, दुर्जनानां च वेधसा । विभज्य नियतं न्यस्तं, विपं पुच्छे मुखे हृदि ॥ २२ ॥ निर्माय खल-
 जिह्मं, तर्कमाणहरं नृणाम् । चकार किं वृथा शास्त्रविषयहीन् प्रजापतिः ॥ २३ ॥ अहो खलभुजङ्गस्य, कोऽप्यपूर्वो
 वपक्रमः । अन्यस्य लगति श्रोत्रे, प्राणैरन्यो विमुच्यते ॥ २४ ॥ अहो राहुः कथं क्रूरश्चन्द्रं गिलति मुञ्चति ? । गिलन्ति
 न हि मुष्यन्ति, दुर्जनाः सज्जनमजम् ॥ २५ ॥ आजन्मसिद्धं कौटिल्यं, हलस्य च खलस्य च । सोढुं ययोर्मुखाक्षेपमलमे-

कैव सा क्षमा ॥ २६ ॥ आबुभ्यः किं खलैज्ञातं ? खलेभ्यः किमथाऽऽबुभिः ? । येषां परगृहोत्थातादन्यत्कर्म न विद्यते ॥ २७ ॥ अकलितपरस्वरूपः स्वकमपि दोषं परस्थितं वेत्ति । नाविस्थितस्तटस्थानचलानपि विचलतो मनुते ॥ २८ ॥ जिह्वैकैव सतामुभे फणभृतां अष्टुधतस्रो मत्तास्ताः सर्वैव विभायसोर्नियमिताः पट्ट कान्तिकेयस्य च । पौलस्तस्य दशैव ताः फणियतेजिह्वासहस्रद्वयं, जिह्वालक्षसहस्रकोटिनियमो नो दुर्जनानां मुखे ॥ २९ ॥ दूरादुच्छ्रितपाणिरार्द्रनयनः प्रोद्धादितार्थासनो, गाढालिङ्गनतत्परः प्रियकथालायेषु बद्धादरः । अन्तर्गूढविषो वह्निर्मधुमयश्चातीवमायापटुः, को ? नामायमपूर्वनाटकविधिर्यं शिक्षितो दुर्जनः ॥ ३० ॥ मुखेऽतिमिश्रादवसानदुष्टात्, खलादपथ्यादिव शङ्कनीयम् । आनन्दनीयं प्रथमं सुतीक्ष्णादन्तेऽनुकूलादगदाविवाऽऽर्यात् ॥ ३१ ॥ दुर्जनैरुच्यमानानि, वचांसि मधुराण्यपि । अकालकुमुमा-नीय, संत्रासं जनयत्यलम् ॥ ३२ ॥ वने प्रञ्ज्वलितो वह्निर्दहनं मूलानि रक्षति । समूलमुन्मूलयति, जलौघो मृदुशीतलः ॥ ३३ ॥ वारुता परदारार्थे, धनं लोकोपतृप्तये । प्रभुत्वं साधुनाशाय, खले खलतरा गुणाः ॥ ३४ ॥ विद्या विवादाय धनं मदाय, प्रज्ञाप्रकर्षः परवञ्चनाय । अर्युन्नतिलोकेपरामर्षाय, सतामहो सर्वमिदं गुणाय ॥ ३५ ॥

नीचसंवन्धिसूक्तानि ३२

अन्यस्मादपि लब्धोऽप्या नीचः प्रायेण दुस्सहो भवति । न तपति रविरिह तादृग् यादृगयं घालुकानिकरः ॥ १ ॥ प्राकृत एव प्रायो मृदुषु तरां दीप्यते न सत्पुरुषाः । चारिणि तैलं विक्रवति निर्मुक्तं स्त्यायते सर्पिः ॥ २ ॥ विघटयितुमेव नीचः परकार्यं वेत्ति न प्रसाधयितुम् । पातयितुमेव शक्तिर्नाखोरुद्धर्तुमुन्निपिष्टिम् ॥ ३ ॥ धूमः पयोधरपदं

खलप्रः
कृतिः
द्वारं ३१
श्लो. ३५
नीचः
संवन्धिः
द्वारं ३२
श्लो. ३०

॥ २९ ॥

कपमययाप्य, धर्पाम्युभिः शमयति ज्वलनस्य तेजः । दैवादवाप्य ननु नीचजनः प्रतिष्ठां, प्रायः स्वबन्धुजनमेव तिर-
रकरोति ॥ ४ ॥ यथा गजपतिः श्रान्तस्त्रायाथी वृक्षमाश्रितः । विश्रम्य तं द्रुमं हन्ति, तथा नीचः स्वमाश्रयम् ॥ ५ ॥
न दिट्टिभो गच्छति हंसलीलया, न वायसः कूजति कोकिलस्वनम् । यवाः प्रकीर्णा न भवन्ति शालयस्तथैव नीचः
प्रकृते न मुच्यति ॥ ६ ॥ रे पक्षिन्नागतस्त्वं कुत इह सरसस्तत्कियद्भो विशालं ? किं मद्भाम्नोऽपि ? बाढं तदिह शठ
महापाप ! मा प्रूहि मिरया । इत्थं कूपोदरस्थः शयति तदगतं दुर्दुरो राजहंसं, नीचः स्वल्पेन गर्वीभवति हि विषया
नापरे ये न दृष्टाः ॥ ७ ॥ नाहं काको महाराज !, हंसोऽहं विमले जले । नीचसद्गुणबन्धेन, मृत्युरेव न संशयः ॥ ८ ॥
अशातकुललीलस्य, न दातव्यः प्रति श्रयः । मत्कुणस्य च दोषेण, हता मन्दविसर्पिणी ॥ ९ ॥ लूणह शुणह कुमाणुसह,
एह तिरुं इकु सहायु । जही करइ आवासड, तहिं तहिं मंजइ ठाड ॥ १० ॥

उपकारसूक्तानि ३३

शाखं बोधाय दानाय, धनं धर्माय जीवितम् । वपुः परोपकाराय, धारयन्ति मनीषिणः ॥ १ ॥ कियती पञ्चसहस्री ?
कियती लक्षाऽथ कोटिरपि कियती ? । औदार्योन्नतमनसां रक्षवती वसुमती कियती ? ॥ २ ॥ क्षेत्रं रक्षति चञ्चा सौधं
लोलस्पदी कणान् रक्षा । दन्तात्तटुणं प्राणान् नरेण किं निरुपकारेण ? ॥ ३ ॥ अस्ति जलं जलराशौ तत्किं क्षारं

विधीयते तेन । लघुरपि वरं स कूपो यत्राऽऽकण्ठं जनः पिवति ॥ ४ ॥ हे हेलाजितवोधिसत्त्व ! वचसां किं वित्तैर-
स्तोषधे !, नास्ति त्वत्सदृशः परः परहिताधाने गृहीतव्रतः । तृप्यत्यान्यजनोपकारघटनावैमुख्यलब्धायशोभारप्रोद्बहने
करोपि कृपया साहायकं यन्मरोः ॥ ५ ॥ वरं करीरो मरुमार्गवर्त्ता, यः पान्थसार्यं कुरुते कृतार्थम् । कल्पद्रुमैः किं कन-
काचलस्यैः ? परोपकारप्रतिलम्भदुःस्यैः ॥ ६ ॥ अर्काः किं फलसंचयेन भवतां किं वः प्रसूनैर्नदैः, किं वा भूरिलताच-
येन महता गोत्रेण किं भूयसा ? । येषामेकतमो वभूव स पुनर्नैवास्ति कश्चित्कुले, छायायामुपविश्य यस्य पथिकास्तृप्तिं
फलैः कुर्वते ॥ ७ ॥ जातः कूर्मः स एकः पृथुभुवनभरायार्पितं येन पृष्ठं, भ्लाध्यं जन्म ध्रुवस्य भ्रमति नियमितं यत्र तेज-
स्विचक्रम् । संजातव्यर्थपक्षाः परहितकरणे नोपरिष्टान्न चाधो, ब्रह्माण्डोन्दुम्बरान्तर्मशकवदपरे जन्तवो जातनष्टाः ॥ ८ ॥
विद्वांसः कति योगिनः कति गुणैर्वैदग्ध्यभाजः कति, प्रौढा मत्तकरीन्द्रकुम्भदलने वीराः प्रसिद्धाः कति । स्वाचाराः
कति सुन्दराः कति कति प्राज्यप्रतिष्ठा वराः, किं त्वेको विरलः परोपकरणे यस्यास्ति शक्तिः सदा ॥ ९ ॥ ते तावत्कृ-
त्तिनः परार्थघटकाः स्वार्थवरोधेन ये, ये च स्वार्थपरार्थसाधनपरास्तेऽमी नरा मध्यमाः । तेऽमी मानुषराक्षसाः परहितं
यैः स्वार्थतो हन्यते, ये तु घ्नन्ति निरर्थकं परहितं ते के न जानीमहे ? ॥ १० ॥ किमत्र चित्रं यत्सन्तः, परानुग्रहका-
रिणः ? । न हि स्वदेहशान्त्यर्थं, जायन्ते चन्दनद्रुमाः ॥ ११ ॥ यद्यपि चन्दनविटपी विधिना फलकुसुमवर्जितो विहितः ।
निजवपुषैव परेषां तथापि संतापमपहरति ॥ १२ ॥ न चन्द्रमाः प्रत्युपकारलिप्सया, करोति भाभिः कुमुदावबोधनम् ।
स्वभाव एवोन्नतचेतसामयं, परोपकारव्यसनं हि जीवितम् ॥ १३ ॥ किं चन्द्रेण महोदधेरुपकृतं दूरेऽपि संतिष्ठता

तृतीयेन निरर्पिते प्रजति च क्षीणे क्षयं सागरः । आः ज्ञातं परकार्यनिश्चितधियां कोऽपि स्वभावः सतां, स्वैरङ्गैरपि,
 येन यान्ति तनुतां दृष्ट्वा परं दुःखितम् ॥ १४ ॥ यदमी दशन्ति दशना रसना तत्त्वादसुखमवामोति । प्रकृतिरियं
 धराणानां क्रियन्ति यदन्यकार्येषु ॥ १५ ॥ लक्षयति भुवनमुदधेर्मध्यं प्रविशति वहति जलभारम् । जीमूतः सत्त्वहिताः
 किं न कुर्वन्ति पान्यार्ये ॥ १६ ॥ यः परम्यीतिमाधातुं, भस्मतामपि गच्छति । विवेकिमानिना पश्य, धात्रा सोऽप्यगुरुः
 कृतः ॥ १७ ॥ पिबन्ति नद्यः स्वयमेव नाग्भः, स्वादन्ति न स्वादुफलानि वृक्षाः । पयोमुचां किं क्वचिदस्ति शस्यं ?,
 परोपकाराय गतां विभृतिः ॥ १८ ॥ धवलयति समग्रं चन्द्रमा जीवलोकं, किमिति निजकलङ्कं नात्मसंस्थं प्रमाद्वि ।
 भुवनचिदितमेतत्प्रायशः सज्जनानां, परहितनिरतानामादरो नात्मकार्ये ॥ १९ ॥ कल्यादेशात्क्षपयति तमः सप्तसप्तिः
 प्रजानां, छायां कर्तुं पथि विटपिनामञ्जलिः केन वद्धः । ? अभ्यर्थ्यन्ते नवजलमुचः केन वा वृष्टिहेतोर्जात्यैवैते परहित-
 विधौ साधयो वद्धकक्षाः ॥ २० ॥ परोपकारः सुकृतैकमूलं, परोपकारः कमलादुकूलं । परोपकारः प्रमुताविधाता, परो-
 पकारः शिवसौख्यदाता ॥ २१ ॥ रवेर्योदयः शस्यः, कोऽन्येषामुदये ग्रहः । न तमांसि न तेजांसि, येषामभ्युदये सति
 ॥ २२ ॥ गुफोऽसि भुवनभारे मा वक्रां कन्धरां कृथाः शेष । त्वम्येकस्मिन् दुःखिनि सुखितानि भवन्ति भुवनानि
 ॥ २३ ॥ घन्धनस्थोऽपि मातङ्गः, परेषां भरणक्षमः । काकः स्वच्छन्दचारोऽपि, स्वोदरेणापि दुःस्थितः ॥ २४ ॥ इदम-
 न्तरमुपकृतये प्रकृतिचला यावदस्ति संपदियम् । विपदि नियतोदयायां पुनरुपकर्तुं कुतोऽवसरः ? ॥ २५ ॥ अपकारि-
 ण्यपि प्रायः, स्वच्छाः स्युरुपकारिणः । मारकेभ्योऽपि कल्याणं, रसरजः प्रयच्छति ॥ २६ ॥ बाधाविधायिनामपि

विदधत्युपकारममलात्मानः (मिह सन्तः) । वद्धमपि किं न जनयति सौरभ्यं केतकीकुसुमम् ? ॥ २७ ॥ उपकारः कृतो-
ड्लपोऽपि, सतां याति न विस्मृतिम् । करम्वभोजनं वध्वाः, कुमारनृपतेरिव ॥ २८ ॥ परोपकारः क्रियते, स्वस्य कल्या-
णहेतवे । ततोऽपि यद्यकल्याणं, कल्याणास्त्यरं पदम् ॥ २९ ॥ उपकृत्युपकुर्वाणा, प्रियन्ते धरया न के ? । अपकृत्युप-
कारी यस्तेनेयं प्रियते धरा ॥ ३० ॥ प्रत्युपकुर्वन् बह्वपि न भवति पूर्वोपकारिणां तुल्यः । एकोऽनुकरोति कृतं
निष्कारणमेव कुरुतेऽन्यः ॥ ३१ ॥ गुरुआ सहजिं गुण करइ, कारण किपि म जाणि । करिसण सिंचइ सर भरइ, मेह किं
मगइ दाणि ? ॥ ३२ ॥ दो पुरिसे धरओ धरा अहवा दोहिं पि धारिआ पुहवी । उवयारे जस्स मई उवयरिअं जे न फुसंति
॥ ३३ ॥ विहलं जो अवलंबइ आपइपडिअं च जो समुद्धरइ । सरणागयं च रक्खइ तिसु तेसु अलंकिआ पुहवी ॥ ३४ ॥
अकृतज्ञा असंख्याताः, संख्याताः कृतवेदिनः । कृतोपकारिणः स्तोकाः, द्वित्राः स्वनोपकारिणः ॥ ३५ ॥ न तं पदयानि
सौमित्रे !, कृते प्रतिकरोति यः । सर्वस्यापि कृतार्थस्य, मतिरन्या प्रवर्त्तते ॥ ३६ ॥ न हि मे पर्वता भारा, न मे भाराश्च
सागराः । कृतज्ञाश्च महाभारा, भारा विश्वासघातकाः ॥ ३७ ॥

मैत्रीसंवन्धिसूक्तानि ३४

ईश्वरेण समं प्रीतिर्न मे लक्ष्मण ! रोचते । गतस्य गौरवं नास्ति, आगते च धनक्षयः ॥ १ ॥ संहजागराण सहसु-
अणाणं सहहरिससोअवंताणं । नयणाणं व धन्नाणं, आजम्भं निच्चलं पिम्मं ॥ २ ॥ एक गटु सउ चारिआं वारी वारी

१ सह जागरतोः सह दर्पेत्तोक्वतोः । नयनयोरेव घन्यानामाजन्म निश्चलं प्रेम ॥ २ ॥

मित्त । केही सेरी सांचरउं कहि नउं राखउं चित्त ॥ ३ ॥ रत्तउ दिणयरु उगमइ, रत्तउं दाडिम फूलु । रत्तउं रत्ता
 जइ मिठइ, कवण करेसिइ मूलु ? ॥ ४ ॥ परोक्षे कार्यहंतारं, प्रत्यक्षे प्रियवादिनम् । वर्जयेत्तादृशं मित्रं, विपकुम्भं पयो-
 मुलम् ॥ ५ ॥ किं गुणैस्तस्य कर्त्तव्यं?, चेतसो योऽभिरोचते । किं गुणैस्तस्य कर्त्तव्यं, चेतसो यो न रोचते ? ॥ ६ ॥
 कृतज्ञस्वामिसंसर्गमुत्तमस्त्रीपरिग्रहम् । कुर्वन्मित्रमलोभं च, नरो नैवावसीदति ॥ ७ ॥ उत्तमैः सह साङ्गत्वं, पण्डितैः
 सह सत्कथाः । अद्भुतैः सह मित्रत्वं, कुर्वाणो नावसीदति ॥ ८ ॥ ददाति प्रतिगृह्णाति, गुह्यमाख्याति पृच्छति । भुङ्क्ते
 भोजयति चैवं, पण्डितं प्रीतिलक्षणम् ॥ ९ ॥ पापान्निवारयति योजयते हिताय, गुह्यं निगूहति गुणान् प्रकटीकरोति ।
 आपहृतं च न जहाति ददाति काले, सन्मित्रलक्षणमिदं प्रवदन्ति सन्तः ॥ १० ॥ क्षीरेणात्मगतोदकाय हि गुणा दत्ताः
 पुरा तेऽखिलाः, क्षीरे तापमवेक्ष्य तेन पयसा ह्यात्मा कुशानौ हुतः । गन्तुं पावकमुन्मनस्तदभवद् दृष्ट्वा तु मित्रागमं,
 युक्तं तेन जलेन शाम्यति सतां मैत्री भवेदीदृशी ॥ ११ ॥ आदिमध्यनिधनेषु सौहृदं, सज्जने भवति नेतरे जने । छिन्न-
 ताडितसु घृष्टतापितं, नान्यभावमुपयाति काञ्चनम् ॥ १२ ॥ शरावनौ न दीवृक्षसमा प्रीतिः प्रशस्यते । प्रासादवेणिदण्डे-
 क्षुप्तमा प्रीतिर्न युज्यते ॥ १३ ॥ आरम्भगुर्वी क्षयिणी क्रमेण, लब्ध्वा पुरा वृद्धिमती च पश्चात् । दिनस्य पूर्वार्द्धपरार्द्धे-
 भिन्ना, छायेव मैत्री खलसज्जनानाम् ॥ १४ ॥ अस्माभिश्चतुरम्बुराशिरसनाविच्छेदिनीं मेदिनीं, भ्राम्यद्भिर्न स कोऽपि
 निस्तुपगुणो दृष्टो विशिष्टो जनः । यस्याग्रे चिरसंचितानि हृदये दुःखानि सौख्यानि च, व्याख्याय क्षणमेकमर्द्धमथवा
 निःश्वस्य विश्राम्यते ॥ १५ ॥ वारंवारमियं चिन्ता, वारंवारमियं कथा । युष्माकं दर्शनोत्कण्ठा, चक्षुषोः केन पूर्यते ?

॥ १६ ॥ मृगा मृगैः सङ्गमनुव्रजन्ति, गावश्च गोभिस्तुरगास्तुरङ्गैः । मूखाश्च मूखैः सुधियः सुधीभिः, समानशीलव्यसनेषु
सख्यम् ॥ १७ ॥ प्रकटयति हृदयदाहं पुरुषः प्रायेण सज्जने मिलिते । ग्रावा दग्धः सलिले पतिते पुनरुद्गमत्यग्निम् ॥ १८ ॥
सुहृदि निरन्तरचिचे गुणयति भृत्ये प्रियासु नारीषु । स्वामिनि सौहृदयुक्ते निवेद्य दुःखं सुखीभवति ॥ १९ ॥ व्याधित-
त्यार्थहीनस्य, देशान्तरगतस्य च । नरस्य शोकदग्धस्य, सुहृद्दर्शनमौषधम् ॥ २० ॥ अमृतं शिशिरे वह्निरमृतं क्षीरभो-
जनम् । अमृतं राजसम्मानममृतं प्रियदर्शनम् ॥ २१ ॥ अदृष्टे दर्शनोत्कण्ठा, दृष्टे विरहभीरुता । नादृष्टेन न दृष्टेन,
भवता लभ्यते सुखम् ॥ २२ ॥ ययोरान्तरजा प्रीतिस्तयोर्दूरस्थयोरपि । सा न मन्दायते कापि, रविराजीवयोरिव ॥ २३ ॥
दूरस्थोऽपि न दूरस्यो, यो वै मनसि वर्त्तते । हृदयादथ निष्क्रान्तः, समीपस्योऽपि दूरगः ॥ २४ ॥ क्व सरसि वनखण्डं
पङ्कजानां क्व सूर्यः, क्व च कुमुदवनानां कौमुदीवनधुरेषः । चिरपरिचयवद्धा प्रायशः सज्जनानां, न हि विचलति मैत्री
दूरतोऽपि स्थितानाम् ॥ २५ ॥ अत एव हि नेच्छन्ति, साधवः सत्समागमम् । यद्वियोगासिद्धनस्य, मनसो नास्ति भेषजम्
॥ २६ ॥ वरमसौ दिवसो न पुनर्निशा, ननु निश्चैव वरं न पुनर्दिनम् । उभयमप्यथवा व्रजतु क्षयं, प्रियतमेन न यत्र
समागमः ॥ २७ ॥ नित्यं ब्रह्म यथा स्मरन्ति मुनयो हंसा यथा मानसं, यद्वच्च स्फुटसहस्रकीवनयुतां ध्यायन्ति रेवां
गजाः । तद्वद्दर्शनलालसाः प्रतिदिनं स्नेहं स्मरामो वयं, धन्यः कोऽपि स चासरोऽत्र भविता यत्राऽऽचर्योः संगमः ॥ २८ ॥
एवमागच्छ समाविशासनमिदं प्रीतोऽस्मि ते दर्शनात्, का वार्त्ता पुरि ? दुर्वलोऽसि च कथं ? कस्माच्चिरं दृश्यसे ? ।
इत्येवं गृहमागतं प्रणयिनं ये भाषयन्त्यादरात्तेषां युक्तमशङ्कितेन मनसा गन्तुं गृहे सर्वदा ॥ २९ ॥ मा गा इत्यपमङ्गलं

मज्ज इति ओहेन हीनं चचस्तिष्ठेति प्रमुक्ता यथारुचि कुरुष्वेत्यनुदासीनता । किं ते साम्प्रतमाचराम उचितं तस्योपचारं
 वचः, प्रस्थानोन्मनसीत्यभीष्टमनुजे यत्कुं न शक्ता वयम् ॥ ३० ॥ तुष्टं संघिज्जंतं पमाणहीनं च होइ गंठीछं । विषडि-
 अपडिजं विम्मं पुण्यच्छाया न पावेइ ॥ ३१ ॥ सुखिअ भित्तो किरइ, जो किर पत्तमि वसणसमयंसि । नहु होइ पराहुत्तो
 सेलसिलायडियपुरिगुण ॥ ३२ ॥ अवलोअणेण आलोचणेण गुणकित्तणेण दाणेण । छंदेण वट्टमाणरस निम्भरं जायए
 विम्मं ॥ ३३ ॥ परं प्राणपरित्यागो, मा तियोगो भवाइहाम् । प्राणा जग्मान्तरेऽपि स्युर्न भवन्ति भवाइहाः ॥ ३४ ॥
 आसिंत्तोक्कमयत्तारणं, प्रीतिविश्रम्भभाजनम् । केन रत्तमिदं सृष्टं, मित्रमित्यक्षरद्वयम् ॥ ३५ ॥ अहंसणेण अहंसणेण
 विट्ठे अणालवेत्तेण । माणेण पमाणेण य पंबवियहं झिण्णए विम्मं ॥ ३६ ॥ रत्ता पिच्छंति गुणा दोसा पिच्छंति जे विरच्छंति ।

मग्नत्वायि अ पुरित्ता गुणा य दोसा य वेच्छंतं ॥ ३७ ॥
 गुणसंचन्धिधसूक्तानि ३५

नागुणी गुणिनं वेत्ति, गुणी गुणिषु मत्सरी । गुणी च गुणरगि च, विरलः सरलो जनः ॥ १ ॥ गुणिनामगुणानां
 च, हृदयते महदन्तरम् । हाराः कण्ठगताः स्त्रीणां, चक्षुराणि च पादयोः ॥ २ ॥ गुणिनः समीपवर्ती पूज्यो लोकस्य
 गुणविहीनोऽपि । विमलेक्षणप्रसङ्गादङ्गनमाप्नोति काणाक्षि ॥ ३ ॥ गुणाः कुर्वन्ति दूतत्वं, दूरेऽपि वसतां सताम् ।
 केतकीगन्धमाग्राणुं, स्वयमायान्ति पद्मपदाः ॥ ४ ॥ दोषाः किं नाम कुर्वन्ति, गुणापहतचेतसाम् । केतकीकुसुमं भृङ्गः,

खण्ड्यमानोऽपि सेवते ॥ ५ ॥ दोषमपि गुणयति जने दृष्टा गुणरागिणो न खिद्यन्ते । प्रीत्यैव शशिनि पतितं पश्यति
लोकः कलङ्कमपि ॥ ६ ॥ विषमस्थितोऽपि गुणवान् स्फुटतरमाभाति निजगुणैरेव । जलनिधिजलमध्येऽपि हि दीप्यन्ते
किं न रत्नानि ? ॥ ७ ॥ आस्तां ते गुणिनस्तावद्भूषिताशेषभूतलाः । येषां गुणानुरागोऽस्ति, साम्प्रतं तेऽपि दुर्लभाः ॥ ८ ॥
नीरसान्यपि रोचन्ते, कर्पासस्य फलानि नः । येषां गुणमयं जन्म, परेषां गुह्यगुप्तये ॥ ९ ॥ गुणा यत्र न पूज्यन्ते, का तत्र
गुणिनां गतिः । नम्रक्षपणकग्रामे, रजकः किं करिष्यति ? ॥ १० ॥ स्थानभ्रंशे न भ्रंशेत (भ्रश्येत), गुणिनां गौरवं क्वचित् ।
मूर्च्छानिमधिरोप्यन्ते, किं न पुष्पाणि पार्थिवैः ? ॥ ११ ॥ गुणा गौरवमायान्ति, न महत्योऽपि संपदः । पूर्णेन्दुः किं
तथा बन्धो ? , निष्कलङ्को यथा कृशः ॥ १२ ॥ गौरवाय गुणा एव, न तु ज्ञातेयडम्बरः । यानेयं गृह्यते पुष्पमङ्गजस्त्य-
ज्यते मलः ॥ १३ ॥ गता ये पूज्यत्वं प्रकृतिपुरुषा एव खलु ते, जना दोषत्यागे जनयत समुत्साहमतुलम् । न साधूनां
क्षेत्रं न च भवति नैसर्गिकमिदं, गुणान् यो यो धत्ते स स भवति साधुर्भजत तान् ॥ १४ ॥ पूङ्गान्वयमपि सरसिजम-
धिरोहति देवदेवमूर्च्छानम् । पश्यत गुणमहिमानं चरणादपि मृज्यते पङ्कः ॥ १५ ॥ गुणाः सर्वत्र पूज्यन्ते, पितृवंशो
निरर्थकः । वासुदेवं नमस्यन्ति, वसुदेवं न ते नराः ॥ १६ ॥ गुणैरुत्तुङ्गतां याति, नोच्चैरासनसंस्थितः । सुमेरुशिखर-
स्योऽपि, काकः किं गरुडायते ? ॥ १७ ॥ यत्पयोधरभारेण, भौक्तिकैर्निहितं पदम् । तदाच्छादितरन्ध्राणां, गुणानामेव
जग्मितम् ॥ १८ ॥ गुणैरुत्तुङ्गतां याति, न तु जातिप्रभावतः । क्षीरोदधिसमुत्पन्नः, कालकूटः किमुत्तमः ? ॥ १९ ॥
गुणहीणा जे पुरिसा कुलरस गब्वं वहति ते मूढा । वंसूप्यन्नेवि धणू गुणहीणे नत्थि टङ्कारो ॥ २० ॥ गौरवं

१ गुणहीना ये पुरुषाः कुलस्य गर्वं वहन्ति ते मूढाः । कंसोत्पन्नेऽपि धनुषि गुणहीने नास्ति टङ्कारः ॥ २० ॥

उभते लोकं, नीपजातोऽपि सङ्गुणैः । सौरभ्यात्कस्य नाभीष्टा, कस्तूरी मृगनाभिजा ? ॥ २१ ॥ जन्मस्थानं न खलु
 नदिमा दर्शनीयो न पर्णो, दूरे शोभा ययुषि निहिता पङ्कशङ्को करोति । यद्यप्येवं सकलसुरभिद्रव्यगन्धापहारी, को
 जानीते परिमलमुलं वस्तुकस्तूरिकायाः ? ॥ २२ ॥ कौशेयं कुमिजं सुवर्णमुपलब्ध्वापि गोलोमतः, पङ्कतामरसं शशाङ्क
 उदधेरिन्दीवरं गोमयात् । काष्ठादग्निरेहः फणादपि मणिर्गोवित्ततो रोचनाः प्राकाश्यं स्वगुणोदयेन गुणिनो गच्छन्ति
 किं जन्मना ? ॥ २३ ॥ अन्तर्भूतगुणैरेव, परेषां स्वीयते हृदि । अर्थं समर्थयन्त्येनं, समग्रं कुसुमस्रजः ॥ २४ ॥ कष्टा-
 न्यसहमानना, गुणारोपः कुतो भवेत् ? । वेधवन्धं सहित्वैव, गुणालिगुणमालिनी ॥ २५ ॥ गुणेष्वन्नादरं आतः !, पूर्ण-
 श्रीरपि मा कृपाः । संपूर्णोऽपि घटः कूपे, गुणच्छेदात्पतत्यधः ॥ २६ ॥ गुणेष्वेवादरः कार्यः, किमादौपैः प्रयोजनम् ? ।
 विक्रीयन्ते न घण्टाभिर्गाभिः क्षीरधियर्जिताः ॥ २७ ॥ संधयेत्सरला सूची, वक्रा छेदाय कर्तरी । अतो विमुक्त्य वक्रत्वं,
 गुणानेय समाश्रय ॥ २८ ॥ गुणानामेव दीरात्म्यास्तुरि धुर्यो नियोज्यते । असंजातकिणस्कन्धः, सुखं तिष्ठति गौर्गलिः ॥ २९ ॥
 विवेकसूक्तानि ३६
 गुणा गुणत्रैषु गुणीभवन्ति, ते निर्गुणं प्राप्य भवन्ति दोषाः । सुखादतोयप्रभवा हि नद्याः, समुद्रमासाद्य भवन्त्य-
 पेयाः ॥ १ ॥ स्वयं स्वगुणबिस्तारादूर्णनाभः पतत्यधः । समेव संवरश्च, पदमुच्चैर्धिगाहते ॥ २ ॥ औचित्यमेकमेकत्र,
 गुणानां कोटिरैकतः । विपायते गुणग्राम, औचित्यपरिवर्जितः ॥ ३ ॥ स्वतो न कश्चन गुरुर्लघुर्वापि न कश्चन । उचि-

तानुचिताचारवन्दये गौरवलाघवे ॥ ४ ॥ विवेकिनमनुग्राप्य, गुणा यान्ति समुन्नतिम् । सुतरां रत्नमाभाति, चामीकरनि-
योजितम् ॥ ५ ॥ निर्विवेकं नरं नारी, प्रायोऽन्यापि न काङ्क्षति । किं पुनः श्रीरियं देवी?, पुल्लोत्तमवह्मभा ॥ ६ ॥
आकारैरिद्वितैर्गत्या, चेष्टया भाषणेत च । नेत्रवक्त्रविकारैश्च, लक्ष्यतेऽन्तर्गतं मनः ॥ ७ ॥ पाण्डित्यमेतदेव हि यरपर-
गुणचित्तवृत्तिविज्ञानम् । शास्त्रविदोऽप्यमतज्ञाः कस्याप्रियतां न गच्छन्ति? ॥ ८ ॥ परिच्छेदो हि पाण्डित्यं, तदायत्ता
विभूतयः । अपरिच्छेदकर्तृणामापदो हि पदे पदे ॥ ९ ॥ उदीरितोऽर्थः पशुनाऽपि गृह्यते, हयाश्च नागाश्च वहन्ति
नोदितः । अनुक्रममप्यूहति पण्डितो जनः, परेऽङ्गितज्ञानफला हि बुद्धयः ॥ १० ॥

सत्सङ्गसूक्तानि ३७

संगतियोद्दशी तादृक्, ख्यातिरायाति वस्तुनः । रजनिर्व्योर्रत्नया ज्योत्स्नी, तमसा च तमस्विनी ॥ १ ॥ लोककटि-
रिह प्रौढिरस्तु वस्तु यथा तथा । दधि मङ्गलधौरेयं, न पुनर्बुधमभ्यधुः ॥ २ ॥ क्षणादसारं सारं वा, वस्तु लोकैः परी-
क्ष्यते । निश्चिनोति मरुत्तूर्णं, तुलोच्चयशिलोच्चयौ ॥ ३ ॥ गुणवज्जनसंसर्गाद्याति स्वल्पोऽपि गौरवम् । पुण्यमालानुपङ्केण,
सूत्रं शिरसि धार्यते ॥ ४ ॥ गुणिनः समीपवर्ती पूज्यो लोकस्य गुणविहीनोऽपि । विमलेक्षणप्रसङ्गादञ्जनमामोति
काणाक्षि ॥ ५ ॥ नीचोऽपि परिगृहीतो, महात्मभिः परमुपैति परभागम् । स्फटिकोपलोऽपि रक्तः कुशलैर्मणिक्वमनु-
कुरुते ॥ ६ ॥ उन्नतघनमध्यगतं निर्गुणमपि वहति सुरधनुःशोभागम् । तेन महद्भिः सार्द्धं संवासः प्रार्थ्यते सद्भिः ॥ ७ ॥
आस्तां तावद्दिगन्तप्रथितसुयज्ञसां संगतिः सज्जनानां, तैः सार्द्धं वैरथ्येनोऽप्यतिशयमहतीमुन्नतिं संतनोति । लोके

फलवागभिष्यत् श्रुतिपथमयपु ॥ क्रुणोऽपि सदुल्लेखोपलयातधाभ्रोर्धेदि रविमशिनोर्द्वैरता नाकरिष्यत् ॥ ८ ॥ महिमानं
 महीयोसं, सद्गः सुते महात्मनाम् । मन्दराकिनीमृदो वन्धास्त्रिवेदीचेदिनामपि ॥ ९ ॥ इह भुवि कलयति लघुरपि महतां
 गर्गेन कमपि महिमानम् । उलयति सगिनि छीनाः खमण्डलं हेलया हरिणः ॥ १० ॥ सङ्गः सर्वोत्तमा त्याज्यः, स
 नेष्यपक्तुं न क्षमते । स सद्भिः सह कर्त्तव्यः, सन्तः सङ्गस्य भेषजम् ॥ ११ ॥ चन्दनं शीतलं लोके, चन्दनादपि
 चन्दनम् । चन्दनचन्दनयोर्मध्ये, शीतलः साधुसंगमः ॥ १२ ॥ संसारकटुकुक्षस्य, द्वे फले ह्यभृतोपमे । सुभाषितरसा-
 स्वादः, संगतिः गुजने जने ॥ १३ ॥ एकं हि लघुरमलं सहजो विषेकस्तद्विरेव सह संयसतिद्वितीयम् । एतद्वयं भुवि
 न यस्य स तत्त्वतोऽन्धस्तस्यापमार्गबलने खलु कोऽपराधः ॥ १४ ॥ संतसायसि संस्थितस्य पयसो नामापि न शायते,
 मुक्ताकारतया तदेव नलिनीपत्रस्थितं राजते । स्वाती सागरश्रुतिसंपुटगतं तज्जायते मौक्तिकं, प्रायेणाधममध्यमोत्तम-
 गुणः संयासतः संभवेत् ॥ १५ ॥ एके भेजुर्यत्तिकरगतारुग्धकाः पात्रलीलां, गायन्त्यन्ये सरसमधुरं शुद्धवंशे विलम्बाः ।
 एके केचिद् प्रथितसुगुणा दुस्तरे तारयन्ति, तेषां मध्ये ज्वलितहृदया रफमन्ये पिवन्ति ॥ १६ ॥ एकह वल्लीजायाण
 पिच्छह मुंषाण अन्तरं गुरुर्भ । एके विअंति रुधिरं दुस्तरं तारद पुणो अक्षे ॥ १७ ॥ माताऽप्येका पिताऽप्येको, मम तस्य
 च संक्षिणः । अहं मुनिभिरानीतः, स च नीती गवाशनैः ॥ १८ ॥ गवाशनानां स गिरः शृणोति, अहं च राजन्मुनि-
 पुद्गवानाम् । प्रत्यक्षमेतद्व्यवताऽपि दृष्टं, संसर्गजा दोषगुणा भवन्ति ॥ १९ ॥ धर्मं ध्वस्तदयो यशश्च्युतनयो विसं प्रमत्तः

१ एकवल्लीजातगोस्तुवयोः पश्यतान्तर गुरुकम् । एके विबन्ति रुधिरं दुस्तरं तारयन्ति पुनरन्ये ॥ १७ ॥

पुमान्, काव्यं निष्प्रतिभस्तपः शमदयाशून्योऽल्पमेधाः श्रुतम् । वत्सवालोकमलोचनश्चलमना ध्यानं च वाञ्छत्यसौ, यः
सङ्गं गुणिनां विमुच्य विमतिः कल्याणमाकाङ्क्षति ॥ २० ॥ संसारवासखिन्नानां, तिष्ठो विश्रामभूमयः । अपत्यं च कलत्रं
च, साधुसंगतिरेव च ॥ २१ ॥ धनाढ्यता राजकुलेऽभिमानं, प्रियानुकूला तनया विनीताः । धर्मं मतिः सज्जनसंगतिश्च,
स्वर्गाः पठेते जगतीतलान्तः ॥ २२ ॥ नैवास्वाधरसायनस्य रसनात्पीयूषपानाच्च नो, नो साम्राज्यपदाप्तिः प्रतिदिनं
नो पुत्रलाभादपि । नैवायत्नसुरत्नलाभवशतो नैवान्यतोऽप्यस्ति सा, या संप्रीतिरुदेति सज्जनवृणां सद्भिः समं
संगमात् ॥ २३ ॥

कुसङ्गसंवन्धिसूक्तानि ३८

सृशन्ति भर्तुः प्रायेण, स्वभावमनुजीविनः । लवणोदन्वतस्तीरभुवोऽपि क्षारकुक्षयः ॥ १ ॥ कुसंगतेः कुबुद्धिः
स्यात्कुबुद्धेः कुप्रवर्त्तनम् । कुप्रवृत्तेर्भवेज्जनुर्भाजनं दुःखसंततः ॥ २ ॥ दुर्धृत्तसङ्गतिरनर्थपरम्पराया, हेतुः सतां भवति
किं वचनीयमेतत् ? । लङ्केश्वरो हरति दाशरथेः कलत्रं, प्राप्नोति वन्धमथ दक्षिणसिन्धुनाथः ॥ ३ ॥ तेजोमयोऽपि
पूज्योऽपि, घातिना नीचधातुना । लोहेन संगतो वह्निः, सहते घनताडनम् ॥ ४ ॥ सर्वथा नष्टनैकव्यं, विपदे वृत्तशा-
लिनाम् । वारिहारिघटीपाश्वं, ताड्यते पश्य शङ्करी ॥ ५ ॥ वरं पर्वतदुर्गेषु, भ्रान्तं वनचरैः सह । न मूर्खजनसंसर्गः,
सुरेन्द्रभवेनेष्वपि ॥ ६ ॥ महतामप्यहो दैवाहूर्वारा नीचसंगतिः । कर्पूरस्य कथं न स्वादङ्गारेण समं रतिः ? ॥ ७ ॥ खलसं-

नेण विमुक्कं पिच्छह तिहेण जं फलं पत्तं । सव्वंगपहाणंगं पडुसीसं पाविअं तेण ॥ ८ ॥ स्वच्छसङ्को विशेषेण, दोषाय विनाशो दुर्जनैः संगतानामिति भवति विपदोपो निर्विपो वा भवति न राजन् !, न सुजनता कस्यचिदपि । समाने यदति जनोऽयं सर्वमेतद्धि मिथ्या । भुजगफणमणीनां किं निमित्तं हि राजन् !, न सङ्गादौर्जन्यं न च सपौ मणिगुणान् ॥ ११ ॥ जो जस्स खलु सहावो भुजङ्गः ? ॥ १० ॥ असाधुः साधुर्वा भवति खलु जाल्येव पुरुषो, न सपौ मणिगुणान् ॥ १२ ॥ निजकर्मकरणदक्षः सह वसति संवन्धे मणिभुजगयोर्जन्मजनिते, मणिर्नाहिर्दोषान् स्पृशति न च सपौ मारेइ ॥ १३ ॥ निजकर्मकरणदक्षः सह वसति सज्जनसंगेण सो तहा भवेव । वाणो धणुहेवि ठिओ गुणसहिओ तहवि मारेइ ॥ १३ ॥

योग्यसंबन्धिसूक्तानि ३९
स्वभावो नोपदेशन, शक्यते कर्तुमन्यथा । यक्रमेव शुनः पुच्छं, पणमासनलिकाधृतम् ॥ १ ॥ यस्य न सहजो बोधः
पुरतः किं तस्य भाषितैर्वहुभिः ? । नलिकाधृतमपि सततं, न भवति सरलं शुनः पुच्छम् ॥ २ ॥ चूताङ्कुरकवलनतोऽपि
कोकिलः स्वनति चारु न तु काकः । योग्यस्य जायते खलु हेतोरेपि नेतरस्य गुणः ॥ ३ ॥ वक्तुर्विशेषमधुरैर्वचनमपञ्चै-

१ खलसङ्गेन विमुक्तौ पश्यत तैलेन यरफलं प्रशस्य ।
दागो धनुष्यपि स्थितो गुणसहितस्तथापि मायति ॥ १२ ॥

श्चित्तं भिनत्ति रसिकस्य न चेतस्य । पीयूषपूरचितैरपि चन्द्रपादैर्ये चन्द्रकान्तमणयः खलु ते द्रवन्ति ॥ ४ ॥ ननु सर्वविदोऽपि राजते, न कचः श्रोतरि बोधवर्जिते । परिणेतारि नष्टलोचने, सफलः किं न कलत्रविभ्रमः ? ॥ ५ ॥ विचारसारा अपि शास्त्रवाचो, मूढैर्गृहीता विफला भवन्ति । मितंपचग्राभ्यदरिद्रदाराः, कुर्वन्त्युदारा अपि किं सुजात्यः ॥ ६ ॥ विहितः सन्तापभूमौ महतामपि भवति निष्फलो यतः । व्रजति रसातलमग्मो जलदेन मरुस्थलीनिहितम् ॥ ७ ॥ अलङ्कारोऽव्यलङ्कृर्नुमलं स्थाने नियोजितः । श्रियं ह्यारसजः कण्ठे, दधते न तु पादयोः ॥ ८ ॥ उपदेशो हि मूर्खाणां, प्रकोपाय न शान्तये । पयःपानं मुखझानां, केवलं विषवृद्धये ॥ ९ ॥ कुम्भगहगहगहिजाणं मूढो जो देह धग्मववपसं । सो चम्मासीकुङ्कुरयणंमि खवेइ कण्पूरं ॥ १० ॥

कलासंवन्धिसूक्तानि ४०

बावत्तरिकलकुसला पंडिअपुरिसा अपंडिआ चेष । सव्वकलाणं पवरं जे धम्मकलं न याणंति ॥ १ ॥ तं क्वं जत्थ गुणा तं मित्तं जं निरंतरं वसणे । सो अत्थो जो इत्थे तं विभ्राणं जहि धम्मो ॥ २ ॥ वरमेका कला रम्या, ययाऽध-
क्रियते भवः । यद्दीभिरपि किं तामिः, कलङ्को यासु वर्द्धते ॥ ३ ॥ रज्जोरप्युपरि अमन्ति कतिचित्तीव्राभियोगान्नास्तास्त-
कन्याकरणादिशास्त्रनिपुणाभ्यासस्तु शिल्पं कियत् । यद्गढो विनयः श्रुतं यदमलं यद्दीतरागं मनो यस्सौजन्यमख-

१ कुम्भगहगहगहिजाणं मूढो जो देह धग्मववपसं । सो चम्मासीकुङ्कुरयणंमि खवेइ कण्पूरं ॥ १० ॥

जाणई सोच्चा, जं सेयं तं समाधरे ॥ ८ ॥ जिणवयणमोयगस्स उ रत्तिं दिवसे य खजमाणस्स । तत्तिं बुहो न वच्चइ हेउ-
सहस्सोवगूढस्स ॥ ९ ॥ सुअसायरो अपारो आढं थोवं जिआ य दुम्मेहा । तं किप्पि सिक्खिअवं जं कज्जकरं च थोवं
च ॥ १० ॥ सब्बंपि लक्खणोवेयं, समहिट्ठति देवया । सुत्तं च लक्खणोवेयं, किं नऽहिट्ठति देवया ? ॥ ११ ॥

आगमसंवन्धिसूक्तानि ४२

लेखयन्ति नरा धन्या, ये जैनागमपुस्तकान् । ते सर्वं वाङ्मयं ज्ञात्वा, सिद्धिं यान्ति न संशयः ॥ १ ॥ ये लेखयन्ति
जिनशासनपुस्तकानि, व्याख्यानयन्ति च पठन्ति च पाठयन्ति । शृण्वन्ति रक्षणविधौ च समाद्रियन्ते, ते मर्त्यदेव-
शिवशर्म नरा लभन्ते ॥ २ ॥ विलेख्य कल्पं विधिना श्रुतस्य, विधाय पूजां शुभधीः शृणोति । कृतोपवासो हृदि शुद्ध-
भावो, भवे तृतीये लभते भवान्तम् ॥ ३ ॥ सब्बं च लक्खणोवेयं, समहिट्ठति देवया । सुत्तं च लक्खणोवेयं, जेणं सब्ब-
दुभासिअं ॥ ४ ॥ संव्वनईणं जा हुज्ज वालुआ सब्बदहिण जं सलिलं । इत्तोवि अणंतगुणो अत्थो एगस्स सुत्तस्स
॥ ५ ॥ न ते नरा दुर्गतिमामुवन्ति, न मूकतां नैव जडस्वभावम् । नैवान्धतां बुद्धिविहीनतां च, ये लेखयन्त्यागमपुस्त-
कानि ॥ ६ ॥ वालुखीमन्दमूर्खाणां, नृणां चारित्रकाङ्क्षिणाम् । अनुग्रहार्थं तत्त्वज्ञैः, सिद्धान्तः प्राकृतः कृतः ॥ ७ ॥
लेद्धं अलद्धपुब्बं जिणवयणरसायणं अभयभूअं । गहिओ सुगइमगो नाहं मरणस्स वीहेमि ॥ ८ ॥ नापण्डिताः

१ सर्वेनर्दीनां या भवन्ति वालुकाः सर्वोदयीनां यत्सलिलम् । इतोऽप्यनन्तगुणोऽयं एकल सूत्रस्य ॥ ५ ॥ २ लब्धमलब्धपूर्वं जिनवचनरसायनम-
मृतभूतम् । गृहीतः सुगतिमार्गः नाहं मरणादिभेदमि ॥ ८ ॥

पवित्रजनान्गनीये, जेने गते मर्यादिते रमन्ते । सुगन्धिनि श्रीमति सत्पत्रिने, न मक्षिकाः पद्मवने पतन्ति ॥ ९ ॥ मोहं
 पिप्पे हरति कापगुच्छिनति, मनेगुप्तमयति प्रदामं तनोति । सुतेऽनुरागमधिकं मुदसादधाति, जेनं वचः श्रवणतः
 निगु नो विपने ॥ १० ॥ न देनं नादेयं न गुरुमकलङ्कं न कुगुरुं, न धर्मं नाधर्मं न गुणपरिणद्धं न विगुणम् । न
 मत्तं नामत्यं न हितमदितं नापि निगुणं, विलोकन्ते लोका जिनवचनचक्षुर्विरहिताः ॥ ११ ॥ राज्यं बालिविभूतिदन्ति-
 निरदे पारतिमद्रिकर्म, संकल्पार्थदकल्पपादपलता धेनुर्वरा कामदा । चिन्तामात्रविचिन्तितप्रद इतश्चिन्तामणिः प्राप्यते,
 मुरम्रायं भगवाशिषी निनपतेयौहित्यकल्पं वचः ॥ १२ ॥

ज्ञानसंवन्धिभस्त्रूक्तानि ४३

न शूकः क्वापि मांसादी, चच्छरे पाठमात्रतः । यस्याभ्यासः श्रुतांशेऽपि, तस्य हिंसामतिः कुतः ? ॥ १ ॥ मलिनस्य य-
 गाऽलम्बतं, जलं तदस्य शोधकम् । अन्तःकरणरत्नस्य, तथा शास्त्रं विदुर्वुधाः ॥ २ ॥ विदुरः प्राह—आसनं सुतसंकीर्णं, ऋ-
 विरकीर्णमन्दि(नाजि)रम् । हृदयं शास्त्रसंकीर्णं, देहि मे मधुसूदन ! ॥ ३ ॥ तृतीयं लोचनं ज्ञानं, द्वितीयो हि विद्याकरः ।
 ज्ञानोर्गहरणं तिस्रं, विना स्वर्णं शस्त्रसंकीर्णम् ॥ ४ ॥ आहारनिद्राभयमैश्वर्यानि, सामान्यमेतत्पशुभिर्निराणाम् । ज्ञानं विशेषः
 स तु मानुषाणां, ज्ञानेन हीनाः पशवो मनुष्याः ॥ ५ ॥ ज्ञानाद्विदन्ति खलु कृत्यमकृत्यजातं, ज्ञानाच्चरित्रममलं च
 समापन्नन्ति । ज्ञानाच्च भव्यभयिनः शिवमामुबन्ति, ज्ञानं हि मूलमतुलं सकलश्रियां तत् ॥ ६ ॥ ज्ञानं स्यात्कुमतान्ध-
 कारतरणिर्ज्ञानं जगदोपनं, ज्ञानं नीतितरङ्गिणीकुलगिरिर्ज्ञानं कषायापहम् । ज्ञानं निर्वृत्तिवश्यमन्त्रममलं ज्ञानं मनः-

पावनं, ज्ञानं स्वर्गगतिप्रयाणपटहं ज्ञानं निदानं श्रियः ॥ ७ ॥ ज्ञानं कर्ममहीप्रभेदकुलिशं शंसन्ति मोहापहं, ज्ञानं भूषण-
मद्भिनां वरधनं ज्ञानं जगदीपनम् । एतत्तत्त्वमतत्त्वमेतदपरं ज्ञानेन विज्ञायते, लोकालोकविलोकनकपटवः स्युर्ज्ञानदाना-
ज्जनाः ॥ ८ ॥ तद् ज्ञानमेव न भवति यस्मिन्नुदिते विभाति रागगणः । तमसः कुतोऽस्ति शक्तिर्दिनकरकिरणाग्रतः
स्यातुम् ? ॥ ९ ॥ अज्ञानं खलु कष्टं क्रोधादिभ्योऽपि सर्वपापेभ्यः । अर्थं हितमहितं वा न वेत्ति येनावृतो लोकः ॥ १० ॥

अहङ्कारसंघन्धिः सूक्तानि ४४

ज्ञानं मददर्पहरं माद्यति यस्तेन तस्य को वैद्यः ? । अमृतं यस्य विपायति, तस्य चिकित्सा कथं क्रियते ? ॥ १ ॥
विद्यैव मदो येषां, कार्पण्यं विभवे सति । तेषां देवाभिभूतानां, सलिलादग्निरुत्थितः ॥ २ ॥ अहंकारे सति प्रौढे, वदत्येवं
गुणावली । अहं कारे पतिष्यामि, समायाता त्वदतिकम् ॥ ३ ॥ विषभारसहस्रेण, वासुकिर्नैव गर्जति । दृष्टिकस्तृण-
मात्रेणाप्यूर्ध्वं वहति कण्टकम् ॥ ४ ॥ त्याग्मिना किं दरिद्रेण ? , किं कुलीनेन पापिना ? । तुष्टेन किं कदर्येण ? , दर्पान्धेन
युधेन किं ? ॥ ५ ॥ सा विद्या या मदं हन्ति, सा श्रीर्याऽर्थेषु दीयते । धर्मानुसारिणी या च, सा बुद्धिरभिधीयते ॥ ६ ॥
वलिभ्यो वलिनः सन्ति, वादिभ्यः सन्ति वादिनः । धनिभ्यो धनिनः सन्ति, तस्मादर्पं त्यजेद्बुधः ॥ ७ ॥ सर्वज्ञता नास्ति
मनुष्यलोके, नात्यन्तमूर्खोऽपि हि कश्चिदस्ति । ज्ञानेन मध्याधमसत्त्वेन, यो यद्विजानाति स तेन विज्ञः ॥ ८ ॥ बोज्जारो
मत्सरग्रस्ताः, प्रभवः सम्यद्दूषिताः । अवोधोपहृताश्चान्ये, जीर्णमङ्गे सुभाषितम् ॥ ९ ॥ उत्क्षिप्य टिट्ठिभः पादमास्ते भङ्ग-
भयाद्बुधः । स्वचित्तकल्पितो गर्वः, प्राणिनां कोपयुज्यते ? ॥ १० ॥ अमाललोचनः शम्भुर्द्विबाहुरपरो हरिः । अचतुर्वदनो

॥ २१ ॥ अष्टादश पुराणान्यप्यष्टौ व्याकरणानि च । तत्पत्तयर्महं वेदि, यावत्कोऽपि न

॥ २२ ॥

॥ २३ ॥

प्रियो गमनं पनिरगमूहानि ४५

प्रियो यमनंपनिगमूक्तानि ४५
नद्विहृ दिग्मेन पर्व परेह परमेण वा तिलोगदं । उज्जोमं मा मुंपगु जइ इच्छसि सिक्खिउं नाणं ॥ १ ॥ नानाशा-
स्सुभाणितामृतरगं भोगोदमं गुर्वतां, येवां यान्ति दिनानि पण्डितजनव्यायामखिन्नात्मनाम् । तेषां जन्म च जीविं
न मरुतं तेरेय भूविता, दोनेः किं पशुपक्षियेकपिकलेर्भारभूतेर्नरेः ॥ २ ॥ पठ पुत्र ! किमालस्यमपठो भारवाहकः ।
पठितः पूज्यतं लोकं, पठ पुत्र ! दिने दिने ॥ ३ ॥ काव्यशास्त्रविनोदेन, कालो गच्छति धीमताम् । व्यसनेन हि मूर्खाणां,
निन्दया कण्ठदेन वा ॥ ४ ॥ गृहीत इय केशेषु, मृगुना धर्ममाचरेत् । अजरातरवत्प्राज्ञो, विद्यामर्थं च चिन्तयेत् ॥ ५ ॥
गोदनि पयनि प्राणा, पिपा मर्यामना मृगम् । यदीह फलदा न स्यात्, सुलभा साऽन्यजन्मनि ॥ ६ ॥ सन्तोषस्त्रिषु
कारिषः, स्वदारे भोजने धने । त्रिषु धेय न कर्त्तव्यो, दाने चाध्ययने तपे ॥ ७ ॥ श्लोकादौ श्लोकपादं वा, समस्तं श्लोक-
मेव वा । अयन्त्यं दिपसं गुर्वाक्षिनाध्ययनकर्मसु ॥ ८ ॥ पदेनैकेन मेधावी, पदानां विन्दते शतम् । मूर्खः पदसहस्रेण,
मतेनैकं न विन्दते ॥ ९ ॥ पण्डितेषु गुणाः सर्वे, मूर्खे दोषास्तु केवलम् । तस्मान्मूर्खसहस्रेण, प्राज्ञ एको न लभ्यते ॥ १० ॥

१ इदमि न्न विपश्येन वरं पारयति पश्येन वा श्लोकार्थम् । उपयोगं मा चतुः यदीच्छति सिद्धिं क्षान्तिम् ॥ १ ॥

अनभ्यासे विपं शास्त्रमजीर्णे भोजनं विपम् । विपं गोष्ठी दरिद्रस्य, वृद्धस्य तरुणी विपम् ॥ ११ ॥ विपं कुपठिता विद्या,
विपं व्याधिरुपेक्षितः । विपं गोष्ठी दरिद्रस्य, वृद्धस्य तरुणी विपम् ॥ १२ ॥ श्रद्धाघोषौ यदि स्यातां, प्रज्ञया किं प्रयोज-
नम् ? । तावेव यदि न स्यातां, प्रज्ञया किं प्रयोजनम् ? ॥ १३ ॥ विनयेन विद्या ग्राह्या, पुष्कलेन धनेन वा । अथवा विद्य-
या विद्या, चतुर्थो नैव विद्यते ॥ १४ ॥ क्रमेण शैलः सलिलेन भिद्यते, क्रमेण चाल्मीकशिराऽभिवर्द्धते । क्रमेण विद्या
विनयेन प्राप्यते, क्रमेण मोक्षस्तपसाऽधिगम्यते ॥ १५ ॥ अरोग्यबुद्धिविनैद्योद्यमशार्त्तरागाः, पञ्चान्तराः पठनसिद्धि-
गुणा भवन्ति । आचार्यपुस्तकनिवौससहायद्रव्यं (वल्भाः), बाह्याश्च पञ्च पठनं परिवर्द्धयन्ति ॥ १६ ॥ ज्ञानाधिकैरहरहः
परिघृष्यमाणाः, प्रायेण मन्दमतयोऽपि भवन्ति तज्ज्ञाः । संसर्गजं गुणमवाप्य हि पाटलायास्तोयं कपालशकलान्यपि
वासयन्ति ॥ १७ ॥ सुखार्थं त्यजते विद्यां, विद्यार्थं त्यजते सुखम् । सुखार्थिनः कुतो विद्या?, विद्यार्थिनः कुतः सुखम्?
॥ १८ ॥ अलसो मन्दबुद्धिश्च, सुखितो व्याधितस्तथा । निद्रालुः कामुकश्चेति, पडेते शास्त्रवर्जिताः ॥ १९ ॥ आलस्येन
हता विद्या, आलापेन कुलस्त्रियः । अल्पवीजं हतं क्षेत्रं, हतं सैन्यमनायकम् ॥ २० ॥

अथ विद्याप्रभावसूक्तानि ४६

विद्वत्त्वं च नृपत्वं च, नैव तुल्यं कदाचन । स्वदेशे पूज्यते राजा, विद्वान् सर्वत्र पूज्यते ॥ १ ॥ लक्ष्मीः सुवर्णरू-
पाऽपि, पाणिपादेषु योज्यते । भूयत्यन्तरात्मानं, वर्णरूपाऽपि भारती ॥ २ ॥ न हीनो धनहीनोऽपि, धनं वा कस्य सु-
स्थिरम् ? । विद्याहीनस्तु यः कोऽपि, स हीनः सर्ववस्तुषु ॥ ३ ॥ यद्यपि बहु नाधीये तथापि भव संस्कृते प्रयोगज्ञः ।

येन हि यातं जातं शकलं शकलं सकृत् सकृत् ॥ ४ ॥ श्लोकः सुश्लोकतामेति, पठितस्तद्विदां पुरः । अज्ञाने श्रोतरि
 वेन हि यातं जातं शकलं शकलं सकृत् सकृत् ॥ ४ ॥ श्लोकः सुश्लोकतामेति, पठितस्तद्विदां पुरः । अज्ञाने श्रोतरि
 प्राप्ते, नूनः श्लोकस्तदा भवेत् ॥ ५ ॥ शुनः पुच्छमिव व्यर्थं, विना ज्ञानं हि जीवितम् । न गुह्यरक्षणे दक्षं, न दंशमश-
 कापहम् ॥ ६ ॥ रूपयौवनसंपन्ना, विशालकुलसंभवाः । विद्याहीना न शोभन्ते, निर्गन्धा इव किंशुकाः ॥ ७ ॥ यद्यपि
 भवति विरूपो यत्रालंकारवेपपरिहीणः । सज्जनसभां प्रविष्टः शोभायुद्धहति सद्भिः ॥ ८ ॥ पुरुषस्य परं विभूषणं,
 परमार्थं श्रुतमेव नापरम् । प्रशमो विनयश्च तत्फलं, प्रकटं नीतिविदः प्रचक्षते ॥ ९ ॥ वरं दरिद्रोऽपि विचक्षणो नरो,
 नैवार्थयुक्तोऽपि मुशाखयजितः । विचक्षणाः कार्पटिकोऽपि शोभते, न चापि मूर्खः कनकैरलङ्कृतः ॥ १० ॥ विद्या नाम
 नरस्य रूपमधिकं प्रच्छन्नगुप्तं धनं, विद्या भोगकरी यशःसुखकरी विद्या गुरुणां गुरुः । विद्या बन्धुजनो विदेशगमने
 विद्या परं देयतं, विद्या राजसु पूज्यते न हि धनं विद्याविहीनः पशुः ॥ ११ ॥ शास्त्रोपस्कृतशब्दसुन्दरगिरः शिष्यप्रदेयागमा-
 विख्याताः कथयो वसन्ति विषये यस्य प्रभोर्निर्धनाः । तज्जाढ्यं वसुधाधिपस्य सुधियो ह्यर्थं विनाऽपीश्वराः, कुत्स्याः स्युः
 गुपरीक्षका हि मणयो यैरर्घ्यतः पतिताः ॥ १२ ॥ हर्तुर्यति न गोचरं किमपि शं पुष्पाति सर्वात्मनाऽप्यर्थिभ्यः प्रतिपाद्यमा-
 नमनिशं दृढं परां गच्छति । कल्पान्तेऽपि न प्रयाति निधनं विद्याख्यमन्तर्धनं, येषां तान् प्रति मानमुज्झत जनाः कस्तैः
 सह स्पर्धते ? ॥ १३ ॥ लक्षणेन विना विद्या, निर्मलापि न शोभते । युवती रूपसंपन्ना, दरिद्रस्येव वेश्मनि ॥ १४ ॥
 सुलभानि हि शास्त्राणि, गुरुरपदेशस्तु दुर्लभः । शिरो वहति पुष्पाणि, गन्धं जानाति नासिका ॥ १५ ॥ कुलीनाः
 सुलभाः प्रायः, सुलभाः शास्त्रनातिनः । सुशीलाश्चापि सुलभा, दुर्लभा भुवि तात्त्विकाः ॥ १६ ॥ शास्त्रायगाहपरिघट्टन-

तत्परोऽपि, नैवावुषः समधिगच्छति वस्तुतत्त्वम् । नानाप्रकाररसमध्यगताऽपि द्रव्यो, स्वादं रसस्य सुचिरादपि नैव वेत्ति ॥ १७ ॥ यस्य नास्ति स्वयं प्रज्ञा, शास्त्रं तस्य करोति किम् ? । लोचनाभ्यां विहीनस्य, दर्पणः किं करिष्यति ? ॥ १८ ॥ पापघ्नीति सकलं च वाञ्छयं, बोधुधीति न च किञ्चिदप्यसौ । रत्नभारमिव गर्हमः सदा, वायहीति किल बोभुजीति नो ॥ १९ ॥ जेहा खरो चंदनभारवाही, भारस्स भागी नहु चंदणस्स । एवं सु नाणी चरणेण हीणो, नाणस्स भागी नहु सुगईए ॥ २० ॥ परीक्षा सर्वशास्त्रेषु, विधातव्या विचक्षणैः । न कुशास्त्रप्रणीतं हि, कर्त्तव्यं विषमक्षणम् ॥ २१ ॥

मूर्खसंवन्धिसूक्तानि ४७

खन्नः सुखमाराध्यः सुखतरमाराध्यते विरोपन्नः । ज्ञानलघुर्विदग्धं ब्रह्माऽपि ते नरं न रज्जयति ॥ १ ॥ यदा किञ्चिज्ज्ञोऽहं गज इव मदान्धः समभयं, तदा सर्वज्ञोऽस्मीत्यभवदवलितं मम मनः । यदा किञ्चित्किञ्चिद्बुधजन-सकाशादयगतं, तदा मूर्खोऽस्मीति ज्वर इव मदो मे व्यपगतः ॥ २ ॥ शक्यो धारयितुं जलेन दहनमृच्छत्रेण सूर्योऽस्तपो, नागेन्द्रो निमिताङ्कुशेन समदं दंखेन गोर्गहभौ । व्याधिर्भेषजसंग्रहेण विविधैर्मन्त्रप्रयोगैर्विषं, सर्वस्यौषधमस्ति शास्त्र-विहितं मूर्खस्य नास्यौषधम् ॥ ३ ॥ खण्डखण्डेषु पाण्डित्यं, क्रयक्रीतं च मैथुनम् । भोजनं च परार्थीनं, लिखः पुंसां विहम्बनाः ॥ ४ ॥ गुरुणां विधया विद्वान्, पितृवित्तेन वित्तवान् । शूरः परसहायेन, नन्दिष्यति कियच्चिरम् ? ॥ ५ ॥

१ यथा रत्नखन्दनभारवाही भारस्य भागी नैव चन्दनस्य । एवमेव ज्ञानी चरणेन हीनो ज्ञानस्य भागी नैव मुगतेः ॥ २० ॥

परकाव्यैः कविराजं यत्तयो वाचितभूपणेः । या प याचतया वृत्तिसादेतन्मूर्खलक्षणम् ॥ ६ ॥ देवखातं च वदनमात्मायत्तं
 न यास्मयम् । ओतारः सन्ति सर्वत्र, निर्लज्जाः को न पण्डितः ? ॥ ७ ॥ खादन्न गच्छामि हसन्न जल्पे, दत्तं न शोचामि
 कृतं नु मन्ये । दान्तां तृतीयो न भयानि राजन्नस्मादद्या नैव भवन्ति मूर्खाः ॥ ८ ॥ मूर्खत्वं च सखे ! ममापि
 रुचितं तस्मिन् यददौ गुणा, गुणान्मूर्खैः सुखं जीवति ॥ ९ ॥ प्रकाशितासेयनिजास्यन्त्रा, लघुत्वमायान्ति
 तानापमाने संमः, प्रायेणामयवर्जितो दृढवर्धुर्मुखः सन्तो न दन्तानुपदर्शयन्ति ॥ १० ॥

जडा हसन्तः । किञ्चिच्चलचारुक्रपोलमूलाः, सन्तो न दन्तानुपदर्शयन्ति ॥ १० ॥
 भारतीसंवन्धिस्सूक्तानि ४८
 पातु पो निरुपप्राचा, मतिहेन्नाः सरस्वती । प्राज्ञेतरपरिच्छेदं, वचसैव करोति वा ॥ १ ॥ श्रुतसंपदः कवीनामुक्तिभिरेव
 प्रकाशयतां यान्ति । तिन्धोरपारजलभरमुद्गरा एव कथयन्ति ॥ २ ॥ अन्यये व्यवसायाति, इवये याति सुविस्तरम् ।
 अपूर्यः कोऽपि भण्डारस्तव भारति ! दृश्यते ॥ ३ ॥ लक्ष्मीर्देधातु विद्वेपं, भारत्यां जडराजसुः । दृश्यते लक्षयः कोशः,
 ताक्षाद्वाफया न तु श्रियः ॥ ४ ॥ जयलन्यः स कोऽन्यथा, भारत्याः लभिवामलः । शुण्णोऽपि विधुधैर्वाढं, विभात्य-
 शुण्ण एव यः ॥ ५ ॥ चंदा हरस्तिरि तुजि वसे, वरसस्ति अमिरसेण । दृष्टं तुं पुच्छं तुह कारणिं, खीणओ कवण
 गुणेण ? ॥ ६ ॥ वासो जडाण मज्जे दोषिहा समिसवणि पुण लम्भा । जीविज्जह ते वज्जं कित्थणत्तणं विग्गहओ कीस ? ॥ ७ ॥

कविसंवाग्धिसूक्तानि ४९

सूक्तमुक्ता-
वल्यां

॥ ४१ ॥

अकवित्वं परस्तावकलङ्कः पाठशालिनाम् । अन्यकाव्यैः कवित्वं तु, कलङ्कस्यापि चूलिका ॥ १ ॥ सन्त्येके वह-
लालापाः, कवयो बालका इव । अप्रगल्भाः पदन्यासे, जननीरागेहतवः ॥ २ ॥ स्तोकाऽपि वन्द्यते लोकैः, कस्यापि
सुकवेः कृतिः । कलेव हरिणाङ्कस्य, स्फुरन्ती नवरेखया ॥ ३ ॥ किं कवेस्तस्य काव्येन?, किं काण्डेन धनुष्मतः? ।
परस्य हृदये लग्नं, न घूर्णयति यच्छिरः ॥ ४ ॥ किं तेन किल काव्येन, मृद्यमानस्य यस्य ताः । उदधेरिव नायान्ति,
रसामृतपरम्पराः ॥ ५ ॥ यन्नेत्रैस्त्रिभिरीक्षते न गिरिशो नाष्टाभिरप्यब्जभूः, स्कन्दो द्वादशभिर्न वा न मधया चक्षुःस-
हस्रेण वा । संभूयापि जगन्नयस्य नयनैर्द्रष्टुं न यत्पार्यते, प्रत्याहृत्य हृशौ समाहितधियः पश्यन्ति तत्पण्डिताः ॥ ६ ॥
कवयः कालिदासाद्याः, कवयो वयमप्यमी । पर्यते परमाणौ च, पदार्थत्वं व्यवस्थितम् ॥ ७ ॥ उत्फुल्लगहैरालापाः,
क्रियन्ते दुर्मुखैः सुखम् । जानाति हि पुनः सम्यक्, कविरेव कवेः श्रमम् ॥ ८ ॥ शमिनां दमिनां यमिनां विवादतो
जायते तपोलोपः । सति सामर्थ्ये तस्माद्वयं विवादं न कुर्मोऽत्र ॥ ९ ॥ मातुः पुरो मातुलवर्णनं तल्लकानगर्वा लहरीयकं
तत् । तत्प्राभृतं लावणमम्बुराशेः, सतां पुरो यद्वचसां विलासः ॥ १० ॥ विरला जाणन्ति गुणा विरला विरयन्ति ललि-
कव्याङ् । विरला साहस्रधना परदुक्खे दुक्खिआ विरला ॥ ११ ॥ अत्थालोयण तरला इअरकर्इणं भवंति बुद्धीओ ।
अत्थु च्चेव निरारंभमिंति हिययं कइंदाणं ॥ १२ ॥ सहेदेसे विमोणं पच्चक्खकर्इहिं जं कयं कैब्बं । निअमहिलाण य

१ विरला जानन्ति गुणान् विरला विरचयन्ति ललितकाव्यानि । विरलाः साहस्रधनाः परदुःखे दुःखिता विरलाः ॥ ११ ॥

रूपं तिरिचि तोए न अयंति ॥ १३ ॥ पाइअ कव्य सुसीलधनु अंगह उट्टिअ गेउ । गोटीसरिसी सज्जणइं रयणचउ-
 फाई एऊ ॥ १४ ॥ गाहाण रसा जुवईण विब्भमा कविअणस्स वयणाइं । कस्स न हरंति हियं वलाण य मम्म-
 पुतावा ? ॥ १५ ॥

क्रियासंघन्यसूक्तानि ५०

उपदेष्टुं न यक्तुं च, जनः सर्वोऽपि पण्डितः । तदनुष्ठानकर्तृत्वे, मुनयोऽपि न पण्डिताः ॥ १ ॥ पठकः पाठकश्चैव,
 उपदेष्टुं न यक्तुं च, जनः सर्वोऽपि पण्डितः ॥ २ ॥ अधीत्य शास्त्राणि भवन्ति मूर्खा,
 ये नान्ये शास्त्रचिन्तकाः । सर्वे व्यसनिनो ज्ञेया, यः क्रियावान् स पण्डितः ॥ ३ ॥ केचित्काव्यकला-
 यस्तु क्रियावान् पुरुषः स विद्वान् । संविन्त्यतामोपधमातुरं हि, न ज्ञानमात्रेण करोत्यरोगम् ॥ ४ ॥ केचिन्निस्तुपवीजशास्त्रनिरता
 कलापकुटुम्बाः केचिच्च सलक्षणाः, केचित्कर्कवितर्कतत्त्वनिपुणाः केचिच्च सैद्धांतिकाः । केचिन्निस्तुपवीजशास्त्रनिरता
 ज्योतिर्विदो भूरयश्चारिश्चैकविलामवासभवनाः स्वल्पाः पुनः स्वरयः ॥ ५ ॥ कृते युगसहस्रेण, त्रेतायां हायनेन च । द्वापरे
 यद्य मासेन, अहोरात्रेण तत्कली ॥ ५ ॥

विनयसूक्तानि ५१

विनयं राजपुत्रेभ्यः, पण्डितेभ्यः सुभाषितम् । अनृतं द्युतकारेभ्यः, स्त्रीभ्यः शिक्षेत कैतवम् ॥ १ ॥ जितेन्द्रियत्वं
 विनयस्य कारणं, गुणप्रकर्षो विनयाद्वाप्यते । गुणाधिके पुंसि जनोऽनुरज्यते, जनानुरागप्रभवा हि संपदः ॥ २ ॥

केनाङ्गितानि नयनानि मृगाङ्गनानां, को वा करोति रुचिराङ्गरुहान्मयूरान्? । कथोत्पलेषु दलसंचयमातनोति? । को वा करोति विनयं कुलजेषु पुंसु? ॥ ३ ॥ विर्णए सिसपरिक्खा मुहडपरिक्खा य होइ संगामे । घसणे मित्तपरिक्खा दाणपरिक्खा य दुक्खाले ॥ ४ ॥

बुद्धिसंवन्धिसूक्तानि ५२

पदपदः पुष्पमध्यस्थं, यथा सारं समुद्धरेत् । तथा सर्वेषु कार्येषु, सारं गृह्णाति बुद्धिमान् ॥ १ ॥ एकं हन्यान्न वा हन्या-
विपुर्बुक्तो धनुष्मता । बुद्धिर्बुद्धिमता मुक्ता, राष्ट्रं हन्यात्सराजकम् ॥ २ ॥ श्रियं प्रसूते विपदं रुणद्धि, श्रेयांसि सूते मलिनं
प्रमाद्वि । संस्कारयोगाच्च परं पुनीते, शुद्धा हि बुद्धिः किल कामधेनुः ॥ ३ ॥ वयोऽनुरूपाः प्रायेण, प्राणिनां हृदि बुद्ध्यः ।
रसालस्य कपायाग्लमधुराः क्रमशो रसाः ॥ ४ ॥ उत्पन्नपरितापस्य, बुद्धिर्भवति यादृशी । तादृशी यदि पूर्वं स्यात्कस्य
स्यान्न समीहितम्? ॥ ५ ॥ दैवं रुष्टं चपेटां किं, विश्राणयति जातुचित्? । किं तु तां दुर्मतिं दत्ते, वया रुलति रङ्गनत् ॥ ६ ॥

मिथ्यात्वसंवन्धिसूक्तानि ५३

मिथ्यात्वं परमो रोगो, मिथ्यात्वं परमं विषम् । मिथ्यात्वं परमः शत्रुर्मिथ्यात्वं परमं तमः ॥ १ ॥ अभालस्य भाले कथं
पटन्यः? । अकर्णे अनेत्रे कथं गीतनृत्ये? । अकण्ठस्य कण्ठे कथं पुष्पमाला? । अपादस्य पादे कथं मे प्रणामः? ॥ २ ॥

१ विनये शिष्यपरीक्षा सुमटपरीक्षा च भवति सग्रामे । स्वहस्ते मित्रपरीक्षा दानपरीक्षा ॥ दुष्काले ॥ ४ ॥

देवो रागी यतिः सङ्गी, धर्मः प्राणिनिशुम्भनम् । मूढदृष्टिरिति ब्रूते, युक्तायुक्तविवेचकः ॥ ३ ॥ वधो धर्मो जलं तीर्थं,
 गीर्नमस्या गुरुर्गृही । अग्निर्देवो द्विकः पात्रं, येषां तैः कोऽस्तु संस्तवः ? ॥ ४ ॥ जन्मन्येकत्र दुःखाय, रोगो ध्वान्तं रिपु-
 धिपम् । अपि जन्मसहस्रेषु, मिथ्यात्मचिकित्सितम् ॥ ५ ॥ न सर्वज्ञा न नीरागाः, शङ्करब्रह्मविष्णवः । प्राकृतेभ्यो
 मनुष्येभ्योऽप्यसंमंजसदृत्तयः ॥ ६ ॥ स्त्रीसङ्गः काममाचष्टे, द्वेषं चाऽऽयुधसंग्रहः । ज्यमोहं चाक्षस्त्रादिरशौचं च कम-
 ण्डलुः ॥ ७ ॥ गौरी रुद्रस्य सावित्री, ब्रह्मणः श्रीर्गुरद्विषः । शचीन्द्रस्य रवेरन्नादेवी दक्षात्मजा विधोः ॥ ८ ॥ तारा बृह-
 स्पतेः स्वाहा, बह्वैश्वेतोसुयो रतिः । धूमोर्णा श्राद्धदेवस्य, दाररा एवं दिवौकसाम् ॥ ९ ॥ मुशलोदूखले बुद्धी, देहली पिप्पली
 जलम् । निम्योऽर्कश्चापि यैः प्रोक्ता, देवास्तैः केऽत्र वर्जिताः ? ॥ १० ॥ ग्राह्यो जायते देवस्तादृशी धूपवेलिका । ईशस्य
 यादृशी मूर्त्तिः, प्रणामस्तादृगेव हि ॥ ११ ॥ आलमालेश्वरो देव, आलमालेन पूज्यते । आलमालस्य धर्मस्य, आलमालं
 फलं भयेत् ॥ १२ ॥ न मांसमक्षणे दोषो, न मद्ये न च भैथुने । प्रवृत्तिरेषा भूतानां, निवृत्तिस्तु महाफला ॥ १३ ॥
 प्रियादर्शनमेवास्तु, किमन्यैर्दर्शनान्तरैः । प्राप्यते यत्र निर्वाणं, सरागेणापि चेतसा ॥ १४ ॥ एतस्याः कुक्षिकोणे विद-
 धति वसति कोटयः स्वर्गधाम्नामेतद्वाङ्मूलग्राः सपदि तनुभूतो वैतरिण्यास्तरन्ति । गमित्यं स्तौति विप्रः पथि पथि न
 वयं कारणं तत्र चिन्मो, गृह्णन्तीमात्मगेहात्तृणमपि निविडं ताडयन्त्युग्रदण्डैः ॥ १५ ॥ अमेध्यमश्नति विवेकशून्या,
 स्वानन्दनं कामयेतऽतिसक्ता । खुराग्रशृङ्गैर्विनिहन्ति जन्तून्, गौरिवन्द्यते केन गुणेन ? राजन् ! ॥ १६ ॥ पयःप्रदानसाम-
 ध्याद्वन्ध्या चेन्महिषी न किम् ? । विशेषो दृश्यते नास्या, महिषीतो मनागपि ॥ १७ ॥ स्थानं तीर्थं पिदेयानां, सर्वेषामपि

गौर्येदि । विक्रीयते दुहते च, हन्यते च ततः कथम् ? ॥ १८ ॥ स्पर्शोऽमेध्यमुजां गवामघहरो वन्या विसंज्ञा द्रुमाः, स्वर्गद्वेष्टागवधाद्धिनोति च पितृन् विप्रोपमुक्ताशनं । आत्मच्छद्वपराः सुराः शिखिहुतं प्रीणाति देवान् हविः, स्फीतं फल्गु च बल्गु च श्रुतिगिरां को वेत्ति लीलायितम् ? ॥ १९ ॥ एषा तटाकमिषतो वरदानशाला, मत्स्यादयो रसवती प्रगुणा सदैव । पात्राणि यत्र धक्सारसचक्रवाकाः, पुण्यं किञ्च ब्रूयति तत्तु वयं न विद्मः ॥ २० ॥ किं तन्वी किं मुरारिः किन्तु रतिरमणः किं नलः किं कुबेरः, किं वा विद्याधरोऽसौ किमिह सुरयतिः किं विष्णुः किं विघाता ? । नार्यं नार्यं न चार्यं न खलु न हि न वा नापि चासौ न चैषः, क्रीडां कर्तुं प्रवृत्तः स्वयमिति च हले ! भूयतिर्भोजदेवः ॥ २१ ॥ सत्यं वप्रेषु शीतं शशिकरधवलं धारि पीत्या प्रकामं, व्युच्छिन्नाशेषतृष्णाः प्रमुदितमनसः प्राणिसार्था भवन्ति । शोपं नीते जलौघे दिनकरकिरणैर्योग्यनन्ता विनाशं, तेनोदासीनभावं व्रजति मुनिगणः कूपयमादिकार्ये ॥ २२ ॥

यज्ञसंयन्धिसूक्तानि ५४

कर्माणि समिधः क्रोधादयस्तु पद्मवो मताः । सत्यं यूपं समप्राणिरक्षणं दक्षिणा पुनः ॥ १ ॥ इन्द्रियाणि पशून् कृत्वा, वेदी कृत्वा तपोमयीम् । अहिंसामाहुतिं कृत्वा, आत्मयज्ञं यजाम्यहम् ॥ २ ॥ अन्ये तमसि मज्जामः, पशुभिर्ये यजामहे । हिंसानाम भवेद्धर्मो, न भूतो न भविष्यति ॥ ३ ॥ (श्रीभोजपट्टो घनपाल आह) नाहं स्वर्गफलोपभोगवृत्तिं नाभ्यर्धितस्त्वं मया, संतुष्टस्तुणभक्षणेन सततं साधो ! न शुक्रं तव । स्वर्गं यान्ति यदि त्वया विनिहता यज्ञे ध्रुवं प्राणिनो, यज्ञं किं न करोषि मातृपितृभिः पुत्रैस्तथा वान्धवैः ? ॥ ४ ॥ 'किमेतदिति पृष्ट आह'—यूपं छित्त्वा पशून् हत्वा, कृत्वा रुधिरकर्मम् ।

यद्येवं गम्यते स्वर्गं, नरके केन गम्यते? ॥ ५ ॥ सत्यं यूपं तपो ह्यग्निः, प्राणाः समिधयो मताः । अहिंसामाहुतिं दद्यादेप
यज्ञः सनातनः ॥ ६ ॥ इत्यादि, 'शुक्रसंवादोक्तं प्राह'-तपोऽग्नौ जीवकुण्डस्ये, दममारुतदीनिते । असत्कर्मसमित्क्षेपैरग्नि-
होत्रं कुरुतम ! ॥ ७ ॥

श्रीसम्यक्त्वसंवन्धिसूक्तानि ५५

मूलं बोधिद्रुमस्यैतद्, द्वारं पुण्यपुरस्य च । पीठं निर्याणहर्म्यस्य, निधानं सर्वसंपदाम् ॥ १ ॥ गुणानामेक आधारो,
रत्नानामिव सागरः । पात्रं चारित्र्यविचस्य, सम्यक्त्वं श्लाघ्यते न कैः? ॥ २ ॥ मोक्षं जिणं मोक्षं जिणमयं जिणम-
यद्विद् मोक्षं । संसारकचवारं चित्तिजितं जगं सेसं ॥ ३ ॥ मिच्छतं वच्छिद्विज संसत्तं जो उवेइ निअवंसे । तेण
सयलोवि धंसो सिद्धिपुरीसंमुहो ठविओ ॥ ४ ॥ तेलुक्कस्स पहुत्तं लद्धूणवि परिवडंति कालेणं । संसत्ते पुण लद्धे
अक्खयसुक्खं लहइ मुक्खं ॥ ५ ॥ धनेन हीनोऽपि धनी मनुष्यो, यस्यास्ति सम्यक्त्वधनं प्रधानम् । धनं भवे-
देकभवे सुखाय, भवे भवेऽनन्तसुखी सुदृष्टिः ॥ ६ ॥ दानानि धीलानि तपांसि पूजा, सत्तीर्थयात्रा प्रवरा दया च ।
सुश्रायकत्वं व्रतपालनं च, सम्यक्त्वपूर्वाणि महाफलानि ॥ ७ ॥ सम्यक्त्वरक्षान्न परं हि रत्नं, सम्यक्त्वमित्राश्च परं हि
मित्रम् । सम्यक्त्ववन्धोर्न परो हि बन्धुः, सम्यक्त्वलाभान्न परो हि लाभः ॥ ८ ॥ अतुलसुखनिधानं सर्वकल्याणवीजं,

१ सुत्तया जिनें सुत्तया जिममतं जिममतस्थितान् सुत्तया । संसारपटकरः चिन्त्यमानं जगत् क्षेपं ॥३॥ मिथ्यात्वमुच्छिद्य सम्यक्त्वं यः स्थापयति निजवंशे
तेन सकलोऽपि वंशः सिद्धिपुरीसमुत्तः स्थापितः ॥४॥ त्रैलोक्यस्य प्रमुखं छन्दवाऽपि परिपतन्ति कालेन । सम्यक्त्वे दुर्तलब्धेऽप्यसौख्यं लभते मोक्षम् ॥५॥

जननजलधिपोतं भव्यसत्त्वैकचिह्नम् । दुरिततरुकुठारं पुण्यतीर्थं प्रधानं, पिवत जितविषक्षं दर्शनाख्यं सुधाम्बु ॥ ९ ॥
यदैवैरपि दुर्लभं च घटते येनोच्चयः श्रेयसां, यन्मूलं जिनशासने सुकृतिनां यज्जीवितं शाश्वतम् । तत्सम्यक्त्वमवाप्य पूर्वपु-
रुषश्रीकामदेवादिवद्दीर्घायुः सुरमाननीयमहिमा श्राद्धो महर्द्धिर्भव ॥ १० ॥ श्रीमत्कृष्णनरेन्द्रसत्त्वकिन्तुपश्रीश्रेणिकाद्याः
पुरा, श्रूयन्ते जिनशासने शुचितमाः सम्यक्त्वतः केवलात् । तीर्थाधीशपदोदयप्रतिभुवं संप्राप्तवन्तः शुभं, तस्मात्तत्र
पवित्रचित्रसुकृते शुद्धिविधेया दुर्धैः ॥ ११ ॥ कन्थाऽऽचार्याघना ते ननु शफरवधे जालमश्रासि मत्स्यांस्तेमे मद्योपदंशान्
पिवसि ननु युतो वेदयया यासि वेदयाम् ? । कृत्वाऽरीणां गलेऽह्नी क्व नु तव रिपवो ? येषु सन्धि छिनद्भि, चौरस्त्वं ?
घृतहेतोः कितव इति कथं ? येन दासीसुतोऽस्मि ॥ १२ ॥ त्रैकाल्यं द्रव्यपट्टकं नवपदसहितं जीवपट्टकायलेइयाः,
पखाप्येयास्तिकाया व्रतसमितिगतिज्ञानचारित्रभेदाः । इत्येतन्मोक्षमूलं त्रिभुवनमहितैः प्रोक्तमहर्द्धिरीशैः, प्रत्येति श्रद्द-
धाति स्पृशति च मतिमान् यः स वै शुद्धदृष्टिः ॥ १३ ॥ असमीक्ष्य तदादि दुर्घटं, जगतो जन्मविनाशकारणम् । न
कदाचिदनीदृशं जगत्, कथितं तत्त्वरहस्यवेदिभिः ॥ १४ ॥ आदर्शप्रतिबिम्बिते स्ववदने सर्वोऽपि योपिजनो, वामां
दक्षिणतः कपोलफलके पत्रावलीं पश्यति । ज्ञानं सांशयिकं मनागपि न तत्किंतूक्ततत्त्वार्थया, युक्त्या यन्न घटामुपैति
तदहं दृष्टाऽपि न श्रद्दधे ॥ १५ ॥ आरंभे नत्थि दया महिलासंगेण नासए वंभं । संकाए सम्मत्तं पद्यज्जा अरथग-
हणेण ॥ १६ ॥ जं सकइ तं कीरइ जं च न सकइ तयंमि सदहणा । सदहमाणो जीवो वच्चइ अयरामरं ठणं ॥ १७ ॥

१ आरम्भे नास्ति दया महिलासङ्गेन नश्यति ब्रह्म । शङ्कया सम्यक्त्वं ग्राह्यया नर्पग्रहणेन ॥ १६ ॥ यच्छस्यते तत्क्रियते यन्न शक्यते तस्मिन् ब्रह्मानम् ।
अद्वयम् जीवो वज्रस्यजामर स्थानम् ॥ १७ ॥

वणिक्संवन्धिसूक्तानि ५६

यो न निर्गत्य निःशेषमालोकयति मेदिनी । अनेकाश्चर्यसंपूर्णा, स नरः कूपदुर्दुरः ॥ १ ॥ दीप्तं विविहच्छ-
रिअं जाणिजइ सुअणहुज्जणविसेसो । अप्पाणं च कलिज्जइ हिंजिजइ तेण पुहवीण ॥ २ ॥ अपलपति रहसि
दत्तं, प्रत्ययदत्तेऽपि संशयं कुरुते । क्रयविक्रये च लुण्ठति, तथापि लोके वणिक् साधुः ॥ ३ ॥ मानेन किञ्चित्तुल्याऽपि
किञ्चिद्वहणेन किञ्चिद्ब्रह्मेण किञ्चित् । किञ्चिच्च किञ्चिच्च समाहरन्तः, प्रत्यक्षचौरा वणिजो भवन्ति ॥ ४ ॥ श्रुत्वा दुर्वा-
क्ममुर्ध्वहसति मुपति च स्वीयमाव्येन लोकं, द्वार्धं गृह्णाति पण्यं बहु किमिति वदन्नर्द्धमेव प्रदत्ते । स्वीयान्यायेऽपि पूर्वं
प्रजति नृपगृहं लेखके कूटकारी, मध्ये सिंहप्रतापः प्रकटमृगमुखः स्याद्वणिग् धूर्तराजः ॥ ५ ॥

आर्द्धसंवन्धिसूक्तानि ५७

यत्र विद्यागमो नास्ति, यत्र नास्ति धनागमः । यत्र ग्रामे सुखं नास्ति, न तत्र दिवसं वसेत् ॥ १ ॥ तत्र धान्नि वसे-
द्ब्रह्मेधी, संपतन्ति खलु यत्र मुनीन्द्राः । यत्र चैत्यगृहमस्ति जिनानां, आवकाः परिवसन्ति च यत्र ॥ २ ॥ सलिल-
मपि सदाऽसौ मात्रया वस्त्रपूतं, यदपि गृहमुपेतं दारुधान्यादि किञ्चित् । नयति तदुपयोगं प्रत्युपेक्षादिशुद्धं, स्पृशति
गृहिणमेवं नाधिकः कर्मवन्धः ॥ ३ ॥ कुंडनी-पेयेणी-चुल्ली-जलकुंभ-प्रेमार्जनी । पंच सूना गृहस्थस्य, वध्यते यासु वाहयन्

१ दृश्यते विविधान्याश्रयाणि, शायते सज्जनदुर्जनेनविशेषः । आत्मा च कल्पते, हिण्यते तेन पुच्छयाम् ॥ २ ॥

॥ ४ ॥ अयशः प्राप्यते येन, येन चाधोगतिर्भवेत् । स्वार्थाच्च अश्यते येन, न तत्कर्म समाचरेत् ॥ ५ ॥ मंहुमज्जमंसभे-
सज्ज-मूलसत्थगिजंतमंताइ । न कयावि हु कायब्बं सद्धेहि वि पावभीरुहिं ॥ ६ ॥ जिणपूआ मुणिदाणं इत्तिअमितं
गिहीण सच्चरिअं । जइ एयाओ भट्ठो तो भट्ठो सयलसुक्खाणं ॥ ७ ॥ अद्वालुतां श्रान्ति जिनेन्द्रशासने, धनानि क्षेत्रेषु
वपत्यनारतम् । करोति पुण्यानि सुसाधुसेवनादतोऽपि तं श्रावकमाहुरुत्तमाः ॥ ८ ॥ पांचे चूक्यो त्रिहुं मूक्किओ, चि-
उहुं न जाणइ नामुं । जणि ठंडेरओ याइओ मुंहइ श्रावक नामुं ॥ ९ ॥ स्याने निर्वासः सकलं कैलत्रं, पुत्रः पवित्रः
स्वर्जानानुरागः । न्यायात्तचित्तं स्वहितं च चित्तं, निर्दभधर्मस्य सुखानि सप्त ॥ १० ॥ अक्षुद्रो रूपसौम्यो विनयनययुतः
क्रूरताशाठ्यमुक्तो, मध्यस्थो दीर्घदर्शी परहितनिरतो लब्धलक्षः कृतज्ञः । सदाशिष्यो विशेषी सदयगुणरुचिः सत्कथः
पक्षयुक्तो, वृद्धार्हो लज्जितो यः शुभजनदयितो धर्मरत्नस्य योग्यः ॥ ११ ॥ जिनशासनायतंसाः शङ्खाद्याः श्रावकाः
पुरा जाताः । अधिगम्य देशविरतिं सन्तु भवन्तोऽपि तादृशाः ॥ १२ ॥ चित्तं जइकजाइ न दिट्ठखलिओवि होइ
निन्नेहो । एगंतवच्छलो लइजणस्स जणणीसमो सहुो ॥ १३ ॥ हिअए ससिणेहोवि अ मुणीण मंदायरो विणयकम्मो ।
भाइसमो साहूणं पराभवे होइ ससहाओ ॥ १४ ॥ मिच्चसमाणो माणा ईसिं रुसइ अपुच्छिओ कज्जे । मच्चंतो अप्याणं

१ मधुमघमांसेपजमूलयस्त्राशियन्नमन्नादि । न कदाचिदपि कर्तव्यं, आदरपि पापभीरुभिः ॥ ६ ॥ जिनपूजा मुनिदानमेतावन्मात्रं गृहिणां सच-
रित्रं । यथेयस्माद्रष्टो भट्टः स सकलसौख्येभ्यः ॥ ७ ॥ २ चिन्तयति यतिकायां नि न दृष्टस्वलितोऽपि भवति निःश्रेष्ठः । एकान्तवत्सलो यतिजनस्य
जननीसमः आदरः ॥ १३ ॥ हृदये सखेहोऽपि च मुनीनां मन्दाद्रो विनयकर्मणि । आनृतसमः साधूनां पराभवे भवति ससहायः ॥ १४ ॥ मित्रसमानो मानात्

त्रिजगत्सम्पददधयः सर्वलब्धयः ॥ ४ ॥ दत्ते महत्त्वं ऋद्ध्यादि, जनस्य ननु जीवतः । महानन्दपदं नित्यं, दत्ते दीक्षा
परत्र च ॥ ५ ॥ कर्माहिकीलनीमन्त्रः, संवेगरसकूपिका । निर्वाणभूभृदास्थानी, तपस्या पारमेश्वरी ॥ ६ ॥ कश्चिन्नृजन्म-
प्रासादे, धर्मस्थपतिनिमित्ते । सद्गुणं विशदं दीक्षाध्वजं धन्योऽधिरोपयेत् ॥ ७ ॥ तद्गुःस्वमपि नो दुःखं, निर्वाहो यत्र
सुन्दरः । बन्धः शस्यः सुमनसो, नृपामरगिरःस्थितौ ॥ ८ ॥ नो दुष्कर्मप्रयासो न कुयुवतिसुतस्वामिदुर्व्याक्यदुःखं, रा-
जादौ न प्रणामोऽशनवसनधनस्थानचिन्ता न चैव । ज्ञानातिलोकपूजा प्रशमसुखरतिः प्रेत्य मोक्षाद्यवाप्तिः, श्रामण्ये-
ऽमी गुणाः स्युस्तदिह सुमतयस्तत्र यत्नं कुरुध्वम् ॥ ९ ॥ मिथ्या वक्तुं न हि जानामि, सारं किञ्चित्तव कथयामि । गु-
प्तित्रितयं समितीः पद्म, यावज्जीवं खलु मा मुञ्च ॥ १० ॥ पञ्चाश्रवाद्दिरमणं पञ्चेन्द्रियनिग्रहः कपार्यजयः । दण्डत्रय-
विरतिश्चेति संयमः सप्तदशभेदः ॥ ११ ॥ जैरस कए आहारो पाणिवहो तस्स होइ निअमेण । पाणिबहे वयभंगो वय-
भंगो दुग्गई चेव ॥ १२ ॥ समविसर्गं विपत्ता विरया पावेसु सगई जंति । सुद्धविअ सुक्कपाठा दुस्सीला दुग्गई जंति
॥ १३ ॥ केस म लोचउ अप्पणा, केसहि किओ क दोसु ? । तं मणु लुंचउ अप्पणुं, जं जगि भमइ सरोसु ॥ १४ ॥ जै-
यणा य धम्मजणणी जयणा धम्मस्स पालणी होइ । तवुद्धीकरी जयणा एगंतसुहावहा जयणा ॥ १५ ॥ जयणाइ

१ यस्य कृते आहारः प्राणिवक्षस्व भवति नियमेन । प्राणिबधे व्रतमद्वो व्रतमद्वो दुर्गतिरेव ॥ १२ ॥ समविषममपि पठन्तो विरताः पापेभ्यः सुगतिं
याति । सुद्धपि च शुक्कपाठाः दुस्सीला दुर्गतिं याति ॥ १३ ॥ २ यतना च धर्मेजननी यतना धर्मस्य पालनी भवति । सद्गुणिकरी यतना पुण्य-
ननुलोचनहा यतना ॥ १४ ॥ यतनायां वचमानो जीवः सग्यत्वज्ञानचरणानाम् । ब्रह्मलोचनसेवनाशोवेनरायको भवति ॥ १५ ॥

यद्युमाणो जीवो सम्मत्तनाचरणार्ण । सद्वाचोदणसेवणभावेणाराहजो होइ ॥ १६ ॥ पहले महइमहले कुंभं पक्खिवइ सोहए नालिं । अस्संजए अविरए बहु बंधइ निज्जरइ थोवं ॥ १७ ॥ पहले महइमहले कुंभं सोहेइ पक्खिवे नालिं । जे संजए पमत्ते बहु निज्जरइ बंधए थोवं ॥ १८ ॥ पहले महइमहले कुंभं सोहेइ पक्खिवे न किंचि । जे संजए पमत्ते बहु निज्जरइ बंधइ न किंचि ॥ १९ ॥ भयवं ! के जीवा सोअणीआ भवंति ? गोयमा ! अपाविअजिणदिवक्खाउ असुअसिद्धंतययणाउ अबोहिअलोआउ अकयधम्माउ अगहिअअणुब्वयाउ अट्टमयंपंपमायचलक्कसायसंजुत्ताउ अफसाभियसव्वजीवाउ अणालोइअसव्वपापाउ जे जीवा परलोअं गच्छंति ते सोअणीआ हवंति, जओ अणंते संसारे सयलदुदुहनिहाणे निचं दुहं अणुहवंता विट्ठति १ ॥ अयवं ! के जीवा सोअणीया न हवंति ? गोयमा ! जे उण गहिअदियक्खाउ पडिअसिद्धंतययणाउ कयसुकयाउ अंगीकयअणुब्वयाउ कयसादम्मिअयच्छेखाउ विन्नदराणाउ नाण-

१ पत्थेऽतिमहति कुम्भं प्रक्षिपति शोधयति गालीम् । असंयतोऽविरतो बहु यस्माति निर्जरयति स्तोक्म् ॥ १७ ॥ पत्थेऽतिमहति कुम्भं प्रक्षिपति शोधयति गालीम् । यः संयतोऽप्यमरः यः संयतः प्रमरः यः निर्जरयति यस्माति स्तोक्म् ॥ १८ ॥ पत्थेऽतिमहति कुम्भं शोधयति प्रक्षिपति न किंचिद् । यः संयतोऽप्यमरः यः निर्जरयति यस्माति न किंचिद् ॥ १९ ॥ २ भगवन् ! के जीवा शोचनीया भवन्ति ? गौतम ! अग्रसंजिनदीक्षास्तु अधुतस्ति-
 वान्तवचना अवोचितोका अकृतधर्माणः अगृहीतानुवृत्ता अष्टमदपप्रमत्तमद्वन्द्वकृपायसंयुक्ता अक्षमिस्तसर्पेजीवा अनालोचितसर्पपापा ये जीवाः परलोकं गच्छन्ति ते शोचनीया भवन्ति, यतोऽमन्ते संसारे सकलदुःखनिधाने नित्यं दुःस्वप्ननुभवन्त्यकिञ्चिन्ति १ । भगवन् ! के जीवाः शोचनीया न भवन्ति ? गौतम ! ये पुनः गृहीतदीक्षाः पठितस्तिद्वान्तवचनाः कृतसुकृता अह्नीकृतानुवृत्ताः कृतसाधर्मिकवारसल्याः दत्तदाना ज्ञानपराठकृतसाहाय्याः शुभभाय-
 नायुता देवितस्तिवचनाः क्षमितसर्वजीवा आलोकितसर्पपापा ये जीवाः परलोकं गच्छन्ति ते शोचनीया न भवन्ति, यतः शोघमेव स्वर्ग मोक्षं वा गच्छन्ति ।

पटंतकयसाहिजाउ सुहभावणालुत्ताउ लेहिअजिणवण्याउ खामियसव्वजीवाउ आलोइअसव्वपावाउ जे जीवा पर-
लोअं जंति ते सोअणीआ न हवंति, जओ सिग्घमेव सगं मुखं वा गच्छंति २ ॥ कपाया यस्य तो छिन्ना, यस्य
नास्मवशं मनः । इन्द्रियाणि न गुप्तानि, प्रव्रज्या तस्य निष्फला ॥ २० ॥ यः पालयित्वा चरणं विशुद्धं, करोति भोगा-
दिनिदानमज्ञः । ही वर्द्धयित्वा फलदानदक्षं, स नन्दनं भस्मयते वराकः ॥ २१ ॥

साधुसंवन्धिसूक्तानि ५९

उच्चैरथ्येयनं चिरन्तनकंथा स्त्रीभिः सहलंापनं, तासार्षेर्भकलालनं पतिर्नृतिस्तदानमिथ्यास्तुतिः । आदेशश्च कैंरावलो-
कनमथो पाण्डित्यलेशः क्वचित्, होरांगारुडमन्त्रवीदविधयो भिक्षोर्गुणा द्वादश ॥ १ ॥ दो तुंवडाइ हृथे वयणे धम्म-
क्खराणि चत्तारि । विउलं च भरहयासं को अम्ह पट्टणं हरइ ? ॥ २ ॥ सकलकुशलवल्लीपुष्करावर्त्तमेधो, दुरितति-
मिरभानुः कल्पवृक्षोपमानः । भवजलनिधिपोतः सर्वसंपत्तिहेतुः, स भवतु सततं वः श्रेयसे धर्मलाभः ॥ ३ ॥ अमर-
नरेसरसुखं कमेण पायंति मुखसुखं अपि । सो तुज्झ नरवरेसर ! होउ सया धम्मलाभुत्ति ॥ ४ ॥ भूपर्यङ्के निजभुज-
लतादन्दुकं खं वितानं, दीपश्चन्द्रः स्वरतिवनितालब्धमोदप्रसङ्गः । दिक्कन्याभिः पवनचमरैर्वीज्यमानोऽनुकूलं, भिक्षुः
शेते नृप इव ननु त्यक्तसर्वक्षणोऽपि ॥ ५ ॥ न च राजभयं न च चौरभयं, इहलोकसुखं परलोकहितम् । चरकीर्त्तिकरं

नरदेयन्तं, श्रमणत्वभिदं रमणीयतरम् ॥ ६ ॥ महीशय्या शय्या विपुलमुपधानं भुजलता, वितानं चाकाशं व्यजनमनु-
 कूलोऽयमनिलः । स्फुरद्दीपश्चन्द्रो विरतिवनितासङ्गमुदितः, सुखं शान्तः शेते मुनिरतनुभूतिर्नृप इव ॥ ७ ॥ विवसाडा
 सवि जोइआ, भिक्खसमो नवि कोइ । देवल वेठां जोइये, ज्यां रांधे सहु कोइ ॥ ८ ॥ प्रतिदिनमयल्लभ्ये भिक्षुकज-
 नजननि ! साधुकल्पते ! । नृपनमनि ! नरकतारिणि ! भगवति ! नमस्तुभ्यम् ॥ ९ ॥ क्षितितलशयनं वा प्रान्त-
 भेक्षायनं वा, सहजपरिभवो वा नीचदुर्भाषितं वा । महति फलविशेषे नित्यमभ्युदितानां, न मनसि न शरीरे दुःखमु-
 त्पादयन्ति ॥ १० ॥ गङ्गातीरे हिमगिरिशिलाघटपद्मासनस्य, ब्रह्मध्यानाभ्यसनविधिना योगनिद्रां गतस्य । किं तैर्भाव्यं
 मम सुदिवसैर्यत्र ते निर्विशङ्काः, कंठूयन्ते जरठहरिणाः शृङ्गमङ्गं मदीये ॥ ११ ॥ चण्डालः किमयं द्विजातिरथवा शूद्रो-
 ऽथ किं तापसः, किं वा तत्त्वनिविष्टनिर्मलमतिर्योगीश्वरः कोऽपि किम् ? । इत्युत्तन्नविकल्पजल्पमुखैः सम्भाव्यमाना
 जनैर्न श्रुद्धाः पथि नैव तुष्टमनसो यान्ति स्वयं योगिनः ॥ १२ ॥ अहौ वा हारे वा कुसुमशयने वा हृषदि वा, मणौ
 वा लोष्ठे वा बलवति रिपौ वा सुहृदि वा । तृणे वा खैणे वा मम समहशो यान्तु दिवसाः, क्वचित्पुण्यारण्ये शिव शिव
 शिवेति प्रलपतः ॥ १३ ॥ एकाकी निःस्पृहः शान्तः, पाणिपात्रो दिगम्बरः । कदा शम्भो ! भविष्यामि, कर्मनिर्मूलनक्षमः
 ॥ १४ ॥ न नटा न विटा न गायना, न परद्रोहनिबद्धबुद्धयः । नृपसद्मनि नाम के वयं ? कुचभारावनता न योषितः
 ॥ १५ ॥ शमसुखशीलितमनसामशनमपि द्वेषमेति किमु कामाः । स्थलमपि दहति झपानां किमङ्ग पुनरुज्ज्वलो बहिः ?

॥ १६ ॥ खंतरस दंतस्स जिइंदिअस्स, अण्डप्पजोगे गयमाणसस्स । किं मज्झ एएण विचिंतिएणं, सकुण्डलं वा वयणं न वत्ति १ ॥ १७ ॥ खंतस्स दंतस्स जिइंदिअस्स, अण्डप्पजोगे गयमाणसस्स । पुरो भमंतीइवि अंगणाए (णेव णायं), सकुण्डलं वा वयणं न वत्ति ॥ १८ ॥ चित्तं च उहुं घणमंडलंमि, विस्सित्तचित्तेण मए न नायं । पुरो भमंतीइवि अंगणाए, सकज्जलं वा नयणं न वत्ति ॥ १९ ॥

वास्तुविद्यासंवन्धिसूक्तानि ६०

शाला तु ब्रह्मशाला स्यात्शाला तु जिनमन्दिरम् । श्वेताम्बरोपदेशेन, श्रावकैस्तद्विधीयते ॥ १ ॥ गौरी प्राह—कीदृ-
शाश्च किमाहाराः, कर्म कुर्वन्ति कीदृशम् ? । अवतारः कथं तेषां, महादेव ! निगद्यताम् ॥ २ ॥ ईशः प्राह—तयःशो-
पितसर्वाङ्गा, मलङ्कितकलेवराः । त्वासाऽस्थिचर्मवपुषो, निहतान्तरशववः ॥ ३ ॥ तुम्बीफलकरा भिक्षाभोजिनः श्वेतवा-
ससः । सकम्बला रोमयुता, जर्णारोमप्रमार्जिनः ॥ ४ ॥ गृह्णन्ति शुद्धमाहारं, सास्त्रदृष्ट्या चरन्ति च । न कुर्वन्ति सदा
कोपं, दयां कुर्वन्ति सर्वदा ॥ ५ ॥ मुक्तिकारणधर्माय, पापनिःकन्दनाय च । अवतारः कृतोऽमीषां, मया देवि ! युगे
युगे ॥ ६ ॥ यदमीषां महर्षीणां, जलदानादपि प्रिये ! । सुकृतं प्राप्यते लोकैर्न हि तद्यज्ञकोटिभिः ॥ ७ ॥ स्पृष्ट्वा शत्रुञ्जयं

१ क्षान्तस्य दान्तस्य नितेन्द्रियस्याध्यात्मयोगे गतमानसस्य । किं मयैतेन विचिन्तितेन सकुण्डलं वदनं नवेति ॥ १७ ॥ क्षान्तस्य दान्तस्य नितेन्द्रि-
यस्याध्यात्मयोगे गतमानसस्य । पुरो अग्रमन्त्या अप्यङ्गनायाः सकुण्डलं वा वदनं नवेति ॥ १८ ॥ चित्तं चोच्चं धनमण्डले विक्षिप्तचित्तेन मया न ज्ञातम् ।
पुरो अग्रमन्त्या अङ्गनायाः सकज्जलं वा नयनं नवेति ॥ १९ ॥

तीर्थं, नत्वा रैवतकाचलम् । स्नात्वा गजपदे कुण्डे, पुनर्जन्म न विद्यते ॥ ८ ॥ अष्टषष्टिषु तीर्थेषु, यत्पुण्यं किल या-
त्रया । आदिनाथस्य देवस्य, दर्शनेनापि तद्भवेत् ॥ ९ ॥ भक्तिं तीर्थकरे गुरौ जिनमते सहे च हिंसाऽनृतस्तेयाब्रह्मप-
रिम्रह्मव्युपरमं क्रोधाद्यरीणां जयम् । सौजन्यं गुणिसङ्गमिन्द्रियदमं दानं तपो भावनां, वैराग्यं च कुरुष्व निर्वृतिपदे य-
द्यस्ति गन्तुं मनः ॥ १० ॥

देवस्वरूपसूक्तानि ६१

अनध्ययनविद्वांसो, निर्द्रव्यपरमेश्वराः । अनलङ्कारसुभगाः, पान्तु युष्मान् जिनेश्वराः ॥ १ ॥ येषां च देहो० । प्रश-
मरसनिमग्नं० । नेत्रे साम्यं० । वपुरेव तवाचष्टे० । वपुश्च पर्यङ्कशयं श्लथं च, दृशौ च नासानियते स्थिरे च । न शिक्षितेयं
परतीर्थनाथैर्जिनेन्द्र ! मुद्राऽपि तवान्यदास्ताम् ॥ २ ॥ भवबीजाङ्कुरजनना रागाद्याः क्षयमुपागता यस्य । ब्रह्मा वा
विष्णुर्वा हरो जिनो वा नमस्तस्मै ॥ ३ ॥ प्राकारमण्डपच्छत्रपर्यङ्कसनसंस्थितः । निर्दो(षो)मूर्त्या दृष्ट्या च, देवो नैव
जिनात्तरः ॥ ४ ॥ अशोकवृक्षः सुरपुष्पवृष्टिर्दिव्यध्वनिश्चामरमासनं च । भामण्डलं दुन्दुभिराक्षपत्रं, सस्मातिहार्याणि जिने-
श्वराणाम् ॥ ५ ॥ दर्पणो भद्रपीठं च, वर्द्धमानककुम्भकौ । मत्स्यश्रीवत्सस्वस्तिकनन्दावर्त्ताः स्युरष्ट ते ॥ ६ ॥ पुष्पा-
द्यर्चा तदाज्ञा च, तद्भव्यपरिरक्षणम् । उत्सवास्तीर्थयात्रा च, भक्तिः पञ्चविधा जिने ॥ ७ ॥ रेक्खंतो जिणदब्बं परित्तसे-
सारिओ जियो होइ । वहुंतो जिणदब्बं तित्थयरत्तं लहइ जीवो ॥ ८ ॥

१ रक्षन् जितद्रव्यं परित्तसंसारः जीवो भवति । वर्धयन् जितद्रव्यं तीर्थेकत्वं लभते जीवः ॥ ८ ॥

पूजासंवन्धिसूक्तानि ६२

धरंगंधधूवचुक्लक्लएहिं कुसुमेहिं पवरदीवेहिं । नेविजजलफलेहिं ज जिणपूआ अट्टहा भणिआ ॥ १ ॥ जो पूएइ तिसंझं जिणिंदरायं तहा विगयदोसं । सो तइअभवे सिज्झइ अहवा सचट्ठमे जम्मे ॥ २ ॥ जिनपूजनं जनानां जन-यत्येकमपि संपदो विपुलाः । जलमिव जलदविमुक्तं काले शस्यश्रियो ह्यखिलाः ॥ ३ ॥ जिनस्य पूजनं हन्ति, प्रातः पापं निशाभवम् । आजन्मविहितं मध्ये, सप्तजन्मकृतं निशि ॥ ४ ॥ फलं पूजाविधातुः स्यात्सौभाग्यं जनमान्यता । ऐ-श्वर्यं रूपमारोग्यं, स्वर्गमोक्षसुखान्यपि ॥ ५ ॥ चित्रं जगत्रयीभर्तुः, संलम्बा कुसुमावली । स्वर्गपथगर्गसंप्राप्तिफलं भव्येषु यच्छति ॥ ६ ॥ पूजाकोटिसमं स्तोत्रं, स्तोत्रकोटिसमो जपः । जपकोटिसमो ध्यानं, ध्यानकोटिसमो लयः ॥ ७ ॥ पूर्वं नपाङ्गं नवभिः प्रसूनैः, पूजा कृता इयेनकमालिकेन । ततो नवस्वयं भवेतु लक्ष्मी, नवों नवों प्राप शिववद्धिमन्ते ॥ ८ ॥ स्वर्गस्तस्य गृहाङ्गणं सहचरी साम्राज्यलक्ष्मीः शुभा, सौभाग्यादिगुणावलिर्विलसति स्वैरं वपुर्वेशमनि । संसारः सुतरः शिवं करतलक्रीडे लुठत्यज्जसा, यः श्रद्धाभरभाजनं जिनपतेः पूजां विधत्ते जनः ॥ ९ ॥ यः पुण्यैर्जिनमर्चति स्मित-सुरस्त्रीलोचनैः सोऽर्ह्यते, यस्तं वन्दत एकशस्त्रिजगता सोऽहर्निशं वन्द्यते । यस्तं स्तौति परत्र वृत्रदमनस्तोमेन स स्तू-यते, यस्तं ध्यायति ह्रस्वकर्मनिधनः स ध्यायते योगिभिः ॥ १० ॥ अक्षतैरुज्ज्वलैः स्थालं, भृतं येन जिनाग्रतः । श्रेयो-

१ चरगन्धधूपनोक्षास्तैः कुसुमैः पवरदीपैः । नैवेद्यजलफलेभ्य विनपूजा नएथा भणिता ॥ १ ॥ यः पूजयति त्रिसन्ध्यं त्रिनेन्द्रराजे तथा विपतदोपय । स दुर्नीयमये सिध्यति अथवा सप्ताष्टमे जन्मनि ॥ २ ॥

भिस्तादृशैरेव, तैरात्मा परिपूरितः ॥ ११ ॥ वस्त्रैर्वस्त्रविभूतयः शुचितरालङ्कारतोऽलङ्कृतिः, पुष्पैः पूज्यपदं सुगन्धितनुता
 गन्धैर्जिने पूजिते । दीपैर्दानमनाद्युतं निरुपमा भोगद्धिरन्नादिभिः, सन्त्येतानि किमद्भुतं शिवपदप्राप्तिस्ततो देहिनाम्
 ॥ १२ ॥ आयुष्कं यदि सागरोपममितं व्याधिव्यथावर्जितं, पाण्डित्यं च समस्तवस्तुविषयं प्रावीण्यलब्धास्यदम् । जिह्वा
 कोटिमिता च पादवयुता स्यान्मे धरित्रीतले, नो शक्नोमि तथापि वर्णितुमलं तीर्थेशपूजाफलम् ॥ १३ ॥ उपसर्गाः क्षयं
 यान्ति, छिद्यन्ते विप्रवल्गवः । मनः प्रसन्नतामेति, पूज्यमाने जिनेश्वरे ॥ १४ ॥ यान्ति दुष्टदुरितानि दूरतः, कुर्वते स-
 पदि संपदः पदम् । भूषयन्ति भुवनानि क्रीर्तयः, पूजया विहितया जगद्गुरोः ॥ १५ ॥ न यान्ति दास्यं न दरिद्रभावं,
 न प्रेक्ष्यतां नैव च हीनयोनिम् । न चापि वैकल्यमिहेन्द्रियाणां, ये कारयन्त्यत्र जिनेन्द्रपूजाम् ॥ १६ ॥ पापं लुम्पति
 दुर्गतिं दलयति व्यापादयत्यापदं, पुण्यं संचिनुते श्रियं वितनुते पुष्पाति नीरोगताम् । वैराग्यं विदधाति पल्लवयति
 प्रीतिं प्रसूते यशः, स्वर्गं यच्छति निर्वृतिं च रचयत्यर्चाऽर्हतां निर्मिता ॥ १७ ॥ नौरेपा भववारिधौ शिवपदप्रासादनिःश्रे-
 णिका, मार्गः स्वर्गपुरस्य दुर्गतिपुरद्वारप्रवेशार्गला । कर्मग्रन्थिशिलोच्चयस्य दलने दम्भोलिधारासमा, कल्याणैकनिकेतनं
 निगदिता पूजा जिनानां परा ॥ १८ ॥ नेत्रानन्दकरी भवोदधितरी श्रेयस्तरोर्मज्जरी, श्रीमद्धर्ममहानरेन्द्रनगरी व्याप-
 लताधूमरी । हर्षोत्कर्षशुभप्रभावलहरी भावद्विषां जित्वरी, पूजा श्रीजिनपुङ्गवस्य विहिता श्रेयस्करी देहिनाम् ॥ १९ ॥
 दर्शनेन जिनेन्द्राणां, साधूनां वन्दनेन च । न तिष्ठति चिरं पापं, छिद्रहस्ते यथोदकम् ॥ २० ॥ अद्य प्रक्षालितं गात्रं,
 नेत्रे च विमलीकृते । मुक्तोऽहं सर्वपापेभ्यो, जिनेन्द्र ! तव दर्शनात् ॥ २१ ॥

जिनविम्बसंवन्धिसूक्तानि ६३

अद्भुष्टमानमपि यः प्रकरोति विम्बं, वीरावसानवृषभादिजिनेश्वराणाम् । स्वर्गे प्रधानविपुलद्धिसुखानि भुङ्क्त्वा, पञ्चादनुत्तरगतिं समुपैति धीरः ॥ १ ॥ जौ कारवेह पडिमं जिणाण जिअरागदोसमोहणं । सो पावह अन्नभवे सुहजम्मं धम्मवररणं ॥ २ ॥ दारिदं दोहगं कुजाइकुसरीरकुमइकुगईओ । अवमाणरोगसोगा न हुंति जिणविंवकारीणं ॥ ३ ॥ रत्नं येन जिनालयं निजभुजोपात्तेन कारापितं, मोक्षार्थं स्वधनेन शुद्धमनसा पुंसा सदाचारिणा । वेद्यं तेन नरामरेन्द्र-महितं तीर्थेश्वराणां पदं, प्राप्तं जन्मफलं कृतं जिनमतं गोत्रं समुद्योतितम् ॥ ४ ॥

जिनप्रणामसंवन्धिसूक्तानि ६४

यास्याग्यायतनं जिनस्य लभते ध्यायंश्चतुर्थं फलं, पटं चोत्थितमुद्यतोऽष्टममथो गन्तुं प्रवृत्तोऽध्वनि । श्रद्धालुर्दशमं बहिर्जिनगृहास्त्रासस्ततो द्वादशं, मध्ये पाक्षिकभीक्षिते जिनपतौ मासोपवासं फलम् ॥ १ ॥ असर्वभावेन यदृच्छया वा, परानुवृत्त्या भयतृष्णया वा । ये त्वां नमस्यन्ति जिनेन्द्रचन्द्र !, तेऽप्यामरीं संपदमाप्नुवन्ति ॥ २ ॥ अष्टपष्टिषु तीर्थेषु, यत्पुण्यं किल यात्रया । आदिनाथस्य देवस्य, दर्शनेनापि तद्भवेत् ॥ ३ ॥ शाठ्येनापि नमस्कारं, यः करोति जिनेश्वरे ।

१ यः कारयति प्रतिनां विभानां चित्तरायदेवमोहानाम् । स प्राप्नोत्यन्यभवे सुखजन्म धर्मेवरत्नम् ॥ २ ॥ दारिद्र्यं दौर्भाग्यं कुजातिकुसरीरकुमति-
कुगस्यः । अपमानरोगदोषाः न भवन्ति जिनविम्बकारिणाम् ॥ ३ ॥

जन्मना यत्कृतं पापं, दहत्यग्निरिवेन्धनम् ॥ ४ ॥ अरिहंतनमुक्कारो जीवं मोएइ भवसहस्साओ । भावेण कीरमाणो होइ पुणो वोहिलाभाए ॥ ५ ॥ अरिहंतनमुक्कारो घन्नाण भवक्खयं करंताणं । हिअयं अणमोअंतो विसुत्तिआवारओ होइ ॥ ६ ॥

नमस्कारसूक्तानि ६५

जिणसांसणस्स सारो चउदसपुब्बाण जो समुद्धारो । जस्स मणे नवकारो संसारो तस्स किं कुणइ ? ॥ १ ॥ हिंसा-
वाननृतप्रियः परधनाहर्ता परस्त्रीरतः, किं चान्येष्वपि लोकगर्हितमहापापेषु गाढोद्यतः । मन्त्रेशं स यदि स्मरेदविरतं
प्राणात्यये सर्वथा, दुष्कर्मजित्तदुर्गदुर्गतिरपि स्वर्गभवेन्मानवः ॥ २ ॥ करआवत्तइ जो पंचमंगलं साहुपडिमसंखाए ।
नयवारा आयत्तइ छलंति तं नो पिसायाई ॥ ३ ॥ एसो मंगलनिलओ भवविलओ सठवसंतिजणओ अ । नयकार
परममंतो चित्तिअमित्तो सुहं देइ ॥ ४ ॥ अपुब्बो कप्पतरू एसो चिंतामणी अपुब्बो अ । जो ज्ञायइ सयकालं सो पावइ
सियसुहं चित्तलं ॥ ५ ॥ नयकारइक्कअक्खर पापं फेडेइ सत्त अयरारुं । पद्दासं च पणं पंचसयाई समग्गेणं ॥ ६ ॥

१ अर्द्धप्रमरकारो जीवं मोचयति भवसहसात् । भावेन क्रियमाणो भवति पुनर्बोधिलाभाय ॥ ५ ॥ अर्द्धमस्कारः धन्यानां भवक्षयं कुर्यताम् । इद-
यममोचयन् विलोतसिकावारको भवति ॥ ६ ॥ २ जिणशासनस्य सारश्चतुर्दशपूर्वाणां यः समुद्धारः । यस्य मनसि नमस्कारः संसारस्तस्य किं करोति ?
॥ १ ॥ करारत्तेन यः पद्ममङ्गलं साधुप्रतिमासंख्ययोः । नववारान् आवर्तयति तं न छलयन्ति पिशाचाद्याः ॥ ३ ॥ एष मङ्गलनिलयो भवविलयः सर्वसा-
नितजनकश्च । नमस्कारः परममन्त्रश्चिन्तितमात्रः सुखं ददाति ॥ ४ ॥ अपूर्वः कल्पतरुरेष चिन्तामणिरपुर्वश्च । यो ध्यायति सदा कालं स प्राप्नोति
शिवसुखं विपुलम् ॥ ५ ॥ नमस्कारस्यैकमक्षरं पापं दकेत्यति सप्तानामतराणाम् । पद्मासं च पदेन पञ्च शतानि समग्नेण ॥ ६ ॥

जो गुणइ लखमेगं पूएइ विहीइ जिणनमुक्कारं । तित्थयरनामगोअं सो बंधइ नत्थि संदेहो ॥ ७ ॥ अट्टेव य अट्टसया
अट्टसहसं च अट्ट कोडीओ । जो गुणइ भत्तिजुत्तो सो पावइ सासयं ठाणं ॥ ८ ॥

यात्रासंवन्धिसूक्तानि ६६

नमस्कारसमो मन्त्रः, शत्रुञ्जयसमो गिरिः । गजेन्द्रपदजं नीरं, निर्द्वंद्वं भुवनत्रये ॥ १ ॥ कृत्वा पापसहस्राणि, हत्वा
जन्तुशतानि च । इदं तीर्थं समासाद्य, तिर्यञ्चोऽपि दिवं गताः ॥ २ ॥ स्पृष्ट्वा शत्रुञ्जयं तीर्थं, नत्वा रैवतकाचलम् ।
क्त्वात्वा गजपदे कुण्डे, पुनर्जन्म न विद्यते ॥ ३ ॥ यो दृष्टो दुरितं हन्ति, प्रणतो दुर्गतिद्वयम् । संघेशार्हन्त्यपदकृत्, स
जीयाद्विमलाचलः ॥ ४ ॥ वच्मः किमस्य चोच्चैस्त्वं, येन पूर्वजिनेशितुः । अधिरुह्यात्र लोकाग्रं, पौत्रैरपि करे कृतम्
॥ ५ ॥ शत्रुञ्जयाद्रियमादियुगे गरीयानासीदसीमसुकृतोदयराशिर्ये । आदीयमानसुकृतः किल भव्यलोकैः, काले कलौ
भजति सम्प्रति दुर्वलयम् ॥ ६ ॥ पत्न्योपमसहस्रं तु, ध्यानालक्षमभिग्रहात् । दुष्कर्म क्षीयते मार्गे, सागरोपमसंचितम्
॥ ७ ॥ शत्रुञ्जये जिने दृष्टे, दुर्गतिद्वितयं क्षिपेत् । सागराणां सहस्रं च, पूजास्नानविधानतः ॥ ८ ॥ मिथ्यात्वगरलो-
द्धारः, सम्यग्दृष्टिसुधारसः । पूर्वो ह्रस्वः परो दीर्घो, नाभिनन्दनवन्दने ॥ ९ ॥ सदा शुभध्यानमसारलक्ष्म्याः, फलं चतुर्धा
मुकतासिरुच्चैः । तीर्थोन्नतिस्तीर्थकृतां पदासिर्गुणा हि यात्राप्रभवाः स्युरेते ॥ १० ॥ श्रीतीर्थपान्थरजसा विरजीभ-

१ यो गुणपति लक्षमेकं पूजयति विधिना जिननमस्कारम् । तीर्थकरनामगोत्रं स वधाति नास्ति संदेहः ॥ ७ ॥ अष्टौ पुत्र च अष्ट शतानि, अष्ट
सहस्रीः अष्ट कोटीः । यो गुणपति मक्तियुक्तः ॥ यामोति शान्तस्थानम् ॥ ८ ॥

यन्ति, तीर्थेषु च भ्रमणतो न भवे भ्रमन्ति । तीर्थे व्ययादिह नराः स्थिरसंपदः स्युः, पूज्या भवन्ति जगदीशमथार्च-
यन्तः ॥ ११ ॥ आरम्भाणां निवृत्तिर्द्रव्यिणसफलता सङ्घ्वात्सत्यमुच्चैर्भूतं दर्शनस्य प्रणयिजनहितं जीर्णचैत्यादिकृ-
त्यम् । तीर्थोन्नत्यं च सम्यक् जिनवचनकृतस्तीर्थसत्कर्मफलं, सिद्धेरासन्नभावः सुरनरपदवी तीर्थयात्राफलानि ॥ १२ ॥
यपुः पवित्रीकुरु तीर्थयात्रया, चित्तं पवित्रीकुरु धर्मवाञ्छया । वित्तं पवित्रीकुरु पात्रदानतः, कुलं पवित्रीकुरु सच्चरित्रैः
॥ १३ ॥ एअं जन्मस फलं सारं बिहवस्स इत्तिअं चेव । जं अच्चिज्जइ गंतुं सिचुंजे रिसहत्तिथयो ॥ १४ ॥ छट्ठेणं
भत्तेणं अपाणएणं तु सत्त जत्ताओ । जो कुणइ सिचुंजे सो तइअभवे लहइ सिद्धिं ॥ १५ ॥ जीओ (नवि तं) सुव-
ण्णभूमीभूत्तणदाणेण अन्नत्तिथेसु । जं पावइ पुण्णफलं पूआण्हवणेण सिचुंजे ॥ १६ ॥

संघेशसंबन्धिसूक्तानि ६७

अद्य मे फलवती पितुराशा, मातुराशिपि शिखाऽङ्कुरिताऽद्य । यद्युगादिजिनयात्रिकलोकं, प्रीणयाम्यहमशेषमखिलः
॥ १ ॥ संसारेऽधिगता (सुमता) नरामरभवाः प्राप्ताः श्रियोऽनेकशः, कीर्तिः स्फूर्तिमदजितं च शतशः साम्राज्यम-
प्यूर्जितम् । स्वाराज्यं बहुधा सुधाशनचयाराध्यं समासादितं, लेभे पुण्यमयं कदापि न पुनः सङ्घाधिपत्यं परम् ॥ २ ॥
तैरात्मा सुपवित्रितो निजकुलं तैर्निर्मलं निर्मितं, तैः संसारमहान्धकूपपततां हस्तावलम्बो ददे । लब्धं जन्मफलं कृतं च

१ एतज्जन्मनः फलं सारं विभवस्य प्लवाचदेव । यदच्येते गाथा शत्रुक्षये ऋषभतीर्थकरः ॥ ११ ॥ पठेन भक्तेनापानकेन तु सत यात्राः यः करोति
शत्रुक्षये स तृतीयभवे लभते सिद्धिम् ॥ १५ ॥ जीवः सुवर्णभूमिभूषणदानेनान्यतीर्थेषु । यत्प्राप्नोति पुण्यफलं तत् पूजास्त्रपनेन शत्रुक्षये ॥ १६ ॥

कुरुतिद्वारैकसंरोधनं, ये शत्रुश्रयमुख्यतीर्थनिवहे यात्रासु क्लृप्तोद्यमाः ॥ ३ ॥ तैश्चन्द्रे लिखितं स्वनाम विशदं धात्री प-
वित्रीकृता, ते वन्द्याः कृतिनः सतां सुकृतिनो वंशस्य ते भूषणम् । ते जीवन्ति जयन्ति भूरिविभवास्ते श्रेयसां मन्दिरं,
सयद्गिरिपि कुर्वते विधिपरा ये तीर्थयात्रामिमाम् ॥ ४ ॥ भक्तो मातापितृणां स्वजनपरिजनानन्ददायी प्रशान्तः, श्र-
द्धानुः शुद्धबुद्धिर्गतमदकलहः शीलवान् दानवर्षी । अक्षोभ्यः सिद्धिगामी परगुणविभवोत्कर्षहृष्टः कृपालुः, सङ्क्षेप्यार्था-
धिकारी भवति किल नरो दैवतं मूर्त्तमेव ॥ ५ ॥

गुरुसंवन्धिसूक्तानि ६८

धर्मज्ञो धर्मकर्त्ता च, सदा धर्मप्रवर्त्तकः । सत्त्वेभ्यो धर्मशास्त्रार्थदेशको गुरुरुच्यते ॥ १ ॥ शुद्धधर्मोपदेशेन, यः स-
त्त्वानामनुग्रहम् । करोति नितरां तेन, कृतः स्वस्याप्यहो (सौ) महान् ॥ २ ॥ सर्वज्ञोकोपदेशेन, यः सत्त्वानामनुग्रहम् ।
करोति दुःखतप्तानां, स ग्रामोत्यचिराच्छिवम् ॥ ३ ॥ न भवति धर्मः श्रोतुः सर्वस्यैकान्ततो हितश्रवणात् । बुधतोऽनु-
ग्रहबुद्ध्या वक्तुसर्वैकान्ततो भवति ॥ ४ ॥ अरिहंतो असमर्थो तारणि लोभाण दीहसंसारे । मग्गादेसणकुसलो
तरंति जे मग्गि लगंति ॥ ५ ॥ जो पढइ अपुवं सो लहेइ तित्थंकरत्तमन्नभवे । जो पुण पढावइ परं सम्मसुअं तस्स
किं भणिमो ? ॥ ६ ॥ कर्त्तुस्तथा कारयितुः परेण, तुष्टेन चित्तेन तथाऽनुमन्तुः । साहाय्यकर्त्तुंश्च शुभाऽशुभेषु, तुल्यं

१ अष्टपत्तमर्थेभ्यामे लोकाणां दीपेसंसारत् । मार्गादिदानकुतल्लसत्तानि ये मार्गे लगन्ति ॥ ५ ॥ यः पठति अपुवं स लभते तीर्थंकरत्वमन्य-
मये । वाः पुनः शठयत्तपरं सग्यइ धुवं तस्य किं भणामः ? ॥ ६ ॥

फलं तत्त्वविदो वदन्ति ॥ ७ ॥ केऽपि प्रवालमिव रागभृतः स्वयं तु, केचिच्च चूर्णकणवत्सरङ्गयोग्याः । काश्मीरजात-
 मित्र सौरभपूरगौरा, धन्याः पुनः स्वपररञ्जकतां भजन्ति ॥ ८ ॥ भूयांसो भूरिलोकस्य, चमत्कारकरा नराः । रञ्जयन्ति
 स्वचित्तं ये, भूतले ते तु पद्मपाः ॥ ९ ॥ अन्नन्नदेसजाया अन्नन्नकुलेषु वह्निअसरीरा । जिणसासणं पवन्ना सन्वे ते
 पंधया भणिआ ॥ १० ॥ कृत्रिमैर्दम्भरैश्चिन्नैः, शक्यस्तोपयितुं परः । आत्मा तु वास्तवैरेव, हेतुभिः परितुष्यति ॥ ११ ॥
 सरस्पृहाणामयं धर्मो, यद्गुणैः पररञ्जनम् । निःस्पृहाणामयं धर्मो, मौनं मानसरञ्जनम् ॥ १२ ॥ पढइ गुणइ वच्चइ वक्खा-
 णइ, अप्पा कज्जं किं पि न याणइ । बहु जिम छइ रस ढंढोलइ, कज्जि पराभइ अप्पुं वोलइ ॥ १३ ॥ अक्खरु अक्खइ
 किंपि न ईहइ, चउगइ भयसंसारह वीहइ । संजम निअमेहिं खणु नवि मुच्चइ, एत्तो धामी सुहगुरु वुच्चइ ॥ १४ ॥ हुं हुं
 धरि भद्दा (जा करी) सणु किञ्चइ, कवणु सीसु गुरु कवण भणिज्जइ । मूढओ लोओ अयाणो ण वुज्झइ, कइसु कइमेण
 न विसुज्झइ ॥ १५ ॥ स्वेच्छाविरचितशास्त्रैः प्रव्रज्यावेपधारिभिः धुद्वैः । नानाविधैरुपाधैरनाथवन्मुष्यते लोकः ॥ १६ ॥
 अज्ञानतिमिरान्धस्य, ज्ञानाञ्जनशलाकया । नेत्रमुन्मीलितं येन, तस्मै श्रीगुरवे नमः ॥ १७ ॥ धोवा कप्परदुमा रयण-
 पट्ठादि आगरा धोवा । सप्पुरिसावि अ धोवा सुगइमग्गं पयासंता ॥ १८ ॥ गुरुणो भद्दा जाया सहं थुणिऊण

१ अन्यान्यदेशजाता अन्यान्यकुलेषु वर्धितसरीराः । जिणसासन प्रपन्ना. सर्वे ते चान्धवाः भणिताः ॥ १० ॥ स्तोकाः कप्परदुमा रयप्रसूतिका
 भाकरा. स्तोका. सप्पुरुपा अपि च स्तोकाः सुगतिमार्गं प्रकाशयन्त. ॥ १८ ॥ गुरवो भद्दा जाताः आद्वान् स्तुत्या लान्ति दानानि । द्वावपि अमुणितस-
 मससारी दुष्पमासमये मूढान्ति ॥ १९ ॥

लिति दाणाहं । दुष्णिधि अमुणिअसारा दूसमसमयंमि बुडुति ॥ १९ ॥ गुरुरेव विजानाति, कृत्याकृत्यविवेचनम् ।
मक्षिका वमनी प्रोक्ता, तद्विष्टा छर्दिनाशिनी ॥ २० ॥ जिणवरवयणसिलाइहं जाहं नवि विद्धा कन्न । माणसवेसिं गो-
रुअं, ताहं नवि बुद्धि न सन्न ॥ २१ ॥ विना गुरुभ्यो गुणनीरधिभ्यो, ज्ञानाति धर्म न विचक्षणोऽपि । विना प्रदीपं
शुभखोचनोऽपि, निरीक्षते कुत्र पदार्थसार्थम् ? ॥ २२ ॥ अवद्यमुक्ते पथि यः प्रवर्त्तते, प्रवर्त्तयत्यन्यजनं च निःस्पृहः ।
स एव सेव्यः स्वहितैषिणा गुरुः, स्वयं तरंस्तारयितुं क्षमः परम् ॥ २३ ॥ विदलयति कुबोधं बोधयत्यागमार्थं, सुगति-
कुगतिमार्गौ पुण्यपापे व्यनक्ति । अवगमयति कृत्याकृत्यभेदं गुरुयो, भवजलनिधिपोतस्तं विना नास्ति कश्चित् ॥ २४ ॥
इहलोकविधीन् कुरुते स्वयं जनो न तु गुरुं विना धर्मम् । अश्वो हि तृणान्यत्ति स्वयं घृतं पाय्यतेऽन्येन ॥ २५ ॥ पूर्व-
वीरजिनैश्चरेऽपि भगवत्याख्याति धर्मं स्वयं, प्रज्ञावत्यभयेऽपि मन्त्रिणि न यां कर्तुं क्षमः श्रेणिकः । अक्लेशेन कुमारपालवृ-
पतिस्तां जीयरक्षां व्यधात्, पीत्वा यस्य वचःसुधां स परमः श्रीहेमसूरिगुरुः ॥ २६ ॥ एकादशाश्वलक्षाणि, गजेन्द्राणां
शतानि च । पत्तिकोव्यो द्वादश स्यू, रथाः पञ्चायुतीमिताः ॥ २७ ॥ आज्ञावर्त्तिषु मण्डलेषु विपुलेष्वष्टादशस्वादराद-
ब्दान्येव चतुर्दश प्रसूमरां मारिं निवार्यौजसा । कीर्त्तिस्तम्मनिभांश्चतुर्दशशतीसंख्यान् बिहारंस्तथा, जैनाग्निर्मितवान्
कुमारनृपतिर्द्रव्यव्ययं भूरिशः ॥ २८ ॥ धन्यस्योपरि निपतत्यहितसमाचरणधर्मनिर्घापी । गुरुवदनमलयतिःसुतवचनरस-
श्चानन्दनस्पर्शः ॥ २९ ॥ धन्नाण चैव गुरुणो आप्सं दिति गुणमहोदहिणो । चंदणरसो अपुण्णाण निवडए नेव अंगंमि ॥ ३० ॥

१ धन्यानामेव गुरव मादेता ददति गुणमहोदधय । चन्दनरसोऽपुण्याना निपतति नैवाङ्गे ॥ ३० ॥

धनो सो जिअलोए गुरवो निवसंति जस्स हिअयंसि । धन्नाणवि सो धन्नो गुरुण हिअए वसइ जो उ ॥ ३१ ॥
 सत्थं हिअयपविट्ठं मारइ मणुअं जणे पसिद्धमिणं । तं पि गुरुणा पउत्तं जीवावइ पिच्छ अच्छरिअं ॥ ३२ ॥ धन्ना ते-
 च्चिअ पुरिसा जे गुरुवयणं करिंति पच्चक्खं । धन्नाणवि ते धन्ना कुणंति देसंतरगया जे ॥ ३३ ॥ धन्नाणं विहिजोगो
 विहिपक्खलाराहया सया धन्ना । विहिबहुमाणी धन्ना विहिपक्खअदूसगा धन्ना ॥ ३४ ॥ एकमप्यक्षरं यस्तु, गुरुः शिष्ये
 निवेदयत् । पृथिव्यां नास्ति तद् द्रव्यं, यत्प्रदायानृणीभवेत् ॥ ३५ ॥ एकाक्षरप्रदातारं, यो गुरुं नाभिमन्यते । स श्वयो-
 निघातं गत्वा, चण्डालेष्वपि जायते ॥ ३६ ॥

श्रीसहस्रचन्धिस्तूतानि ६९

पूतं धाम निजं कुलं विमलितं जातिः समुद्योतिता, छिन्नं वुर्गतिदाम नाम लिखितं शीतद्युतेर्मण्डले । दत्तो दुःख-
 जलाञ्जलिर्निरुपमं न्यासीकृतं स्वःसुखं, येनेत्थं शिवशर्मकर्मणमणेः सहस्र पूजा कृता ॥ १ ॥ रत्नानामिव रोहणः क्षि-
 तिधरः खं तारकाणामिव, स्वर्गः कल्पमहीरुहामिव सरः पङ्कुरुहाणामिव । पाथोधिः पयसां शशीव महसां स्थानं गुणा-

१ धन्यः ॥ जीवलोके गुरवो निवसन्ति यत्र हृदये । धन्यानामपि स धन्यो गुरुणां हृदये वसति यस्तु ॥ ३१ ॥ शस्त्रं हृदयप्रविष्टं मारयति मनुजं
 जने प्रसिद्धमिदम् । तदपि गुरुणा प्रयुक्तं जीवयति पद्माऽश्रयम् ॥ ३२ ॥ धन्यास्त एव गुरुणा ये गुरुवचनं कुर्वन्ति प्रत्यक्षम् । धन्यानामपि ते धन्याः
 कुर्वन्ति देवान्तरगता ये ॥ ३३ ॥ धन्यानां विधियोगो विधिपक्षाराधकाः सदा धन्याः । विधिवहुमानिनो धन्या विधिपक्षादूपा धन्याः ॥ ३४ ॥

नामसावित्यालोच्य विरच्यतां भगवतः सद्गुणं पूजाविधिः ॥ २ ॥ कदा किल भविष्यन्ति, मद्गृहाङ्गणभूमयः । श्रीसद्गु-
णरणाभोजरजोराजिपवित्रिताः ॥ ३ ॥ रुचिरकनकधाराः प्राङ्गणे तस्य पेतुः, प्रवरमणिनिधानं तद्गृहान्तःप्रविष्टं ।
अमरतरुलतानामुद्गमस्तस्य गेहे, भयनसिंह सहर्यं यस्य पसर्शं सद्गुणः ॥ ४ ॥ कल्पोर्वीरुहसंततिस्तदजिरे चिन्तामणिस्त-
त्क्रे, श्लाघ्या कामबुधघाडनया च सुरभी तस्यावतीर्णा गृहे । त्रैलोक्याधिपतित्वसाधनसद्गुणा श्रीस्तन्मुखं वीक्षते, सद्गु-
णस्य गृहाङ्गणं गुणयुतः पादैः समाक्रामति ॥ ५ ॥ यद्भक्तैः फलमर्हदादिपदवी मुखं कृपेः शस्यवत्, चक्रित्वन्निदशो-
द्भ्रतादि तृणवत्प्रासङ्गिकं गीयते । शक्तिं यन्महिमस्तुतौ न दधते वाचोऽपि वाचस्पतेः, सद्गुणः सोऽघहरः पुनस्तु चरण-
न्यासैः सतां मन्दिरम् ॥ ६ ॥ यः संसारनिरासलालसमतिर्मुक्त्यर्थमुत्तिष्ठते, यं तीर्थं कथयन्ति पावनतया येनास्ति
नान्यः समः । यस्यै तीर्थपतिर्नमस्यति सतां यस्माच्छुभं जायते, स्फूर्तिर्यस्य परा वसन्ति च गुणा यस्मिन् स सद्गुणः-
इत्येताम् ॥ ७ ॥

श्रीसद्गुणादीर्वाद्सूक्तानि ७०

विश्वं सरोवरं तत्र, कमले जिनशासने । चिरं विवेकवान् जीयात्, श्रीसद्गुणं राजहंसवत् ॥ १ ॥ जिननभयो गुणरा-
शिर्वन्दनीयो महात्मनाम् । सद्गुणः सोऽघहरो जीयाद्विश्वस्तुतिपथातिगः ॥ २ ॥ नक्षत्राक्षतपूरितं मरकतस्थालं विशालं
नमः, पीयूषद्युतिनालिकेरकलितं चन्द्रप्रभाचन्दनम् । यावन्मरुकरे गभस्तिक्कटके धत्ते धरित्रीवधूस्तावन्नन्दतु धर्मकर्म-
निरतः श्रीसद्गुणभट्टारकः ॥ ३ ॥ स्फूर्जन्नागेन्द्रनाले दिगुपचितदले तारकावीजजाले, क्षोणीमृत्केसराले कनकगिरिलस-

स्वर्णिकाचक्र्याले । यामद्वयोसाम्बुजेऽस्मिन् स्फुरदुरुललितं राजते राजहंसद्वन्द्वं निर्द्वन्द्वमेतज्जगति विजयतां तावदे-

योऽत्र सद्गुः ॥ ४ ॥

दयासंवन्धिसूक्तानि ७१

शतेषु जायते शूराः, सहस्रेषु च पण्डितः । वक्ता शतसहस्रेषु, दाता भवति वा न वा ॥ १ ॥ न रणे विजयी-शूरो-
विद्यया न च पण्डितः । न वक्ता वारुपङ्क्तिरेन, न दाता धनदायकः ॥ २ ॥ इन्द्रियाणां जये शूरो, धर्मे चरति प-
ण्डितः । सत्यवादी भवेद्वक्ता, दाता भूताभयप्रदः ॥ ३ ॥ अहिंसासंभवो धर्मः, स हिंसातः कथं भवेत् ? । न तोय-
जानि पद्मानि, जायन्ते जातवेदसः ॥ ४ ॥ कृपानदीमहातीरे, सर्वे घर्मास्तृणाङ्कुराः । तस्यां शोपमुपेतायां, कियन्न-
न्दन्ति ते पुनः ॥ ५ ॥ निर्गुणेऽपि सत्त्वेषु, दयां कुर्वन्ति साधवः । न हि संहरति ज्योत्स्नां, चन्द्रश्चण्डालवेदमसु ॥ ६ ॥
किं ताप पठिआप पयकोडीए पलालभूआए ? । जलित्तियं न नायं परस्स पीडा न कायव्वा ॥ ७ ॥ इक्कहजीविअ-
कारणेहिं, मारि म जीवसयाई । अज्जहिं कल्लहिं मरण तुं, पामिसि दुक्खसयाई ॥ ८ ॥ इक्कस्स कए निअजीविअस्स
वहुआओ जीवकोडीओ । दुक्खे ठवंति जे केइ ताणं किं सासयं जीअं ? ॥ ९ ॥ न सा दीक्षा न सा भिक्षा, न तद्दानं
न तत्तपः । न तद्ध्यानं न तन्मौनं, दया अत्र न विद्यते ॥ १० ॥ दयादयितया शून्ये, मनोवासयुहे नृणाम् । दानादि-

१ किं तथा पठितया पदकोट्या पलालभूतया । यत्रोवाच ज्ञातं परस्य पीडा न कर्त्तव्या ॥ ७ ॥ २ एकल कृते निजजीवितस्य वद्गुणो जीवकोटयः ।

दुःखे स्थाप्यन्ते येः कैश्चित् तेषां किं ज्ञातुं नीमितम् ॥ ८ ॥

दूताहूतोऽपि, धर्मोऽयं नावतिष्ठते ॥ ११ ॥ यस्य चित्तं द्रवीभूतं, कृपया सर्वजन्तुषु । तस्य ज्ञानं च मोक्षश्च, न जटा-
भस्मचीवरः ॥ १२ ॥ पठितं श्रुतं च शास्त्रं गुरुपरिचरणं गुरु तपश्चरणम् । घनगर्जितमिव विपुलं विफलं सकलं द-
याविक्रलम् ॥ १३ ॥ हंतूण परम्पणे अप्पाणं जो करेइ सम्पाणं । अप्पाणं दिअह्माणं कए अ नासंइ अप्पाणं ॥ १४ ॥
सर्वाणि भूतानि सुखे रतानि, सर्वाणि दुःखस्य समुद्भिजन्ति । तस्मात्सुखार्थी सुखमेव वत्ते, सुखप्रदाता लभते सुखानि
॥ १५ ॥ वसन्त्यरण्येषु चरन्ति दूर्या, विवन्ति तोयान्यपरिग्रहाणि । तथापि वध्या हरिणा नराणां, को लोकमाराध-
यितुं समर्थः १ ॥ १६ ॥ वैरिणोऽपि हि मुच्यन्ते, प्राणान्ते तृणभक्षणात् । तृणाहाराः सदैवैते, हन्यन्ते पशवः कथम् ?
॥ १७ ॥ रसातलं यातु यदत्र पौरुषं, कुनीतिरेपाऽशरणो ह्यदोपवान् । विहन्यते यद्वलिनाऽपि दुर्बलो, हहा महाकष्ट-
मराजकं जगत् ॥ १८ ॥ येषां प्राणिघघः क्रीडा, नर्ममर्मपरं वचः । कार्यं परोपतापित्वं, ते मृत्योरपि मृत्यवः ॥ १९ ॥
यदि प्राया सोयै तरति तरणिर्यद्युदयति, प्रतीच्यां सप्तार्चिर्द्यदि भजति शैत्यं कथमपि । यदि क्षमापीठं स्यादुपरि सक-
लस्यापि जगतः, प्रसूते सत्त्वानां तदपि न वधः कापि सुकृतम् ॥ २० ॥ क्रीडाभूः सुकृतस्य दुष्कृतजः संहारवात्या
भयोदन्वन्नीर्त्यसनाग्निमेघपटली संकेतदूती श्रियाम् । निःश्रेणिस्त्रिदिवौकसः प्रियसखी मुक्तेः कुगल्यर्गला, सत्त्वेषु क्रि-
यतां कूपैव भवतु क्लेशैरशेषैः परैः ॥ २१ ॥ आयुर्दोर्धतरे वपुर्वरतरं गोत्रं गरीयस्तरं, वित्तं भूरितरं बलं बहुतरं स्वामि-
तमुच्चैस्तरम् । आरोग्यं विगतान्तरं त्रिजगतः श्लाघ्यत्वमल्पेतरं, संसाराम्बुनिधिं करोति सुतरं चेतः कृपासंकुलम् ॥ २२ ॥

१ ॥ १५ ॥ पद्मपाणात् आत्मानं वा करोति सत्याणम् । अल्पानां दिवसानां कृते च नाशयति आत्मानम् ॥ १७ ॥

जं' आरुगमुदगमप्पडिहयं आणेसरत्तं फुडं, रूवं अप्पडिरूवमुज्जलतरा कित्ती धणं जुव्वणं । दीहं आउ अवंचणो परिअणो पुत्ता सुपुणासया, तं सब्बं सचराचरंमिवि जए नूणं दयाए फलं ॥ २३ ॥ जीवह जीव आहारु जीवह विणु जीवइ नहि । कहि प्रभु ! करिओ पसायो जीवदया किमु पालिअइ ? ॥ २४ ॥ जइ किरइ मनसुद्धि जीवह राखेवा तणि । सुणिय भो भविअ ! विचारु जीवदया इम पालिअइ ॥ २५ ॥

सत्यसंवन्धिसूक्तानि ७२

कुर्वन्ति देवा अपि पक्षपातं, नरेश्वराः शासनमुद्वहन्ति । शान्ता भवन्ति ज्वलनादयो यत्तत्सत्यवाचां फलमामनन्ति ॥ १ ॥ तस्याग्निर्जलमर्णवः स्थलमरिभिर्भिन्नं सुराः किङ्कराः, कान्तारं नगरं गिरिर्गृहमहिर्मात्यं मृगारिर्मृगः । पातालं विल-
मत्त्रमुत्पलदलं व्यालः शृगालो विपं, पीयूषं विषमं समं च वचनं सत्यांचितं वक्ति यः ॥ २ ॥ विश्वासायतनं विपत्ति-
दहनं देवैः कृताराधनं, मुक्तैः पथ्यदनं जलाग्निमनं व्याघ्रोरगस्तम्भनम् । श्रेयःसंवतनं समृद्धिजननं सौजन्यसंजीवनं,
कीर्त्तैः केलिवनं प्रभावभवनं सत्यं वचः प्रावनम् ॥ ३ ॥ मुहमंडणु सच्चय वयणु, विणु तंवोलह रंग । सील सरीरह आ-
भरणु, सीनइ भारिम अंग ॥ ४ ॥ जेण परो दूमिज्जइ पाणिवहो होइ जेण भणिएण । अप्पा पडइ अणत्थे न हु ते

१ यदारोगययुवप्रमप्रतिहतमाशेश्वरत्वं सुदं रूपमप्रतिहतमुज्जलतरा कीर्तिर्धनं दौवनम् । दीर्घमायुरवद्वनः परिजनः पुत्राः सुपुण्याशयाः, तत्सर्वं तचराचरेऽपि जगति नूनं दयायाः फलम् ॥ २३ ॥ २ येन परो दुःख्यते प्राणिवधो भवति येन भणितेन । आत्मा पतति आर्षे नैव तत् जल्पन्ति गीतार्थाः ॥ ५ ॥

जंपंति गीअथा ॥ ५ ॥ सच्चइं विसनरु सीअलु सच्चइ देव प्रसन्न । सच्चइं सप्प न सूसुअइं साचासमू न मन्तू ॥ ६ ॥
 राअयं यातु अियो यान्तु, यान्तु प्राणा विनअवराः । या मया स्वयमेवोक्ता, वाचा मा यातु शाअ्वती ॥ ७ ॥ एवं करो-
 मीतिकृतप्रतिज्ञो, यः स्वीकृतं नैव करोत्यसत्त्वः । यात्यस्य संस्पर्शजकश्मलानां, प्रक्षालनायेव रविः पयोधिम् ॥ ८ ॥
 पैठएयि महापुरिसा पडियअं अन्नहा न हु कुणंति । गच्छंति न दीणत्तं कुणंति न हु पत्थणाभंगं ॥ ९ ॥ तत्तिअमित्तं
 जंपह जत्तिअमित्तरस निक्कयं हवइ । तं उक्खिखेवह भारं जं अरूपहे न छंढेइ ॥ १० ॥

मिथ्यावादसंवन्धिसूक्तानि ७३

लिङ्गिनां परमाधारो, वेदयानां परमो निधिः । वणिजां परमा नीवी, मृपावाद ! नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥ पारदारिकचौ-
 राणामस्ति काचिल्लतिक्रिया । असत्यवादिनः पुंसः, प्रतीकारो न विद्यते ॥ २ ॥ असत्यमप्रत्ययमूलकारणं, कुवासना-
 सन्न सप्तद्विवारणम् । विपन्निदानं परयञ्चनोज्जितं, कृतापराधं कृतिभिर्विवर्जितम् ॥ ३ ॥ यत्र यो मुच्यते प्रायस्तत्र स्तेयं
 करोति सः ! कथं न हरते चारि, चारिमध्यस्थिता घटी ? ॥ ४ ॥

१ प्रलयेऽपि महापुरसाः प्रतिपन्नमन्यया नैव कुर्वन्ति । गच्छन्ति न दीनपं कुर्वन्ति नैव प्रार्थनायत्नम् ॥ ९ ॥ तावन्मानं जल्पय यावन्मात्रस्य नि-
 त्ययो भवति । यं उद्दिश्य भारं समर्पये न त्यजत ॥ १० ॥

गुणरत्नानां, संप्रदी नावसीदति ॥ ५ ॥ अर्धणी जन्मुंष्यती पच्छिमनिर्द्धा सुभासिर्वा गुह्यी । मणइदं माणुसं पंचवि
युत्वेहिं मुच्यति ॥ ६ ॥ जं अवसरे न ह्वं दाणं विणओ सुभासिअं वयणं । पच्छा गयकालेणं अवसररहिण्ण किं
तेण ॥ ७ ॥ पुरिसह अणइ मुणिवर जइ मुहं कूठओ होइ । अच्छइ खूणइ चइदइओ वत्त न पुच्छइ कोइ ॥ ८ ॥ वोलं-

तइ सिवं बोलिअइ वयणह इत्तिअ सार । जइ ओइइणि फुंकीइ तओ मुहुं भरिअइ छार ॥ ९ ॥

अदत्तसंवन्धिसूक्तानि ७६

अदत्तं नादत्ते कृतसुकृतकामः किमपि यः, शुभश्रेणिस्तस्मिन् वसति कलहंभीव कमले । विपत्तस्माद्दूरं व्रजति रजनी-
यानवरनणोदिनीतं विद्यंय त्रिदिपशिवालस्मीर्भजति तम् ॥ १ ॥ यन्निर्घसितकीर्त्तिधर्मनिधनं सर्वाऽऽमर्षां साधनं, प्रोदमी-
स्तदधनधनं विरचितछिष्टाश्रयोधनम् । दीर्गलोकनिधनं कृतमुगत्याश्वेपसरोधनं, प्रोत्सर्पदधनं छिष्टुक्षति न तच्छी-
यानदत्तं धनम् ॥ २ ॥ चरं यद्धिगिस्ताः पीताः, सर्पास्त्रं मुचिषते वरम् । चरं ह्याहाहलं लीढं, परस्वहरणं न तु ॥ ३ ॥
वीरञ्जीरापको मज्जी, भेदस्तः काणककयी । अजदा स्थानदधेति, वीराः सप्तविधः स्मृताः ॥ ४ ॥ हेरिऊण य परदव्वं
पूजं ओ करइ जिणयारिदाणं । दहिऊण चंदणवत्तं कुणइ अंगारवाणिज्जं ॥ ५ ॥

१ जगती जन्मोत्पत्तिः पश्चिमनिर्द्धा सुभासिता गोपी । जगद्दृष्टो मनुष्यः पश्चात्ति दुःखेन मुच्यन्ते ॥ ६ ॥ यदवसरे न जाते दाणं क्षिण्यः सुभासितं
पचनम् । पश्चात् गलकालेनावसराहितेन किं तेन ? ॥ ७ ॥ २ हावा च परधने पूषां यः करोति क्षिण्यवेनद्राणां । दान्वा चान्नवत्तं करोत्सद्ग्रायाणिगम् ॥ ८ ॥

सर्वे तुष्यन्ति जन्तवः । तस्मात्तदेव कर्तव्यं, वचने किं दारिद्र्यता ? ॥ १६ ॥ कोऽतिभारः समर्थानां ?, किं दूरं व्यवसा-
यिनाम् ? । को विदेशः सविद्यानां ?, कः परः प्रियवादिनाम् ? ॥ १७ ॥ प्रसृतं हेतुसंयुक्तं, शुद्धं साधुजनप्रियम् । यो
ययुं नैव जानाति, स जिह्वां किं न रक्षति ? ॥ १८ ॥ प्रलावसदृशं वाक्यं, सद्भावसदृशं प्रियम् । आत्मशक्तिसमं कोपं,
यो जानाति स पण्डितः ॥ १९ ॥ युक्तमेव कृतं मौनं, काले प्रावृषि कोकिलैः । वकारो दर्दुरा यत्र, तत्र नटं सुभाषितैः
॥ २० ॥ धर्मध्वंसे क्रियालोपे, स्वसिद्धान्तार्थविभ्रवे । अपट्टेनापि शक्तेन, वक्तव्यं तन्निषेधकम् ॥ २१ ॥ एकपि कला
सुकला वचनकला किं कलाभिरपराभिः ? । वरसेका कामगवी जरद्वीनां न लक्षमपि ॥ २२ ॥ केयूरा न विभूषयन्ति
पुरं हारा न चन्द्रोज्ज्वला, न स्नानं न विलेपनं न कुसुमं नाटङ्कता मूर्खजाः । वाण्येका समलङ्करोति पुरं या सं-
रुक्ता धार्यते, क्षीयन्ते खलु भूषणानि सततं वाग्भूषणं भूषणम् ॥ २३ ॥

सुभाषितसूक्तानि ७५

मांसखण्डं न सा जिह्वा, या न वेत्ति सुभाषितम् । नूनं काकभयादेया, दन्तान्तर्विनिवेशिता ॥ १ ॥ पृथिव्यां त्रीणि
रस्नाति, जलभवं सुभाषितम् । मूढैः पापाणखण्डेषु, रक्तसंज्ञा निवेशिता ॥ २ ॥ यस्य वक्रकुहरे सुभाषितं, नास्ति नाप्य-
वसरे प्रजल्पति । आगतः सदसि धीमतामसौ, लेप्यनिमित्तं इवावभासते ॥ ३ ॥ सुभाषितेन गीतेन, युवतीनां च ली-
लया । मतो न भिद्यते यस्य, स योगी ह्यथवा पशुः ॥ ४ ॥ धर्मो यशो नयो दाक्ष्यं, मनोहारि सुभाषितम् । इत्यादि-

गुणरत्नानां, संप्रदी नापसीदति ॥ ५ ॥ जर्पणी जर्म्येष्वती पञ्चिमनिर्दो सुभासिर्जो जुह्वी । मणहर्दं माणुस्सं पंचमि
 सुपर्योदं सुधंति ॥ ६ ॥ जं अपसरं न हर्जं दाणं विणभो सुभासिर्जं पयणं । पच्छा गयकालेणं अवसररहिण्ण किं
 संपा ॥ ७ ॥ पुरिसद अणद मुणिपर जद मुह धूठओ होइ । अउउइ खूणइ यदूठओ वस न पुच्छइ कीइ ॥ ८ ॥ वोळं-

उद सिउं धांठिअइ ययणइ दसिअ सार । जइ ओइहाणि कुंकीइ तओ मुहु भरिअइ छार ॥ ९ ॥

उदत्तसंपन्निपसूक्तानि ७६

आदसं नादसं कृतसुकृतफामः निमवि यः, शुभश्रेणिसस्मिन् वसति कळहंसीय कमले । विपत्तसाहुरं भजति रजनी-
 यामपरगणोदिमीतं सिद्यंय त्रिदिशसिचलदमीर्भजति तम् ॥ १ ॥ यन्निर्घन्तकीर्तिप्रसीतिधनं सर्पाडगसो साधनं, प्रोत्सर्गप्रधनं जिघृक्षति न लज्जी-
 लद्रुपमन्धनं विरचितहिद्यानयोद्धोपनम् । दीर्गलोकनियन्धनं कृतसुगत्याश्लेषतरोधनं, प्रोत्सर्गप्रधनं जिघृक्षति न लज्जी-
 गानदसं धनम् ॥ २ ॥ वरं यदिद्विजिताः पीताः, सर्पासं चुम्बिते वरम् । वरं ह्यासाहलं लीढं, परस्वहरणं न ॥ ३ ॥
 चारत्तोरपको नञ्जी, भेदज्ञः काणककम्पी । आद्रवः स्थानदधेति, चारः ससविधः स्मृतः ॥ ४ ॥ हेरिऊण य परदवहं
 पृथं जो करइ जिणपदिदाणं । ददिकुण खंदणवहं कुणइ अंगारयाणिजं ॥ ५ ॥

१ यदनी जन्मोत्पत्तिः पञ्चममिया सुभासिर्जा गोपी । मरुदहो मज्जुयः पञ्चासि कु.तेन मुच्यन्ते ॥ ६ ॥ यद्वयसरे न ज्ञातं धानं विजयः सुभासितं
 वचनम् । यथाए गतकालेनादसरादितेन किं सेव ॥ ७ ॥ २ कृष्ण य परयत्नं पूजो यः करोति विजयवरेन्द्राणाम् । दण्डा यद्वयसरे करोत्सन्नारयाणिजम् ॥ ४ ॥

सन्तोषसंन्धिस्कानि ७७

सर्पाः पिबन्ति पवनं न च दुर्धलास्ते, शुष्केरुतुर्णैर्नगजां बलिनो भवन्ति । कर्न्दैः फलैर्मुनिवरा गमयन्ति कालं, सं-
तोष एव पुरुषस्य परं निधानम् ॥ १ ॥ इदित्तं मनसा सर्वं, कस्य संपद्यते सुखम् ? । दैवायत्तं जगत्सर्वं, तस्मात्संतोष-
माश्रयेत् ॥ २ ॥ निवृत्तायां धनेच्छायां, पार्श्वस्था एव संपदः । अहुत्या विहिते कर्णे, शब्दादितं विजृम्भितम् ॥ ३ ॥
राजानं तृणतुल्यमेव मनुते शक्नेऽपि नैवादरो, वित्तोषार्जनरक्षणव्यवृत्ताः प्राप्नोति नो वेदनाः । संसारान्तरवत्तर्पणीह-
लभते शं सुकयस्त्रिभयः, संतोषात्पुरुषोऽमृतत्वमचिराद्यायात्सुरेन्द्रार्चितः ॥ ४ ॥ जातः कल्पतरुः पुरः सुरगवी तेषां
प्रविष्टा गृहं, चिन्तारत्नमुपस्थितं करतले प्राप्नोति निधिः सन्निधिम् । विश्वं वदयमवश्यमेव सुलभाः स्वर्गपवर्गश्चिद्यो, ये
संतोषमशेषोपवहन्भ्यंसाभ्युदं विभजते ॥ ५ ॥ प्राप्ताः श्रियः सकलकामदुषास्ततः किं ? संप्रीणिताः प्रणयिनो विभवे-
स्ततः किम् ? । दत्तं पदं शिरसि विद्विपतां ततः किं ? कल्पं स्थितं तनुभृतां तनुभिस्ततः किम् ? ॥ ६ ॥ निरीहस्य नि-
धानानि, प्रकाशयति काश्यपी । अन्नोपाङ्गानि हिन्माय, न गोपयति कासिनी ॥ ७ ॥ उपर्युपरि पश्यन्तः, सर्व एव
दरिद्रवति । अधोऽधः पश्यतः कस्य, महिमा नोपजायते ॥ ८ ॥ अनुषितफलभिलाषी दैवेन निवार्यते बलात्पुरुषः ।
द्राक्षाविपाकसमये सुखरोगो भवति काकानाम् ॥ ९ ॥

परिग्रहसंघनिधस्तुतानि ७८
परिग्रहः पञ्चमो भाण्डा, याह्या दश परिग्रहाः ॥ १ ॥ दायादाः स्पृह-

दंनं वास्तु धनं धान्यं, शुष्यं शयनमासनम् । द्विपदः पञ्चमो भाण्डा, याह्या दश परिग्रहाः ॥ १ ॥ दायादाः स्पृह-
दन्ति स्वरकराणां मुष्णानि भूमीशुजो, शुष्कानि क्लृप्तमाकलय्य हुतमुत्पन्नीकरोति क्षणात् । अभ्यः स्थापयति क्षिती वि-
निहितं यक्षा हरन्ते दद्यात्, दुर्दत्तास्तनया नयन्ति निधनं धिरग्रहधीनं धनम् ॥ २ ॥ अर्थानामर्जने दुःखमर्जितानां च
रक्षणं । अर्थे शुभं व्यर्थं दुःखं, धिगर्थे दुःखभाजनम् ॥ ३ ॥ कृपाय विस्तराः सर्वे, संक्षेपास्तु सुखाग्रहाः । परार्थं वि-
स्तराः सर्वे, त्यागमात्महितं मित्रैः ॥ ४ ॥ यथा यथा महत्तन्त्रं, विस्तरश्च यथा यथा । तथा तथा महद्दुःखं, सुखं च न
तथा तथा ॥ ५ ॥ अतन्त्रे पार्थिवैर्मुक्ता, कालेनोर्ध्वं धनानि च । मेळितानि परं त्यक्त्वा, गतास्ते स्वकृतैः सह ॥ ६ ॥
गोशतादपि गोधीरं, मानं मूढसत्तादपि । मन्दिरे मय्यकस्थानं, शेषाः परपरिग्रहाः ॥ ७ ॥ निद्राच्छेदसखेदवान्धध्वजने
सोदेनयैषोऽभिज्ञा, पदपक्षाधकथार्दितः परिजनेऽस्त्रादीभवनं शोभतः । भग्नस्वारथ्यमनोरथप्रियत्तमावद्वधपदाद्वधः, प-
र्यन्ते पियथाः करोति पुरुषः किं शक्यतुल्यैर्धनेः १ ॥ ८ ॥ ब्रह्मज्ञानपिबेकनिर्मलधिपः कुर्वन्त्यहो दुष्करं, यन्मुञ्चन्त्युपभो-
गभाट्टमपि धनान्येकान्ततो निःस्पृहाः । न प्राप्तानि पुरा न सम्प्रति न च प्राप्तौ दृढप्रत्ययो, धान्डामात्रपरिग्रहाप्यपि
पर्यं त्यक्तुं न तानि क्षमाः ॥ ९ ॥ प्रीडोद्यानमविद्यानो, वारिधिर्व्यसनाभसात् । कन्दरवल्गुणामहाध्वजैक एव परिग्रहाः
॥ १० ॥ प्रत्यर्थी प्रसन्नस्य मित्रमप्युर्वेर्गोहस्य विश्रामधुः, पापानां खलिरापदां पदमसक्त्यान्तस्य लोकाधनम् । व्याधेयस्य
निधिर्महस्य सखिपः शोकस्य हेतुः कलः, केलीवेदम परिग्रहः परिहृतेर्वाभ्यो चित्तिकारमन्ताम् ॥ ११ ॥

लोभसंवन्धिभूसूक्तानि ७९

लोभमूल्यानि पापानि, रसमूलाश्च व्याधयः । स्नेहमूल्यानि दुःखानि, त्रीणि त्यक्त्वा सुखी भव ॥ १ ॥ जहा लाहो तहा लोहो लाहा लोहो पयद्दह । दोभासकणयकजं कोडीए वि न निद्वयं ॥ २ ॥ महीयसापि लाभेन, लोभो न परिभूयते । मात्रासमधिकः पुत्र, मात्राहीनेन जायते ? (जीयते) ॥ ३ ॥ लोभो मुक्तो यदि तदा, तपोभिरफलैरलम् । लोभरसको न चेत्तदि, तपोभिरफलैरलम् ॥ ४ ॥ निःशेषधर्मवनदाहविजृम्भमाणदुःखौघभस्मनि विसर्पदकीर्तिधूमे । घाटं धनं धनसमागमदीप्यमाने, लोभानले शलभतां लभते गुणौघः ॥ ५ ॥ यद्गुणमदधीमदन्ति विकटं क्रामन्ति देशान्तरं, गाहन्ते गहनं समुद्रमतुलकेशां कृपिं कुर्वते । सेवन्ते कृपणं पतिं गजघटासंघदुःसंचरं, सर्पन्ति प्रधनं धनान्धितथियस्तल्लोभविस्फुजितम् ॥ ६ ॥ नीचस्यापि चिरं चट्टनि रचयत्यायान्ति नीचैर्नति, शत्रोरप्यगुणात्मनोऽपि विदध-रुद्युर्गुणोत्कीर्तनम् । निर्वेदं न विदन्ति किंचिदकृतज्ञस्यापि सेवाकृते, कष्टं किं न मनस्विनोऽपि मनुजाः कुर्वन्ति चितार्थिनः ? ॥ ७ ॥ मूलं मोहविषदुःमस्य सुकृतात्मनोरात्रिकुम्भोद्भवः, क्रोधाग्नेररणिः प्रतापतरणिप्रच्छादने तोयदः । क्रीडासक्त कलेर्विवेकशशिनः स्वर्भाणुरापजदीप्तिन्धुः कीर्तिलताकलापकलभो लोभः पराभूयताम् ॥ ८ ॥

तृष्णासंवन्धिभूसूक्तानि ८०

मुखं वलिभिराक्रान्तं, पलितैरङ्कितं शिरः । गात्राणि क्षिपिलायन्ते, तृष्णैका तरुणायते ॥ १ ॥ दन्तैरुच्चलितं धिया

तरलितं पाण्यंष्टिणा कपितं, दग्धं कुङ्कुमलितं घटेन गलितं रूपश्रिया प्रोपितम् । प्राप्तायां यमभूपतेरिह महाधाढ्यां
 धरायामियं, तृष्णा केवलमेकिकेय मुभटी हलत्तने नृत्यति ॥ २ ॥ अङ्गं गलितं पलितं मुण्डं, दशनविहीनं जातं तुण्डम् ।
 मृजो याति गृहीत्या दण्डं, तदपि न मुञ्चत्याम्नापिण्डम् ॥ ३ ॥ उत्खातं निधिशङ्कया क्षितितलं ध्माता गिरेर्धातवो,
 नित्तांर्षाः सरितां पतित्वैतयो यत्नेन संसेविताः । मञ्जाराधनतलरेण मनसा नीताः नमशाने क्षपाः, प्राप्ताः काणवरट-
 कोदपि न मया तृष्णे ! सकामा भव ॥ ४ ॥ आराध्य भूपतिमवाप्य ततो धनानि, मोक्ष्यामहे वयममी सततं सुखानि ।
 इत्यादाया यत विमोहितमानसानां, कालः प्रयाति मरणावधिरेव पुंताम् ॥ ५ ॥ रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति सुप्रभातं,
 भास्वानुदयति हसिष्यति पङ्कजं च । इत्थं विचिन्तयति कोशागते द्विरेके, हा मूलतः कमलिनीं गज उज्जहार ॥ ६ ॥
 यौवनं जरया प्रस्तं, शरीरं व्याधिपीडितम् । मृत्पुराकाङ्क्षति प्राणान्, तृष्णेका निरुपद्रवा ॥ ७ ॥ शरीरं भ्रूयते नाशा,
 रूपं याति न पापधीः । जरा स्फुरति न ज्ञानं, धिक् स्वरूपं शरीरिणाम् ॥ ८ ॥ धण कारणि लिङ्गं गोष्ठु ह्यज्ञ करङ्गं
 किर जुग्यवस्ति ॥ धणहीणा दिङ् मोष्ठु रोक्षु हुआ दह दिसि भमङ् ॥ ९ ॥ तृष्णा खानिरगाधेयं, दुष्टूरा केन पूर्वते ? ।
 या मरुद्भिरपि क्षिप्तिः, पूर्णैरेव सन्त्यते ॥ १० ॥ आकाङ्क्षितानि जन्तूनां, संपद्यन्ते यथा यथा । तथा तथा विशेषासी, मनो
 भयति दुःखितम् ॥ ११ ॥ मनोरथरथारूढं, युक्तमिन्द्रियवाञ्छिभिः । आन्यतीदं जगत्सर्वं, तृष्णासारयिनोदितम् ॥ १२ ॥
 त्यागार्थं यस्य विच्छेदा, तस्यानीहा गरीयसी । प्रक्षालनाद्धि पङ्कस्य, दूरादस्पर्शनं वरम् ॥ १३ ॥ धनेषु जीवितव्येषु,
 स्त्रीषु चाहारकर्मसु । अन्तसाः प्राणिनः सर्वे, याता यास्यन्ति यान्ति च ॥ १४ ॥ भव्यो ! दुःखमयः सोऽयं, किमाभाति

भवस्तव । यत्रेच्छातुलितं दुःखं, लभ्यते न पुनर्मुधा ॥ १५ ॥ विन्दुनाऽप्यधिका चिन्ता, चिताया इति मे मतिः । चिता ददति निर्जोषं, चिन्ता जीवन्तमप्यहो ॥ १६ ॥ तृष्णादेवि । नमस्तुभ्यं, का कथेतरमानवे । अनन्तनाम यद्गुणं, तत्त्वया वामनीकृतम् ॥ १७ ॥ आशेष राक्षसी पुंसामाशेष विषमञ्जरी । आशेष जीर्णमदिरा, धिगाशा सर्वदोषभूः ॥ १८ ॥ ते भन्याः दुष्ट्यभ्राजस्ते, तैस्तीर्णः क्लेशसागरः । जगत्समोहजननी, देरायाऽऽज्ञाविधी जिता ॥ १९ ॥ काखी न यातो वयमेव याता, भोगा न भुक्ता वयमेव भुक्ताः । तृष्या न जीर्णी वयमेव जीर्णीकृतो न तसं वयमेव तप्ताः ॥ २० ॥ जरासंयन्निभसूक्तानि ८१

मनसि जरासामिभूता जायन्ते यौवनेऽपि विद्वांसः । मन्दधियः पुनरितरे भवन्ति वृद्धस्ययोगेऽपि ॥ १ ॥ आरो-
हन्ती शिरः स्वान्तादीक्षत्यं तनुते जरा । शिरसः स्वान्तमायान्ती, दिशते नीचतां पुनः ॥ २ ॥ यातं यौवनमभुना वनमभुना शरणमस्माकम् । स्फुरदुरुहारमणीनां हा रमणीनां गतः कालः ॥ ३ ॥ अटङ्करोति हि जरा, राजासात्य-
मिषयवान् । विद्वन्वयसि पण्यस्त्रीमल्लगायकसेवकात् ॥ ४ ॥ वदनं दक्षनविहीनं वाचो न परिस्फुटा गता शक्तिः ।
अत्यक्तेन्द्रियशक्तिः पुनरपि वाह्यं कृतं जरया ॥ ५ ॥ गात्रं संकुचितं गतिर्विगलिता दन्ताश्च नाशं गता, वृष्टिर्भ्रमयति
रूपमेव हसते वयत्रं च लाजायते । वाक्यं नैव करोति बान्धवजनः पत्नी न शुश्रूषते, हा कष्टं जरायाऽभिभूतपुरुषं पुत्री-
ऽप्यवज्ञायते ॥ ६ ॥ वृद्धस्य मृतभार्यस्य, पुत्राधीनघनस्य च । सुग्रावचनदग्धस्य, जीवितान्मरणं वरम् ॥ ७ ॥ यममिव
यहीतदण्डं हरिसिव सगर्दं भ्रात्राङ्गमिव वक्रम् । शम्भुमिव विरूपाक्षं जरा करोत्यकृतपुण्यमपि ॥ ८ ॥ पट्ट रदति प-

[illegible]

॥ १३ ॥ तथैव काम्यं न कृतं त्वया । इतीव कुपता दत्ताय त्वया ॥ १३ ॥ भर्के द्वेयो जडे
सामर्थ्या, सुकृतं न कृतं त्वया । इतीव कुपता दत्ताय त्वया ॥ १३ ॥ भर्के द्वेयो जडे
लक्ष्मीपत्नीं धनिपसूक्तानि ८२
लक्ष्मीपत्नी न जानन्ति, प्रायेण परप्रेक्षनाम् । शेषे धराभराक्रान्ते, शेषे लक्ष्मीपत्निः सुखम् ॥ १३ ॥ भर्के द्वेयो जडे
लक्ष्मीपत्नी न जानन्ति, प्रायेण परप्रेक्षनाम् । शेषे धराभराक्रान्ते, शेषे लक्ष्मीपत्निः सुखम् ॥ १३ ॥ भर्के द्वेयो जडे
मीतिरुचितं गुरुलक्षणम् । मुखे च कटुता तिस्रं, धनिनां चारिणामिव ॥ २ ॥ अन्धा एष धनान्धाः स्युरिति सखं तदा
हि सै । अन्योक्त्यापत्ता गच्छन्त्यन्यदस्तायवधिनः ॥ ३ ॥ लक्ष्मि ! क्षमस्व सहनीयमिदं दुरुक्तमन्धा भवन्ति पुरुषा-
स्तप दर्शनेन । नो चेत्कथं कथय पन्नगभोगपदये, नारायणः स्वयति पङ्कजपन्ननेत्रः ॥ ४ ॥ मदिरामदप्रतोऽपि, किं नृ-
णोति च पदवति । राजश्रीमदमत्तस्तु, न शृणोति न पदयति ॥ ५ ॥ अहो वत विचित्राणि, चरित्राणि महारमनाम् ।
लक्ष्मीं वृणाप मन्यन्ते, तद्वरेण नान्ति च ॥ ६ ॥ आलङ्कितः परैर्यान्त्रि, प्रसक्तन्त्रि पदे पदे । अव्यक्तानि च भा-
वन्ते, धनिनो मायया इव ॥ ७ ॥ अवश्यपतिवो राजा, भूखण्डो हि पण्डितः । अधनेव धनं प्राप्य, वृणयन्मन्यते । जगत्

॥ ८ ॥ ग्रहि गच्छ पुरस्तिष्ठ, वद मौनं समाचर । एवमाशाग्रहप्रसूतैः, क्रीडन्ति धनिनोऽर्थिभिः ॥ ९ ॥ मत्वाऽऽत्मनो
वन्धनियन्धनानि, पुण्यानि पुंसां कमला क्लिप्तासौ । तङ्गंसनाथेव धनेश्वराणां, दत्ते मतिं दुर्बलपीडनाय ॥ १० ॥ निर्द-
यत्वमहङ्कारस्तृष्णा कर्कशभाषणम् । नीचपात्रप्रियत्वं च, पक्व श्रीसहचारिणः ॥ ११ ॥ भोगान् भोगाङ्गवीचिविमलित-
शिरसः प्राप्य क्षम्योः प्रसादान्मोहान्मोहानभिज्ञाः क्वचिदपि भवत प्राणिनो दर्पभाजः । यस्माद्यः सार्सविप्रप्रणतनुत-
पद्ः सर्वसंपन्नयोगो, भास्वान् भाः स्वाङ्गभूता अपि तु परिहरन्नलमेयः प्रयाति ॥ १२ ॥

लक्ष्मीसंवन्धिसूक्तानि ८३

पञ्च पद्मा परित्यज्य, स्वावासमपि या व्रजेत् । दिनान्ते सा कथं नाम, परस्थानेषु सुस्थिरा ? ॥ १ ॥ गुणिनां गुणमा-
लोप्य, निजवन्धनशङ्कया । राज्ञंलक्ष्मीः कुरङ्गीव, दूरं दूरं पलायते ॥ २ ॥ धीवरशाङ्किनी नित्यं, प्रायेण श्रीर्जडायाया ।
गुणिभ्यो वन्धनव्रता, साफरीव पलायते ॥ ३ ॥ लक्ष्मीर्लक्षणहीनस्य, जातिहीनस्य भारती । कुपात्रे रमते नारी, गिरौ
धर्षति माधवः ॥ ४ ॥ कुपात्रे रमते नारी, गिरौ वर्षति माधवः । नीचमाश्रयते लक्ष्मीः, प्राज्ञः प्रायेण निर्धनः ॥ ५ ॥
निम्नं गच्छति निम्नगेव नितरां निद्रेव विक्रमते, चैतन्यं मदिरैव पुष्यति मदं धूम्येव दत्तेऽन्धतां । चापहयं क्षपलेव
तसर्वेऽपि वान्धवाः । तावन्नार्या सदा हृष्टा, यावद्वल्लक्ष्मीः स्थिरा गृहे ॥ ७ ॥ तावद्गुणगणकलितस्त्वावन्निजगोत्रमण्डनं पर-
मम् । यावत्कारिकर्णचला कमला न त्यजति सत्पुरुषम् ॥ ८ ॥ श्रीपरिचयाज्ज्ञा अपि भवन्त्यभिज्ञा विदग्धचरिता-

नाम् । उपरिस्त्रास्त्रि कामिनीनां, यौवनमद एव उचितानि ॥ ९ ॥ यस्यास्त्रि चितं स नरः कुलीनः, स पण्डितः स श्रुत-
पान् गुणशः । स एव यथा स च दर्शनीयः, सर्वे गुणाः काप्रानमाश्रयन्ति ॥ १० ॥ त्रैर्दं रूपं विज्ज्ञा तिष्ठिणषि निव-
दंशु कंदरं शिवरे । आमुष्टिभ परिवहृद अेण गुणा पायदा हुंति ॥ ११ ॥ समाश्रयन्ति सर्वेऽपि, प्रायेण विभवं गुणाः ।
गुणभटति बाधेऽपि, कोटिद्वयसमान्विते ॥ १२ ॥ मातृकावर्णपाठेऽपि, शकारो वक्रकन्धरः । नूनं जनः समोऽप्येष,
उपसंभुतमीधते ॥ १३ ॥ पन्धसे यद्वयन्तोऽपि, यदपूज्योऽपि पूज्यते । नम्यसे यदागम्योऽपि, स प्रभावो धनस्य तु
॥ १४ ॥ पिपायूलाखपोपृक्षा, ये ए पृक्षा महुश्रुताः । सर्वे ते धनबुद्धस्य, द्वारे तिष्ठन्ति किङ्कराः ॥ १५ ॥ धारांराशि-
रसां प्रसूय भवतीं रक्षाकरयं गतो, लक्ष्मि । रयस्यतिभावमेत्य गुरजिज्जातस्त्रिलोकीपतिः । कन्दर्पो जनचित्तरञ्जन इति
रयसन्दनायादभूत्, सर्वत्र त्वदनुग्रहप्रणयिनी मन्ये महत्त्वस्थितिः ॥ १६ ॥ सर्वासामपि नारीणां, मध्ये श्रीः सुभगा
राज्जु । रघुरयन्ति महान्तोऽपि, यां स्वेच्छाचारिणीमपि ॥ १७ ॥ स्त्रैणभूषणमणोः कमलाया, यद्यप्यन्ति चपलेत्यपवादम् ।
दूषणं जालनिधेर्निकर्तुर्धराणुपुराणपुरुषाय ददौ ताम् ॥ १८ ॥ नयेन नेता चितयेन शिष्या, शीलेन लिङ्गी प्रशमेन साधुः ।
जीवेन देहः सुकसेन देही, चित्तेन गेही रहितो न किञ्चिद् ॥ १९ ॥ वरं धनं व्याघ्रगणैर्निपचितं, हुमालये पत्रफलेश्च
भोजनम् । तृणीश्च शय्या पसनं च पटकलं, न वन्धुमध्ये धनहीनजीवितम् ॥ २० ॥ गुरवो यत्र पूज्यन्ते, चितं यत्र
नयाशितम् । अदन्तकलहो यत्र, तत्र शक्र ! वसाम्यहम् ॥ २१ ॥ प्रीतिर्यत्र निर्जोहे, देहसत्त्वं सुसंभूतम् । पुण्यमात्म-

१ कासिः रूपं विद्या प्रीत्यर्थं निषण्ण्य कन्दरे पाताले । अये एव परित्यक्ता येन गुणाः प्रकटा भवन्ति ॥ ११ ॥

न्यायणं च, तत्र तिष्ठाम्यहं सदा ॥ २२ ॥ द्यूतयोषी निजद्वेषी, धातुर्वादी सदाहसः । आयव्ययस्थानालोचि, तत्र तिष्ठाम्यहं सदा ॥ २३ ॥

श्रीदारिद्र्योर्विवादसूक्तानि ८४

धिरस्तु पुष्पं धरणां सुपूजितौ, निजाङ्गनासेवनमस्त्यभोजनम् । अनम्रआयित्वमपवर्गमैशुनं, चिरप्रणष्टां श्रियमानय-
न्यलम् ॥ १ ॥ दानमौचित्यविज्ञानं, सत्याज्जणां परिग्रहः । सुकृतं सुप्रभुरवं च, पञ्च प्रतिभुवः श्रियः ॥ २ ॥ नालस्य-
प्रसरो जडेव्यपि कृतायासस्य कोशे रुचिर्दण्डे कर्कशता सुखे च मृदुता मित्रे महात् प्रश्रयः । आमूलं च गुणग्रहव्यस-
निता द्वेषश्च दोषाकरे, यस्तैषा स्थितिरभुजस्य वसतिर्युक्तैव तत्र श्रियः ॥ ३ ॥ किं तथा क्रियते लक्ष्म्याः, विवेक्षणम-
नेन वा । अरयो यानं न परयन्ति, वन्धुभिर्या न मुञ्चते ॥ ४ ॥ किं तथा क्रियते लक्ष्म्याः, या वधूरिव केवला । या च
धैर्येव द्वा मान्या, पथिकैरपि भुज्यते ॥ ५ ॥ सत्यैकभूषणा वाणी, विद्या विरतिभूषणा । धर्मैकभूषणा मूर्तिलक्ष्मीः
सदानभूषणा ॥ ६ ॥ सा लक्ष्मीर्या धर्मकर्मोपयुक्ता, सा लक्ष्मीर्या वन्धुवर्गोपयोग्या । सा लक्ष्मीर्या स्वाङ्गभोगप्रसङ्गा,
याऽन्या मान्या सा नु लक्ष्मीरलक्ष्मीः ॥ ७ ॥ उत्सादिता स्वयमित्यं यदि तत्तनूजा, ततेन वा यदि तदा भगिनी खलु
श्रीः । यद्यन्यसंगसवती च तदा परस्त्री, तस्यागवज्जनसः सुधियस्ततोऽमी ॥ ८ ॥ लक्ष्मीः सर्पति नीचमर्णवपयःस-
द्भादियान्मोजिनी, संसर्गादिव कण्टकाकुलपदा न कापि धत्ते पदम् । चैतन्यं विषसंनिधेरिव नृणामुजासयत्यञ्जसा, ध-
र्मेस्थाननियोजनेन गुणिभिर्ग्राह्यं तदस्याः फलम् ॥ ९ ॥ काचिद्बालुकवन्महीतलगाता मूलच्छिदाकारणं, द्रव्योपार्जनपु-

जातयः । ययासको न किं शुभ्याद्?, वारि व्ययति वारिदे ॥ ९ ॥ ईवमुंजिडं न याणइ रिद्धि पत्तोवि पुणपरीहीणो ।
 विमलेवि जले तित्तिओ, जीहाए मंडलो लिहइ ॥ १० ॥ यो नात्तने न गुरवे न च वानधवाय, दीने दयां न कुरुते न
 च भूत्सयगो । किं तस्य जीवितफलं हि मनुष्यलोके?, काकोऽपि जीवति चिरं च सुखं च भुङ्के ॥ ११ ॥ प्रियः प्रजानां
 दातव्य, न पुनर्द्विणेभ्यः । आगच्छन् वान्ध्यते लोकेर्वारिदो न तु वारिधिः ॥ १२ ॥ अदातरि समुद्धेऽपि किं कुर्युरप-
 जीविना? । किंशुके किं शुकः कुर्यात्कलितेऽपि शुभुक्षितः ॥ १३ ॥ कुर्ये पयसि लधीयसि तापेन करः प्रसारितः क-
 रिणा । सोऽपि न पयसा लिप्तो, लापयमात्मा परं नीतः ॥ १४ ॥ समुद्धैरपि नो नीचैश्चार्थसंपद्धितीर्यते । रत्नाकरेण
 नैकापि, जन्यते हि तस्मिणी ॥ १५ ॥ दौणेण विणा न साह्र न हुंति साह्रहिं विरहिभं तित्थं । दाणं दितेण तओ
 तिरुद्धारो कओ होइ ॥ १६ ॥ वीतरागेषु यद्दत्तं, यच्च दत्तं तपस्विषु । सागरस्य भवेत्संख्या, तस्य संख्या न विद्यते
 ॥ १७ ॥ यस्य कोष्ठगतं ह्यन्नं, ब्रह्मचर्येण जीर्यते । स तारयति दातारमात्मानं च न संशयः ॥ १८ ॥ संपूर्णोऽपि सुदु-
 सोऽपि, स्वाददानादयो षटः । लघुः कुञ्जोऽपि काणोऽपि, दानादुपरि कर्करः ॥ १९ ॥ रत्नाकर इति चेतसि श्रुत्या
 किं मूर्ख! धावति दृया त्वम्? । शमयति न तृपं जलनिधिरपि तटमासं वृषामेषः ॥ २० ॥ ऐश्वर्यतिमिरे चक्षुः, पश्यतोऽपि
 न पश्यति । द्रुतं निर्मलतां याति, दारिद्र्याञ्जनभेषजात् ॥ २१ ॥ वितर वारिद ! वारि तृषातुरे, त्वरितमुद्यतचातकया-

१ उपभोगं न जानाति कर्तुं प्रसोर्ज्य शुष्कपरीर्हणः । विमलेऽपि जले दूषितः सिद्धया मण्डलो (मणक-) लेदि ॥ १० ॥ २ दानेन विना न
 लाघुः न भवति साधुभिर्विरहितं तीर्थम् । दानं ददाता तत्तस्तीर्थोद्गातः द्रुतो भवति ॥ १६ ॥

पयः । मरुति विरपुरति क्षणमन्यथा, क्व च भवात् क्व पयः क्व स चातकः ॥ २२ ॥ धन्निनोऽप्यदानविभवा गण्यन्ते
 धुरि मद्यादौद्राणाम् । दन्ति न यतः पिपासामतः समुद्रोऽपि मरुते ॥ २३ ॥ अस्ति जलं जलराशौ धारं तरिकं सि-
 र्पायते तैला । छपुरपि परं स कूपो, यत्राकण्डं जनः पियति ॥ २४ ॥ अनया रत्नसमुद्रा सागर । किं स्फुरसि बहुल-
 दस्तभिः । क्व यत्तथा परास्यो यदन्ति पर्यास्यपि जलानि ॥ २५ ॥ अतिसंख्यकर्तृणां, विस्मयस्य कारणम् । अन्यैः
 स्यायते यन्नात्, मानस्यः परिमुच्यते ॥ २६ ॥ कदर्योपासविज्ञानां, भोगो भाग्यवतां भवेत् । दन्ता दलन्ति कटेन,
 जिह्वा गिहति छीडया ॥ २७ ॥ मृत्युः परीरगोसारं, रक्षितारं धनं धरा । दुश्चारिणोव हसति, पितरं पुत्रयत्सलम्
 ॥ २८ ॥ प्राधानपि न उभन्ते भोगुं भोगान् स्वकर्मभिः कृपणाः । किल भवति चमूपाको दाक्षिणाकेषु काककुलै-
 ॥ २९ ॥ मादतरयद्रमुष्टैः, क्रोदानिपणस्य सहजमलिनस्य । कृपणस्य कृपाणस्य च, केवलमाकारतो भेदः ॥ ३० ॥ कृप-
 णेन समो दाता, न भूतो न भविष्यति । अरमुदास्येय विसानि, यः परेभ्यः प्रयच्छति ॥ ३१ ॥ अधुना धनं न यच्छति
 यदि तुच्छस्तापतय स विमरतुः । दास्यति फाले कृपणः प्राणानप्यन्तकालिधये ॥ ३२ ॥ अदाता पुरुषस्त्यगि, सर्वमु-
 त्थय गच्छति । दातारं कृपणं मन्ये, मृतोऽप्यर्थं न मुञ्चति ॥ ३३ ॥ आदाय चारि परितः सरितां स्रतेभ्यः, किं नाम
 साधितमनेन महार्णयेन । क्षारीकृतं च पडवाद्दहे हुतं च, पातालकुक्षिकुहरे विनिवेशितं च ॥ ३४ ॥ ये सन्तोषमुख-
 प्रसोदसुदितास्तेषां न भिजा मुदो, ये स्वन्ये धनलुब्धसंजुलधियस्तेषां न तृप्णा हता । इदं कस्य कृते कृतः स विधिना
 तादृक् परं संपदां, स्वामन्येव समाप्तहेममहिमा मेरुर्न मे रोचते ॥ ३५ ॥ दातार्थिनो मधुकरा यदि कर्णतालैर्दूरीकृताः

करिवरेण मदानधबुद्ध्या । तस्यैव गच्छयुगमङ्गलहानिरेषा, भृङ्गाः पुनर्विकचपद्मवने चरन्ति ॥ ३६ ॥ प्रीतिं न प्रकटीकरोति सुहृदि द्रव्यव्याशङ्कया, भीतः प्रत्युपकारकारणभयाच्चो गृह्यते सेवया । मिथ्या जरपति विचमार्गणधिया स्तुत्याऽपि न प्रीयते, कीनाशो विभवव्ययव्यतिकरनस्तं कथं प्राणितिः ॥ ३७ ॥

दानोपदेशसंवन्धिसूक्तानि ८६

संपत्तौ निवमः शक्तौ, सहनं यौवने व्रतम् । दारिद्र्ये दानमलक्ष्मणमपि लाभाय जायते ॥ १ ॥ निर्भोग्यविभववैर्घुं, ससंक्षेप्यं न लभ्यते । यत्र पत्रादयोऽप्युष्माः, फलं यच्छन्ति वाञ्छितम् ॥ २ ॥ सारं तदेव सारं नियोज्यते यज्जिनेन्द्रभवनादौ । अपरं पुनरपरधनं शुश्रूषमलक्ष्णद्विपिण्डं वा ॥ ३ ॥ अतिधिर्यस्य भग्नाशो, गृहास्ततिनिवर्त्तते । स तस्मै दुष्कृतं दत्त्वा, पुण्यमादाय गच्छति ॥ ४ ॥ तिथिपूर्वोत्सवाः सर्वे, त्यक्ता येन महारमना । अतिथिं तं विजानीयात्, शेषमभ्यागतं विदुः ॥ ५ ॥ जीवति स जीवल्लोके यस्य गृहाद्याभित्ति नार्थिनो विमुखाः । भृतकवदन्यजनोऽसौ दिनानि पूरयति कालस्य ॥ ६ ॥ बोधयन्ति न याचन्ते, भिक्षाहारा गृहे गृहे । याचकस्य प्रदत्तव्यमदस्तफलमीदृशम् ॥ ७ ॥ पश्चाद्दत्तं परैर्दत्तं, लभ्यते वा न लभ्यते । स्वहस्तेन च यद्दत्तं, लभ्यते तत्र संशयः ॥ ८ ॥ क्षुत्क्षामः पथिको मदीयभवनं पृच्छन् कुतोऽप्यागतस्तर्किं गेहिनि! किञ्चिदस्ति यदयं मुञ्चे, ब्रुमुष्यातुरः । वाचाऽस्तीत्यभिधाय नास्ति च पुनः प्रोक्तं विनैवाक्षरैः, स्थूलस्थूलविलोलोचनगलद्वाप्याभ्रसां विन्दुभिः ॥ ९ ॥ अहो पश्यतां दानज्वा कापि लीला, न भूता पुरा सा-म्प्रतं नो भवित्री । यया श्रेणिकोऽज्ञायि नो राजराजा, गृहेऽप्यागतः शालिना संगमेन ॥ १० ॥ यन्मयाऽस्तमिते सूर्ये,

न दत्तं धनमर्थितम् । तद्धनं नैव पश्यामि, प्रातः कस्य भविष्यति ? ॥ ११ ॥ क्षिप्त्वा तोयनिधिस्तले मणिगणं रत्नोत्करं
 रोहणो, रेण्वाऽऽयुस्य सुवर्णमात्मनि दृढं बध्वा सुवर्णाचलः । क्षमापद्ये च धनं निधाय धनदो विभ्यस्तरेभ्यः स्थितः, किं
 स्यात्तैः कृपणैः समोऽयमखिलार्थिभ्यः स्वमर्थं ददत् ॥ १२ ॥ वर्षसायफलं विहवो विहवस्स फलं सुपत्तविणिओगो ।
 तयभाधे वयसाधो विहवोपि अ दुग्गदनिमित्तं ॥ १३ ॥ उलाद्य कुत्रिमान् दोषान्, धनी सर्वत्र बाध्यते । निर्धनः कृत-
 दोषोऽपि, सर्वत्र निरुपद्रवः ॥ १४ ॥ पृथिव्यामभ्युपार्णाय, चातकस्य भरुस्यली । सत्यमेतद्वेपयार्क्यमदत्तं नैव लभ्यते
 ॥ १५ ॥ मा मंस्थाः क्षीयते वित्तं, दीयमानं कदाचन । कूपारामगवादीनां, ददतामेव संपदः ॥ १६ ॥ दानं भोगो
 नाशस्तिष्ठो गतयो भवन्ति वित्तस्य । यो न ददाति न भुङ्क्ते तस्य तृतीया गतिर्भवति ॥ १७ ॥ आयासस्तल्लब्धस्य,
 प्राणेश्योऽपि गरीयसः । गतिरेकैव वित्तस्य, दानमन्या विपत्तयः ॥ १८ ॥ दातव्यं भोक्तव्यं सति विभवे संचयो न
 कर्त्तव्यः । पश्येह मधुकरीणां संचित्तमर्थं हरन्त्यन्ये ॥ १९ ॥ प्रदत्तस्य प्रभुकस्य, हरयते महदन्तरम् । दत्तं श्रेयांसि
 संसृते, विद्या भवति भक्षितम् ॥ २० ॥ वितरति धनानि यावदाता सकलोऽपि कलकलस्तावत् । गलिते पयसि घर्त्तेभ्यः
 शान्मयन्ति शिखण्डिनां ध्वनयः ॥ २१ ॥ यच्छल्लभमपि जलदो बल्लभतामेति सकललोकस्य । नित्यं प्रसारितकरः सवि-
 तापि भवत्यचाशुभ्यः ॥ २२ ॥ यदि भवति धनेन धनी क्षितितलनिहितेन भोगरहितेन । तस्माद्वयमपि धनिनस्तिष्ठति
 नः काश्चनो मेरुः ॥ २३ ॥ जयमवसर उपकृत्वै प्रकृतिचला यावदलि संपदिष्यम् । विपदि नियतोदयायां पुनरुपकृत्तुं

१ जयपसारफलं विभवो विभवस्त फलं सुपात्रक्षितियोगः । तदभावे जयसायः विभवोऽपि च दुर्गतिलिखम् ॥ १३ ॥

श्रुतोऽयसरः ? ॥ २४ ॥ निजकरनिकरसमुद्रा धवलप भुवनानि पार्षणशशाङ्क ! सुचिरं हन्त न सहते हतविधिरिह
सुस्थितं कमपि ॥ २५ ॥ अयमवसरः सरसो सलिलैरुपकर्तुमर्थिनामनिशम् । इदमपि सुलंभमभो भवति पुरा जलध-
राभ्युदये ॥ २६ ॥ दाता सर्वयाक्षयैभ्यः स्यादानीपकलादृश एव निःस्वः । नद्यो भूता अव्यधिरेण रिक्ताः, कूपः पयो-
भिरसु सर्वथ पूर्णः ॥ २७ ॥ अदत्तदानाच्च भयेदरिद्री, दरिद्रभावाद्धितनोति पापम् । पापं हि कृत्वा नरकं प्रयाति, पु-
नर्दरिद्री पुनरेव पापी ॥ २८ ॥ याचितश्चिरयसि कः नु ? वीर !, प्राणने क्षणमपि प्रतिभूः कः ? । संसतिं हिनयनी इह-
जिद्रां, द्राग्भिमेपमिषपूर्णनपूर्णा ॥ २९ ॥ पापमानजनमानसवृत्तेः, पूरणाय वत जन्म न यस्य । तेन भूमिरतिभारव-
तीयं, न दुर्मेन गिरिभिर्न समुद्रैः ॥ ३० ॥ नाक्षराणि पठता किमपाठि, विस्मृतः किमथवा पठितोऽपि ? । इत्थमर्थिचयसं-
दायदोलाखलनं खड्ड चकार नकारः ॥ ३१ ॥

दानफलसूक्तानि ८७

धर्मस्य मूलं पदवी महिम्नः, पदं विवेकस्य फलं विभूतेः । प्राणाः प्रभुत्वे प्रतिभूश्च सिद्धेर्दानं गुणानासिदमेकमोकः
॥ १ ॥ दानेन भूतानि पक्षीभवन्ति, दानेन वैराण्यापि यान्ति नाशम् । परोऽपि बन्धुत्वमुपैति दानात्ततः पृथिव्यां प्रवरं
हि दानम् ॥ २ ॥ दानेन चक्रित्वमुपैति जन्तुर्दानेन देवाधिपतित्वमुच्चैः । दानेन निःशेषयशोऽभिवृद्धिर्दानं शिवे, धार-
यति क्रमेण ॥ ३ ॥ दानं मानवदानवेन्द्रपदवीविस्तरणं प्रत्यलं, दानं वासवसुन्दरीसरभसक्रीडाकलाकौशलम् । दानं
मोक्षकपाटपादनविधौ स्फूर्जत्सुरेन्द्रायुधं, दानं विष्टपजन्तुपुण्यनिवहप्रासादसिंहवज्रः ॥ ४ ॥ पात्रे धर्मनिबन्धनं तदि-

तरे प्रोद्ययाख्यापकं, मित्रे प्रीतिविवर्द्धकं रिपुजने वैरापहारक्षमम् । भृत्ये भक्तिभरावहं नरपतौ सन्मानपूजाप्रदं, भ-
द्रादौ च यशस्करं वितरणं न काप्यहो निष्कलम् ॥ ५ ॥ देवानां सदनं सुवर्णाशिखरी सर्वसहा भेदिनी, रत्नानां निळ-
यश्च कुम्भतनयोऽनन्तस्तथाऽहर्षतिः । स्वर्भाणुनिर्गितं सुदर्शनमथो ज्येष्ठः करः केचयः, सोऽयं श्रीपुरुषोत्तमोऽपि व-
लिना दानेन भिक्षुः कृतः ॥ ६ ॥ लक्ष्मीः कामयते भक्तिर्भुगयते कान्तितत्तमालोके, कीर्त्तिश्चुम्बति सेवते सुभगता नीरो-
गताऽऽलिङ्गति । श्रेयःसंहतिरभ्युपैति वृणुते स्वर्गोपभोगस्थितिर्मुक्तिर्वाञ्छति यः प्रयच्छति पुमान् पुण्यार्थमर्थं निजम् ॥ ७ ॥

पात्रविचारसूक्तानि ८८

नवगुहिसनाथेन, ब्रह्मचर्येण भूषिताः । दन्तशोधनमात्रेऽपि, परस्वे विगतस्पृहाः ॥ १ ॥ कृतकारितानुमतिप्रभेदा-
रम्भवर्जिताः । मोक्षैकतानमनसो, यतयः पात्रमुत्तमम् ॥ २ ॥ प्रशान्ततनुवाक्चिन्ता, भैक्ष्यमात्रोपजीविनः । रताः पर-
हिते नित्यं, यतयः पात्रमुत्तमम् ॥ ३ ॥ सम्यग्दर्शनवन्तस्तु, देशचारित्र्ययोगिनः । यतिधर्मैच्छयः पात्रं, मध्यमं गृहमे-
धिनः ॥ ४ ॥ सम्यक्त्वमात्रसंतुष्टा, ब्रतशीलेषु निस्सहाः । तीर्थप्रभावनोद्युक्तास्त्वतीयं पात्रमुच्यते ॥ ५ ॥ जं त्वसंज-
महीणं नियमविह्वणं च वंभपरिहीणं । तं सीलसमं पतं दुर्दुतं बोलए अर्थं ॥ ६ ॥ न वीतरागादपरोऽस्ति देवो, न-
ब्रह्मचर्यादपरं तपोऽस्ति । नाभीतिदानात्परमस्ति दानं, चारित्रिणो नापरमस्ति पात्रम् ॥ ७ ॥ कुशाखपाठमात्रेण, सदा
पण्डितमानिनः । तत्त्वतो नास्तिकमाया, अपात्रमिति संशिताः ॥ ८ ॥ स्वबुद्ध्या धर्मवन्तोऽपि, सिध्दादर्शनदूषिताः ।

जिनधर्मद्विपो मूढाः, कुपात्रं स्युः कुतीर्थिनः ॥ ९ ॥ 'युधिष्ठिरभीमसंवादं भीमेनोक्तं'—मूर्खस्तपस्वी राजेन्द्र !, वि-
द्राक्ष दृषतीपतिः । उभौ तौ तिष्ठतो द्वारे, कस्य दानं प्रदीयते? ॥ १० ॥ युधिष्ठिरः प्राह—सुखासेढ्यं तपो भीम !, विद्या
कष्टदुराचरी । विद्वांसं पूजयिष्यामि, तपोभिः किं प्रयोजनम्? ॥ ११ ॥ कृष्णः प्राह—न विद्यया केवलया, तपसा चापि
पात्रता । वन्न दृष्टमुने भेमे, तद्धि पात्रं प्रचक्षते ॥ १२ ॥ तत्र न्यायार्जितं क्षेत्रकालभावैरदूषितम् । देयं धर्मार्थिना
दानं, यिना कीर्त्यादिकारणम् ॥ १३ ॥ यतः—परत्वेनोदरस्येन, यत्कुर्याच्च शुभाशुभम् । दायकस्य त्रयो भागाः, कर्त्ता
भागसं लिप्यते ॥ १४ ॥ इयं मोक्षफले दाने, पात्रापात्रविचारणा । दयादानं तु सर्वज्ञैः, कुत्रापि न निषिध्यते ॥ १५ ॥
यतः—वर्षन् क्षारार्णवेऽप्यव्दो, मुक्तामा कापि जायते । सततं ददतो दातुः, पात्रयोगोऽपि संभवेत् ॥ १६ ॥ अना-
दरो विलम्बश्च, वैमुख्यं विधियं वचः । पश्चात्तापश्च पञ्चामी, सदानं दूषयन्त्यलम् ॥ १७ ॥

अथ पात्रदानसंवन्धिसूक्तानि ८९

अभयं सुपत्तदाणं अणुकंपा उच्चिअ कित्तिदाणं च । दोहिवि मुक्खो भणिओ तिण्णिवि भोगाइअं दित्ति ॥ १ ॥
न कयं दीणुद्धरणं न कयं साहमिगथाण वच्छलं । हिययंसि धीअराओ न धारिओ हारिओ जम्मो ॥ २ ॥ दरिद्रं भ्र-

१ अभयदानं सुपात्रदानमनुकम्पोचितकीर्त्तदानानि च । दान्यामसि मोक्षो भणितव्यीष्यसि भोगादिकं ददते ॥ १ ॥ न कृतं दीनोद्धरणं न कृतं सा-
धोक्तकाणां धासस्वम् । ददये दीनरागो न एवो हा हारितं जन्म ॥ २ ॥

रत्नचन्द्रः, सा समृद्धं कदाचन । व्याधितस्त्रीपथं पर्यं, नीरोगस्य किमोपधीः^१ ॥ ३ ॥ आकट्टिज्जण नीरं रेवा रयणापरस्स
 जम्भे^२ । ननु गच्छद् मरुदेशे सद्यं भरिजा भरिजांति ॥ ४ ॥ जयन्ति बहुचूलाद्याः, कोया चाडश्रयदानतः । अय-
 न्तिमुत्तुम्हादध, दीर्णाः संसारसागरम् ॥ ५ ॥ पंलापूषफलाई साहण अकपिआ अचिन्तावि । रामं जेण भवे न
 धेतिं दानं न पा गहणं ॥ ६ ॥ आलोषाश्रयभेपज्ययलपात्रादिदानतः । जयट्ठमोडनेकया स्पादलदानं विसिप्यते ॥ ७ ॥
 अत्तदावुरथस्तीर्थकरोडवि फुरुते करम् । तद्य दानं भवेत्ताने, दत्तं बहुफलं यतः ॥ ८ ॥ खलोडवि गवि दुग्धं स्याद्,
 द्वाधमच्युरणं विषम् । पात्रापात्रविशेषेण, तत्ताने दानमुत्तमम् ॥ ९ ॥ सैय भूमिस्सदेवान्मभः, पद्म पात्रविशेषतः । आलो-
 मच्युरतामेति, फडुत्तं निम्नपादपः ॥ १० ॥ कैा सार्दं तंवि जलं पत्तविसेषेण अंतरं गरुअं । अहिमुहि पडिअं गरलं
 सिप्यवटं मुत्तियं दोह ॥ ११ ॥ व्याजे स्याद् द्विगुणं वित्तं, व्यापसाये चतुर्गुणम् । क्षेत्रे दत्तगुणं प्रोक्तं, पात्रेडनन्तगुणं
 पुनः ॥ १२ ॥ सत्ताजं महती श्रद्धा, काले देयं यथोचितम् । धर्मसाधनसामग्री, बहुगुण्यैरवाप्यते ॥ १३ ॥ 'केसिंचि
 दोह वित्तं वित्तं, आत्तिसिमुभयमदोसिं । वित्तं वित्तं पत्तं तिणिजि केसिंचि धत्ताणं ॥ १४ ॥ कत्थवि दलं न गंधो

^१ आकट्टिय नीरं मगंसा रक्ताकराण्यर्थवत् । नच गच्छति मरुदेशे सद्यं भृष्टा भिद्यन्ते ॥ ४ ॥ ^२ पृष्ठापूषफलाद्याः साधूनामकल्याणाः कश्चिन्ना भवि ।
 शताब्दं यत्र भवेच्च तेषां दानं न पा गहणम् ॥ ६ ॥ ^३ सा स्मार्तव्यामलं पात्रविशेषेणान्तरं गुर । अहिमुखे पतितं गर शुक्तिपुटे मौक्तिकं भवति ॥ ११ ॥
 ४ कृत्वापिद् भवति वित्तं विषमन्त्येपायुभयमन्त्येपाय् । वित्तं वित्तं पात्रं श्रीप्यसि केसाधिद्वय्यालाम् ॥ १२ ॥ कुमचिद् दलं च गन्धः कुमचिद् गन्धो
 नैव साकरम् । पृथक्किद् कुमुते मच्युर । दोह दधो गुणा न दृश्यन्ते ॥ १५ ॥

कथयि गंधो न धेव मयंदी। इक्कुसुमंसि महुअर। दो तिणिण गुणा न दीसंति ॥ १५ ॥ कथयि जलं न छाया कथयि छाया न सीअलं सलिलं । जलछायासंजुतं तं पडिअ । सरोवरं विरलं ॥ १६ ॥ कथयि तवो न तत्तं कथयि तत्तं-न सुद्धचारितं । तवतत्तचरणसहिआ मुणिणोवि अ धोव संसारं ॥ १७ ॥ सुक्कं कट्ठं कहुआ य तुंवदी नीरसा य तंती अ । पज्जंति महुरत्तावं संजोगा दुद्धहा हुंति ॥ १८ ॥ धन्योऽहं मम मन्दिरं वरतरं पुण्यं धनं मामकं, अहायं जन्म सुवासरोऽय यदयं सर्वज्ञमार्गानुगः । आयातो मुनिपुङ्गवो मम गृहं पृच्छति चानुग्रहात्, किञ्चित्कश्चिदिति प्रमोदकलितो दत्ते धनं सुद्धधीः ॥ १९ ॥ श्रीमज्जेन्युहे जिनप्रतिकृतौ जैनप्रतिष्ठाविधौ, श्रीसार्वज्ञपने जिनार्चनविधौ श्रीसङ्घपूजा-विके । श्रीमच्छासनलेखने च सततं श्रीतीर्थयात्रामुखे, वेपां स्वं विनियोगमेति धनिनां धन्यास्त एव क्षितौ ॥ २० ॥ यदपि तदपि शुद्धं चन्दनावलदत्तं, क्षमिति फलति पात्रेऽन्यत्र नो चार्वापि स्वम् । जलधिजलमसारं वारिवाहेऽमृतीस्या-न्मधुरमपि हि दुरधं पद्मगास्ये विपं स्यात् ॥ २१ ॥ प्रतिदिनमपि दानं पुण्यसंपन्नितानं, पुनरधिकफलं स्यात्पारणाहो-त्तराहे । रचयति जलदोऽन्नं कुत्तिकादौ सुवृष्टः, पुनरमलमनर्थं मौक्तिकं स्वातियोगे ॥ २२ ॥ श्रीनाभेयजिनेश्वरो धन-भवे श्रेयःश्रियामाश्रयः, श्रेयांसः स च मूलदेवतृपतिः सा नन्दना चन्दना । धन्योऽयं कृतपुण्यकः शुभमन्त्राः श्रीशालि-

१ कुप्रापि जलं न छाया कुप्रापि छाया अ भीतलं सलिलम् । जलछायासंजुक्तं तत् पान्य ! सरोवरं विरलम् ॥ १६ ॥ कुप्रापि तवो न तत्तं कुप्रापि तत्तं न सुद्धचारिप्रम् । तत्पक्षयचरणसहिआ मुनयोऽपि च स्तोकाः संसारे ॥ १७ ॥ शुक्लं कट्ठं कटुका च तुम्बी नीरसा च तन्त्री च । वायन्ते मधुराख्यां संयोगा दुर्लभास्ते ॥ १८ ॥

भद्रादयः, सर्वेऽप्युत्तमदाननविधिना जाता जगद्भिस्तुताः ॥ २३ ॥ चारित्रं चिनुते धिनोति विनयं ज्ञानं नयत्युन्नतिं,
पुण्याति प्रथमं तपः प्रपद्यत्युदासपत्यागतम् । पुण्यं कन्दलयत्यपं विदलति स्वर्गं ददाति क्रमाश्रिवर्णश्रियमातनोति
निहितं पात्रे परियं धनम् ॥ २४ ॥

दातृसंन्यसूक्तानि १०

दाता ध्यायति विष्टपं क्रियद्विदं तत्रापि भागाद्यलज्जान्ता वसुधाऽभ्युधिर्यदवधिसत्तापि खण्डानयहो । तत्रैकत्र
यथासि तद्विरसित्कान्ताररुद्धं ततः, काः दाकिः किमु वा ददे पुनरहं यद्वत्तदादो मयि ॥ १ ॥ उत्तमोऽपार्थितो दत्ते,
मध्यमः पार्थितः पुनः । याचकैर्यच्यमानोऽपि, दत्ते न त्वपमाधमः ॥ २ ॥ नीचाः क्लेशेन याच्यन्ते, ते च यच्छन्ति
नार्थिताः । अथ क्रिद्विषयच्छन्ति, न गते न च ताड्यन्ति ॥ ३ ॥ साधुरेवार्थिभिर्याच्यः, क्षीणचित्तोऽपि सर्वदा । शुभको-
ऽपि हि नदीमार्गः, खन्यते सलिलार्थिभिः ॥ ४ ॥ कर्णस्त्वचं शिविर्मोसं, जीवं जीमूतवाहनः । ददौ दधीचिरस्थीनि,
नारत्यदेयं मदात्मनाम् ॥ ५ ॥ विलसति मदप्रवाहे वहन्ति मालिन्यमानने करिणः । दानप्रवृत्तिसमये निर्मलमुखवृत्तयो
पिरलाः ॥ ६ ॥ गर्जितया बहुदूरमुन्नतिभृतो मुञ्चन्ति मेघा जलं, भद्रस्यापि गजस्य दानसमये संजायतेऽन्तर्मदः । पुण्या-
दम्भस्यापनेन ददाति प्रायः फलानि ह्यमा, नो ह्येको न मदो न कालहरणं दानप्रवृत्तौ सताम् ॥ ७ ॥ वार्तार्थोऽपि कि-
लोत्तमसर्वं मयितो रयानि रयाकरो, मन्धानेन विलोडितं वितरति स्नेहं दधि स्वादपि । भद्रोऽपि द्विरदक्ष मौक्तिकम-
णीन् पुम्भस्सलादाहतो, दत्ते सत्पुरुषारु केऽपि कमलां स्थाने व्ययन्ति स्वयम् ॥ ८ ॥

याचकसंवन्धिसूक्तानि ११

तावद्गुणा गुरुत्वं च, यावन्नार्थयते जनः । अर्थो चेतुरूपो ज्ञातः, क गुणाः क च गौरवम्? ॥ १ ॥ तावत्सर्वगुणालयः
 पटुमतिः साधुः सतां यद्विभः, शूरः सच्चरितः कलङ्कविकलः कान्तः कलान्नः कविः । दक्षो धर्मरतः कुलीनविमलः प्राष्ठ-
 प्रभायः प्रभुर्धाविप्रिष्टुरयज्जपातसदृशं देहीति नो भायते ॥ २ ॥ देहीति वचनं श्रुत्वा, देहस्थाः पञ्च देवताः । नमयन्ति
 तत्क्षणादेव, श्रीहोधीर्धृतिकीर्त्तयैः ॥ ३ ॥ अक्षरद्वयमभ्यस्तं, नास्ति नास्तीति यत्पुरा । तदिदं देहि देहीति, विपरीतमु-
 पस्थितम् ॥ ४ ॥ वरं जातो वने वृक्षः, पाषाणो वा वरं भिरौ । वरं पक्षी पतङ्गो वा, न पुनर्याचको नरः ॥ ५ ॥ गति-
 भङ्गः स्वरो दीनो, गान्तस्वेदो महाभयम् । मरणे यानि चिह्नानि, तानि चिह्नानि याचके ॥ ६ ॥ अष्टसुखमङ्गस्य,
 सुकमनस्य याचिवुम् । अहो एतन्महाकष्टं, चक्षुष्मानपि याचते ॥ ७ ॥ मृत्पिण्डो जलेरेखया वलयितः सर्वोऽप्ययं न
 त्यणुत्सर्वशीकृत्य स एव चात्र यतशो राज्ञां गणैर्भुज्यते । ते द्रष्टुर्ददेत्यवा किमपि न क्षुद्रा दग्धिना भृशं, धिग् धिक्
 तान् पुरुराधमान् धनलभं तेभ्योऽपि पाच्छन्ति ये ॥ ८ ॥ गुरुतामुपयाति यन्मृतः, गुरुस्तद्विदितं मयाऽधुना । ननु
 लापयद्गुरुरर्धित्वा, न मृते विधति सा मनागपि ॥ ९ ॥ लज्जावतः कुलीनस्य, धनं याचिवुमिच्छतः । कण्ठे पारापतस्येव,
 याक् करोति गताऽगताम् ॥ १० ॥ दुःखेण एव दुःखं गुरुधनं गुरुभाण हिजयमज्झंसि । जंयि परो पतिधज्जद्व जंयि
 य परपद्वपणभंगो ॥ ११ ॥ तृणं लघु तृणानलं, तूलादपि हि याचकः । यायुना किं न नीतोऽसौ?, मामयं याचयिष्यति

१ दुःखानामेव दुःखं गुरु गुरुणा इदमप्येव । यदपि परः पार्थिवे यदपि च परमायनामङ्गः ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ पृथ्वा गुरुतरं किं? स्वात्तगादुद्यतरं किमु? । वृणाछपुतरं किं स्वाद्वायोः शीघ्रतरं किमु? ॥ १३ ॥ पृथ्वा गुरु-
तरी माता, नगादुद्यतरः पिता । वृणाछपुतरौ स्वर्गौ, वायोः शीघ्रतरं मनः ॥ १४ ॥

॥ १२ ॥ पृथ्वा गुरुतरं किं? स्वात्तगादुद्यतरं किमु? । वृणाछपुतरं किं स्वाद्वायोः शीघ्रतरं किमु? ॥ १३ ॥ पृथ्वा गुरु-
तरी माता, नगादुद्यतरः पिता । वृणाछपुतरौ स्वर्गौ, वायोः शीघ्रतरं मनः ॥ १४ ॥

दारिद्र्यसंपन्निषसूक्तानि १२

परीरय सखुलं विष्टां, दीलं दीर्यं सुकृपताम् । विधिर्ददाति निपुणं, कन्यामिव दारिद्र्यताम् ॥ १ ॥ हे दारिद्र्य! नम-
स्तुभ्यं, सिद्धोऽहं लब्धत्वादातः । येन पर्याप्त्यहं स्वर्गं, न मां परयति कश्चन ॥ २ ॥ वरं रेणुर्वरं भस्म, नष्टश्रीर्न पुनर्नरः ।
मुत्तमं ददयते पूजा, प्रापि पर्यणि पूर्वयोः ॥ ३ ॥ मृतवर्गीतयोर्मध्ये, मृतः शस्यो न दुर्नीतः । पूर्वो हि लभते वारि,
वद्विन्दुमपि नोत्तरः ॥ ४ ॥ निर्द्वयो हियमेति दीपतिगतः मञ्जयते तेजसो, निस्तेजाः परिभूयते परिभवाग्निर्वेदमाग-
च्छति । निर्विष्णाः शुभमेति शोकवहितो मुञ्जेः परिचरयते, निर्युद्धिः क्षयमेतद्दो निषनता सर्वापदासास्यदम् ॥ ५ ॥
दीःरप्यं नाम पराभूतं, स्थानमापं न संशयः । राजाऽपि गोपतेः पादान्, क्षीणः संवेयते यतः ॥ ६ ॥ सहोदयव्यायाः
पद्म, दारिद्र्यस्यानुजीविनः । क्लृप्तं दीर्घार्ज्यमाहंस्वं, मुमुक्षाऽपत्येसंततिः ॥ ७ ॥ विपुलमतेरपि बुद्धिर्नश्यति पुरुषस्य वि-
भवदीनस्य । मृतलवणतैलवण्डुलवखेनभनचिन्तया सततम् ॥ ८ ॥ जीवन्तो मृतकाः पद्म, भूयन्ते किल भारते! ।
क्षिप्रं व्यापितो मूर्खः, मर्त्यंसी नित्यसेवेकः ॥ ९ ॥ अनुन्नतस्य गृहं शून्यं, दिशः शून्या ह्यवानभवाः । मूर्खस्य हृदयं
शून्यं, सर्वशून्या दारिद्र्यता ॥ १० ॥ नीचानपि निवेयन्ते, पोषयन्ति पशूनापि । समुद्रमपि लङ्घन्ते, दारिद्र्योपहता नराः
॥ ११ ॥ अन्धा तुप्यति न मया न स्तुपया साऽपि नारयया न मया । अहमपि न तया न तया वद राजान! कस्य

दीपोऽयम् । ॥ १२ ॥ अयं पटदिहद्रभौतैरलङ्कृतः, पितामहाद्यैः परिभुक्तयौवनः । अयं पटो वाञ्छति मत्सुतं सुतान्, अयं पटः संपुतः एष शोभते ॥ १३ ॥ येनैवाभवरत्नण्डेन, दिवा संचरते रविः । तेनैव निशि शीतांशुरहो दारिद्र्यमेतयोः ॥ १४ ॥ कुटुम्बचिन्ताकुलितस्त पुंसः, श्रुतं च शीलं च गुणाश्च सर्वे । अपक्वकुम्भे निहिता इवापः, प्रयान्ति देहेन ससं विनाशम् ॥ १५ ॥ तैलं नास्ति द्रुतं नास्ति, नास्ति नेहे गुणधरी । आक्रान्तलवणं नास्ति, तन्नास्ति यच्च भुज्यते ॥ १६ ॥ अञ्ज परे नरिषि पयं तिलं त्द्रणं च द्रवणं नरिषि । जाया य अञ्ज तत्रणी कल्लं कह होहिइ कुडुवं । ॥ १७ ॥ धरधंदा दुह पाटणा सायर कुक्षिसमाण । एकदं नारि आवटिआं गाहा पंच सवाहं ॥ १८ ॥ कुटुम्बकार्याण्यतिदुर्भराणि, समुद्रकुक्षेः समरूपकाणि । रात्रिर्विभाता गृहचिन्तयेव, नष्टं गतं श्लोकगतं नरेन्द्र । ॥ १९ ॥ वेदइ परे कुमारौ बालौ तणुओ अ रोअइ (विटप्पइ) न अरथो । रोगबहुलं कुडुवं ओसहमूलाइअं नरिषि ॥ २० ॥ व्याधिरत्रैव दुःखाय, दुःखायामुन्न पातकम् । इहाऽमुन्न च दुःखाय, ऋणं पुत्रक । मा क्रुधाः ॥ २२ ॥

क्षुत्संवन्धिस्सूक्तानि ९३

वायन्मनोनिवासान्तर्वसन्ति गुणसंपदः । वृमुक्षाराक्षसी सेयं, यावद्भावति न क्रुधा ॥ १ ॥ पञ्च नदयन्ति पद्माक्षि ।

१ अथ गृहे साक्षि धृतं वेलं कवणं येन्यनं नाक्षि । जाया याव यणुयी कट्ये कयं भविष्यति कुटुम्बम् । ॥ १० ॥ २ वसंते गृहे कुमारी वाकस्तनयश्च रोषिते नायं । रोगबहुलं कुटुम्बमीपचमूलादिकं नाक्षि ॥ २१ ॥

शुभार्थस्य न संशयः । तेजो लज्जा मतिर्ज्ञानं, मदनश्चापि पञ्चमः ॥ २ ॥ किमकारि न कर्णपयं, कस्यालक्षि न देहली ।
 अस्य दायोदरस्यार्थे, किमनादि न नाटकम् १ ॥ ३ ॥ किं किं न कयं को को न पयिओ कह कह न नामिअं सीसं १ ।
 दुग्धभरवभरस कए किं न कयं किं न कायवं १ ॥ ४ ॥ एकः स एव जीवतु हृदयविहीनोऽपि सहृदयो राहुः । यः
 सङ्कलछपिमकारणमुदरं न विभक्तिं दुष्पूरम् ॥ ५ ॥ लज्जामुञ्चति सेवतेऽन्यजजनं दीनं वचो भायते, कृत्याकृत्यविवे-
 कमाप्रयति नो नापेक्षते सद्गतिम् । भण्डयं विदधाति नर्त्तनकलाभ्यासं समभ्यस्यते, दुष्पूरोदरपूरणव्यतिकरे किं किं
 न दुर्पाज्जनाः १ ॥ ६ ॥ मानं मुञ्चति गौरवं परिहरत्यायाति दीनारमतां, लज्जामुत्सृजति श्रयत्यकरुणां नीचरत्नमालम्बते ।
 भार्यापुन्युत्तरसुतेन्यपकृतीर्नानाविधाद्येष्टते, किं किं यन्न करोति निन्दितमापि प्राणी शुभा पीडितः ॥ ७ ॥ जीवंति अवड-
 खगण्डिना पन्थपपटिआपि केवि जीवंति । जीवंति च्छदिपटिआ च्छट्टिञ्चिआ न जीवंति ॥ ८ ॥ भूषभिआडी तुं भण्डं
 पटिआ भयरपपटिआ पुणोवि जीवंति । जीवंति खगण्डिना च्छट्टिञ्चिआ न जीवंति ॥ ९ ॥
 तथोपाई माइ । मारिआ छुट्ठा चाहीरओ, माणुस आणइ टाइ ॥ १० ॥

१ किं किं न कृतं करको भ भार्मिअः क क न नामितं थिरः । दुर्नरोदरस्य कृते किं न कृतं किं न कर्तव्यम् ॥ ३ ॥ २ जीयन्ति खगण्डिनाः पर्व-
 तपतिना भयि केऽपि वीचन्ति । वीचन्ति नृपथिपतिनाः सोमनो (उदरे) चिञ्चन न जीयन्ति ॥ ८ ॥ वीचन्त्यपटपतिना भिरपतिनाः पुनरपि जीयन्ति ।
 वीचन्ति खगण्डिनाः ॥ ९ ॥

मैथुनसंवन्धिसूक्तानि १४

मेहुणसत्ताकृदो नवलकल हणोइ सुहुमजीवाणं । केवलिणा पन्नचं सद्विअव्वं पयत्तेणं ॥ १ ॥ इत्थीण जीणिमज्जे
गवभगया हुंति नव लकला जीआ (गवभया हुंति जीअ नव लकला) । उप्पज्जंति चयंति अ समुच्चिमा जे ते असंखा
॥ २ ॥ पुरिसेण सह गयाए तेसिं जीवाण होइ उहुवणं । वेणुगदिट्ठेणं तत्तायसिलामनाएणं ॥ ३ ॥ पंचिदिआ
मणुत्सा एगनरमुत्तनारिगवभंमि । उक्कोसं नवलकला जायंती एगवेलाए ॥ ४ ॥ नवलकलाणं मज्जे जायइ एगत्स
हुणइ य समत्ती । सेसा पुण एमेव य विलयं वच्चंति तत्थेव ॥ ५ ॥ इत्थीजीणीएसुं, हवंति वेइदिआ च जे जीवा ।
इक्को व दो य तिसि य लकलपुहुत्तं च उक्कोसं ॥ ६ ॥ असंखवा थीतरमेहुणाओ, मुच्छंति पंचिदिअमाणुसाओ । नीसे-
सअंगाण विनत्तिचंगे, भणइ जिणो पल्लवणावर्गगे ॥ ७ ॥ आजन्मेणं तु जं पावं चंघिज्जा मच्छबंघओ । वयभंगं क्का-
चमणो, तं चैव य पुणो अट्टगुणं ॥ ८ ॥

१ मैथुनसंघाकृदो नवलकला इति सूक्तजीवाणाम् । केवलिना-स्तीर्णकरोणीव भणितं भद्रावन्तं प्रयत्नेन ॥ १ ॥ स्त्रीणां योल्लिख्ये गार्भजा भवन्ति
वीवा नव कलाः । उपायान्ते स्मरन्ते च संमुख्यमा ये तेऽसंखयाः ॥ २ ॥ पुरसेण सह गतायां तेषां वीवानां भवत्युपद्रवणम् । वेणुकद्वान्तेन तसायः-
दकाकाशान्तेन ॥ ३ ॥ पंचेन्द्रिया मनुष्या एकनारमुत्तमरीरगर्भे । उक्कल्लवो नव लला व्याप्ये पृक्कवेलायाम् ॥ ४ ॥ नवलकलाणां मज्जे जायते पूकल द्वयोश्च
समाक्षिः । दोषाः पुनरेषमेव च विलयं गच्छन्ति तथैव ॥ ५ ॥ स्त्रीयोनिषु भवन्ति द्वीन्द्रिया एव ये वीवाः । एको द्वौ वा चयो वा कक्षद्वयस्त्वं च
उक्कल्लवः ॥ ६ ॥ असंखयाः स्त्रीनारैरमुनात् मूर्च्छन्ति पंचेन्द्रियमनुष्याः । नि-शेषाङ्गानां विभक्तिचिरे भणति स्त्रियः मज्जापानोपादे ॥ ७ ॥ भ्राजन्म तु
यद् पापं वर्गीयात् सत्स्वन्यकम् । द्रव्यमदं कर्तुमन्ताः तदेव पुनरट्टगुणम् ॥ ८ ॥

दीलसंचनिपदूकानि ९५

सं कल न पंदणिज्जा १ रुवं दृष्ट्वा परकलसाणं । धारादयन्य वसद्धा, वध्वंति मर्हं पलोअंता ॥ १ ॥ अलसा होइ
अकरो पाणिपदे धंगुला सया होइ । परलचीसु अ धरिरा जज्झंअ परकलचेसु ॥ २ ॥ सुविमुद्धसीलजुतो पायइ किंसि
लसं थ इइ छोए । सन्वज्जणयअइ छिअ मुहाइभागी अ परलोए ॥ ३ ॥ देवदाणवगंधन्वा, जक्खरक्खसकिंनरा ।
धंअयादि नमंछंति, हुक्करं जे करंति ते ॥ ४ ॥ जो देइ कणयकोटि अहवा कोरेइ कणयजिणभवणं । तस्स न ससि-
अनुत्तां जसिअ धंअकय परिए ॥ ५ ॥ काण्ण धंअचेरं धरंति अन्वा ७ जे असुद्धमणा । कयंसि धंअलोए ताणं
नियमंण उपपाओ ॥ ६ ॥ जो पज्जइ परदारं सो सेवइ नो कयाइ परदारं । सकलत्ते संतुट्ठो सकलत्तो सो नरो होइ
॥ ७ ॥ यस्सु स्यदारसंतोपी, विषयेसु निरागवान् । गृहस्योऽपि स्वशीलेन, यतिकल्पः स कल्पते ॥ ८ ॥ नास्त्यहिंसा-
समो धर्मो, न संतोषसमं प्रलम् । न सत्यसदृशं शीघ्रं, शीलान्वयं न मण्डनम् ॥ ९ ॥ कुण्डले नाभिजानामि, नाभि-

१ सं कर्म न परदानीया कृतं दृष्ट्वा परकलसाणाम् । धारादया इव दृष्ट्वा मन्वन्ति मर्हं पलोअंता ॥ १ ॥ अलसा होइ
सया भवत । परलचीसु धरिरा काशान्वाः परकलचेसु ॥ २ ॥ सुविमुद्धसीलजुतः । मण्वादिणं वनसन्निव हुक्करं ये कुर्वन्ति सन् ॥ ४ ॥ यो ददाति कनककोटीनपाया कारयति
परलोके ॥ ६ ॥ देवदाणवगन्धर्वा यथासक्तसिद्धयतः । मण्वादिणं वनसन्निव हुक्करं ये कुर्वन्ति सन् ॥ ४ ॥ यो ददाति कनककोटीनपाया कारयति
कनकद्विगन्धर्वम् । एव न पाषाणवर्णं पापय मन्वते एते ॥ ५ ॥ कथेन मन्वत्यं धारयन्ति अन्वास्तु येऽशुद्धमनसाः । कल्पे मण्डले केचो निवसेनो-
पपायाः ॥ ६ ॥ यो यत्नेयसि परदारान् स सेवते नो कयाति परदारम् । सक्लत्ते संतुष्टः सकलजोऽसौ नरो भवति ॥ ७ ॥

जानामि कङ्कणे । नूपुरे त्वभिजानामि, नित्यं पादाब्जवन्दनात् ॥ १० ॥ शीलं नाम नृणां कुलोद्भातिकरं शीलं परं भूषणं, शीलं ह्यप्रतिपाति वित्तमनर्थं शीलं सुगत्यावहम् । शीलं दुर्गतिनाशनं सुविपुलं शीलं यशः पावनं, शीलं निर्वृतिहेतुरेव परमः शीलं तु कल्पद्रुमः ॥ ११ ॥ शीलं सर्वगुणोपमस्तकमणिः शीलं विप्रदक्षणं, शीलं भूषणमुज्ज्वलं मुनिजनेः सर्वैः सम्यक्सेवितम् । दुर्वाराधिजडः खगह्मिणमने प्रावृद्ध्युदोदकं, शीलं सर्वसुलैककारणमतः स्यात्कस्य नो सम्मतम् ? ॥ १२ ॥ व्याघ्रव्यालज्जलानलादिविपदक्षेपां व्रजन्ति क्षयं, कल्याणानि समुल्लसन्ति विबुधाः सान्निध्यमध्यासते । कीर्तिः स्फूर्तिर्निर्याचिं यातुमुपचयं धर्मः प्रणदयत्ययं, स्वर्निर्वाणसुखानि संनिदधते ये शीलमाविधत्ते ॥ १३ ॥ बह्मिस्तस्य जलायते जलनिधिः क्लृप्यायते तत्क्षणान्मरुः स्वल्पमिलायते मृगपतिः सद्यः कुरङ्गायते । व्यालो माल्यगणायते विपरसः पीयूषवर्षायते, यस्याङ्गेऽखिललोकावलम्बतमं शीलं समुन्मीलति ॥ १४ ॥ हरति कुलकलङ्कं लुम्पति पापपङ्कं, सुकु- तमुपचिनोति श्लाघ्यतामातनोति । नमयति सुरवर्गं हन्ति दुर्गोपसर्गं, रचयति शुचि शीलं स्वर्गमोक्षौ सलोलम् ॥ १५ ॥ सीतया दुरपयादभीतया, पावके स्वतनुराहुतीकृता । पावकस्तु जलतां जगाम यत्तत्र शीलमहिमा विजृम्भितः ॥ १६ ॥ ऐश्वर्यस्य विभूषणं सधुरता शौर्यस्य वाक्संयमो, ज्ञानस्योपशमः श्रुतस्य विनयो वित्तस्य पात्रे व्ययः । अक्रोधस्तपसः क्षमा प्रभवतो धर्मस्य निर्वोच्यता (व्यजिता,) सर्वेषामपि सर्वकामगुणितं शीलं परं भूषणम् ॥ १७ ॥ वेदया रागवती सदा तदनुगा पद्मी रसैर्भोजनं, रम्यं धाम मनोरमं वपुरहो नव्यो व्ययःसंगमः । कालोऽयं जलदागम (विल)स्तदपि यः कामं जिगायादरात्, तं वन्दे युवतिप्रबोधकुशलं श्रीस्यूतभद्रप्रभुम् ॥ १८ ॥ श्रीमन्नोमिजिनो दिनोऽद्यतमसां जन्मप्रभुः

ब्रह्मली, सम्पन्नमर्त्यवान् सुदर्शनगृही स स्मृतभद्रो मुनिः । साधकास्मृतस्वती च सुभगाः सीतासुभद्रादयः, श्रीलोदा-
हरणे जयन्ति जनिवानन्दा जगत्पशुताः ॥ १९ ॥

अशीलसंघनिषसूक्तानि १६

स्वाधीनेऽपि कृत्स्ने नीचः परदारलभ्यतो भवति । सम्पूर्णोऽपि वृद्धागो काकः कुम्भोदकं पिबति ॥ १ ॥ जं छत्रं
आयतिभं सद्भा जगणीह जुन्वणमप्युणं । तं पद्मिज्जह्म इतिह सुपहिं वीठं वयंतेहि ॥ २ ॥ अप्या शुलीहिं मेलिह,
पयणे (सयणाह) दीधव दार । पणि पणि माधाढकणुं, जिणे जोहं परदार ॥ ३ ॥ जे परदारपरमुह ते हुवाह नर-
सिंह । जे परितंनह परगणी साहं भु (रु) सिज्जह तीह ॥ ४ ॥ वरं आगिसि पवेसो वरं विह्वेण कन्मुणा मरणं ।
मा गहिअव्ययभंगो मा जीभं खलिअसीलस ॥ ५ ॥ वरं शङ्कोशुङ्गाहुकसिखरिणः कापि विपमे, पतिस्वाद्व कायः
कठिनहृदयविदलितः । वरं न्यस्तो हस्तः कणिपतिमुखे तीक्ष्णदर्शने, वरं वहौ पातस्तदपि न कृतः शीलविलयः ॥ ६ ॥
दुस्तस्तेन जगत्सकीर्तिपटहो गोत्रे मपीकृत्कञ्जारिजस जलाजलिगुणगणाऽऽरामस्य दावानलः । संकेतः सकलाऽऽपदां
शिवपुरदारं कपाटो दृढः, शीलं येन निजं विलुप्तमाखिलत्रैलोक्यचिन्तामणिः ॥ ७ ॥

१ पद एषं सदाऽऽसीत् जनन्या यौवनमदेन । तत् प्रकज्जते इदानीं मुनेः शीतं स्वच्छिः ॥ २ ॥ २ परमसौ प्रवेसो वरं विह्वेण कर्मणा मरणम् ।
न गृहीतपदाभङ्गः न वीरियं दलितवशीकृत ॥ ५ ॥

रागसंचनिधसूक्तानि १७

अलक्यं रूपमदृष्टं, चक्षुर्गोचरमागतम् । रागद्वेषौ च यौ तत्र, तौ बुधः परिवर्जयेत् ॥ १ ॥ अरिहर्तेषु अ रागो रागो साहस्रं संभयारिषुं । एत पसथो रागो अज्ज सराणाण साह्वणं ॥ २ ॥ नग्नेऽपि शूलिनि कषालिनि कालकूटप्रोत्स-
पिंसर्वनयदे ज्वलदग्निनेजे । गौरि ररज्ज नृतभस्मकृताङ्गरागे, दोषं न पश्यसि जनो जनिवानुरागः ॥ ३ ॥ अङ्घ्रो सुक्को य दौ हृदा गोटया महियामया । दोवि आषड्विषा कुड्डे जो अङ्घ्रो सो विरुगगइ ॥ ४ ॥ ज्वलेवो होइ भोगेसु, अभोगी णोवल्लिप्पइ । भोगी भमइ संसारं, अभोगी विष्यमुच्चइ ॥ ५ ॥ कुविअस्स आहरस्स य वसणं पत्तस्स रापर-
त्तस्स । मत्तस्स मरंतरस्स सत्तभावा पायडा हुंति ॥ ६ ॥ रागी वप्पति कर्माणि, धीतरागो विमुच्चते । जना जितोपदे-
शोऽयं, संक्षेपाद्धन्यमोल्लयोः ॥ ७ ॥ रागद्वेषौ यदि स्थातां, तपसा किं प्रयोजनम् ? । तावेव यदि न स्थातां, तपसा किं प्रयोजनम् ? ॥ ८ ॥ रागद्वयो हि रिपवो जितनायकेनाजीयन्त वे निजवलाद्भक्तिनोऽपि बाहम् । पुष्पान्ति ताव-
ज्जद्विषो हृदयालये धे, तेषां मसोदति कथं जगतामधीशः ? ॥ ९ ॥ मुखे पुरीषप्रसेपं, तथा पाषाणक्षेपणम् (प्रेषणं) ।
पुकेन्द्रियाऽपि सहते, मृत्तिका रागदोषतः ॥ १० ॥ रागोऽयं दोषपोषाय, चेतनारहितोऽपि । मज्झिमा कुट्टनस्थान-

१ अरंखु च रागो रागः साधुषु प्रकृष्यारिषु । धृप प्रकृतो रागोऽयं सराणाणं साधूनां ॥ २ ॥ २ अरंखु शुक्लं द्वौ क्षिप्तौ गोलकौ मृत्तिकामयी ।
रायसि कुट्टं आपत्तिवो य आर्द्रः स धिक्कयति ॥ ४ ॥ उपलेपो अवसि भोवेरभोगी नोवल्लिप्पते । भोगी आन्यत्ति संसारं अभोगी विष्यमुच्चते ॥ ५ ॥
कुविअस्स आहरस्स य वसणं पत्तस्स रापरत्तस्स च सत्तभावा पायडा हुंति । मत्तस्स मरंतरस्स सत्तभावाः प्रकटा अवन्ति ॥ ६ ॥

भ्रंशतापघटा भूराय ॥ १३ ॥ दिग्गदा चोत्तमजीह्वित्तम, तोले षण्णे चहेसि । रंगपसायं आपणे, परिभव्य षणा सहेसि ॥ १३ ॥
 ॥ १२ ॥ भ्रंशलाय रसणी कंसाण मोहनी तद वयाण धंभवयं । मुचीण य मणगुत्ती चउरो दुक्खेण जिप्पंति ॥ १३ ॥
 पत्तेऽपि दोषाः प्रभवन्ति रागिणां, गुहेऽपि पञ्चोन्द्रियनिग्रहस्थः । अकुत्सिते कर्मणि यः प्रवर्त्तते, निवृत्तरागस्य गुहं
 तपोवनम् ॥ १४ ॥ क थासः पुन लिखामः, किं कुर्मः किं न कुर्महे ? । रागिणश्चिन्तयन्त्येवं, नीरागाः सुखमासते
 ॥ १५ ॥ अपि पण्डानिडोच्चतररहितमहोदधेः । नाप्येत प्रसरो रोडुं, नानुरकस्य केवसः ॥ १६ ॥ सिरि अंगारो सिं-
 गारजोति ज्वंति तंवि जह मुणिणो । ता नूण चंद्रविवाजो अगिहुट्ठी समुप्पत्ता ॥ १७ ॥

कामसंवन्धिसूक्तानि १८

द्विधा परयति नो पूका, काको नक्तं न परयति । अपूर्यः कोऽपि क्कामानधो, विवानक्तं न परयति ॥ १ ॥ न परयति
 हि जालान्धः, कामानधो नैव परयति । न परयति मदीन्मत्तो, अधीं दोषं न परयति ॥ २ ॥ नान्यः कुनयादाधिर्मा-
 धिनान्यः क्षयामयाद । नान्यः सेवकतो दुःखी, नान्यः कामुकतोऽन्धलः ॥ ३ ॥ इदं वस्तु परं न परयति जगत्त्यन्धः
 पुरोऽयास्यितं, कामान्धस्तु यदलि तल्लिरित्तन यत्तालि तल्लययति । कुन्देन्द्रीवरपूर्णचन्द्रकलशश्रीमल्लतापल्लवानारो-
 प्याद्युच्चिराशिषु प्रियतमागात्रेषु यन्मोदते ॥ ४ ॥ तावन्माहृत्य पाण्डित्यं, कुलीनत्वं विवेकिता । यावज्जलति नाङ्गेषु,
 १ अक्षणां रसरा कर्मणा मोहसया प्रवृत्त्या मल्लवयं । मुहीनां च मनोयुक्षिप्रवचो दु खेव धीयते ॥ १६ ॥

हन्त पञ्चेयपावकः ॥ ५ ॥ किमु कुवलयनेत्राः सन्ति नो नाकर्तार्यस्त्रिदशपतिरहल्यां तापसीं यत्सिपथे । हृदयतण-
कुटीरे दीप्यमाने स्मराश्रावुचितमनुचितं वा वेत्ति कः पण्डितोऽपि ? ॥ ६ ॥ विकलयति कलाकुशलं हसति शुचि-
पण्डितं विदम्बयति । अपश्यति धीरपुरुषं क्षणेन मकरध्वजो देवः ॥ ७ ॥ सन्मूर्त्त्ययन्मुहरयो हरिणोक्षणानां, येनाऽकि-
यन्त सततं गृहकर्मदासाः । वाचाभगोचरचरित्रपथित्रिताय, तस्मै नमो बलवते कुसुमायुधाय ॥ ८ ॥ मत्तेभङ्गुन्मदलने
भुवि सन्नि शूराः, केचिद्वचण्डमृगराजवधेऽपि दक्षाः । किं तु ब्रवीसि बलिनां पुरतः प्रसह्य, कन्दर्पदर्पदलने विरला-
मनुष्याः ॥ ९ ॥ अये चेतोमत्स्य ! ज्ञमणमधुना यौवनजले, त्यज स्वच्छन्दत्वं युवतिजलधौ पश्यसि न किम् ? । तनू-
जालीजालं स्तनयुगलतुम्बीफलयुतं, मनोभ्रुकैवर्त्तलाव मरणहेतोर्ध्वमयति ॥ १० ॥

खीसंघनिधसूक्तानि ११

तावदेव कृतिनामपि स्फुरत्येव निर्मलविवेकदीपकः । यावदत्र न सुरङ्गचक्षुषा, तावदेव चटुललोचनाम्बलैः ॥ १ ॥
सन्मार्गे सायदास्ते प्रभवति पुरुषस्तावदेवेन्द्रियाणां, लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव । भूचापाकुट्ट-
मुक्ताः श्रवणपथजुषो नीलपद्ममाण एते, यावद्भीलावतीनां न हृदि धृतियुषो दृष्टियाणाः पतन्ति ॥ २ ॥ कुङ्कुमपद्मक-
लङ्घितदेहा, गौरपयोधरकम्पितहारा । नृपुरहंसरणसदृपद्मा, कं न वयं कुरुते भुवि रामा ? ॥ ३ ॥ संसारे ह्यवविहिणा,

१ संसारे ह्यवविहिना मर्दिषाकृषेण मथितवः पादाः । वप्यन्ते ज्ञानाया अजानाया अपि वप्यन्ते ॥ ४ ॥

मण्डिताकप्येण मंदित्रं पाशं । ध्वजंति ज्ञाणमाणा, जयाणमाणावि वज्रंति ॥ ४ ॥ अहो संसारजालस्य, विपरीतो वध-
 क्रमः । न पुनर्जदजन्तूनां, भीयरस्यापि वन्धनम् ॥ ५ ॥ मानो म्हायति पौरुषं विगठति क्रेशः समुन्मीलति, स्त्रीर्य
 जीर्यति धीर्यमेति विपदं गन्धीरिमा श्रस्यति । बुद्धिर्धर्मयति न प्रशान्तयति क्वा चेतोऽधिकं तान्मयति, मीढा क्लाम्यति
 कामिनीमदिरया मसस्य पुंसो हहा ॥ ६ ॥ मदिरातो गुणज्येष्ठा, लोकद्वयविरोगिनी । कुतरे दृष्टिमानेण, महिला महिलं
 ज्ञानम् ॥ ७ ॥ संसार ! तव पर्यन्तपदवी न दयायसी । अन्तरा तुलरा न रयुर्यदि दे मदिरेशणाः ॥ ८ ॥ स्मितेन भा-
 येन मदेन लज्जया, पराशुखैरर्द्धकटाक्षवीक्षितैः । पयोभिरीर्यार्कलहेन लीलया, समन्तपाशं खलु बन्धनं खिद्यः ॥ ९ ॥
 संनोदयंति मदपन्ति विडम्बयन्ति, तिर्यस्त्वयन्ति रमयन्ति विषादयन्ति । पताः प्रविश्य सद्यं हृदयं नराणां, किं नाम
 धामनयना न समाचरन्ति ॥ १० ॥ सन्नुपतालककपादताडितो, ह्रमोऽपि यामं विकसत्यचेतनः । तदङ्गसंस्पर्शरसा-
 द्रयोक्तो, पिडीयते यत्र नरसद्वलम् ॥ ११ ॥ धातोवृत्तो दहति दहनो देहमेकं नराणां, मत्तो नागः कुपितमुजगो
 देहमेकं निवृत्ति । ज्ञानं शीलं विनमविभयोदार्यविज्ञानदेहान्, सर्वार्थान् दहति वनिताऽऽमुष्मिकातैहिकांश्च ॥ १२ ॥
 पशाननं परितमसुदरेण वेणीदण्डेन कुण्डलिकुलं शशिलं मुखेन । या सा जगन्नयज्यप्रथिता नताङ्गी, बुद्ध्या कया बत
 बुधैरचला यभापे ॥ १३ ॥ हृत्वा द्रुपं पतिमपेत्य भुजङ्गदण्डं, देवान्तरे विधिवशाद्रणिकाऽस्मि जाता । पुत्रं भुज्जगम-
 पिगम्य चित्तां प्रविष्टा, सोचासि गोपगृहिणी कथमथा तक्म ॥ १४ ॥ वुरितवनचनाली शोककासारपाली, भवक-
 मलमराली पापलोयमणाली । विकटकपटपेटी मोहभूषालचेटी, विषयविषमुजङ्गी दुःखसारो कृशाङ्गी ॥ १५ ॥ नाणि-

णि तित्तव माणु करि अित्तव पिबह सुहाइ । जह लावीणि वाहणी तो पहिरिज्जह पाइ ॥ १६ ॥ आवर्त्तः संशयानामवि-
नयभवनं पत्तनं साहसानां, दोषाणां संनिधानं कपटद्वयगृहं श्लेषममत्ययानाम् । अग्नाहं यन्महर्द्धिर्नरवरवृषभैः सर्वमा-
याकरण्डं, स्त्रीपञ्चं केन लोके विप्रममृतमयं धर्मनाशाय सृष्टम् ॥ १७ ॥ अनृतं साहसं माया, मूर्खत्वमतिलोभता ।
नि. कोदत्यनिर्दयस्ये, स्त्रीणां दोषाः स्वभावजाः ॥ १८ ॥ प्रायः पुमांसः सरलस्वभावा, रण्डारसु कौटिल्यकलाकरण्याः ।
साताद्य पापैरकथमन्यथाऽस्मिन्, काले वरं कैकयनन्दनेयम् ॥ १९ ॥ आहारो द्विगुणः स्त्रीणां, निद्रा तासां चतुर्गुणा ।
पद्मगुणो व्यवसायश्च, कामश्चाष्टगुणः स्मृतः ॥ २० ॥ अणंता पावरासीओ, जाव उदयमागया । ताव इरधीस्सणं पत्तं,
संम जाणाहि गोभमा ॥ २१ ॥ पापाकारमिदं यधुर्मलभृतं दृष्टिः सदोषाकुला, वक्त्रं चर्ममयं विगन्धि कलुषं मांसोत्क-
राभी स्तनी । जम्भायास्थिविभूषितं च सकलं यस्या विलुपं सदा, पश्यन्नय्ययमातनोति हृदये रागी कथं संमदम् ॥ २२ ॥
सुवञ्जोऽप्यकृतानि, कुरुते प्रेरितः स्त्रिया । कोहलं दधि मन्नाति, पश्य मन्थानक्रो न किम् ॥ २३ ॥ गृहीतहस्तकः
मेवान्, प्रेयसीभिर्परद्वयत् । अमितः पितृमात्रादिकोहं दलयति क्षणात् ॥ २४ ॥ उन्मत्तप्रेमसंरन्भादारभन्ते यवङ्गनाः ।
तत्र मत्पूहमाथातुं, श्लाघाऽपि खलु कातरः ॥ २५ ॥ रे रे यज्वक ! मा रोदीः, कं कं न अभयन्त्यसूः । भूचापोरक्षेप-
मात्रेण, कराकुटस्य का कथा ॥ २६ ॥ दर्शने हरते चित्तं, स्वर्धने हरते कलम् । संगमे हरते वीर्यं, नासी मल्यक्षरा-
क्षसी ॥ २७ ॥ स्मृता भवति तापाय, दृष्टा तुन्मादकारिणी । स्पृष्टा भवति मोहाय, सा नास दयिता कथम् ॥ २८ ॥

१ शनभ्याः पापराशयो यदोदयमायता । सदा स्त्रीष्व् प्राप्य क्षययत् जानीहि गोभम ॥ २० ॥

यथाऽप्रसिन्धानेन, छासाद्रव्यं विधीयते । धीरोऽपि कृदाकायोऽपि, तथा स्त्रीसन्निधौ नरः ॥ २९ ॥ नरः सविश्रम-
 र्थाभिः, साधमानोऽपि हृष्यति । अस्मिन्वति तेजस्वी, दृढ्यमाणोऽपि क्षाणया ॥ ३० ॥ अन्तर्विषमया ह्येता, वहिश्चैव
 मनोरमाः । गुह्यापलसमाकाराः, स्वभावादव योषितः ॥ ३१ ॥ रक्ता हरन्ति सर्वस्वं, प्राणानपि विरागतः । अहो राग-
 विरागाभ्यां, कष्टं कष्टा हि योषितः ॥ ३२ ॥ नागरजातिरुष्टा, शीतो वह्निर्तिरामयः कायः । स्वादु च सागरसलिलं,
 र्था कृतमेतत्संभाव्यम् ॥ ३३ ॥ यो मूर्ध्नि विधृतः कुरुमः, पाशसस्यापि योषिता । विधीयते कण्ठपीठे, जलार्धे ही मृगी-
 दद्या ॥ ३४ ॥ वंजयमाणा अल्लिअपरक्रम सुपंडिआवि गुणकलिआ । महिलाहिं अंगुलीसु अ नच्चाविज्जंति तेवि नरा
 ॥ ३५ ॥ गंगाद् पाहुअं सायरे जलं हिमवओ अ परिसाणं । जाणंति बुद्धिमंता, महिलाहिअयं न वाणंति ॥ ३६ ॥
 जलमन्ति सार्द्धमन्येन, परयन्त्यन्यं सविश्रमाः । हृद्गतं चितयन्त्यन्यं, प्रियः को नाम योषितान् ॥ ३७ ॥ एकं वक्त्र-
 पिच्छोऽनेन पृथगेतान्यं परं विश्रमैर्भूभङ्गस्तनदर्शनमभ्युतिभिर्व्यामोहयन्ति स्त्रियः । इत्येवं कुटिलासु कृन्निमकृतस्नेहासु
 तास्यप्यलं, किं रे चित्त ! रतिं करोषि विमुखं सिद्ध्यद्गनासङ्गमात् ॥ ३८ ॥ चतुरः सृजता राजशुपायांस्तेन वेधसा ।
 न स्पृष्टः पद्ममः कोऽपि, गृह्यन्ते येन योषितः ॥ ३९ ॥ न स्नेहेन न विधया न च धिया रूपेण शौर्येण वा, नेर्ध्याच्चाहु-
 भयार्थदानविषयक्रोधक्षमामार्दयैः । लज्जायौवनभोगसत्यकरुणासत्त्वादिभिर्वा गुणैर्युह्यन्ते न विश्रुतिभिश्च ललना दुःशी-

१ उग्रतमाना भरतलितपराक्रमाः सुषण्डिता अरि गुणकलिताः । महिलाभिर्बुद्धिषु नश्यते तेऽपि नराः पाद्माया पाहुअं सागरे जलं हिमवतश्च
 परिसाणम् । आगमिव बुद्धिमन्तः महिलाहृदयं न जानन्ति ॥ ३६ ॥

लचिक्ता यतः ॥ ४० ॥ यदि स्थिरा भवेद्विद्युच्चिघ्नति यदि वायवः । दैवात्तथापि नारीणां, न स्येन्ना स्तीयते मनः ॥ ४१ ॥ नार्यश्चलाचला एव, यद्यपि स्युर्नियञ्जिताः । पताका वंशवद्भाडपि, भ्रमत्येव दिशो दिशम् ॥ ४२ ॥ रहो नास्ति क्षणो नास्ति, नास्ति प्रार्थयिता वरः । तेन नारद! नारीणां, सतीत्वमभिजायते ॥ ४३ ॥ सायर वत्पु मुरारि पिब, चंदद जेवडु भाव । लब्धी हीडे घरहिं घरं, महिला का मज्जाय? ॥ ४४ ॥ वंछी नरिंदचित्तं वक्त्राणं पाणिअं च महिलाओ । तस्य य वच्चांति सया, जस्य य भुत्तेहिं निज्जांति ॥ ४५ ॥ हित्वा श्रीः पुण्डरीकाक्षं, यदेनं सुभगं श्रिता । इतीवायं विरूपाक्षो, गौरीं यपुपि वद्धवान् ॥ ४६ ॥ सुरूपाः पञ्च योद्धारः, पाण्डवाः पतयो मम । तथाऽपि चपलं चेतो, मुने । पष्ठेऽपि धावति ॥ ४७ ॥ सुरूपं पुरं दृष्ट्वा, पितरं भ्रातरं सुतम् । देहः क्लिन्दति नारीणाममपात्रमि-
यान्मसा ॥ ४८ ॥ नैव स्त्रीणां प्रियः कोऽपि, न चाढ्यो न च रूपवान् । गावस्तृणमिवारण्ये, आकांक्षन्ते नवं नवम् ॥ ४९ ॥ कामिन्यो नीचगामिन्यस्तटिन्य इव निश्चितम् । दारा राज्ञोऽपि यत्ताराः, प्रणयं यान्ति गोपतेः ॥ ५० ॥

वेद्यासंवन्धिषूक्तानि १००

कक्षुभवति कुलपुरुषो, वेद्याऽधरपङ्खं मनोज्ञमपि । भारभटचौरचेटकनटवितनिष्ठीवनशरावम् ॥ १ ॥ या विचित्र-
वितकोटिनिष्टृष्टा, मद्यमांसनिरताऽतिनिकृष्टा । कोमला वचसि चेतसि दुष्टा, तां भजन्ति गणिकां न विशिष्टाः ॥ २ ॥

१ पाटी भरेन्द्रचित्तं व्याख्यात पानीयं च महिलाः । तत्र च व्रजन्ति सदा, यत्र च धूर्तः नीयन्ते ॥ ४५ ॥

आत्मन्याप च दुर्मुखाय च नराजीर्णादित्थाङ्गाय च, प्रामीणाय च दुर्मुखाय च गल्लुष्ठाभिभूताय च । यच्छन्तीषु
 मनोहरं निजवपुःस्थमोष्ठयभ्रज्या, पण्यसीषु विवेककल्पलतिकाश्रयसीषु फो रज्यते १ ॥ ३ ॥ वेदस्यां नितम्बजघन-
 स्तनभूतिभारमारोपयन्सुरसि मूढधियो रताय । संसारवारिनिधिमध्यनिमज्जनाय, संजानते न हि शिलां निजकण्ठ-
 यज्याम् ॥ ४ ॥ वेद्याऽऽप्तो मदनज्याला, रुच्यन्धसमन्वितता । कामिभिर्धनं हयन्ते, यौवनानि धनानि च ॥ ५ ॥ विभवो
 यौवसङ्गानां, वेदस्यां मुक्त्योपि वाम् । दाक्षिण्यं यणिजां प्रेम, वेदपानाममृतं विषम् ॥ ६ ॥ नयनिहिं रोअह मणि ह-
 सार जगु ज्ञाणर हट्ट ससु । पेस पिसिद्धर सं करेह जं कदह करवसु ॥ ७ ॥ नयसिद्धियां प्रकुरुते, नाभिनिवेशं जने

सह जगु ज्ञाणर हट्ट ससु । पेस पिसिद्धर सं करेह जं कदह करवसु ॥ ७ ॥ नयसिद्धियां प्रकुरुते, नाभिनिवेशं जने
 प्रकाशयति । नयपूययोग्यदेहो, मुनिरिव वेद्याजनो भाति ॥ ८ ॥

१०१

विषयसुखसंयन्निधस्त्वनानि १०१
 विदन्मते हलशुभं पशुःश्रीः, प्रयाति दन्ता अपि विद्वयन्ति । मूत्साहुपागच्छति निर्विलम्बं, तथापि जन्तुविषयाभिलाषी
 ॥ १ ॥ निधाशनं तदपि नीरसमेकवारं, शाय्या च भूः परिजनो निजदेहमात्रम् । वखं विशीर्णपटखण्डमयी च कन्धा,
 दा या तथापि विषयान् न परित्यजन्ति ॥ २ ॥ विषयगणः कापुरुषं, करोति वशवर्त्तिनं न सत्पुरुषम् । वध्नाति मशक-
 नेप हि, द्वावातन्तुर्न मातङ्गम् ॥ ३ ॥ अविदितपरमानन्दो, वदति जनो विषय एव रमणीयः । तिलसैलमेव सिद्धं, येन
 न दृष्टं मृतं प्रापि ॥ ४ ॥ भक्षा भक्षिम तौ करइ जां भक्षा न मिलंति । भक्षाई भक्षा मिल्या तुष्ठा कांइ करंति ॥ ५ ॥
 ददति तापदमी विषयाः सुखं, स्फुरति यावदियं हृदि मूढता । मनसि तत्त्वविदां तु विचारके, क विषयाः क सुखं क

सकमुक्ता-
यत्ना

॥ ७६ ॥

परिप्रदः १ ॥ ६ ॥ अथयं यातारश्चरतरमुपित्वाऽपि विषया, वियोगे को? भेदस्त्यजति न जनी यत्स्वयममूर्त् । व्रजन्तः
स्वातन्त्र्यात्मिकमपि परितोपाय मनसः, स्वयं त्यक्ता ह्येते शमसुखमनन्तं विदधति ॥ ७ ॥ अथलोअइ गंधरयं, अर्थं गहि-
ऊण पायण मुक्खं । परलोए देइ दिट्ठी, मुणिवरसारित्थया वेसा ॥ ८ ॥ अजानन् दाहात्थं पतति शालभस्तीप्रदहने,
स मीनोऽप्यज्ञानाद्विडिशयुत्तमश्नाति पिशितम् । विजानन्तोऽप्येते वयमिह विपज्जालजटिलाश्च मुक्तामः क्रामानहह
गहनो मोहमहिमा ॥ ९ ॥ तथा शुष्यत्यास्ये पिबति सलिलं स्वादु सुरभि, शुधार्त्तः सज् शालीन् कवलयति मांसपाकव-
लितान् । प्रदीपे रागाग्नौ घननिविडमाश्लिष्यति वधूं, प्रतीकारं व्याधेः सुखमिति विपर्यस्यति जनः ॥ १० ॥ शान्तेऽन-
न्तमहिम्नि निर्मलचिदानन्दे तरङ्गावलीनिर्मुक्तामृतसागरमभसि मनाममोऽपि भगवान्मति । निःसरे मृगतृषिकाकार्ण-
वजलेऽश्रान्तोऽपि मूढः पिबत्याचामत्यवगाहतेऽभिरमते मज्जत्यथोन्मज्जति ॥ ११ ॥

इन्द्रियदमनसंयन्धिस्सूक्तानि १०२

आपदां कथितः पन्था, इन्द्रियाणामसंयमः । तज्जयः संपदां मार्गो, वेनेष्टं तेन गम्यताम् ॥ १ ॥ यस्य हस्तौ च
पादौ च, जिह्वा च सुनियन्त्रिता । इन्द्रियाणि सुगुप्तानि, रुष्टो राजा करोति किम् ॥ २ ॥ वनेऽपि दोषाः प्रभवन्ति
राणिणं, गृहेऽपि पञ्चेन्द्रियनिग्रहस्तपः । अकुत्सिते कर्मणि यः प्रवर्त्तते, निवृत्तरागस्य गृहं तपोवनम् ॥ ३ ॥ जितं

१ अथलोअयति प्रन्थापं अयं गृहीत्या प्राप्नुयात् मोक्षम् । परकोके दृढाति णिइ मुनिवरसरत्तो वेस्साः ॥ ८ ॥

१०१ वि-
पयेषु
श्लो. ११
१०२ इ-
न्द्रियदमने
श्लो. ९

॥ ७६ ॥

दत्ताभद्रं, दारितं दृषिणा च यत् । हेतुख दृषीकणि, निजिताऽनिर्जितान्यदो ॥ ४ ॥ त्वं तपः कपटतामपि लम्भ-
 यन्ति, धीर्गुजप्रदाति च भुटानि कलङ्गयन्ति । अन्तं नयन्ति परमात्मपि च प्रतिष्ठां, किं वा न हीन्द्रियजिताः किल
 दारयन्ति ॥ ५ ॥ कुतः प्रमादी स कथं न हन्याद्यः सेवते पद्म-
 भिर्य पद्म ॥ ६ ॥ आत्मानं कुप्येत निर्गमयितुं यः शकलाभ्यायते, कृत्याकृत्यविवेकजीवितहृत्तो यः कृष्णसर्पायते ।
 यः पुण्यद्वयमप्यटमण्डनयिषी रफूर्जलुङ्गारायते, सं ह्यसमत्सुदमिन्द्रियगणं जित्वा शुभंभुर्भव ॥ ७ ॥ स पण्डितो यः
 कर्णरत्नविटवः, स सापसो यो निजयापतापकः । स दीक्षितो यः सकलं समीक्षते, स धार्मिको यः परमर्तं न रणुशेव
 ॥ ८ ॥ दो पंधेहि न गम्भद, दोमुह सुई न सीयए कथं । दृषि न तुंति कयाविह, इदियसुकव्वं च मुक्खं च ॥ ९ ॥

यौवनसंनियसूक्तानि १०३

प्रथमे पयसि यः शान्तः, स शान्त इति मे मतिः । धागुध क्षीयमाणेषु, दासः कस्य न जायते ? ॥ १ ॥ अतिबाहि-
 समतिगदं, विनाऽपयार्देन यौवनं येन । दोपतिधाने जन्मनि, किं न प्राप्तं फलं तेन ? ॥ २ ॥ ये न स्वलन्ति सै
 दक्षः, कृष्णकेशात्मोभिर । चार्द्धके तु सदीद्योतः, शिरःस्पलितेन्दुतः ॥ ३ ॥ यौवने विकरोत्येव, मनः संयमिनामपि । किं
 राजमार्गेऽपि रोहन्ति, यर्षाकाले किलाहुराः ॥ ४ ॥ यौवनं धनसंपत्तिः, प्रभुरयमविदेकित । एकैकमप्यनर्थाय, किं
 १ मरुदापकः ॥ २ दान्या पतिन्या न गम्यते, दिगुष्मी सुविर्न सीयति कन्याय । ३ न भवतः कदापि चेन्द्रियसील्यं च मोक्षश्च ॥ ९ ॥

पुनस्तद्यतुद्वयम् ॥ ५ ॥ आतश्चित् ! सखे विवेक ! भगवन्नाचार ! ररे गुणाः, कौलीनत्वमपि क्षमे भगवति ! ब्रीडे सखि ! श्रूयताम् । विद्याभिः परमश्रमेण हि मया नीताः परामुद्राति, तर्कि मामवहाय यौवनवने कुत्रापि यूयं गताः १ ॥ ६ ॥

वैरानयत्तं च निवसूकानि १०४

सेव्यं विलविभं गीभं, सव्यं नट्टं विडं वणा । सव्ये आभरणा भारा, सव्ये कामा दुहावहा ॥ १ ॥ पुंसां मुन्नतचि-
सानां, सुखावहमिदं द्वयम् । सर्वसङ्गनिवृत्तिर्या, विभूतिर्या सुविस्तरा ॥ २ ॥ एको वासः पत्तने वा वने वा, एकं मित्रं
भूयतिर्या यतिर्या । एका भार्या सुन्दरी मा दरी वा, एकं शाखं वैद्यमधारमगं वा ॥ ३ ॥ एकैव काचिन्महतामवस्था,
सूक्ष्माणि वखाण्यथवा च कन्या । करामलमाडभिनवा च बाला, गङ्गातरङ्गेष्वथवाऽधुमाला ॥ ४ ॥ एको रागिणु राज्ञते
प्रियतमादेहार्द्धहारी हरो, नीरागेषु जिनो विमुक्कललासङ्गो न यस्मात्तरः । दुर्वारस्मरषस्सरोरगविषयामोहमूढो जनः,
दोषः कामविडम्बितो न विषयान् भोक्तुं न भोक्तुं क्षमः ॥ ५ ॥ न द्वारि द्विरदा मदाभ्युज्जला नाभे फलः पञ्चमः, पञ्चे-
योर्विजयप्रपञ्चनकरी नो भन्दिरे सुन्दरी । तर्कि मुग्ध ! मुधैव धावसि भवे नाद्यापि किं मुक्तये १, जायन्ते तव सिद्धि-
सिन्धुपुलिनप्रान्तेषु विश्रान्तयः १ ॥ ६ ॥ नो धर्माय यतो न तत्र निरता नार्थाय येनेदशाः, कामोऽप्यर्थवतां तदर्थमपि
नो पुंसः कचिक्कस्यचित् । तत्के नाम वयं किमत्र पटिता ज्ञातं पुनः कारणं, जीवन्तोऽपि मृता इवेति वदता शब्दार्थ-

एकमुखा-
पत्न्यां

॥ ७८ ॥

गणिका अष्टं नृपं सेवकाः, सर्वः कार्यवशाज्जनोऽभिरमते नो (मोः) कस्य को बह्वधः? ॥ २ ॥ तौवच्चिश्च 'सयलज्जपो,
नेहं दरिसेइ जाय निअकज्जं । नियकज्जे संविचे, विरला नेहं पवट्ठति ॥ ३ ॥ कृतमिदमिदं करिष्ये, केवलमिति सरल-
मेव चिन्तयसि । शुद्धिलितसकलवाञ्छं, विलसितमपि चिन्तय विधातुः ॥ ४ ॥ हा हा दुष्ट ! कदर्थितकार्यैः, क्षिप्तं जन्म
मुधा व्ययसार्धं । काकिण्यर्थं चिन्तारक्षं, हारितमेतदकृत्वा यत्नम् ॥ ५ ॥ यदयं स्वामी यदिदं सन्ना, सर्वं चैतन्मिथया
छम् । यदयं कान्तो यदिदं कान्ता, सोऽयं मोहो हन्त दुरन्तः ॥ ६ ॥ जाताः कति न हि सुखसंबन्धा, न विदन्त्येते
जीया अन्यथा! कटरे मोहनदस्म विलासः, सर्वो नव इव पुनराभासः ॥ ७ ॥ कोऽहं कस्मिन् कथमायातः, का मे जननी
को मे तातः? इति परिभाषयतः संसारः, सर्वोऽयं स्वमव्यवहारः ॥ ८ ॥ दाराः परिभंवकारा, बन्धुजनो बन्धनं विपं
विषयाः । कोऽयं जनस्य मोहो?, ये रिपयस्तेषु सुहृदाशाः ॥ ९ ॥ पुत्रो मे आता मे, स्वजनो मे गृहकलत्रवर्गो मे । इति
कृतमंशेयवदं, पशुमिव मृत्युर्जनं हरति ॥ १० ॥ द्रव्याणि तिष्ठन्ति गृहेषु नार्यो, विश्रामभूमौ स्वजनाः स्मशाने । देह-
श्चितायां परलोकमार्गे, कर्मानुगो याति स एव जीवः ॥ ११ ॥ ओतुः पयः पश्यति नैव दण्डं, कीरोऽपि शालीक्ष च
तोष्टलण्डम् । काकः पलं नो वत सिंहलण्डं, जन्तुस्तथा दं न यमं प्रचण्डम् ॥ १२ ॥ निवृत्ता भोगेच्छा पुरुषबहुमानो
विगलितः, समाताः स्वर्थाताः सपदि सुहृदो जीवितसमाः । दानैर्यद्युत्थानं धनतिमिररुद्धे च नयने, अहो धृष्टः कायस्त-
दपि मरणापायचक्षितः ॥ १३ ॥ मातापितृसहचारी, पुत्रदारशतानि च । प्रतिजन्मनि वर्त्तन्ते, कस्य माता पिताऽपि

१ साधयेव सकलजन. छेदं दृष्टयति यावद्विश्वं कार्यम् । निष्कर्षे संवृत्ते, विरलाः छेदं प्रवर्त्तन्ते ॥ ३ ॥ २ अनादुरकृत्. ३ कल्याणं.

या । ॥ १४ ॥ नास्मिन्ने पशुनाः पुच्छे, वास्तुदोषाः पशौ छलम् । निःस्वे नाधारदोषाः स्थुर्न धैरायमस्मात्स्विके ॥ १५ ॥
 स्रष्टुं विष्टे दमिष्टेऽपि भिष्टे, ज्ञातेऽपि तस्ये गलिते ममत्वे । दुःखेऽपि विदिते च दुष्टे, तथापि मोहस्तरुणप्ररोहः

॥ १६ ॥ जानामि क्षणभङ्गं जगदिदं जानामि तुच्छं सुखं, जानामीन्द्रियवर्गमेतमखिलं स्वार्थकनिष्ठं सदा । जानामि

रक्तितार्क्ष्यविषयं विरक्तिकृतं संपदां, नो जानामि तथापि कः पुनरसौ मोहस्य हेतुर्मम ? ॥ १७ ॥

अन्तःकरणसंघनिधस्तूकानि १०६

गृहे नेत्रे कटीं पृष्ठी, पृष्ठा जिह्वा रक्षीः सप्तम् । पृष्ठानि पुस्तकायुधि, घृष्टं नान्तर्गतं मनः ॥ १ ॥ ए मणु एकज-
 मरुद् जह किमिह धिरव धाह । यदि लिहायवं लीहही, तिष्ठयाणे ऊभिष्ट बाहु ॥ २ ॥ यदि वहति निदण्डं
 नम्रमुष्टं जटां पा, यदि वसति गुहायां वृक्षमूले शिलायाम् । यदि पठति पुराणं वेदसिद्धान्ततत्त्वं, यदि हृदयमशुक्लं
 सर्वमेतत् किञ्चित् ॥ ३ ॥ अभ्यसीः किमु पुस्तकैः किमथवा वेष्टाभिरैकान्ततः, कष्टाभिः किमु देवतादिविषयैः पूजाप्र-
 णामादिभिः । वेतश्चेद्विदमर्कतूलतरलं शक्येत रोडुं चलत्कामेभ्यः करपङ्कजे ननु तदा सौहयानि सर्वाण्यपि ॥ ४ ॥
 तर्कः कन्दलकन्द एव कथितः मिथ्यावचोजल्पनं, साहित्यं सखु चन्दिबुन्दपदवी कष्टावहं लक्षणम् । विद्यामण्डलमन्त्रत-
 न्प्रविषयः सर्वेऽप्यनर्थपदास्तत्त्वं मूढ ! निरक्षरं परपदं वेतश्चिरं चिन्तय ॥ ५ ॥ शमार्थं सर्वशास्त्राणि, विहितानि मनी-
 विभिः । तस्मात्तत् सर्वशास्त्रज्ञो, यस्य शान्तं मनः सदा ॥ ६ ॥ सर्वाः संपत्तयस्तस्य, विशुद्धं यस्य मानसम् । उपानद्भू-
 पादस्य, ननु चार्त्तपृथैव ह्य ॥ ७ ॥ एकामासनाया व्याता, देवाः शैलमया अपि । अचिरेणैव तुष्यन्ति, किं पुनश्चेतनो

जनः । ८ ॥ चित्तायतं धातुबद्धं शरीरं, चित्ते नष्टे धातवो यान्ति नाशम् । तस्माच्चित्तं यत्नतो रक्षणीयं, स्वस्थे चित्ते बुद्ध्यः संभवन्ति ॥ ९ ॥ सत्यपूतं वेददाक्यं, वस्त्रपूतं धिवेज्जलं । दृष्टिपूतं न्यसेत्पादं, मन्त्रपूतं समाचरेत् ॥ १० ॥
ध्यानसंयन्धिस्तूक्तानि १०७

सत्यं यच्चि हितं यच्चि, सारं यच्चि पुनः पुनः । अस्मिन्नसारे संसारे, सारमात्मवशं मनः ॥ १ ॥ कुलं पवित्रं जननी कृतार्था, वसुन्धरा भाग्यवती च तेन । अवाह्यमार्गे शमसिन्धुमयं, लीनं परब्रह्मणि यस्य चेतः ॥ २ ॥ न शब्दशास्त्राभिरतस्य मोक्षो, न बाह्यकादम्बरधनधुरस्य । न भोजनाच्छादनविस्मितस्य, न लोकचित्तमहणे रतस्य ॥ ३ ॥ एकाग्रचित्तस्य दृढव्रतस्य, पद्मेन्द्रियप्रीतिनिवर्तकस्य । अध्यात्मयोगे गतमानसस्य, भोक्षो भुवं नित्यमहिंसकस्य ॥ ४ ॥ सुकरं मलधारित्वं, सुकरं दुस्तपं तपः । सुकरोऽक्षनिरोधश्च, दुष्करं चित्तरोधनम् ॥ ५ ॥ राजयमिच्छन्नजित्वाऽरीननाराध्य गुरुं श्रुतम् । अजित्वा च मनो मोक्षं, न प्राप्नोति कथञ्चन ॥ ६ ॥ अहो ध्यानस्य माहात्म्यं, येनैकापि हि कामिनी । अनुरागविरागाभ्यां, शिवाय च भवाय च ॥ ७ ॥ कुण्ड तवं पालय सैजमं पठय सयलसत्थाइ । जाय न क्षापय अप्पा, ताव न मुक्त्वो जिणो भणइ ॥ ८ ॥ तव तविष्ट जव जविष्ट, बहुणा कालेण होइ सिद्धिसुहं । निद्विचिअ-अट्टकम्मा, क्षाणेण य तक्खणा सिद्धी ॥ ९ ॥

१ कतोप यः पाठयतु संयमं पठतु सकलशास्त्राणि । यावच्च ध्यायति भगवान् तावच्च भोक्ष इति चिन्तो भणति ॥ ८ ॥ तपसि तपे जाये जसे बहुणा कालेन भवति सिद्धिसुखम् । निद्विचाट्टकम्मा ध्यानेन तत्क्षणसिद्धिः ॥ ९ ॥

तपःसंवन्धिसूक्तानि १०८

नेमुआर्दससेहिं मुणिणो कम्मं खिवंति जं गुत्ता । तं नो वाससवाद् कोडाकोडीहिं नेरइआ ॥ १ ॥ पोस्सिच्चउरथ-
छडे काठं कम्मं खिवंति मुणिणोवि । तं नो नारयजीवा वाससयसहस्सलक्खेहिं ॥ २ ॥ जं नारया न कम्मं खिवंति
सुहएहिं पस्सिसहसेहिं । तं सखु चउरथभोर्द जीवो निज्जरइ सुहभावो ॥ ३ ॥ सो ज सवो कायन्वो, जेण मणो मंगुलं
न जितेह । जेण ने इदियहाणी जेण य जोगा न हायंति ॥ ४ ॥ निरवजाहारणं साहणं निज्जमेव उववासो । उसरगु-
पाहुहिकए, तहवि उववासमिच्छंति ॥ ५ ॥ निवसन्ति हवीकाणि, निवृत्तानि स्वगोचरात् । एकीभूयाऽऽमना पस्सिङ्गप-
वासमिमं विवुः ॥ ६ ॥ जे निज्जमपमत्ता, गंठिं धंधंति गंतिसहिअंमि । सगपापवगमुक्खं तेहिं निवज्जं सर्गंठिमि ॥ ७ ॥
अणिऊपा नमुकारं लिहं चिन्हरणवज्जिआ भज्जा । पारंति गंतिसहिअं गंठिं सह कम्मगंठीहिं ॥ ८ ॥ मंसासी मज्जरओ

१ यत्नस्कारादिभिर्दत्तानानैर्मुनयः कर्म क्षययन्ति बहुलाः । तत्र वर्षमासादिभिः कोटीकोट्यनैर्धैर्यैरपि कः ॥ १ ॥ पोखरीचतुर्थपद्मकात् कृत्वा कर्म
क्षययन्ति मुनयोऽपि । तत्र नारकीया चर्द्धसहस्रकलधैः ॥ २ ॥ अकारका य कर्म क्षययन्ति षडुत्तिर्दसहस्रैः । तत्र चतुर्थभोर्दमेव जीवो निर्जयति शुभ-
भावः ॥ ३ ॥ तत्र तपः कर्तव्यं मेव भवो महुलं न चित्तयति । देव नेभिन्नयहाणिः देव य दोता न दीयन्ते ॥ ४ ॥ निरवजाहारणं सायुनां निज्जमेवोप-
वासः । उसरगुणवृद्धिर्देवैः सम्याप्युपवासमिच्छन्ति ॥ ५ ॥ २ ये नित्यमपमत्ता प्रथिव बसन्ति प्रथियसहितेन । स्वर्गोपवर्गसौपर्यं, कैर्तिपदं स्वप्नभो ॥ ७ ॥
अणिता अमत्कार निरपं विचारवर्जिता भज्जाः । पारयन्ति प्रथियसहितं प्रथिव सह कर्मप्रथियभिः ॥ ८ ॥ (मिन्दन्तीति) । मंशासी नम्रात् पुरेकमेव
प्रथियसहितेन । त इत्य उन्मुखायः सुतागुखायः सुतो जाताः ॥ ९ ॥

इक्षेणं चैव गंडिसहिष्णं । सो हंत तंतुयाओ सुसाहुवाओ सुरो जाओ ॥ ९ ॥ इअ चित्तु अन्भासं अन्भासं सिवपु-
रस्स जइ महसि । अणसणसरिसं पुण्णं वयांति एअस्स समवद्दु ॥ १० ॥ ओवांमि वि अवरहे भणिअं अवांमि गुरुअ
पच्छित्तं । जं इह अप्पं तं खलु मग्गे अन्भासकरणत्थं ॥ ११ ॥ देहदुर्गमुदयाणि, तावत्कर्माणि देहिनाम् । नोइहान्ति
यावदक्षान्नुप्रवेशोऽत्र निर्गलः ॥ १२ ॥ विरज्य विपयेभ्यो वैस्तेपे मोक्षफलं तपः । तैरेव फलमङ्गस्य, जगृहे तत्रववे-
दिभिः ॥ १३ ॥ शरीरशोषणं तीर्थं, न कुयुर्मुनयस्तपः । पर्यन्तविरसं सर्वं, न स्यात्संसारिणां यदि ॥ १४ ॥ चक्रे तीर्थकरैः
स्वयं निजगदे तैरेव तीर्थेभ्यैः, श्रीहेतुर्भवद्वादि दारितरुजं सन्निराकारणम् । सद्यो विघ्नहरं हृषीकदमनं माङ्गल्यमिष्टार्थ-
दलोऽप्यविचलः सन्नन्दिषेणमती । आनन्दः सदुपासको भवतुचिः सा सुन्दरीत्यादयः, कर्मोन्मूलनकोविदेन तपसा देवा-
सुरैर्वन्विताः ॥ १५ ॥ पूजालाभमसिद्ध्यर्थं, तपस्येव योऽल्पधीः । शोष एव शरीरस्य, न तस्य तपसः फलम् ॥ १७ ॥
तपःप्रभावसूक्तानि-१०९

यद्दूरं यद्दुराराध्यं, यच्च दूरे व्यवस्थितम् । तत्सर्वं तपसा साध्यं, तपो हि दुरतिक्रमम् ॥ १ ॥ तपः सकललक्ष्मीणां,
नियन्त्रणमश्नुह्यलम् । दुरितप्रेतभूतानां, रक्षामन्त्रो निरक्षरः ॥ २ ॥ यस्माद्विज्ञपरम्परा विषदते दास्यं सुराः कुर्वते, कामः

१ इति श्रितपाभ्यासं अभ्यासं शिषपुराण यद्वि वाच्यमस्ति । अन्यथासदृशं पुण्यं बद्धत्वेतस्य समवयव्याः ॥ १० ॥ स्तोत्रेऽप्यपराधे भणितमन्यमिन्द्र
१७ प्रादीक्षितम् । यदिह भयं तद् भयमेभ्योऽसत्कारणार्थमेव ॥ ११ ॥

शामयति दाम्यतीन्द्रियगणः कल्याणमुत्सर्पति । उन्मीलनित महर्क्षयः कलयति ध्वंसं च यत्कर्मणां, स्थाधीनं त्रिविधं करोति च शिवं भ्राष्ट्यं तपस्तप्त किम् ? ॥ ३ ॥ यत्पूर्वाजितकर्मशैलकुलिशं यत्कामदावानलज्वालाजालजलं यदुभ्रकरणमा-
माहिमन्नाक्षरम् । यत्तत्पृहतामःसमूहदिवसं यद्यन्धिलक्ष्मीलतामूलं तद् द्विविधं यथाविधि तपः कुर्यात् वीतरुहः ॥ ४ ॥
जन्मकोटिकृतमेकहेतुया, कर्म तीव्रतपसा विलीयते । किं न दाह्यमतिबह्वपि क्षणादुच्छिखेन शिखिनाऽन दह्यते ? ॥ ५ ॥

उद्यापनसंवन्धिषूक्तानि ११०

प्रासादे कलशाधिरोपणसमं विन्ध्वे प्रतिघोषमं, पुण्यश्रीस्फुटसंविभागकरुणं विश्वद्विदिष्टे जने । सौभाग्योपरि मञ्जरी-
प्रतिनिभं पूर्णं तपस्यावधौ, यः सकल्योद्यमनं करोति विधिना सम्यग्दशां सोऽग्रणीः ॥ १ ॥ लक्ष्मीः कृतार्था सकलं तपो-
ऽपि, ध्यानं सदोच्चैर्जनबोधिलाभः । जितस्य भक्तिः क्रमतः शिवश्रीगुणाः स्युरद्यापनतो नराणाम् ॥ २ ॥ दृष्टो यथा
दोहदपूरणेन, कायो यथा सद्रसभोजनेन । विशेषयोभां लभते यथोक्तनोद्यापनेनैव तथा तपोऽपि ॥ ३ ॥ सूत्राणि
सन्तः सुतपोभिरुच्चैराराध्य कण्ठे दधते तथापि । मालां च सर्वोद्यमनाय दूतं, श्रेयो गुणश्रीयशसां जयस्य ॥ ४ ॥

भावसंवन्धिषूक्तानि १११

जा दन्वे होद मई अहवा तरुणीसु रुचवंतीसु । सा जइ जिणवरधम्मे, करयलमज्झे ठिआ सिद्धी ॥ १ ॥

१ या द्रव्ये भवति मतिरभवा तरुणीषु रूपवतीषु । सा यदि जिववरधर्मे करतकमप्ये स्थिता सिद्धिः ॥ १ ॥

तं कविद्वयो विजो लक्ष्मणहीणो अ पंडितो लोप । भावविद्वयो धर्मो तिष्ठति नृणं दृष्टिर्जति ॥ २ ॥ असौ देवह भक्तो
पाहिहो होइ यद द साहिहो । जुही होइ महासह नहभरी भिराडिआ होइ ॥ ३ ॥ गडं कडेवर चेईहरी भणु मेरहेविणु
हटि । जुहुं छाहां एकु नहि सुनी जुइ ससदि ॥ ४ ॥ धोंवांवि अणुछाणं भावविसुद्धं हणोइ कम्ममलं । लहुओवि सहस-
किरणो तिमिरनिअभं पणासेइ ॥ ५ ॥ ज्ञेयान्पंगानि दानादीन्येयं धर्मनरेभिः । तस्य तेव्यधुना जीवो, भावनामा
निगच्छते ॥ ६ ॥ भावो धर्मस्य हनिमभं, भावः कर्मेन्धनानलः । सत्कृत्यान्ने द्रुतं भावो, भावो वेनी शिवाश्रियः ॥ ७ ॥
दानादीलवपासम्पद्भावेन भजते फलम् । स्वादः प्रादुर्भवेद्भोजये, किं नाम लवणं विना ? ॥ ८ ॥ भावस्यैकाङ्गवीरस्य,
सादिधावहवः दिवम् । यदुर्नैकोऽपि दानार्थेर्भावहीनैर्धर्मैरपि ॥ ९ ॥ विसेन दीयते दानं, शीलं सत्त्वेन पात्यते ।
तपोऽपि तप्यते कष्टात्सार्थानीत्तमभावना ॥ १० ॥ चिरादेकेन दानाधिकेभ्यः पुण्यं यद्वर्जितम् । तस्यानुमोदनाभावा-
त्क्षणादन्यस्तदर्थमेव ॥ ११ ॥ भावात्सुकृतलेशोऽपि, दृष्टां स्वार्थेतिहिरः । अष्टानां तु तवो नृणं, सर्वतो अष्टसा यतः
॥ १२ ॥ धनं दत्तं वित्तं जिनवचनमभ्यस्तमालिलं, क्रियाकाण्डं वण्डं रचितमवनी सुखमसकृत् । तपस्तप्तं तीव्रं चरण-
मपि चोर्णं चिरतरं, न चेदित्ते भावस्तुपवपनवत्सर्वमफलम् ॥ १३ ॥ चक्री श्रीभरतो बलानुगमृणः श्रेयानिलापुत्रको,
जीर्णश्रेष्ठमुगावतीगृहपतिर्यो भावदेवाभिधः । सा अष्टाद्या मरुदेवता नवमुनिः श्रीचण्डरुद्रस्य चेत्याद्याः कस्य न चित्र-

१ धर्मेतिहानो धेवो अष्टाणो नल पण्डितो कोके । भावविहीनो धर्मो नृणं दृष्ट्यन्ते भीष्यति ॥ २ ॥ २ एतौकमपि अनुष्ठानं भावविशुद्धं दक्षिण-
धर्ममक्रमम् । अष्टासि सप्तत्यक्तः तिमिरनिअभं पणासायति ॥ ५ ॥

कारिचरिता भावेन संश्रयिताः ॥ १४ ॥ न काष्ठे विद्यते देवो, न शिलायां न कर्दमे । भावेण विद्यते देवस्तस्मान्नाचो हि
कारणम् ॥ १५ ॥

क्रोधसंयन्धिसूक्तानि ११२

सन्ति सन्तः किं न सन्ति?, सन्ति चेत्तन्निवेद्यताम् । किं कुप्यन्ति न कुप्यन्ति, ते कुप्यन्ति कतीदृशाः? ॥ १ ॥ 'अं
अजिअं चरितं देवूणाए अ पुण्वकोडीए । तं पि कसाइयमिच्चो हारेइ नरो मुहुत्तेणं ॥ २ ॥ ओसरि करिसणु कुणवि
कलह, गुज्जु पयासिति दार । वहए सरिसडं रुसणडं करसि तव मरसि गमार ॥ ३ ॥ अपूर्वः कोऽपि कोपान्निः, सज्जनस्य
खलस्य च । एकस्य शान्त्यति स्नेहाद्भर्त्तेऽन्यस्य धारितः ॥ ४ ॥ न भवति भवति च न चिरं भवति चिरं चेत्फलं विसं-
पद्यति । क्रोपः सत्पुरुषाणां तुल्यः स्नेहेन नीचानाम् ॥ ५ ॥ नाकारणरुषां संख्या, संख्याताः कारणक्रुधः । कारणोऽपि
न कुप्यन्ति, ये ते जगति पद्मपाः ॥ ६ ॥ 'तं नत्थि धरं तं नत्थि राउलं देउलं पि तं नत्थि । जत्थ अकारणकुविआ दो
तिस्सि खला न दीसंति ॥ ७ ॥ संतापं तनुते भिनत्ति विनयं सौहार्दमुच्छादयत्युद्वेगं जनयत्यवयवचनं सूते विधत्ते
कलिम् । कीर्त्तं कुन्तति दुर्गतं चित्तरति व्याहन्ति पुण्योदयं, दत्ते यः कुर्गत्ति स हातुमुच्चितो रोपः सद्दोषः सत्ताम् ॥ ८ ॥
कोधो नाम मनुष्यस्य, शरीराज्जायते रिपुः । येन त्यजन्ति मित्राणि, धर्माच्च परिहीयते ॥ ९ ॥ न कश्चिच्चण्डकोपाना-
१ यदर्जितं धारित्रं देशोनया पूर्वकोट्या च । तदपि कथायितमानो हारयति नरो मुहुत्तेण ॥ २ ॥ २ तस्मात्ति मृदं तस्मात्ति राजकुलं देवकुलमपि
तस्मात्ति । यथाकारणकुपिता द्वित्राः खला न दृश्यन्ते ॥ ७ ॥

मात्मीयोऽस्तीह भूतले । होतारमपि जुह्वानं, स्पृष्टो दहति पावकः ॥ १० ॥ परसरात्मगोत्रस्थविग्रहः सर्वनाशकृत् ।
अन्योऽन्यकाष्ठसंपर्पन्नयो वह्निर्न किं दहेत् ॥ ११ ॥ धेइतज्जणा न कायन्वा, पुत्तकलत्तेसु सामिए भिच्चे । दहिअंपि
महिज्जंतं छंदइ देहो न संदेहो ॥ १२ ॥ क्षमी यत्कुरुते कार्यं, न तत्कोपयशंवदः । कार्यस्य साधनी प्रज्ञा, सा च क्रो-
धेन नश्यति ॥ १३ ॥ कोकिठानां स्वरो रूपं, नारीरूपं पतिव्रता । विद्या रूपं कुरुपाणां, क्षमा रूपं तपस्विनाम् ॥ १४ ॥
वंदमं चित्र रोसभरे जा बुद्धी होइ सा न कायन्वा । किंपाकफलाणंपिच न सुंदरो तीइ परिणामो ॥ १५ ॥ कोहो पीइं० ॥
छागइ कोहयलेवणइ दन्जइ गुणरयणाइ । जयसमजलि जि न ओल्हवइ सहइ ति दुक्खसयाइ ॥ १६ ॥ पाणिमांहि पलेवणं
काइ जाणइ कोइ । अदिमत्ति भटके चलइ चाहिरि धुमु न होइ ॥ १७ ॥

क्षान्तिसंन्यस्तसूक्तानि ११३

क्षमायतामयं लोकः, परश्चैव क्षमायताम् । इह सन्मानमर्हन्ति, परत्र च शुभां गतिम् ॥ १ ॥ एकः क्षमायतां दीपो,
द्वितीयो नोपपद्यते । यदेनं क्षमया युक्तमशकं मन्यते जनः ॥ २ ॥ क्षमाखड्गं करे यस्य, दुर्जनः किं करिष्यति १ ।
अदृणे पतिवो वह्निः, स्वयमेव विनश्यति ॥ ३ ॥ यस्य क्षान्तिमयं द्रव्यं, क्रोधाद्वैरुपशामकम् । नित्यमेव जयस्तस्य, दातु-
णामुदयः शुतः ॥ ४ ॥ श्रूयते श्रीमहावीरः, क्षान्त्यै स्लेच्छेऽपि जमिवान् । जयबेनागतां क्षान्तिं, वोढुं किमिति नेश्वरः १

१ अर्धव्रतना म कथंस्या युक्तकथेऽपि क्षामिति श्रुते । इत्यपि सत्यमान स्वर्गात् ईह न सदेहः ॥ १२ ॥ २ प्रथममेव रोषभरे या बुद्धिर्भवति
सा कथंस्या । किंपाकफलानामिह न सुन्दरफलाः परिणामाः ॥ १५ ॥

११२ क्रोधे

श्लो. १७

११३ क्षा-

न्तौ

श्लो. ८

॥ ८२ ॥

॥ ५ ॥ सन्निदया यदि जनः परितोषमेति, नन्वप्रयासजनितोऽयमनुग्रहो मे । श्रेयोऽर्थिनो हि पुरुषाः परतुष्टिहेतोर्दुःखाज्जितान्यपि धनानि परित्यजन्ति ॥ ६ ॥ ददतु ददतु गालीगर्लिमन्तो भवन्तो, वयमिह तदभावाद्भालिदानेऽप्यशकाः, जगति विदितमेतदधीयते विद्यमानं, ददति स्वरविषाणं किं महात्यागिनोऽपि ? ॥ ७ ॥ प्रायः सर्वसहस्यापि, भवेयुर्मित्रशत्रवः । तार्क्ष्यः क्षमां शोषयेद् भीष्मो, वर्षां तोषेच्च पोषयेत् ॥ ८ ॥ मुनेरपि वनस्थस्य, स्वीयकर्माणि कुर्वतः । वसद्यन्ते वयः पक्षा, मित्रोदासीनशत्रवः ॥ ९ ॥

मानसं धनिधसूक्तानि ११४

मुष्णाति यः कृतसमस्तसमीहितार्थसंजीवनं वितयजीवितमङ्गमाजाम् । जाल्यादिमानविपजं विषमं विकारं, सन्मार्द्वधामृतरसेन नयस्य शान्तिम् ॥ १ ॥ औचित्याचरणं विबुधयति पयोपाहं नभस्यानिव, प्रध्वंसं वितयं नयत्यहिरिव प्राणरश्म्यां जीवितम् । कीर्त्तं कैरविणीं मतङ्गज इय मोन्मूलयत्यञ्जसा, मानो नीच इवोपकारनिकरं हन्ति त्रिवर्गं नृणाम् ॥ २ ॥ शयना धनमिच्छन्ति, धनमानौ च मध्यमाः । वृक्षसा मानसिच्छन्ति, मानो हि महतां धनम् ॥ ३ ॥ कुसुमस्तवकस्येव, धृतिद्वयं मनस्विनः । भूधिं वा सर्वलोकस्य, धीर्यते वन एव वा ॥ ४ ॥ तावदाश्रीयते लक्ष्म्या, तावदस्य स्थिरं यशः । पुरुषस्तापदेवासौ, धायन्मानाद्य हीयते ॥ ५ ॥ एक एव खगो मानी, सुखं जीवति चातकः । पिपासितो वा त्रिवर्ते, याचते वा पुरन्दरम् ॥ ६ ॥ मानिनो हतदर्पस्य, लाभोऽपि न सुखावहः । जीवितं मानमूलं हि, माने भ्रजाने कुतः सुखम् ? ॥ ७ ॥ क्षताक्षतालममानस्य, मानिनो मरणं वरम् । न चापि क्षतमानस्य, कल्पान्तमपि जीवितम् ॥ ८ ॥ वरं

प्राणपरित्यागो, मा मानपरिखण्डना । मृत्युस्तत्क्षणिका पीडा, मानखण्डे दिने दिने ॥ ९ ॥ न सद्भ्याः कशाघातं, न
सिंहा पनर्गर्जितम् । परैरद्भुलिनिर्देशं, न सहन्ते मनस्विनः ॥ १० ॥ ब्रूत नूतनकूष्माण्डफलानां के भवन्त्यमी । अद्भु-
लीदर्शनाद्येन, विजयीयन्ते मनस्विनः ॥ ११ ॥

मायासंयन्धिसूक्तानि ११५

आचार्येषु नटे धूर्ते, व्यासवेदयावद्भुते । पद्मसु माया न कर्तव्या, माया तत्रैव निर्मिता ॥ १ ॥ कुशलजननवन्ध्यां
सत्यसूर्यास्तसन्ध्यां, कुगतियुवतिमालां मोहमातङ्गशालाम् । शमकमलहिमानीं दुर्घशिराजधानीं, व्यसनशतसहायां दूरतो
मुद्य मायाम् ॥ २ ॥ मायामविश्वासविलासमन्दिरं, दुराशयो यः कुरुते धनाशया । सोऽनर्थसार्थं न पतन्तमीक्षते, यथा
विहातो लगुडं पयः पिबन् ॥ ३ ॥ विधाय मायां विविधैरुपायैः, परस्य ये वञ्चनमाचरन्ति । ते वञ्चयन्ति त्रिदिव्यपवर्ग-
सुखान्मोहमोहसत्ता स्वमेव ॥ ४ ॥ मायाशीलः पुरुषो यद्यपि न करोति कश्चिदपराधम् । सर्व इवाविश्वास्यो भवति
तथाप्यात्मदोषहतः ॥ ५ ॥ मायाशीलह माणुसह किमु पचिज्ज ण जाइ । नीलकण्ठ महुरं लवइ सविसमुअंगम खाइ ॥ ६ ॥
चनैरुद्धरते पादं, जीवानामनुकम्पया । पश्य लक्ष्मण ! पम्पायां, वक्रः परमाधार्मिकः ॥ ७ ॥ पृष्ठतः सेवयेदर्थं, जठरेण
हृताशनम् । स्वामिनं सर्वभावेन, परलोकममायया ॥ ८ ॥ तद्भोजनं यदुदत्तश्रेष्ठं, सा प्राज्ञता या न करोति पापम् ।
तत्सार्हदं यत्क्रियते परोक्षे, दर्शनविना यः क्रियते स धर्मः ॥ ९ ॥

वक्रत्वसंवन्धिसूक्तानि ११६

कार्या कार्याप कर्माचितसरलैरपि वक्रता । ऋजुतां वस्तुनो वेत्ति, किं चक्षुः कृणन् विना ॥ १ ॥ वक्रत्वेन यथा लोके,
गौरवं नार्जवे तथा । द्वितीयायां शशी वन्द्यः, पूर्णिमायां यतो न हि ॥ २ ॥ नाल्यन्तसरलैर्भाव्यं, गत्वा पश्य वनस्-
तीन् । छिद्यन्ते सरलास्तत्र, कुञ्जालिद्यन्ति पादपाः ॥ ३ ॥ नातीव मृदुना भाव्यं, मृदुः सर्वत्र बाध्यते । निःसारां
कदलिं दृष्ट्वा, छेत्तुं को न समुद्यतः ? ॥ ४ ॥ नालिनीर्चैर्न चाप्युच्चैर्भवितव्यं फलार्थिना । स्त्रोकं नत्वा पियन्नभ्यः, कुम्भः
प्राप्नोति पूर्णताम् ॥ ५ ॥

व्यसनसंवन्धिसूक्तानि ११७

द्यूतं च मांसं च सुरा च वेदया, पापर्द्धिर्चौर्ये परदारसेवा । एतानि सप्त व्यसनानि लोके, घोरान्तिघोरं नरकं नयन्ति
॥ १ ॥ द्यूताद्राज्यविनाशनं नलनृपः प्राप्नोऽधवा पाण्डवा, मद्यात्कृष्णानुपश्च राघवपिता पापर्द्धितो दुपितः । मांसाच्छ्रे-
णिकभूयतिश्च नरके चौर्याद्विनाष्टा न केऽ, वेदयातः कृतपुण्यको गतधनोऽन्यस्त्रीहृतो रावणः ॥ २ ॥ धैरवैश्वानरव्याधि-
वादव्यसनलक्षणाः । सहानर्थाय जायन्ते, 'धकाराः' एव वर्द्धिताः ॥ ३ ॥ द्यूतं सर्वापदां धाम, द्यूतं दिव्यन्ति दुर्द्धियः ।
द्यूतेन कुलमालिन्यं, द्यूताय भ्यायतेऽधमः ॥ ४ ॥ राज्यच्युतिं ब्रह्मभया वियोगं, द्यूताञ्चलः प्राप गतोरभोगम् । प्रचण्ड-
तामण्डितबाहुदण्डास्ते पाण्डवाः प्रापुरप्यवासम् ॥ ५ ॥ सञ्जकुण्डादिकान् दृष्ट्वा, द्यूतव्यसनपोषकान् । श्रेष्ठिसुर्मुचे

पूतं, न पुनर्गुण्यामृतः ॥ ६ ॥ कथंता नह पंडुरा सज्जण दूरीद्वय । सूतां देवल सेविअइं तुज्झ पसाइं जूय ॥ ७ ॥

वैद्यसत्त्वनिधसूक्तानि ११८

आयुर्वेदकृताभ्यासः, सर्वज्ञः प्रियदर्शनः । आर्यशीलः प्रसवार्त्ता, एष वैद्योऽभिधीयते ॥ १ ॥ व्याधेस्तत्त्वपरिज्ञानं, पंदनापाक्ष निप्रहः । एतद्वैद्यस्य वैद्यत्वं, न वैद्यः प्रभुरायुषः ॥ २ ॥ रोगं रोगनिदानं, रोगचिकित्सां च रोगमुक्तत्वम् । जानाति सभ्यगोतदैवो नायुःप्रदो भवति ॥ ३ ॥ कालज्ञानविदां वरो मधुरवाक् आन्तः शुचिः शास्त्रवित्, धीरो धर्म-परो निदानचतुरो रोगप्रयोगे पटुः । संतुष्टः सदयोऽपमृत्युभयहन्मृत्युक्षणज्ञो गुणी, संमूढः प्रतिकारकर्मणि न यो वन्द्यः स वैद्योत्तमः ॥ ४ ॥ यस्य तस्य तरोर्मूलं, येन तेन प्रष्टव्यं च । यस्य तस्य प्रदातव्यं, यद्वा तद्वा भविष्यति ॥ ५ ॥ चित्तां प्रज्जलितां दृष्ट्वा, वैद्यो विस्मयमागतः । नाहं गतो न मे आता, कस्येदं हस्तालाघवम् ? ॥ ६ ॥ पटुस्तु पुत्र ! विज्जयं तीरसंहभुज्जयं । जइ मरइ कम्मयं जीवइ तव रोकदम्मयं ॥ ७ ॥ आतुरे वित्तहरणं, मृते चाशु पलायनम् । एतद्वैद्यस्य वैद्यत्वं, न वैद्यः प्रभुरायुषः ॥ ८ ॥ वैद्यराज ! नमस्तुभ्यं, यमआवसहोदरः । यमो हि हरति प्राणान्, द्रव्यप्राणहरो भिषग् ॥ ९ ॥ प्रच्छन्ना यमदृता, इव प्रभूताः कळी न के वैद्याः ? । शास्त्रवित्तरलबुद्धिः, सरलः परलोकभीर्विरलः ॥ १० ॥ सुसंस्त्रिनं सद्गतिरत्नगुण्यं, वैद्या दरिद्रं पैणपन्ननेत्रा । झुइं क्षमेव्याविषमं मृगाक्षी, वैद्यान् कृपा नाश्रयते कदापि ॥ ११ ॥

यो व्याधिभिर्धर्यायति चाध्यमानं, जनौघमादातुमना धनानि । व्याधीन् विरुद्धौषधतोऽस्य वृद्धिं, नयेत्कृपा तत्र कुतोऽस्तु
 वेद्यः ॥ १२ ॥ रसायनैः सार्द्धमिदौषधानि, तदत्र वासानमम मंदता न । इतीव वैद्यस्य हृदन्तरालं, लोभः पटुत्वं कलध्वज
 मुद्येत् ॥ १३ ॥ प्रत्यक्षं वीर्यं पुरीषमूत्रदुर्गन्धसंबन्धवशेन मन्ये । सद्धर्मगन्धः सुरभिस्त्वभावो, विजृम्भते नो भिषजा-
 न्नपेषु ॥ १४ ॥ प्राप्नोति धर्मार्थयशांसि धर्माच्चिकित्सकः सञ्चारयं (संरचयं) श्रिकित्साम् । अर्थार्थतः केवलमर्थमेव,
 निवेद्यते धर्मयशोनिशुम्भी ॥ १५ ॥ अभूमिजमनाकाशं, रसास्वादविचर्जितम् । सुलभं रोगनिर्नाशि, वद वैद्य ! किमौ-
 पधम् ॥ १६ ॥ पीपे मासे निराहारा, बह्वाहाराश्च कार्तिके । क्षेत्रे मासे गुडाहारा, भयन्तु तव शत्रवः ॥ १७ ॥ अत्यमृ-
 पानाद्विषमासनाच्च, दिवाशयाज्जागरणाच्च राज्ञौ । संधारणान्मूत्रपुरीषयोश्च, पङ्क्तिः प्रकरीः प्रभवन्ति रोगाः ॥ १८ ॥

नृपसंवन्धिसूक्तानि ११९

‘ हुष्टस्य दण्डः सुजनस्य पूजा, न्यायेन कोशस्य च संप्रवृद्धिः । अपक्षपातो रिपुरार्द्ररक्षा, पथैव यज्ञाः कथिता नृपा-
 णाम् ॥ १ ॥ हुष्टानां दमनं नयानुगमनं स्वीयप्रजापालनं, नित्यं देवमहर्षिपादनमनं पद्मदर्शनीमाननम् । औचित्याच-
 रणं परोपकरणं त्यागं सुभोगं श्रियां, कुर्वाणो नृपतिः श्रिया निजपतिः सत्येव नो मुच्यते ॥ २ ॥ यस्तेजस्वी यशस्वी
 शरणागतजनत्राणकर्मप्रवीणः, शास्ता शश्वत्खलानां क्षतरिपुनिघहः पालकः स्वप्रजानाम् । दाता भोक्ता धिवेकी नयपथ-
 पथिकः सुप्रतिज्ञः कृतज्ञः, प्राज्यं राज्यं स राजा प्रथयाते पृथिवीमण्डलेऽखण्डिताज्ञः ॥ ३ ॥ नरकान्तं तदा राज्यं,

यदि राजा न धार्मिकः । धार्मिके तु परं तत्र, सौख्यमत्र परत्र च ॥ ४ ॥ सैच्छंदं जंषिज्जइ, किज्जइ जं जं मणस्स पडि-
भाइ । अलिअं च सच्चविज्जइ, पडुत्तणं तेण रमणिजं ॥ ५ ॥ राज्ञि धर्मिणि धर्मिष्ठाः, पापे पापाः समे समाः । राजान-
मनुवर्त्तन्ते, यथा राजा तथा प्रजाः ॥ ६ ॥ शैशवेऽभ्यस्तविद्यानां, यौवने विषयैषिणाम् । वार्द्धके मुनिवृत्तीनां, योगेनान्ते
तनुलज्जाम् ॥ ७ ॥ क्षमी दाता गुणमाही, स्वामी दुःखेन लभ्यते । अनुकूलः शुचिर्दक्षः, स्वामिन् । भृत्योऽपि दुर्लभः
॥ ८ ॥ सेवा गुरौ तदादिष्टमहः पुरुषसंप्रहः । दौर्ये धर्मश्च पञ्चामी, राज्यलक्ष्मीलतानुदाः ॥ ९ ॥ आपन्नस्मार्त्तिहरणं,
शरणागतरक्षणम् । त्यागः पुण्यानुरागश्च, राज्यलक्ष्मीलतानुदाः ॥ १० ॥ न च भोगाश्च च त्यागाश्च चाऽऽधर्मे च
रोगतः । प्रजासंतापनाद्भूतं, क्षीयन्ते क्षितिपश्रियः ॥ ११ ॥ दुर्वलानामनाथानां, बालवृद्धतपस्विनाम् । अनार्यैः परिभूतानां,
सर्वेषां पार्थिवो गतिः ॥ १२ ॥ धर्मः क्षोणीभूतां शिष्टपालनं दुष्टनिग्रहः । मात्स्यो न्यायोऽन्यथा नूनं, भवेद्भुवनधस्तरः
॥ १३ ॥ न्यायो धर्मो दर्शनानि, तीर्थानि सुखसंपदः । यस्याऽऽधारे प्रवर्त्तन्ते, स जीयात्पृथिवीपतिः ॥ १४ ॥ पार्थि-
वानामलङ्काराः, प्रजानामेव पालनम् । किरीटकटकोष्णीर्भुष्यन्ते केवलं नदाः ॥ १५ ॥ शठदमनमशठपालनमाश्रि-
तभरणं च राजाचिह्नानि । अभियेकपट्टवन्धौ, बालव्यजनं व्रणस्यापि ॥ १६ ॥ प्रजानां धर्मपट्टभागो, राज्ञो भवति
रक्षितुः । अधर्मस्यापि पट्टभागो, जायते यो न रक्षति ॥ १७ ॥ लोकेभ्यः करमादाता, चौरैर्म्यस्तानरक्षिता । तदीयैर्लि-
प्यते राजा, पातकैरिति हि स्मृतिः ॥ १८ ॥ धक्रे करकर्त्ता च, गोसहस्रवधाधभृत् (धकृतः) । प्रवृत्तकरविच्छेदे, भवां

१ स्वच्छन्दं जहप्यते कियते यत्तद् मनसि प्रतिभाति । अलिक च सत्याप्यते, प्रमुखं तेन रमणीयम् ॥ ५ ॥

कोटिकलं भवेत् ॥ १९ ॥ कार्यं सञ्जायते प्राणत्राणं शरणमागतं । निजपुद्गलानुगं ध्वान्तं, प्रदीपः किं न रक्षति ? ॥ २० ॥
 जलधेरपि कालोलाश्वापह्न्यासि कपेरपि । यक्षयन्ते यक्षतो रोकुः, न पुनः प्रभुचेतसः ॥ २१ ॥ मा स्म सन्धिं विजानन्तु,
 मा स्म जानन्तु विमहम् । आख्यातं यक्षिं शृण्वन्ति, भृषास्तेनैव पण्डिताः ॥ २२ ॥ पदकर्णो भिद्यते मन्त्रश्चतुःकर्णश्च
 धार्यते । द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य, ब्रह्माऽप्यन्तं न गच्छति ॥ २३ ॥ स्वच्छन्दं छन्दयुक्त्या ये, रक्षयन्ति महीपतिम् । ते
 पापयन्ति सर्वोपि, कुर्वन्त्या इव सत्वरम् ॥ २४ ॥ सर्वत्र सुलभा राजान् !, सर्वत्र प्रियवादिनः । अप्रियस्य तु पथ्यस्य,
 यथा श्रोता च कुर्लभः ॥ २५ ॥ यक्षे हता ये पक्षयो वियन्ते, स एव भृषा इति वेदवाचः । तेनैव संस्कारवशेन तेषां,
 गतो विवेकः पुनर्विपतीनाम् ॥ २६ ॥ अपिज्ञातविशेषस्य, सर्वतोऽपह्नामिणः । स्वासिनो निर्विवेकस्य, तमसश्च किम-
 न्तरम् ? ॥ २७ ॥ कामः क्रोधस्तथा हर्षो, माया लोभो मदस्तथा । पृथक् श्रद्धा च नारीणामप्यखो यथ उच्यते ॥ २८ ॥ रिक्कपाणिर्न
 आशाभक्तो नरेन्द्राणां, कृत्तिच्छेदो द्विजन्मनाम् । पृथक् श्रद्धा च नारीणामप्यखो यथ उच्यते ॥ २९ ॥ रिक्कपाणिर्न
 पश्येद्य, राजानं विपजं गुरुम् । नैमिचित्तिकं स्वमविदं, फलेन फलमादिशेत् ॥ ३० ॥ गन्तव्यं राजकुले द्रष्टव्या राजपु-
 जिता लोकाः । यद्यपि न भवन्त्यर्थास्तथाप्यनर्था विहीयन्ते ॥ ३१ ॥ घटवत्सरिपूर्योऽपि, विदग्धो दानवानपि । प्रहीतुं
 न्ययस्य केन, पार्थिवः कर्णदुर्वारः ? ॥ ३२ ॥
 मन्त्रिसंवन्धिसूक्तानि १२०
 पदकर्णो भिद्यते मन्त्रश्चतुःकर्णस्तु धार्यते । द्विकर्णस्य तु मन्त्रस्य, ब्रह्माऽप्यन्तं न गच्छति ॥ १ ॥ आतुरे व्यसने

प्राप्ते, दुर्भिक्षे शत्रुविग्रहे । राजद्वारे दमशाने च, यस्तिष्ठति स चान्धवः ॥ २॥ अनिष्टे दुर्मतिं दद्यात्तयाऽसौ नरकं
ब्रजेत् । तस्मात्सर्वप्रयत्नेन, इष्टं धर्मे नियोजयेत् ॥ ३ ॥ भावस्त्रिगर्भैरुपकृतमिति द्वेष्यतामेति किञ्चित्, शाब्बादन्यैः
परकृतमपि प्रीतिमेवोपयाति । दुर्माहृतवान् नृपतिमनसां नैकभावाश्रयाणां, सेवाधर्मः परकृतमपि प्रीतिमेवोपयाति ॥ ४ ॥
नरपतिहितकर्त्ता द्वेष्यतामेति लोके, जनपदहितकर्त्ता त्यज्यते पार्थिवेन । इति महति विरोधे वर्त्तमाने समाने, नृपति-
जनपदानां दुर्लभः कार्यकर्त्ता ॥ ५ ॥ अहो अहीनामपि खेलनेभ्यो, दुःखानि दूरं नृपसेवनानि । एकोऽहिना मृत्युमु-
पैति दष्टः, सपुत्रपौत्रस्तु नृपेण दष्टः ॥ ६ ॥ अश्वतरिणां गर्भो, दुर्जनैर्ग्री नियोगिनां लक्ष्मीः । स्थूलत्वं भव्यपुंसवं,
विना विकारेण न भवन्ति ॥ ७ ॥ नाऽऽस्ये सर्पस्य रुधिरं, न च दष्टं कलेवरे । न प्रजास्तु न भूपाते, धनं दुरधिकका-
रिणि ॥ ८ ॥ प्रोक्तः प्रत्युत्तरं नाऽऽह, विरुद्धं मभूणा च यः । न समीपे हसरयुच्चैः, स भवेद्राजवल्लभः ॥ ९ ॥ राजा-
मातरि देव्यां च, कुमारं मुख्यमञ्जिणि । पुरोहिते प्रतीहारे, वर्त्तव्यं राजवत्सदा ॥ १० ॥ वरं धनं वरं भिक्षा, दुर्जरं
मरणं वरम् । वरं व्याधिर्भुज्याणां, नाधिकारेण संपदः ॥ ११ ॥ एकया मुद्रया लोकान्, मुद्रा पञ्चकमाप्यते । पाणौ
पादे मुखे कण्ठे, गेहे सा ध्रियते कथम् ॥ १२ ॥ राहुः सुधाप्रवृद्धः, शिरसि विद्धनेऽपि शशिनमनुसरति । विदितवि-
पदोऽपि कष्टं, लब्धास्वादा निवर्त्तन्ते ॥ १३ ॥ अधिकारात्रिभिर्मासैर्माठापल्यात् त्रिभिर्दिनैः । शीघ्रं नरकवान्छा चेद्दिनमेकं
पुरोहितः ॥ १४ ॥ अहो अपूर्वं चरितं, योगिनां च नियोगिनाम् । क्षणत्वरं पदं प्राप्य, पश्यन्त्यात्ममयं जगत् ॥ १५ ॥
नृपव्यापारपापेभ्यः, स्वीकृतं सुकृतं न दैः । तान् धूलिधावकेभ्योऽपि, मन्ये दृष्टतराक्षरात् ॥ १६ ॥ प्राप्य च्छानधि-

कारान्, दग्धो मित्रे च पन्थुर्यो च । नापकृतं नोपकृतं, न सत्कृतं किं कृतं तेन ? ॥ १७ ॥ प्राज्ञे नियोजितेऽस्मात्से,
 मदीयस्य गुणप्रथम् । यदाः स्वर्गनिवासश्च, पुष्कलश्च धनागमः ॥ १८ ॥ कुलशीलगुणोपेतं, सत्प्रधर्मपरायणम् । रूपिणं
 शुप्रसन्नं च, राजाऽध्वसं तु कारयेत् ॥ १९ ॥ शीलवृत्तिपरो धीरः, सर्वरक्षणपरीक्षकः । शुचिरव्यभिचारी च, भाण्डाध्व-
 शोऽभिधीयते ॥ २० ॥ इक्षिताकारतत्त्वज्ञः, प्रियवाक् प्रियदर्शनः । सकृदुक्तमही दक्षः, प्रतीहारः प्रशस्यते ॥ २१ ॥
 पितृशः शीलसंपन्नो, यागमी दक्षः प्रियंवदः । यथोक्तपादौ स्मृतिमान्, कृतः स्वात्सर्गभिर्गुणैः ॥ २२ ॥ वेदसिद्धान्त-
 तत्त्वज्ञो, जपदोगपरायणः । आशीर्वादपरो नित्यमेव राज्ञः पुरोहितः ॥ २३ ॥ अरैः संघार्यते नाभिर्नाभौ चाराः प्रति-
 द्विवाः । स्यामिसेवकयोरेवं, वृत्तिचक्रं प्रयत्नीते ॥ २४ ॥

सेवकसंयन्त्रिसूक्तानि १२१

तेषां भयुक्षिराख्याता, न तैः सम्यगुदाहृतम् । भ्रा करोति हि पुच्छेन, मूर्ध्ना चाह्नि सेवकः ॥ १ ॥ मौनान्मूर्खः
 प्रपथनपटुर्पातुलः स्वल्पको वा, क्षान्त्या भीरुर्यदि न सहते प्रायशो नाभिजातः । धृष्टः पार्श्वे भवति यद्विवा दूरतोऽप्य-
 प्रगल्भः, सेवापथः परमगहनो योनिनामप्यगम्यः ॥ २ ॥ शूली जातः कद्वालवशाद्भैक्ष्ययोगात्कपाली, वस्त्राभावा-
 दिगतपसतः क्षानदर्धः स्याज्जटायान् । इत्थं सर्वे त्वदनुगमनादीश्वरत्वं मयाऽऽयं, अद्यापि त्वं मम नरपते !
 नार्हस्यन्दं ददासि ? ॥ ३ ॥ सेवया धनमिच्छद्भिः, सेवकैः पदयः यत्कृतम् । स्वातन्त्र्यं यच्छरीरस्य, मूर्खैस्तदपि

हारितम् ॥ ४ ॥ हीनमस्ति पुरो याति, निशि जागर्ति चाद्रुमान् । द्वारे तिष्ठति दीनात्मा, धिक्कष्टं श्वेव सेवकः ॥ ५ ॥
दिरसा धार्यमाणोऽपि, सोमः सोमेन शरमुजा । तथापि कृशतां धत्ते, कष्टं खलु पराश्रयः ॥ ६ ॥ तुल्यार्थं तुल्यसामर्थ्यं,
मर्मज्ञं व्यवसायितम् । अर्द्धराज्यहरं भृत्यं, यो न हन्यात्स हन्यते ॥ ७ ॥

पुत्रसंवन्धिषूक्तानि १२२

उलतन्निपतन् रिङ्गन्, हसंजालायलीर्षमन् । कस्याश्चिदेव धन्यायाः, क्रोडमायाति नन्दनः ॥ १ ॥ शर्वरीदीपकश्चन्द्रः,
प्रभाते रविदीपकः । त्रैलोक्यदीपको धर्मः, सुपुत्रः कुलदीपकः ॥ २ ॥ एकेन वनवृक्षेण, पुष्टितेन सुगन्धिना । वासितं
तद्वनं सर्वं, सुपुत्रेण कुलं यथा ॥ ३ ॥ एकेनापि हि शूरेण, पादाक्रान्तं क्षमातलम् । क्रियते भारकरेणैव, स्फारस्फु-
रितवज्रसा ॥ ४ ॥ एकोऽपि यः सकलकार्यविधौ समर्थः, सत्त्वाधिको भवति किं बहुभिः प्रसूतैः ? । चन्द्रः प्रकाशयति
दिशुलमण्डलानि, तारागणः समुदितोऽप्यसमर्थ एव ॥ ५ ॥ योऽवश्यं पितुराचारः, पुत्रस्तमनुवर्त्तते । न हि केतकिवृ-
क्षस्त, भवत्यामलकी फलम् ॥ ६ ॥ न एव पुत्रः पुत्रो यः, कुलमेव न केवलम् । पितुः कीर्तिं च धर्मं च, गुणांश्चापि
विवर्द्धयेत् ॥ ७ ॥ परिवर्त्तिन्ति संसारे, मृतः को वा न जायते ? । जातो येन जातेन, याति वंशः समुन्नतिम् ॥ ८ ॥
छालयेत्तस्य वर्षाणि, दश वर्षाणि ताडयेत् । प्राप्ते च पौड्ये वर्षे, पुत्रं मित्रमिवाऽऽचरेत् ॥ ९ ॥ छालनाद्ब्रह्मो दोषास्ता-
दनाद्ब्रह्मो गुणाः । तस्मात्पुत्रं च शिष्यं च, ताडयेन्न च जालयेत् ॥ १० ॥ माता दधुः पिता वैरी, बालो येन न

पाठितः । न दोषते सगामध्ये, दंसमये यको यथा ॥ ११ ॥ पितृभिराहितः पुत्रः, शिष्यस्तु गुरुशिक्षितः । धनाहतं
 सुयुगे च, जायते जनपण्डनम् ॥ १२ ॥ अजातमृतभूर्धेन्यो, मृताज्जातौ वरं सुतौ । यत्तत्तौ स्वरपद्मः/लाय, यावज्जीवं
 अटः दुतः ॥ १३ ॥ किं सया क्रियते धेन्याः, या न सुते न हुनयदा । कोडर्धः पुत्रेण जातेन, यो न विद्यान् न भक्ति-
 मान् ॥ १४ ॥ शुण्वन्ति पितुरादेरां, ते केदपि विरक्तः सुतः । आदिष्टं ये तु कुर्वन्ति, सन्ति ते यदि पश्याः ॥ १५ ॥
 ते पुत्रा ये पितुर्भक्ताः, स पिता यस्तु पोषकः । तस्मिन् यत्र विभासः, सा भार्या यत्र निर्द्विष्टिः ॥ १६ ॥ जनिता चोप-
 नेता च, परतु विद्यां प्रयच्छति । अन्नदः पाणदश्चेति, विद्या पद्मविद्यः स्मृतः ॥ १७ ॥ राज्ञः पत्नी गुरोः पत्नी, सिव-
 पत्नी तर्ध्व च । पत्नीमाता स्वमाता च, पथ्यंसा मातरः स्मृताः ॥ १८ ॥ पुत्रिर्हि जाहं कवयः शुण को या अशुण मुयण ।
 जिणि पत्नीको भुंढही चंविज्जइ अपरेण ॥ १९ ॥ अलिभं जंपेइ जणो पुत्तो जं होइ सायसारिच्छो । अरथसिण्ण दविर्विने
 खणसिण्णं सणिछरी सयओ ॥ २० ॥ उपाध्याया दद्यात्चार्य, आचार्याणां यत्तं पिता । सहस्रं तु पितुर्माता, गौरवेणा-
 तिरिच्यते ॥ २१ ॥ अस्तन्ययानाज्जननीं पशूनामादरलभभाषधि चाधमानाम् । अगोहकर्माधधि मध्यमानामाजीविता-
 चोर्धमिवोत्तमानाम् ॥ २२ ॥ माता पशूनां सुतसत्तथैव, धनार्जनैस्तुल्यति मध्यमानाम् । वीरावदासैः पुनरुत्तमानां,
 लोकोत्तमानां चरितैः पयित्रीः ॥ २३ ॥ उपकर्त्ता कलाचार्यो, भर्त्ता माता पिता गुरुः । नैते धिकारमर्हन्ति, गार्हितानां
 दातारपि ॥ २४ ॥

पुत्रीसंवन्धिसूक्तानि १२३

जातेति पूर्वे महती हि चिन्ता, कस्य प्रदेयेति ततः प्रवृत्ता । दत्ता सुखं स्यात्स्यति वा नवेति, कन्यापितृत्वं किल हन्त कष्टम् ॥ १ ॥ जन्मंतीय सोमो, वहुंतीय य वहुए चिंता । परिणीयाए दंडो, जुषइपिआ दुक्खिओ निच्चं ॥ २ ॥ निभपरसोसा परगेहमंडणी कलिकलकुलभवणं । जहि न जाया धूया, ते सुहिआ जीवलोअंसि ॥ ३ ॥ चोरि चिछका पुण गंधी भट्टा य वइद पाहणया । वेसा धूअ नारिदा परस्स पीढा न याणंति ॥ ४ ॥ कुलं च शीलं च सनाथता च, विद्या च विसं च यपुर्ययश्च । वरे गुणाः सस धिलोकनीयास्ततः परं भागयथा च कन्या ॥ ५ ॥ मूर्खनिर्धनदूरस्सर-
गोक्षाभिलाषिणाम् । त्रिशुणाधिकवर्षाणां, चापि देया न कन्यका ॥ ६ ॥ अन्तःक्षेहादशनवसनक्षानताम्बूलवेदी, संमी-
णन्तो दुहितरमिव प्रेक्षते या वधूदीम् । भक्तिमाद्या मधुरवचना पुत्रिणिक्षासु दक्षा, भवधूरेवं गुणगणयुता प्राप्यते पुण्य-
योगात् ॥ ७ ॥ निर्व्याजा दयितादौ, भक्ता भवक्षुपु वत्सला स्वजने । क्षिमाया च वन्धुवर्गे, विकसितवदना कुलवधूदी ॥ ८ ॥ दाय्योसाटनगेहमार्जनपथःपावित्र्यचुष्टीक्रियास्थालीक्षालनयान्यपेयपाकलागोदोहवत्सन्धनैः । पार्कैस्तलरिवेपणैः
समुच्चितैः पात्रादिशौचक्रियाभ्यधूमर्तुनानन्ददेवविनयैः कष्टं वधूर्जीवति ॥ ९ ॥ मितं ददाति हि पिता, मितं आता-
मितं सुतः । अभितस्य हि दातारं, भर्तारं का न पूजयेत् ॥ १० ॥ चन्द्रचन्दनकर्पूरगोस्तनीशर्करादयः । पूतेषां सार-

१ दायमानायां दौको पथेमानायां वर्धते चिन्ता । परिणीयाया दण्डः शुवतिपिता इतिवो मियाप् ॥ २ ॥ सिजण्डहसोया परण्डहमण्डनी च कलि-
कण्डडुडमभवन्तम् । दैर्न जाता दुहिता ते सुखित्वा वीवलोके ॥ ३ ॥

मृत्स, जनन्या जतिं मतः ॥ ११ ॥ तीर्थानामष्टपट्टिश्च, विलयाता धरणीतले । तेषां भागारथा क्षष्टा, ततोऽपि ज-
 ननी मता ॥ १२ ॥ पतिता शुरयस्त्याज्या, माता न तु कथञ्चन । गर्भधारणपोषाभ्यां, यतो माता गरीयसी ॥ १३ ॥
 पतिप्रता पतिप्राणा, पयुः प्रियहिते रता । यस्य स्यादीदृशी भार्या, स धन्यः पुरुषो भुवि ॥ १४ ॥ पशुमनधं च कुब्जं
 च, पुष्टाहं व्यापिपीडितम् । आपत्सु च गतं नाथं, न त्यजेत्सा महासती ॥ १५ ॥ क्रीडां शरीरसंस्कारं, समालोत्सव-
 दर्शनम् । एासं परगृहे यानं, त्यजेद्योपितभर्तुका ॥ १६ ॥ द्वारोपवेशनं नित्यं, गवाक्षयोक्षणं तथा । असत्कलापो हासं
 च, दूषणं शुल्लयोपिताम् ॥ १७ ॥ लज्जा दद्याद्दमो धैर्ये, पुरुषालापवर्जनम् । एकाकिस्त्वपरित्यागो, नारीणां शीलरक्षणम्
 ॥ १८ ॥ पिता रक्षति कोमारे, भर्ता रक्षति यौवने । पुत्राश्च स्याद्विरे भावे, न स्त्री स्वातन्त्र्यमर्हति ॥ १९ ॥ नदीतटेषु
 ये पृथा, या च नारी निराश्रया । मन्निहीनाश्च राजानो, न भवन्ति चिरायुषः ॥ २० ॥ वरं कारागृहक्षिप्तो, वरं देशा-
 न्तरञ्चमी । परं नरकसंचारी, न द्विभार्यः पुनः पुमान् ॥ २१ ॥ अश्रुपितो गृहाद्याति, नामोल्लङ्घ्यच्छदामपि । अक्षा-
 लित्रपदः शोते, भार्याद्वयचरो नरः ॥ २२ ॥ एका भार्या त्रयः पुत्रा, द्वे हले दद्याद्देनवः । भ्रात्रे वासः पुरासन्ने, स्वर्गादपि
 विशिष्यते ॥ २३ ॥ यस्य पुत्रा चक्षे भक्ता, भार्या छन्दानुवर्तिनी । विभवेव्यपि संतोषः, स्वर्गस्तस्य इहैव हि ॥ २४ ॥ वरं
 रङ्गकलप्रत्यं, परं धैधव्यवेदना । वरं नरकवासो वा, मा सपत्न्याः पराभवः ॥ २५ ॥ फोडीनामुहु सीअली विसह जु
 नगुरडं नाम । सड किह नामु जु वहिन्डी ए तिजिवि खय जाड ॥ २६ ॥ सपत्नीनां शोते वासः, पुत्रस्यापि न दयो-
 नम् । न्याय्ये कालेऽपि न स्वेच्छा, ही जन्म नृपयोपिताम् ॥ २७ ॥ एते शतं वयं पञ्च, यावद्देरं परस्परम् । परैस्तु परि-

भूतानां, वयं पथोत्तरं शतम् ॥ ३८ ॥ यं दृष्ट्वा वर्द्धते स्नेहः, क्रोधश्च परिहीयते । स विज्ञेयो मनुष्येण, एष मे पूर्वजा-
न्ययः ॥ ३९ ॥ यं दृष्ट्वा वर्द्धते क्रोधः, स्नेहश्च परिहीयते । स विज्ञेयो मनुष्येण, एष मे पूर्वशत्रुकः ॥ ३० ॥

शौचसंवन्धिसूक्तानि १२४

देवयात्राविवाहेषु, संश्रमे राजदर्शने । संधामे हृदमार्गे च, स्पृष्टास्पृष्टिर्न दुष्यति ॥ १ ॥ उत्सृष्टं शिवनिर्मल्यं, वसनं
सूतचर्मकम् । काकविष्टासमुत्स्रं, पेष्य पावित्र्यभाजनम् ॥ २ ॥ हुंहरह्य घण्टुरी वकुला य अन्नापि अन्नसिद्धं वा । जह
होह इह न ह्युत्ती तज्जलमवसावणाह तहा ॥ ३ ॥ जह य पसूआ नारी जरिआई मल्लगेवि पिअंता । उण्होदगं न दुस्सइ
किं पुण कोरन्नधवणाह ॥ ४ ॥ जअय जलं ततय वणं जअय वणं ततय निच्छओ तेओ । तेऊवाऊ सहगया तसा य पच्च-
क्खया चैय ॥ ५ ॥

स्वराचिसंवन्धिसूक्तानि १२५

जो जाणाइ जस्स गुणे, लोए सो तस्स आयरं कुणाइ । फलिए दक्खारामे, काओ लिंओहलिं चुणाइ ॥ १ ॥ बहु मीठी

१ दुग्धं गंगा मधु चित्रकचर्म पिप्पलः- २ सुदितो हयो घुर्गुरो वकुलश्च अन्नमर्षसिद्धं वा । यथा भवत्यन्न नारीचं तज्जलमवसावणादि स्या
॥ ३ ॥ यथा य प्रसूता नारी जरितादि मल्लगेनापि भिष्यती । उष्णोदकं न दुष्यति किं पुनः कोदवधावनादि ॥ ४ ॥ यत्र अलं तत्र वनस्पतिः यत्र
यनस्पतिश्च यत्र निपमापेयः । तेजोयान् सहगता वसाश्च प्रसूता पुत्र ॥ ५ ॥ ३ यो जानाति यस्य गुणान् कोके स तस्यादरं करोति । फलिंते प्राक्षारामे,
काकः निम्बोदिकं भक्षयति ॥ १ ॥

एष धीमती मर्द निद न गति । जं रुधर तं रुधयं देमा एह भणति ॥ २ ॥ यदेव रोषते यस्य, तदेव तस्य सुन्द-
 रम् । धीरपदे न तथा धीतिर्यथा रुद्रस्य भस्मति ॥ ३ ॥ रुद्रो नमः कविः काणः, शनिः रघुः रायी क्षयी । रामो दुःखी
 यजुर्मने, न दुःखं ययाभिः साद ॥ ४ ॥ सर्वथा स्वहितमाचरणीयं, किं करिष्यसि जनो बहुलत्पः ? । विद्यते स न हि

ब्रह्मिण्यथा, सर्वलोकपरितोषवते यः ॥ ५ ॥

नयनीर्ष तथाऽन्योक्तो सूक्तानि १३६
 प्राणो वृक्षपातः स्वाप्तागरगुह्यगुणोपुरोद्भासिग्रोभं, खेटं नद्यद्विषेष्टं परिप्लवमभितः कर्षेष्टं पर्यतेन । मासैर्युक्तं सङ्गम्यं
 दलितदशार्धः पत्तनं रक्तपोनिर्दिग्गाह्यं सिन्धुवेष्टायलवितमभ्य संभाषनं चाद्विष्टद्वे ॥ १ ॥ मतिरमासविप्रया, बुद्धिः
 साऽप्रतदर्शनी । अतीव च रघुतिर्हया, प्रज्ञा काष्ठत्रये पुनः ॥ २ ॥ हायो मुखविकारः स्वाङ्गमध्वित्समुद्रयः । विलासो
 नोभजो शेषो, विश्वमो भूस्समुद्रयः ॥ ३ ॥ अन्यस्थितवित्तानां, प्रसादोऽपि भयङ्करः । सार्धेण्यसि किं क्व कोद्वारस्वाप-
 स्मालि न धिरतः ॥ ४ ॥ यद्यपि स्वच्छभावेन, दर्शयत्यनुधिर्मणीन् । तथापि जानुद्वयोऽवसिति चेतसि मा कृथाः ॥ ५ ॥
 टण्डुल्येदे न मे दुःखं, न दाये न च पर्षणे । एतदेव महदुःखं, गुञ्जया सह लोचनम् ॥ ६ ॥ स्थानं सर्वस्य दातव्यमे-
 वयारावराधितम् । द्वितीयपतने दन्ता, पयत्रेणापि विवर्जिताः ॥ ७ ॥ न विना मधुमासेन, अन्तरं पिककाकयोः ।
 पसन्ते च पुनः प्राप्ते, काकः काकः पिकः पिकः ॥ ८ ॥ मणिर्बुधेन पादाम्ने, काचः शिरसि धार्यताम् । पटीक्षककरमासः,

काचः काचो मणिर्मणिः ॥ ९ ॥ वायुना यत्र नीयन्ते, कुञ्जराः पट्टिहायनाः । गावस्तत्र त गणयन्ते, मशकस्य च का
 कथा ॥ १० ॥ यथागृजरणे जार्व्यं, मोदकानां तु कथा । वचनेऽपि दक्षित्वं, धनाया तत्र कीदृशी ॥ ११ ॥ भृगारि
 या भृगेन्द्रं धा, हरिं व्याहरतां जनः । तस्य द्रयमपि मीढा, क्रीडादलितदन्तिनः ॥ १२ ॥ यदि नाम सर्वपकर्णं, शक्योति
 करी करेण नादातुम् । इयत्तैव तस्य ननु किं, पराक्रमलानिरिह जाता ॥ १३ ॥ संकुञ्चन्ति कलौ तुच्छाः, प्रसरन्ति
 महाशयाः । मीप्से सरांसि शुष्यन्ति, कामं वारिधिरयते ॥ १४ ॥ स्त्रीणामपि वचः कालेऽनुकूलं मन्यते दुर्धैः । दुर्गा
 यामगता किं न, शस्यते मार्गगामिभिः ॥ १५ ॥ यद्यपि न भवति हानिः, परकीयां चरति रासमे द्राक्षाम् । असमञ्जसं
 च दृष्ट्वा, तथापि नः खिद्यते चेतः ॥ १६ ॥ अतिपरिचयादयज्ञा, भवति विशिष्टेऽपि वस्तुनि प्रायः । लोकः प्रयागवासी,
 ह्ये ज्ञानं समाचरति ॥ १७ ॥ अपूर्वः खण्डवृत्तोऽपि, द्वितीयेन्दुरिचार्यते । सपूर्वः पूर्णवृत्तोऽपि, पूर्णेन्दुरिव नार्च्यते
 ॥ १८ ॥ अपसरणमेव युक्तं, मौनं वा तत्र राजहंसस्य । कटु रटति निकटवर्त्ती, वाचालदिट्टिभो यत्र ॥ १९ ॥ हे बाल-
 कोकिल ! करीरमरस्यलीपु, किं दुर्विदग्ध ! मधुरध्वनिमातनोपि । अन्यः स कोऽपि सहकारतरुप्रदेशो, यस्मिञ्जयन्ति
 तव विश्वनभाषितानि ॥ २० ॥ व्यलीकमस्तु मा वाऽस्तु, लोकोक्तिस्तु सुदुस्सहा । भाजनं भज्यतां मा वा, टणत्कारस्तु
 मारयेत् ॥ २१ ॥ अकार्ये तथ्ये वा भवति वितथ्ये वा किमपरं, प्रतीतो लोकेऽस्मिन् हरति महिमानं जनरवः । तुलो-
 सर्पोऽपि प्रकटनिहतादोषतमसो, रवेस्तादृक् तेजो न हि भवति कन्यां गत इति ॥ २२ ॥ कर्जामि समावडिष्ट, जणु-

१ यत्तं समापनिते अनुपपन्नस्य दुर्जनं प्रयत्नेन । किं न पीयते सिन्धुः शरीरसंरक्षणार्थाय ॥ २३ ॥

अथ दुष्प्रापं पयस्तेषां । कीस न पिबेद् नैवो, सरीरसंरपलणद्वाप ॥ २३ ॥ रेवा ! हा मगोण बह, मत जनमूलि पलास । कछे
 नट्टरु भयमी, करण पराह आस ॥ २४ ॥ ^२दे कारिहि हयासे, चडिआ निंदांमि पायवे पवरे । अहया तुल्ल न दोसो,
 सरिया सरिसंहि रज्जंति ॥ २५ ॥ अन्नो कोवि सहायो, समुद्गंभीरयाह भावरस । अमयं विसं हुआसो, समयं चिअ
 जेण परिआदं ॥ २६ ॥ जह मंडलेण भसिअं, हर्षिं वट्ठण रायमगंमि । ता किं भयस्स जुत्तं, सुणहेण समं कल्लि काठं ?
 ॥ २७ ॥ यदि काको गजेन्द्रस्य, विष्टां कुर्यात् मूर्धनि । कुलानुरूपं तत्तस्य, यो गजो गज एव सः ॥ २८ ॥ अस्मान्
 विप्रिययपुषश्चिरमुच्छिन्नान्, कस्माद्विमुष्टासि विभो ! यद्विद्या विमुष्टा । हाहेति केकिवर ! हानिरियं सर्वैव, भूपाळमूर्धनि
 पुनर्भविता स्थितिर्नोः ॥ २९ ॥ शैल्यं नाम गुणस्तवैव तदनु स्वाभाविकी स्वच्छता, किं ब्रूमः शुचितां ब्रजन्ति सुधियः
 रयणेन यस्यापरे । किं पालः परमस्ति ते स्तुतिपदं यज्जीवितं देहिनां, त्वं वेज्ञीचपथेन गच्छसि पयः कस्त्वां निरोद्धुं
 क्षमः ॥ ३० ॥ अच्छड कुरे राओ रांकु नो अपमानियह । डाभू फोडह पाव भाज मागह ठोकिड ॥ ३१ ॥ अयुक्तो
 गुणयुक्तस्य, धनुषः प्राणिनां पयः । युक्त एव हि लङ्गस्य, यस्योत्पत्तिः कुशीलता ॥ ३२ ॥ दैवणायरस न हु
 होह शुच्छिमा निगपहि रयणेहि । सहवि हु चंदसरिच्छा, विरला रयणापरे रयणा ॥ ३३ ॥ वने रतिर्विरकानां,

१ दे कारिहि ! इतरो पटिवा निम्ने पावसे पवुरे । अथवाः सय म् दोषः, सरलाः सरदी रज्यन्ते ॥ २५ ॥ अथा फोडसि स्वभावः समुद्रगम्भीर-
 दाया भावस्य । अयुतं विपं गुलायाः समकं तेनैव प्रियन्ते ॥ २६ ॥ यवि मण्डलेन भवितं दृष्टिर्न दृष्ट्वा राजमार्गे । तव किं गजस्य युक्तं, गुणा समं कल्लि
 कटुम् १ ॥ २७ ॥ २ रयाकरस्य भेष भयति प्रच्छावा निर्गते रवेः । स्यापि य चन्द्रस्तदया विरकानि रयाकरे रयानि ॥ ३३ ॥

रक्तानां च जने रतिः । अनवस्थितचित्तानां, न वने न जने रतिः ॥ ३४ ॥ प्रातः पूष्णे भवति महिमा, नोपतापाय
यस्मात्कालेनास्तं क इह न गताः ? के न यास्यन्ति चान्ये ? । एतावन्तु व्यथयति यदा लोकनाह्यैस्तमोभिस्तस्मिन्नेव प्रकु-
तिसलिनैर्व्योम्नि लब्धोऽयकाशः ॥ ३५ ॥ तां चंदा तां चादणी, जां नवि जने सूर । तां दकां तां दकुली, जाम न
वज्राह सूर ॥ ३६ ॥ असारस्य पदार्थस्य, प्रायेणाद्वयरो महान् । न हि स्वर्णं ध्वनिस्तादृग, यादृक् कांस्येऽभिधीयते ॥ ३७ ॥
न नव्यं पुस्तकं श्रेष्ठं, न चैतद्व्योम्नोऽयमम् । न तस्य जल्पतो लोकैः, प्रमाणीक्रियते वचः ॥ ३८ ॥ नादरं कुरुते कोऽपि,
निर्वेपस्य जगन्नाथे । आदम्बरेण पूजयन्ते, सर्वत्र न गुणा जनैः ॥ ३९ ॥ दुहर रडिअं महिषीण कडक्खयं सेवडाण मंत-
पायं । खमणाण य वक्खाणं सडंवरौ निष्फलो चेव ॥ ४० ॥ रासह रडिअं कुनरिंद जंपिअं इअरलोअपडिचनं । पढमं
चिअ गुरुआहं । पच्छा लहुआहं लहुआहं ॥ ४१ ॥ काचा चिणा न चाविआ नयरि न दीधी अग्नि । वंभण पंच न
न मारिआ किमु जाएवड सग्नि ? ॥ ४२ ॥ वंभण धोइ म धोनिआ पथरि चोरु म फाडी । धोए पंचइ इंदिआ, जहिं
जहुई मुहाडि ॥ ४३ ॥ काचा घटरे साचा जग्नि लालंता जड घाठा । ते नर दिण दिण दिठा देखत पैखत नाठा
॥ ४४ ॥ काचा घटरे काचा जग्नि साचइ संजमि पइठा । साचइ साचडं मानिडं तेहिं जार्इ सीवपुरी चइठा ॥ ४५ ॥
मंत्र न मूझी जही न औपय जाप न जोग जनोइ । प्राणिडा रहे दुखभर जाता राखणहार न कोइ ॥ ४६ ॥ संसारि
फीरतइ जीवइ लाधा माणुसना भवसारा । प्रमाद मुक्की पुण्य करो रे जिम पामो भवपारा ॥ ४७ ॥ लोचन जाणे जनि
जोडरे जोगी जोइ आपा । आप जोधंता जग्नि जाणुरे लोचन हुआ निकलापा ॥ ४८ ॥ जानि न जोगी ए नर सुता ते

अधिगुणा पूया । ज्योय न जोगी किमरु छहरै मूढ गायाजालि खूता ॥ ५९ ॥ काया पाया मनु मेहणुरै जोगी जोगवि
 निद्रा । दंटा गोटी कंपक छोटी ए नहि जोगी मुद्रा ॥ ५० ॥ आगम वेद पुराणरे पोया मरणे आया ओथा । आप
 शान त्रिगु अरु सङ्गरे जाणे थोथा मोया ॥ ५१ ॥ जिहां तुम्हे जास्यो ते तुम्हे जीव जे गया ते मत रोओ । आविया
 जिहां त्रिहां मनहुं टाढो आपइ आग पयालो ॥ ५२ ॥ एकलो आसि एकलो जासि म करि जीव । मोह कूडा । जीणे
 र्थये सुख छहिपर ते करि दया धर्म रुडा ॥ ५३ ॥ भीतरि भंग भलि परि जाणि बाहिर रंग म जोइ । कुत्रिम वस्तु
 सगळ पिचारत पाहिरी बहुती होइ ॥ ५४ ॥ आगिमठाणं जोइ न जोगी जोइ न परमं ज्ञानं । अहवा आयागमनी-
 पारण जोइ न परमं ध्यानं ॥ ५५ ॥ जोगी जोइ न जग विचारा अधिर संसार असारा । देखत पैलत जग जायरे
 पुत्र फलन परिचारा ॥ ५६ ॥ धंभण पंच न मारिआरे गांसि न लार्ह आगे । माय न मारी आपणी रे किम जाण्डुं
 सगगे ॥ ५७ ॥ काया चणा न चाविआरे जीभ न खंडिअ दांत । आंघा वार न सींचिआ हो किम जाइ लोकंते ॥ ५८ ॥
 जिणहरि जूभ न खेळिओरे घरि न आणि वेस । सावे व्यसन न पोसिआरे दुख न देखइ लेस ॥ ५९ ॥ तेजीय पवन
 दामिआरे पाग न खाचि गाढी । नवइ नाद न जाणिआरे गोरपि ते नर काढी ॥ ६० ॥ मांकुड एक न मारिओरे आ-
 रुचि दीधी न देवे । मांडिआं मूंडे न नामीई हो कांइ फरुं कळेवे ॥ ६१ ॥ नागां सजडि त्रिपार्दहरे, आनि बलइ हि-
 माछइ । आटइ लाकड बाळीईहो, जोगी झाल न लाइ ॥ ६२ ॥ जोगी जोग धंदोलीओरे, सारडं काहु न देपइ ।
 लो नर नासि न गांजीओ हो, गोरपी दीधओ लेपइ ॥ ६३ ॥ चोर च्यारि मंडं मारिआरे, घरिआ त्रिणि व्यापारि ।

पंचदं धन ओदालिओरे, साधु लोक साधारि ॥ ६४ ॥ मांकड हंस मनाविआरे, खाणि एक खंखालि । त्रिणि रयण तलि रातिओरे, सिय मारग अजुआलि ॥ ६५ ॥ निर्मल नीर न पायीओरे, सील सनाह न कीध । नदी मांहि न नाहिओरे, मोरु काज न कीध ॥ ६६ ॥ गाडुं गामि न खेडिउंरे, नीर न पीधुं जाडु । जातहं जंतु न टालिआहो, नरग धिउ तस आडु ॥ ६७ ॥ वंभणि कादम कुंथिउंरे, माहि जुमल नवि धोयु । नदी नीर न निहविउंरे, आंधइ आंधइ धोयु ॥ ६८ ॥ जिणवर जग न मांहिओरे, पसूअ पांच न होमी । वंभघार न तेडिआहो, ते नर पडिआ भूमी ॥ ६९ ॥
विधिधाधिकारसूक्तानि १२७

अपश्यसेयको रोगी, सदेये हितयादिपु । नीरोगोऽप्यौषधमाशी, सुमर्तुर्नात्र संशयः ॥ १ ॥ चारुप्रियोऽन्यद्वारार्थी, सिद्धेऽप्रे गमनाविहृत् । निःस्वो गोष्ठीरतोऽत्यर्थं, निर्बुद्धीनां शिरोमणिः ॥ २ ॥ विद्वानस्मीतिवाचालः, सोऽद्यमोऽस्मीति चण्डालः । शूरोऽस्मीति च निःशङ्कः, स सभायां न राजते ॥ ३ ॥ क्लिष्टोत्तयापि कर्त्विमन्यः, स्वश्लाघी प्राज्ञपर्यदि । व्याकृष्यप्रतिमः पुमान् ॥ ४ ॥ दूतो वाचिकविस्मारी, गीतकारी सरस्वरः । गृहाश्रमरतो योगी, महोद्वेगकराख्यः ॥ ५ ॥ शुद्धिके सात्त्विका भग्नाः, क्षये भग्ना भिषगवराः । स्वभावे तार्किका भग्नाः, स्त्रीषु भग्नं जगन्नयम् ॥ ७ ॥ अङ्गे स्थिताऽपि युवतिः परिरक्षणीया, संसेवितोऽपि नृपतिः परिरक्षणीयः । शाखं सुनिश्चितधिया परिचिन्तनीयं, शाखे नृपे च युवतौ च कुतो वदात्यम् ॥ ८ ॥ उपाध्यायश्च वैद्यश्च, प्रतिभूर्मुक्तनापिका । सूतिका दूतिका चैव, सिद्धे कार्ये तृणोपमाः

॥ २ ॥ धेयो गृह्य मन्त्री च, यस्य राज्ञः प्रियंवदाः । शरीरधर्मकोशेभ्यः, क्षिप्रं स परिहीयते ॥ १० ॥ लज्जा चारेद् महं
 अयं यथा भणद् मणिरं मणिः । द्विषं माणक्याडं देहिति न निगया चाणी ॥ ११ ॥ उत्तमं मणिपातेन, शूरं भेदे नियो-
 जयेत् । नीचमस्त्यप्रदानेन, समदाहिकं पराक्रमेः ॥ १२ ॥ काशी विवर्जयेच्चौर्यं, निद्रालुधर्मचौरिकां । जिह्वा लोलपं च
 रागादयो, जीवितं षोडश धाञ्छति ॥ १३ ॥ अनुचितकर्मरन्ध्रः, स्वजनविरोधो बलीयसा स्पृहार् । प्रमदाजनविश्वासो,
 भ्रमगुह्येति चरनारि ॥ १४ ॥ अविनीतो भृत्यजनो, नृपसिरदाता शठानि मित्राणि । अविनयवती च भार्या, मलक-
 दूषानि चरनारि ॥ १५ ॥ धंषस्तर्कविहीनो, निर्दंजा तुल्यधूर्ध्वतो पीनः । कटके च प्राधूर्णको, मलकशूलानि चरनारि
 ॥ १६ ॥ दीवमघं सुताजनम्, दुर्वार्तदूषिता कृपिः । स्वजनैः सह मालिन्यं, स्वादहीनं चतुष्टयम् ॥ १७ ॥ जामाता
 शुष्णसर्पश्च, दुर्जनः पापकलदा । उपकारेनं गृह्यन्ते, पद्मपो भागिनेयकः ॥ १८ ॥ तृणं ब्रह्मविदः स्वर्गस्तृणं शूरस्य
 नीपितम् । विरक्तस्य तृणं नारी, निरीहस्य तृणं नृपः ॥ १९ ॥ अजीर्णं तपसः कोधो, ज्ञानाजीर्णमहङ्कृतिः । परतप्तिः
 द्विष्याडर्णिमद्राजीर्णं विसृष्टिका ॥ २० ॥ वयमे नास्ति दारिद्र्यं, जपतो नास्ति पातकम् । मौनेन कलहो नास्ति, नास्ति
 जागरतो भयम् ॥ २१ ॥ बलं मूर्खस्य मौनत्वं, तरकरस्यातृतं बलम् । दुर्बलस्य बलं राजा, बालस्य रुदितं बलम् ॥ २२ ॥
 राषट् पण्डस्तेन, दशहस्तेन याजिनम् । हस्तिनं शतहस्तेन, देशत्यागेन दुर्जनम् ॥ २३ ॥ आतुरे व्यसने मासे, दुर्भिक्षे
 राशुषिप्रदे । राजद्वारे दम्बाने च, यस्तिष्ठति स बान्धवः ॥ २४ ॥ आचारः कुलमाख्याति, वपुराख्याति भोजनम् ।
 संस्नानः स्नेहमाख्याति, देशमाख्याति भाषितम् ॥ २५ ॥ ब्राह्मणजातिरद्विष्टो, वणिगजातिरवञ्चकः । प्रियाजातिर्निरी-

व्याहृः, शरीरी न निरामयः ॥ २६ ॥ सकृज्जल्पन्ति राजानः, सकृत्कन्याः प्रदीयन्ते, त्रीण्ये-
तानि सकृत्सकृत् ॥ २७ ॥ विग्रहमिच्छन्ति भटा, वैद्याश्च व्याधिपीडितं लोकम् । मृतकवहुलं च विप्राः, क्षेम सुभिर्धं च
निर्ग्रन्थाः ॥ २८ ॥ निःस्पृहो नाधिकारी स्यात्ताकामी मण्डनप्रियः । नाविदग्धः प्रियं ब्रूयात्, स्फुटवक्ता न वञ्चकः
॥ २९ ॥ अभ्यच्याया तृणादग्निः, खले प्रीतिः स्थले जलम् । वेद्यारागः कुम्भित्रं च, पडेटे बहुदोषमाः ॥ ३० ॥ माता
यदि विषं दद्यासिता विक्रयते सुतम् । राजा हरति सर्वस्वं, ऋा तत्र परिदेवना ॥ ३१ ॥ आर्त्ता देवान्नमस्यन्ति, तपः
कुर्वन्ति रोगिणः । निर्धना विनयं याति, क्षीणदेहाः सुशीलिनः ॥ ३२ ॥ अर्धनाशं मनस्तापं, गृहे दुश्चरितानि च ।
यञ्जनं चापमानं च, मतिमात्र प्रकाशयेत् ॥ ३३ ॥ दाने तपसि शौर्ये च, विज्ञाने विनये नये । विस्मयो न हि कर्त्तव्यो,
बहुरक्षा वसुन्धरा ॥ ३४ ॥ कोकिलानां स्वरो रूपं, नारीरूपं पतिव्रता । विद्या रूपं कुर्याणां, क्षमा रूपं तपस्विनाम्
॥ ३५ ॥ बालादपि हितं ग्राह्यमभेधादपि काञ्चनम् । नीचादप्युत्तमां विद्यां, खीरत्वं दुष्कुलादपि ॥ ३६ ॥ त्यजेदेकं
कुलसार्धं, ग्रामसार्धं कुलं त्यजेत् । ग्रामं जनपदसार्धं, आत्मार्धं पृथिवीं त्यजेत् ॥ ३७ ॥ प्रत्यक्षे गुरवः स्तुत्याः, परोक्षे
मित्रवान्धवाः । कर्मन्ते दासभृत्याश्च, पुत्रो (पुत्रा) नैव मृताः स्त्रियः ॥ ३८ ॥ नास्ति कामसमो व्याधिर्नास्ति मोह-
समो रिपुः । नास्ति क्रोधसमो वह्निर्नास्ति ज्ञानसमं सुखम् ॥ ३९ ॥ सन्नावो नास्ति वेद्यानां, स्थिरता नास्ति संपदाम् ।
विवेको नास्ति मूर्खाणां, विनाशो नास्ति कर्मणाम् ॥ ४० ॥ ग्रामो नास्ति कुतः सीमा ?, पत्नी नास्ति कुतः सुतः ? ।
प्रज्ञा नास्ति कुतो विद्या ?, धर्मो नास्ति कुतः सुखम् ? ॥ ४१ ॥ यत्रोदकं तत्र वसन्ति हंसा, यत्राड्डमिषं तत्र पतन्ति

शुभाः । यत्रार्धनस्तत्र रमन्ति वेदया, यत्राऽऽकृतिसूत्र गुणा वसन्ति ॥ ४२ ॥ स्थिरा कीर्तिरकीर्तिश्च, स्थिरं कर्म शुभा-
 शुभम् । स्थिरं दानं सुपात्रेषु, स्थिरा मैत्री सतां जने ॥ ४३ ॥ त्रयः स्थानं न मुञ्चन्ति, काकाः कापुरुषा मृगाः । अप-
 माने त्रयो यान्ति, सिंहः सत्पुरुषा गजाः ॥ ४४ ॥ पूर्णीफलानि पा(प)त्राणि, राजहंसतुरङ्गमाः । स्थानश्रष्टाः सुशोभन्ते,
 सिंहः सत्पुरुषा गजाः ॥ ४५ ॥ राजा कुलवधूर्विप्रा, नियोगी मन्त्रिणस्तथा । स्थानश्रष्टा न शोभन्ते, दन्ताः केशा-
 नखा नराः ॥ ४६ ॥ या लोभाद्या परद्रोहाद्याः पात्राद्याः परार्थतः । मैत्री लक्ष्मीर्व्ययः क्लेशः, सा किं सा किं स किं स
 किम् ॥ ४७ ॥ अग्निरापः स्त्रियो मूर्खः, सर्पो राजकुलानि च । नित्यं यत्नेन सेव्यानि, सद्यः प्राणहराणि पद् ॥ ४८ ॥
 अग्निर्विप्रो यमो राजा, समुद्रमुदरं गृहम् । सर्वतानि न पूर्यन्ते, पूर्यमाणानि नित्यशः ॥ ४९ ॥ आयुषो राजचित्तस्य,
 पिशुनस्य धनस्य च । खलस्नेहस्य देहस्य, नास्ति कालो विकुर्वतः ॥ ५० ॥ दुर्जनानां भुजङ्गानामङ्गनानां च भूभुजान् ।
 सत्कृतानामपि प्रायो, विश्रव्यव्यं न सर्वथा ॥ ५१ ॥ चित्रकूटकाव्यकर्सा च, कुर्वैद्यः कुनरेश्वरः । चरवारो नरकं यान्ति,
 पद्मसो ग्रामकूटकः ॥ ५२ ॥ धनधान्यप्रयोगेषु, विद्यासंग्रहणेषु च । आहारे च निहारे च, त्यक्तलज्जः सदा भवेत् ॥ ५३ ॥
 धर्मशोकभयाहारा, निद्रा कामः कलिः क्रोधः । यावन्मात्रा विधीयन्ते, तावन्मात्रा भवन्त्यमी ॥ ५४ ॥ घालयं वृद्धिर्वयो-
 मेधा, त्यक्श्रोत्रनेत्रविक्रमाः । दशकेन निवर्तन्ते, मनः पञ्चेन्द्रियाणि च ॥ ५५ ॥ आयुर्कर्म च वित्तं च, विद्या निधन-
 मेव च । पद्मेतानि हि सृज्यन्ते, गर्भस्यस्यैव देहिनः ॥ ५६ ॥ मातुः सन्त्यं रजःकीडा, मन्मना वागलज्जता । दैशवे-
 सन्ति निर्हेतुर्हर्षं भोगः पितुः श्रियः ॥ ५७ ॥ दौर्त्येण वा तपोभिर्वा, विद्यया वा धनेन वा । अत्यन्तमकुलीनोऽपि,

कुलीनो भवति क्षणात् ॥ ५८ ॥ जानीयात्तेषु भूत्यान्, वान्धवान् व्यसनागमे । भिन्नमापदि काले च, भार्यो च विभ-
यक्षये ॥ ५९ ॥ जीवन्तो मृतकाः पञ्च, श्रूयन्ते किल भारते । दरिद्रो व्याधितो मूर्खः, प्रवासी नित्यसेवकः ॥ ६० ॥
धिग्दानमस्तकारं, पौरुषं धिक् कलङ्कितम् । जीवितं मानहीनं धिक्, धिक्कन्यां बहुभाषिणीम् ॥ ६१ ॥ सर्वस्य गात्रस्य
शिरः प्रधातं, सर्वेन्द्रियाणां नयने प्रधानम् । सर्वोपधीनामशनं प्रधातं, सर्वेषु पेयेषु पयः प्रधानम् ॥ ६२ ॥ दानेन पा-
णिर्न तु कङ्कषेन, मानेन तु सिर्नि तु भोजनेन । धनेन कान्तिर्न तु चन्दनेन, ध्यानेन मुक्तिर्न तु दर्शनेन ॥ ६३ ॥ श्री-
शान्तिनाथादपरो न दानी, दक्षाणभद्रादपरो न मानी । श्रीशालिभद्रादपरो न भोगी, श्रीरथूलभद्रादपरो न योगी ॥ ६४ ॥
अश्वसुतं माधवगर्जितं च, स्त्रीणां चरित्रं भवितव्यता च । अवर्षणं चापि च वर्षणं च, देवा न जानन्ति कुतो मनुष्याः ?
॥ ६५ ॥ कानीनश्च पितामहः समभवत् पुत्रादयो गोलकाः, संजाताः पृथगन्यतातजन्तिताः कुण्डा ह्यमी पाण्डवाः ।
सर्वेण ह्युपदारमजा सहचरी युक्ते हता वानधवाः, श्रीकृष्णेन कुलं कलङ्कमलिने नीतं जगद्वन्द्यताम् ॥ ६६ ॥ शान्तश्चन्द्र-
श्चन्द्रनक्षकजातिर्वीणा नारी मनमयश्चैकजातिः । अश्वः खड्गः क्षत्रियश्चैकजातिर्मूर्खः काष्ठं गर्दभश्चैकजातिः ॥ ६७ ॥
पुत्रोऽपि मूर्खो विधवा च कन्या, शतं च भिन्नं चपलं कलत्रम् । विलासकालेऽपि दरिद्रता च, विनाऽग्निना पञ्च दहन्ति
देहं ॥ ६८ ॥ क्षते प्रहाराः प्रपतन्त्यवश्यं, धान्यक्षये स्फूर्जति जाटराग्निः । आपस्तु भिन्नाणि विसंवदन्ति, छिद्रेष्वनर्था
बहुलीभवन्ति ॥ ६९ ॥ अर्थोऽऽतुराणां न सुहृद्वचन्सुः, क्षुधाऽऽतुराणां न चपुर्न तेजः । कामाऽऽतुराणां न मयं न
लज्जा, चित्ताऽऽतुराणां न सुखं न निद्रा ॥ ७० ॥ सुखी न जानाति परस्य दुःखं, न दौघनस्या गणयन्ति शीलम् ।

आपद्रता निष्कलणा भवन्ति, आर्त्ता नरा धर्मपरा भवन्ति ॥ ७१ ॥ सुजीर्णमर्षं सुविचक्षणः सुतः, सुसाधितास्त्रं नृपतिः
 सुसंयुतः । सुखिनस्य चोक्तं सुविचार्य यत्कृतं, सुदीर्घकालेऽपि न याति विक्रियाम् ॥ ७२ ॥ बालसखित्वमकारणहास्यं,
 स्त्रीषु प्रियादमसज्जनसंया । गर्दभयानमसंस्कृतवाणी, पदसु नरो छुतामुपयाति ॥ ७३ ॥ काके शीघ्रं द्यूतकारेषु सत्यं,
 संप्रं क्षान्तिः स्त्रीषु कामोपशान्तिः । क्लीबे धैर्यं मद्यपे तत्त्वचिन्ता, राजा मित्रं केन दृढं श्रुतं वा ? ॥ ७४ ॥ सत्यं चेस-
 पसा च किं श्रुचि मनो यद्यस्ति तीर्थेन किं, सद्विद्या यदि किं धनैः सुमहिमा यद्यस्ति किं मण्डनैः ? । लोभश्चेदनुणेन
 किं पिशुनसा यद्यस्ति किं पातकैः, सौजन्यं यदि किं निर्जेरपयशो यद्यस्ति किं मरुतुना ? ॥ ७५ ॥ यद्द्वारिह्यं कृपणज-
 नतां प्रीणतः सैव लक्ष्मीर्यन्मर्त्तव्यं क्षरणमवतां जीवितव्यं तदेव । यश्चरत्वं गुरुजनरुपः स्यात्तदेवातिशीर्षं, यत्स्वाधीनं
 कदशनमपि स्वादु पथ्यं तदेव ॥ ७६ ॥ आराधेयधर्ममनन्यकर्मा, प्रायः प्रसादावधिरेव सर्वः । आराधुर्मेनं तु कृतप्र-
 सादं, कस्यापि विरह्मसिन्धिरिति चेत् ॥ ७७ ॥ अर्था नराणां पतिरङ्गनामां, वर्षा नदीनामनुतराद् सरुणाम् । सद्धर्मचारी
 नृपतिः मज्जानां, गतं गतं दीव्यमानयन्ति ॥ ७८ ॥ यदेकः स्वविरो वेत्ति, न तत्तत्क्षणकोटयः । यो दृष्टं लक्षया हन्ति हि
 पृथ्वाप्यारस पूजयते ॥ ७९ ॥ अनादरो बिलम्बश्च, वैमुख्यं विप्रियं वचः । पश्चात्तापश्च पञ्चामी, सदानं दूषयन्ति हि
 ॥ ८० ॥ ज्ञानन्दाश्रूणि रोमाशो, बहुमानं प्रियं वचः । किंचानुमोदना पात्रदानभूषणपञ्चकम् ॥ ८१ ॥

॥-समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

इति श्रेष्ठि-देवचन्द्र-लालभार्द्-जेनपुस्तकोद्धारे ग्रन्थाकः ५७.

॥ श्रीमत्पूर्वाचार्यकृता सूक्तसुकावली समाप्ता ॥

सुकमुक्तावल्यां अकाराद्यनुक्रमः ।

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
अद्वतजगता न	११२	१२
अकर्तृव्यं न कर्तृव्यं	९	१
अकारे करकर्ता च	११९	१९
अकलितपरस्वरूपः	३१	२८
अकवित्वं परस्ता०	४९	१
अकार्ये तत्त्वे वा	१२६	२३
अकारणं सत्त्वं०	१९	१८
अकृतीनःकृतीनः	५८	२
अष्टतन्मा असं०	३३	३५
अयत्नश्च अयत्नश्च	६८	१४

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
अक्खाण रसणी	९७	१३
अग्निराधः खियो मूर्त्त्योः१२७	४८	४८
अग्निर्विप्रो यमो राजा १२७	४९	४९
अपटितपटितावि	१८	११
अहमारुह्य सुप्तस्य	२२	२
अह्मस्थाने भवेद्धर्मः	६	२२
अह्ने स्थिताडपि	१२७	८
अज्ञानानामिवाज्ञानि	२९	१८
अहं गलितं	८०	३
अह्नुयमानमपि	६३	१

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
अच्छल दूरे राक्षो	१२६	३१
अच्छिनिमीलणमिसं	१४	३
अजातघृतमूर्खेभ्यः	१२२	१३
अजानन् माह्वान्यं	१०१	९
अजीर्णं क्षपसः क्रोधो १२७	१२७	२०
अज्ज घरे नरिष्वयं	९२	१७
अज्जं कल्लं परं परारि	१६	१८
अद्वेयं य अद्व सया	६५	८
अर्थावा पावरासीओ	१९९	२१
अपक्षपि गुणाय	३०	८

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
अनित्यमारोपः	१६	७
अनित्यानि क्षरीराणि	६	१२
अनिर्दिष्टाः (र्विष्य) भिन्नोन्मू. २०	२०	११
अनिष्टे दुर्मते	१२०	३
अनिष्टे न मर्ते दद्यात्	८	१३
अमुचितफलमिच्छापी	७७	९
अमुचितकर्मात्मनः	१२७	१४
अद्वयं सादृशं माया	९९	१८
अन्तर्बुद्धगुणैरेव	३५	२४
अन्तर्बुद्धमया क्षेत्रा	९९	३१
अन्तःकोदादयस्तत्	१२३	३
अन्त्या एव धनान्त्याः	८२	३
अन्वे तमसि मज्जापः	५४	२

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
अभादातुरयस्तीर्थः	८९	८
अनन्तदेसजाया	६८	१०
अन्तो कोऽपि सहायो	१२६	२६
अभोपाशयः	८९	३
अन्यथा चिन्तितं	१८	६
अन्यत्मादपि	३२	१
अपकारिषु सा पापं	३४	१४
अपकारिष्वपि	३२	२६
अप्यस्यैवको योगी	१२७	१
आपद्यपि यदसि	५६	२
अपवित्रः यवित्रः	५८	३
अपसरणमेव	१२६	१९
अपि चण्डानि लो०		

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
असि देवा यथ विदुः	२९	२१
असि लभ्यते	६	३
अपुत्रस्य गृहं शून्यं	९२	१०
अपूर्वः कोऽपि	११२	४
अपूर्वः सण्डपुत्तोऽपि	१२६	१८
अपेक्षन्ते न य केहं	२७	९
अप्या पूतीहि	९६	२
अपुन्वो कपतक	६५	५
अत्र रुढीकृतशक्तिः	२४	१०
अनार्थिवाणि दुःखानि	२४	७
अवद्वयपि क्षातमानं	६	४५
अभयं सुपचक्षणं	८९	१
अभाललोचनः क्षेपुः	४४	११

सूक्तमुक्ता-
वर्त्तयान्

॥ १७ ॥

श्लोकाव्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः	श्लोकाव्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः	श्लोकाव्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
अभासस्य भासे	५३	२	अवशः प्राप्यते	५७	५	अर्था नराणां	१२८	७८
अभूमिजमनाकाशं	११८	१६	अबुक्तो गुणशुक्लस्य	१२६	३२	अर्थानामवर्जने	७८	३
अभूपितो पृथायासि	१२३	२२	अये चेतोमत्स्य०.	१८	१०	अर्द्धाङ्गुलपरीणाह०	७४	१५
अभ्यक्तोऽपि बिलिमो०	१५	५	अयं निजाः परो वेति	२७	११	अर्द्धकृत्तिमतां	१७	२०
अभ्यलैः किमु दुरतकैः १०६	४	४	अयं पटद्विजद्वयौ०	१२	१३	अलसा दोह अकञ्जे	१५	२
अभ्यच्छाया वृणा०	१२७	२९	अरिहंवनशुक्लारौ	६४	५	अलसोऽनुपायवेदी	८	१३
अभरनरैरसुकलं	५९	४	”	६४	६	अलसो मन्वयुद्धिभ्य	४५	१९
अमुत्र भविता वसे	२१	७	अरिहंवो असमर्थो	६८	५	अलिखं जंवेह जणो	१२२	२०
अद्युतं शिशिरे बहिः०	३४	१२	अरिहंवेसु अ रागो	९७	२	अन्तो मुखो य दो हृदा	९७	४
अमेध्यपूर्णं कृमि०	१५	७	अरैः संघार्यते	१२०	२४	अलङ्करोति हि	८१	४
अमेध्यमभाति	५३	१६	अर्कोः किं फल०	३३	७	अलङ्कारोऽव्यलं	३९	८
अथा तुल्यति न	९२	१२	अर्थनाथं मनलापं	१२७	३३	अवगाच्छति मूढ०	१७	११
अयमवसर उप०	८६	२४	अर्थानुराणां न भयं	१२७	७०	अवगाणह द्योसलकथं	२६	१५

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
अहो पश्यतां दानजा	८६	१०
अहो यव विचित्राणि	८२	६
अहो राहुः कथं क्रूर०	३१	२५
अहो सुसदृशी दृष्टि०	३१	१
अहो संसारजातस्य	११	५
अहो वा हारे वा	५९	१३
अहंकारे सति मौढे	४४	३
अश्वरूपमभ्यक्तं	११	४
अश्वतैजस्यरथैः स्यात्	६२	११
अलुद्रो रूपसौम्यो	५७	११
अम्रातकुलशीलस्य	३२	१
अश्वानतिमिरान्वस्य	६८	१७
अश्वानमावन्नुपयोग०	४१	४

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
अज्ञानं खलु कष्टं	४३	१०
अज्ञः सुखभाराध्वः	४७	१
आ		
आः कष्टं प्रतिपाक्य	१७	३३
आः किं सुन्दरि ! सुन्दरं	१३	११
आकृष्टिं रुण नीरं	८९	४
आकाङ्क्षिताति जन्तूनां	८०	११
आकारैरिद्विर्ताया	३६	७
आक्लेशितोऽपि सुजनो	२८	१५
आलुभ्यः किं खलैश्चोर्वं	३१	२७
आगमवेव पुराण रे	१२६	५१
आनिमिठाणं जौह	१२६	५५
आचार्येषु नरे पृथ्वे	११५	१

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
आचारः कुलमाख्याति	१२७	२५
आजन्मसिद्धं कौटिल्यं	३१	२६
आजन्मेष्टं तु जं पावं	९४	८
आरमसुखायं क्रियते	१६	१७
आत्मानं कुपयेत्	१०३	७
आतुरे विसहरणं	११८	८
आतुरे व्यसने प्राप्ते	१३०	३३
आदर्शमतिविभ्रियते	५५	१५
आदाय वारि परितः	८५	३४
आदित्यस्य गणगणैः	८	५
आदिमभ्यतिथनेषु०	३४	१३
आनन्दमधुरा दृष्टि०	२६	१०
आनन्दोऽपि रोमाश्चः	१२७	८१

श्रीकाव्यं	अधिकाष्टादशः	श्रीकाद्वयः
भगवत्पदं विदुः	२५	८
भगवत्पदं विदुः	२५	११
भगवत्पदं विदुः	१०२	१
भगवत्पदं विदुः	११९	१०
भगवत्पदं विदुः	८४	१२
भगवत्पदं विदुः	८६	१८
भगवत्पदं विदुः	१२५	५०
भगवत्पदं विदुः	१२५	५६
भगवत्पदं विदुः	१२२	१२
भगवत्पदं विदुः	५१	२२
भगवत्पदं विदुः	६	४९
भगवत्पदं विदुः	१६	११
भगवत्पदं विदुः	११८	१

श्रीकाव्यं	अधिकाष्टादशः	श्रीकाद्वयः
भगवत्पदं विदुः	१२५	३२
भगवत्पदं विदुः	३२	३५
भगवत्पदं विदुः	८	२
भगवत्पदं विदुः	८०	५
भगवत्पदं विदुः	४५	१६
भगवत्पदं विदुः	४	१२
भगवत्पदं विदुः	४	४
भगवत्पदं विदुः	१९	८
भगवत्पदं विदुः	२१	२
भगवत्पदं विदुः	३४	१४
भगवत्पदं विदुः	६६	१२
भगवत्पदं विदुः	५५	१६
भगवत्पदं विदुः	५३	२२

श्रीकाव्यं	अधिकाष्टादशः	श्रीकाद्वयः
भगवत्पदं विदुः	४५	२०
भगवत्पदं विदुः	८२	७
भगवत्पदं विदुः	९९	१७
भगवत्पदं विदुः	२	१३
भगवत्पदं विदुः	८०	१८
भगवत्पदं विदुः	१२२	२२
भगवत्पदं विदुः	३७	८
भगवत्पदं विदुः	३५	८
भगवत्पदं विदुः	४६	३
भगवत्पदं विदुः	३	४
भगवत्पदं विदुः	६	१
भगवत्पदं विदुः	४३	५
भगवत्पदं विदुः	९९	२०

सूक्तमुक्ता-
वल्यां

॥ ९९ ॥

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
आज्ञाभक्तो नरेन्द्राणां	११९	२९
आज्ञावर्त्तिषु मण्डलेषु	८८	२८
इ		
इअ चित्तसु अभिमासं	१०८	१०
इकस्य कए निज०	७१	९
इकइजीविकाकारणेहि	७१	८
इरधीजोणीयसुं	९४	६
इरधीण जोणिमज्जे	९४	२
इदमन्तरसुपकृतये	३३	२५
इदं शरीरं कर्पूर०	१५	४
इदं शरीरं परिणाम०	१५	८
ईदिसितं मनसा सर्वं	७७	२
इयत्तामपि सामग्र्यं	८९	१५

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
इयं मोक्षफले दाने	८८	१५
इह सन्तु विद्यमः	१८	२१
इह मुचि कलयति	३७	१०
इहलोकविधीन्	६८	२५
इक्षिताकारतस्वकः	१२०	२१
इन्द्रियाणां जये शरीरे	७१	३
इन्द्रियाणि पश्यन् कृत्वा	५१	२
ईश्वरेण समं प्रीति०	३१	१
इहर्षांसि सहस्सकर्	१९	१६
उयं तपः कपटतामपि	१०२	५
उद्येत्पययनं	५९	१

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
उच्छिद्यद्विपयग्रामाः	१२	१०
उच्छासावययः प्राणाः	१७	८
उज्ज्वलगुणमभ्युदिवं	३१	६
उत्पत्तं निधियङ्कया	८०	४
उत्तमाः सुयितो बोध्याः	६	५
उत्तमोऽगार्थितो दत्ते	९०	२
उत्तमैः सह साङ्ग्यं	३४	८
उत्तमं प्रणिपातेन	१२७	१२
उत्तिष्ठन्ति निजा	२६	२१
उत्थायोत्थाय०	६	३
उत्पलक्षितान्	१२२	१
उत्पत्तिर्विमले कुले	१	३९
उत्पत्तिरजाति	१७	६

श्लोकाद्यं	अधिकाष्टाङ्कः	श्लोकाङ्कः
उत्पत्तिः सत्त्वलादौ	१	४०
उत्सन्नप्रविवपस्य	५२	५
उत्पादित्वा स्यामियं	८४	८
उत्पाद्य श्रुतिमात्र	८६	१४
उत्सृज्याहैराद्याः	४९	८
उत्सृष्ट द्विवनिर्मात्र	१२४	२
उत्तिभ्य विट्टिमः पाद	४४	१०
उदयमि जा तिही	२	४
उदीरयन्ति दुर्वाक्यं	२८	१६
उशीरितोऽर्थः	३६	१०
उर्ध्वति सविता रणो	२५	२३
उयमे नासि द्वादि	१२७	२१
उयम सुर्वता पुसा	२०	४

श्लोकाद्यं	अधिकाष्टाङ्कः	श्लोकाङ्कः
उद्यमः साहस धैर्य	२०	१०
उद्योगितं पुरुषसिंह०	२०	१६
उद्वेजकोऽतिचाट्त्वया	१२७	५
उद्वलपत्तमव्यगतं	३७	७
उद्वयमाणा अस्त्रलि०	९९	३५
उन्मत्तप्रेमसरग्भा	९९	२५
उपकर्ता कलाचार्यो	१२२	२२
उपकर्त्ता स्वतः कश्चि०	२८	७
उपकर्तुं प्रियं वक्तुं	२७	१०
उपकारिण्यामि मुजने	३०	९
उपकारः वृत्तोऽन्वेषोपि	३३	२८
उपकृत्यपकुर्वाणा	३३	३०

श्लोकाद्यं	अधिकाष्टाङ्कः	श्लोकाङ्कः
उपकृतिरेव खलानां	३०	६
उपकृतं बहु यत्र	३१	१३
उपदेशो हि मूर्खार्णा		
उपदेशुं च वक्तुं च	५०	१
उपदुर्गपरि पश्यन्तः	७५	८
उपसर्गाः क्षयं यान्ति	६२	१४
उपाध्यायश्च वैद्यश्च	१२७	९
उपाध्याया द्वावाचार्यौ	१२२	२१
उपभो काहं अयाण्ड	८१	१४
उत्सममादेसभो	५७	२०
उवभुजिडं न याणइ	८५	१०
उवलेवो होइ भोगेसु	९७	५

श्लोकायं	अधिकापाङ्कः	श्लोकाङ्कः
ऊ		
अ ऋ		
अजुरेय पक्षवानिति	३०	१४
ए ऐ		
एषं जन्मरस फलं	६६	१४
एक एव सन्तो मानी	११४	६
एक गङ्ग सङ्ग वारिधां	३४	३
एकमप्यक्षरं परतु	६८	३५
एकपा मुद्रया स्तोक्रान्	१२०	१२
एकलो आवि एकलो	१२६	५३
एकस दुःखस	१३	५
एकद्वहीजायाण	३७	१७
एकापी तिःस्पृहः	५९	१३

श्लोकायं	अधिकापाङ्कः	श्लोकाङ्कः
एकमन्त्रितस	१०७	४
एकममनसा व्याता	१०६	८
एकादशाश्वलक्षणि	६८	२७
एकाऽपि कला सुकला	७४	२२
एका भार्या त्रयः पुत्राः	१२३	२३
एकाक्षरप्रदातारं	६८	३६
एकेन वनदृक्षेण	१२१	३
एकेनापि हि शूरेण	१२२	४
एके भेजुर्यतिकराता	३७	१६
एकैव काचिन्महता०	१०४	४
एकोऽपि यः	१२२	५
एकोऽहमसदायोऽर्थं	२४	८
एकोदरसमुत्पन्ना	२३	९

श्लोकायं	अधिकापाङ्कः	श्लोकाङ्कः
एको रागिणु राजते	१०४	५
एको वासः पत्तने वा	१०४	३
एकं वक्त्रवल्लोकनेन	९९	३८
एकं हन्यान्न वा	५२	२
एकं हि वक्षुरसत्तं	३७	१४
एकः स एव जीवतु	९३	५
एकः क्षमावतां दीपो	११३	२
एगदिणे जे देवा	७	४
एतस्याः कुक्षिकोणे	५३	१५
एते ते मम बाहवः	१८	२९
एते शतं वयं पञ्च	१२३	३८
ए मणु एकाज मकड	१०६	२
एलापूगफलाद्	८९	६

श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः श्लोकाङ्कः

एवं करोमीतिकृत०	७२	८
एषा वटाकमिषतो	५३	२०
एसो मंगलनिलओ	६५	४
एहि गच्छ पुरस्तिष्ठ	८२	९
एषागच्छ समाविद्या०	३४	२९
ऐश्वर्यसिन्धुरे यक्षुः	८५	२१
ऐश्वर्यस्य विभूषणं	९५	१७
ओ औ		
ओतुः पयः पश्यति	१०५	१२
ओसिषिपिठिताः कुरुः	१७	१
ओसरि फरिसणु	११२	३
ओचित्तमेकमेकम्	३६	३
ओचित्ताचरणं	११४	२

श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः श्लोकाङ्कः

औपयं मन्त्रपादं च	२०	१८
क		
कजंमि समावहिए	१२६	२३
कथइ जीवो बलवं	१९	२३
कस्यचि जलं न छाया	८९	१६
कस्यचि तवो न तत्तं	८९	१७
कस्यचि दलं न गंधो	८९	१५
कदर्थितस्यापि हि	२४	९
कदर्योपात्तविज्ञानां	८५	२७
कदलीगर्भनितसाराः	१६	१५
कदा किल भविष्यन्ति	६९	३
कन्याचार्याऽपना	५५	२२
कर भावत्तइ जो	६५	३

श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः श्लोकाङ्कः

करवंदा नह पंडुरा	११७	७
करे श्लाघ्यस्त्यागाः	१	१६
करोमि न करोमीति	१८	२
कर्णस्त्वचं शिथिर्मांसं	९०	५
कर्णौ भोगमृतां मूर्ध्नि	३१	१९
कर्त्तव्यं जिनवन्दनं	१	२७
कर्तुस्तथा कारयितुः	६८	७
कर्मणो हि प्रधानत्वं	१९	३
कर्माणि समिधः	५४	१
कर्मावत्तं फलं पुंसः	२२	६
कर्माहिकीलनीमन्त्रः	५८	६
कलाकलापसंपन्ना	२८	८
कलियुगमभ्योत्पन्ना	१२	७

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
कल्योर्वाहृतसंतति०	६९	५
कस्याणमूर्तेस्तेजांसि	२५	१५
कवयः कालिदासाद्याः	४९	७
कञ्चित्कालः स भायो	१०४	११
कश्चिन्नजन्मप्रासादे	५८	७
कञ्चुन्यति कुलपुरुषो	१००	१
कष्टान्यसहमानानां	३५	२५
कस्तूरी द्रुपतां	१५	९
कस्य स्यान्न ह्यलकितं	१८	२६
कस्यादेशाक्षमयति	३३	२०
काण वंभचेरं	९५	६
काके शौचं द्यूतकारेण	१२७	७४
का खलेन सह स्वर्णा	३१	९

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
काचा घट रे काचा	१२६	४५
काचा घट रे साचा	१२६	४४
काचा चिणा न चाविआ	१२६	४२
काचा चिणा न चाविआ	१२६	५७
काचिद्वालुकवन्	८४	१०
कानीनश्च पित्तमह०	१२७	६६
कामिन्यो नीचगामिन्याः	९९	५०
कामः क्रोधस्तथा हर्षः	११९	२८
काया वाचा मनु०	१२६	५०
कारणालियतायेति	१०५	१
कार्यकार्याय	११६	१
कार्यं क्षत्रावपि	११९	२०
कार्यः संपदि ज्ञानन्दः	२५	३

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
कालज्ञानविदांवरौ	११८	४
कालो न यातो वयमेव	८०	२०
कालः पथति भूतानि	२१	९
कालः संप्रति वर्तते	१२	४
कालः समविपणकरः	२१	१०
काव्यशास्त्रविनोदेन	४५	४
काशी विवर्जयेच्चैर्य	१२७	१३
किमकारि न कार्पण्यं	९३	३
किमत्र चित्रं यत्सन्तः	३३	११
किमप्यसाध्वं महतां	२३	१०
किमु कुवलयनेत्रा	३३	२
कियती पञ्चसदस्मि	३३	२
किं करोति नरः माक्षः	१९	५

सूक्तमुक्ता-
वल्यां

॥ १०२ ॥

श्लोकायं	अधिकांशः	श्लोकाङ्कः	श्लोकायं	अधिकांशः	श्लोकाङ्कः	श्लोकायं	अधिकांशः	श्लोकाङ्कः
कृत्कर्म्मक्षयो नास्ति	१९	६	केचित्काव्यकला०	५०	४	क्रमेण दैतलः सलिलेन	४५	१५
कृतकारितानुमति०	८८	२	केनास्मितानि	५१	३	क्रियतां नाम शोकोऽयं	१७	१४
कृतनिर्दिष्टं	१०५	४	केऽपि प्रयात्सविय	६८	८	क्रीडाभूः सुकृतस्य	७१	२१
कृतज्ञस्यामितसर्ग०	३४	७	केऽपि सहस्रंभरयः	५	१२	क्रीडां शरीरसंस्कारं	१२३	१६
कृते युगसहस्रेण	५०	५	केदूरा न विभूययन्ति	७४	२३	क्रीडोद्यानमविद्यानां	७८	१०
कृते षट्सहस्रेण	१२	१	केस म लोचनं अप्यणा	५८	१४	क्रोधो नास्ति मनुष्यस्य	११२	९
कृत्याकृत्याविभागस्य	६	४	केसिचि होह विचं	८९	१४	क्रिष्टोचयाऽपि	१२७	४
कृत्तिमैर्हन्वैरिश्चिन्तैः	६८	१	कोकिलानां स्वरो रूपं	१६३	६१	क्रेताय चित्तराः सर्वे	७८	४
कृत्वा पापसहस्राणि	६६	२	कोटिद्वयस्य लाभेऽपि	२७	२३	कचिदुष्णः कचिच्छीतः	३०	१५
कृत्याऽर्हत्पूजनं	१	३८	कोऽतिभारः समर्थानां	७४	१७	क कामः कुत्र विद्यामः	९७	१५
कृपणेन समो दाता	८५	३१	कोऽद्यात्समपि पुण्येन	७	५	क सरसि वनखण्डं	३४	२५
कृपानदीमहावीरे	७१	६	कोऽहं कस्मिन् कथं	१०५	८	स्व		
कुमयो भस्म विष्टा वा	१५	६	कौशेयं कृमिजं	३५	२३	स्वच्छुण्वादिकाश्च	११७	६

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
सख्यसख्येण पाण्डित्यं	४७	४
सख्यः पुनरपि पूर्णः	२५	५
सख्यसंगेण विमुक्तं	३८	८
सखानां कष्टकानां च	३१	२
सखोऽपि नापि दुःखं	८९	९
सखः सखियमाणोऽपि	३०	५
सादृश गच्छामि	४७	८
सखि न सखा दासि	२०	२४
सत्तरस दंतस	५९	१७
सखसस० पुरो०	५९	१८
न.		
गते कहेवरु चेहेररी	१११	४
गङ्गातीरे क्षिप्तगिरि०	५९	११

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
गवसायेऽत्र संसारे	१३	३
गवा ये पूजयत्वं	३५	१४
गतिमङ्गः स्वरो दीनः	९१	६
गवे शोको न कर्त्तव्यो	२१	६
गन्तव्यं राजकुले	११९	३१
गतं जीर्णमिदं देहं	१७	१६
गयणमि गदा सयणमि	१९	२२
गजंति शरदि न वर्षसि	२७	१४
गर्जित्वा बहु दूर०	९०	७
गर्भस्तरघोमुखो दुःखी	१४	६
गर्भस्य जायमानं	१७	२५
गर्भे जन्मनि धारणे च	१७	२६
गर्भे जीरो वसत्येव	१४	८

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
गर्भं नोद्धते न	२६	१७
गवादीनां पयोऽन्येषुः	२५	२०
गवाक्पत्नानां सा गिरः	३७	१९
गाडुं नासि न खेडिदं रे	१२६	६६
गाढतरवद्वसुधेः	८५	३०
गात्रं संकुचितं	८१	६
गाढाण रसम जुवर्हेण	४९	१५
गिरयो येन मिचन्ते	२३	२
गेहं जर्जरमाखुभिः	१३	१२
गुणदोषसमाहारो	२९	३
गुणरहितमद्व(भारैः	२७	२०
गुणवज्जनसंसर्गा०	३७	४
गुणदीणां जे पुरिसा	३५	२०

सूक्तमुक्ता-
वल्यां

॥१०३॥

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः	श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः	श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
गुणा गुणहेतु	३६	१	गुणः सर्वज्ञतुल्योऽपि	२३	५	गौरी रुद्रस्य सावित्री	५३	८
गुणा गौरवमायान्ति	३५	१३	गुप्तो भानविवर्जितः	१०४	१३	गंगा इवाहुभं	९९	३६
गुणानामेक आधारी	५५	२	गुरवो यत्र पूज्यन्ते	८३	२१	गृहीत इव केदोषु	४५	५
गुणानासेव दौरात्पया०	३५	२९	गुरुभा सहजिं गुण	३३	३२	गृहीतहस्तकः प्रेयान्	९९	२४
गुणा यत्र न पूज्यन्ते	३५	१०	गुरुणो भद्रा जाया	६८	१९	गृह्णन्ति शुक्रमाहारं	६०	५
गुणाः कुर्वन्ति दूतत्वं	३५	४	गुरुतामुपयाति यन्मृतः	९१	९	ग्रामान्तरे विहित०	६	४६
गुणाः सर्वत्र पूज्यन्ते	३५	१६	गुरुभणिभो सुतत्पयो	५७	१७	ग्रामे वासो नायको	११	७
गुणिनामगुणानां च	३५	२	गुरुदेव विजानाति	६८	२०	ग्रामो नास्ति कुतः सीमा?	१२७	४१
गुणिनां गुणमालोक्य	८३	२	गुरुणां विषया विद्वान्	४७	५	ग्रामो हृत्याहतः स्या०	१२६	१
गुणिनः समीपवर्त्ता	३५	२३	गोशलादपि गोक्षीरं	७८	७	घ		
गुणेष्वनादरं भ्रातः !	३५	२६	गौरवाय गुणा एव	३५	१३	घटवत्परिपूर्णोऽपि	११९	३२
गुणेष्वेवादरः कार्यः	३५	२७	गौरवं प्राप्यते दानाद्	८५	१	घटो जन्मस्थानं	२४	१२
गुणैरुज्ज्वलां याति	३५	३१	गौरवं लभते लोके	३५	३१	घनं दत्तं वित्तं	१११	१३

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
वनापायः कायः	१६	१०
पर धंदा दृढपालणा	१२	१८
परि सूरा मण्डि पंडिभा	२०	२६
ष्टे नेत्रे करी	१०६	१
ष्टं ष्टं पुनरसि पुन०	२५	१८

च.

चक्री श्रीभरतो	१११	१४
चक्रे तीर्थकरैः स्वयं	१०८	१५
चण्डानिलः स्फुरित०	१०४	९
चण्डालः किमयं	५९	१२
चतुरः सशता	९९	३९
चत्वारः प्रहरा यान्ति	६	१०
चन्दनं शीतलं लोके	३७	१२

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
चन्द्रचन्दनकर्पूर०	१२३	११
चर्मवर्म किल यस्य	८	१
चला विभूतिः	१६	६
चक्षुर्दग्धं परस्त्रीभिः	१०४	८
चारित्रं चित्तुते	८९	२४
चारुता परदारार्थे	३१	३४
चारुप्रियोऽन्यदारार्थी	१२७	२
चित्तां प्रज्वलितं दृष्ट्वा	११८	६
चित्तज्ञः शीलसंपन्नो	१२०	२२
चित्तायत्तं धातुवद्धं	१०६	९
चित्तं च दृढपण०	५९	१९
चित्रकृत्काव्यकर्ता च	१२७	५२
चित्रं जगदयीमर्तुः	६२	६

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
चिरपरिचितेव्यवशा	१४	१६
चिरादेकेन दानादि०	१११	११
चित्तद्व जहकज्जादं	५७	१३
चित्तय रे जीव तय	१४	१
चुल्लगापामरायणे	७	९
चूलाङ्कुरकवलनवोऽपि	३९	३
चूर्णाकृत्य पराक्रमा०	७	१९
चेतोहरा शुवतयः	१६	५
चेतः सार्द्धेतरं वचः	२६	१४
चोर भयारि महं	१२६	६३
चोरा चित्तक्षा पुण	१२३	४
चौरश्चौरापको मन्त्री	७६	४
चन्द्रस्त खवसि न हु	२५	६

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
चंदा ! हरसिदि	४८	६
छट्टेणं भस्तेणं	६६	१५
छिवा पाशमपास	१८	१२
छिन्नमूको यथा दृक्षो	६	३४
छुट्टय पशुटी	१२४	३
जा		
जह किरह मनमुद्धी	७१	२५
जह मंहलेण भसिधं	१२६	२७
जहविह द्विसणे	४५	१
जहविह विसमो काळो	५	१५
जठराग्निः पचत्यन्नं	११	३
जडात्मको पारणया	४१	१

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
जणणी जस्युप्यती	७५	६
जणु आवतव म वारि	८५	८
जस्य जलं तरय वर्णं	१२४	५
जस्य य विसयविराजो	१	४६
जनिता चोपनेता च	१२२	१७
जन्तूनामवर्तं०	१	३०
जन्मन्धेकम दुःखाय	५३	५
जन्मस्थानं न सलु	३५	२२
जन्मेदं न चिराय	१६	१२
जन्मंतीए सोगो	१२३	२
जयणाह वट्टमाणो	५८	१६
जयणा य धम्मजणणी	५८	१५
जयत्यन्धः ॥ कोउप्यन्धा	४८	५

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
जयन्ति धङ्कचूलायाः	८९	५
जलधेरपि कल्लोलाः	११९	२१
जल्पन्ति सार्धमन्येन	९९	३७
जसस कए भाहारो	५८	१२
जह य पसूभा नारी	१२४	४
जहा खरो चंदनमार०	४६	२०
जहा लाहो सहा लोहो	७९	२
जार्ह रुवं विज्जा	८३	११
जाएण जीवकोए	१	४७
जागर्ति यावदिह	६	४७
जामि न जोगी ए नर	१२६	४९
जातस्य हि सुवं मत्तु०	१७	२
जावः कल्पवरुः	७७	५

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
जातः पूर्वः स पङ्कः	३३	८
जास्तन्याय प	१००	३
का वधे होइ नई	१११	१
जानतहेंके मगुणित०	१८	२५
जानाति यर्ज्यावति	६	१४
जानामि पार्द न प	११	२१
जानामि धणभङ्गुरं	१०५	१६
जानासि दान्मलपलं	६	४३
जानीयाहेंप्रयोग भूस्त्रान्	१३७	५९
जामावा कृष्णसर्पध	१२७	१८
जायमाणस जं दुपसं	१४	१०
जिगपूभा गुणितार्णं	५७	७
जिणवपणमोगपरस	४१	९

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
जिणवर जाग न	१२६	६८
जिणवरवपण०	६८	२१
जिणसासणस सारो	६५	१
जिणहहि जूअ न	१२६	५७
जिणार्णं पूअज्जाए	१	४५
जिसेन्द्रियरं विनयस	५१	२
जितं दशार्णभद्रेण	१०१	४
जिननन्यो गुणराशिः	७०	२
जिनपूजनं विवेकः	१	५
जिनपूजनं जानातो	६२	३
जिनभवनं जितविन्धं	१	१०
जिनस्नासनावतंसाः	५७	१२
जिनस पूजनं हन्ति	६२	४

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
जिनेन्द्रपूजा गुरु०	१	१४
जिहां गुम्हे जासो	१२६	५२
जिहेंकेव सत्तागुमे	३१	२९
जीओ सुवण्णभूमी	६६	१६
जीअं मरणेण ससं	२५	१
जीवति स जीवल्लोके	८६	६
जीववया जिणपम्मो	१	२३
जीवन् भद्राण्यवाप्नोति	२२	१०
जीवन्तो सुवकाः पञ्च	१३७	१०
जीवद् जीव आदाव	७१	२४
जीवंति अवटपट्टिआ	९३	९
जीवंति सगगळिआ	९३	८
जे कद् न पंदणिजा	९५	१

सप्तमुक्ता-
वत्स्यां

॥१०५॥

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
जेष परो धूमिज्जह	७३	५
जेषा यम्य धृष्टसतिः	१८	१४
जे निष्पन्नपन्नता	१०८	७
जे परदारपरस्त्रुह	९६	४
जेनो धर्मः प्रकटविभवः	१	९
जो करिवरण कुंभे	१८	२८
जो कारवेह पडिमं	६३	२
जोगी जोह नजग विचारा	१२६	५६
जोगी जोग धंयोजीओ दे	१२६	६३
जो गुणह छम्बमेगं	६५	७
जो गुणवंतव सो	२७	२५
जो जसस सल्ल सहाबो	३८	१२
जो जणाह जसस गुण	१२५	१

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
जो देह कणायकोटिं	९५	५
जो पढह अणुधं	६८	६
जो पूएह सिसंभं	६२	२
जो बल्लह परवारं	९५	७
जं अज्जिधं नसितं	११२	२
जं अपह न सुहायहं	१	२४
जं अवसरे न ह्वं	७५	७
जं भाक्कामुदगा०	७१	२३
जं चिअ विट्ठिणा	१८	८
जं छजं आयरियं	९६	२
जं सयसंजमहीणं	८८	६
जं नरए नेरहया	१४	४
जं नाराया न कम्मं	१०८	३

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
जं विट्ठि करह स	१८	९
जं सक्कह तं कीरह	५५	१६
दक्कच्छेदे न मे दुःखं	१२६	६
सक्कविहूणो विज्जो	११२	२
सक्कारिजं न किं सेवे	५८	१
सक्कानमेव न भवति	४३	९
सक्कमेको द्वयोर्मज्जः	२३	७
सक्कियमियं जंपह	७२	१०
सक्क धाक्कि वसेद्दुहमेधी	५७	२
सक्क न्यायाजितं क्षेत्रं	८३	१३
सक्कविधः शाक्क०	४१	२

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
सथा च यत्किञ्चिदिह	४१	३
वदुःखमपि नो दुःखं	५८	८
सद्भोजनं यद्गुरुवत्तरेपं	११५	९
सद्योऽग्नौ जीवकुण्डरथे	५४	७
वपःशोथितसर्वाङ्गाः	६०	३
सरदाहोऽतिशीतेन	२२	९
सर्कः कन्दलफन्द०	१०६	५
तय सविष्ट जव जविष्ट	१०७	९
वस्यामिर्जलमर्णवः	७२	२
साक कुसलु न मुष्टिभ्रम	१४	२३
सा धीर! मा विसीभसु	१४	११
साराभ्यवारासटिनी०	६	४१
वारा मृदस्पतेः स्वादा	५३	९

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
वार्णे जीर्णं कुटीरं	१३	१४
वावचन्द्रवलं	५	७
वावचिभ सयलजणो	१०५	३
वावचिय होइ सुदं	१४	१३
वावसेजस्वितां तेजो	२१	२
वावत्सर्वगुणालयः	९२	२
वावदाश्रीयते लङ्गया	११४	५
वावदेव कुतिनापि	९९	१
वावदुलगणकलितः	८३	८
वावदुणा गुरुत्वं च	९१	१
वावद्गुयस्य भेतव्यं	२०	१५
वावन्महत्त्वं पांडित्यं	९८	५
वावन्मनोनिवासान्तर्व-		

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
सन्नि	९३	१
वावन्माता पिता चैव	८३	७
तां चंदा तां चांदणी	१२६	३६
तिथयरा गणहारी	१७	३०
तिथेयसराणं यद्गुमाण०	१	५०
तिथिपूर्वोत्सवाः सर्वे	८६	५
तीर्थानामष्टयष्टिभ्य	१२३	१२
तुदं संधिज्जंतं	३४	३१
तुम्बीफलकरा	६०	४
तुल्यवर्णच्छदैः	७४	४
तुल्यार्थं तुल्यसामर्थ्यं	१२१	७
तुष्यन्ति भोजनैर्विप्राः	२७	१६
तुणं ब्रह्मविदः	१२७	१९

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
यणं यणु सृणात्तुलं	११	१२
यदीयं लोचनं क्षातं	४३	४
सृणा सुष्यत्यासे	१०१	१०
सृणा स्नानिरगार्धयं	८०	१०
सृणा वेवि ! नमस्तुभ्यं	८०	१७
तेजीय पवनं द्राविभारे	१२६	६०
तेजोमयोऽपि प्रयोऽपि	३८	४
ते सावरकृतिनः	३३	१०
ते यत्तूरततं	८	६
ते यन्याः पुण्यमाजको	८०	११
ते पुत्रा ये पितुर्भक्ता	१२२	१६
तेलुक्तास पट्टुचं	५५	५
हैरात्मा सुपचिचिती	६७	३

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
तैलं नास्ति घृतं नास्ति	१२	१६
वैश्वन्त्रे स्त्रिखिवं स्वनाम	६७	४
वैश्वन्त्रेऽपि विभिः	१२	६
वोयेनेव सारः	६	५३
वं नरिय घटं वं	११२	७
वं पुण्यद्व अदिनाणु	५	१४
वं रुचं जल्य गुणा	४०	२
त्यजेऽपि विसे	१०५	१६
त्यक्तना पुत्रयनादि	१७	२१
त्यज दुर्जनसंसर्ग	६	२१
त्यजेदेकं कुलस्यार्थे	१२७	३७
त्यागार्थं यस्या विसे०	८०	१३
त्यागिना किं दृष्टिरेण	४४	५

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
त्यागो गुणो विचित्रतां	८४	१४
त्याग्या हिंसा नरक०	१	१५
त्रयः स्थानं न शुश्रून्ति	१२७	४४
त्रिसन्ध्यं देवार्था	१	२०
त्रैकाल्यं जितपूजनं	१	३२
त्रैकाल्यं द्रव्यपटं	५५	१३
यद्वो छिद्रप्येदी	५७	१६
योवा कपूरदुग्धा रयण०	६८	१८
योवंमिवि भवरादे	१०८	११
योवंपि अणुद्वानं	१११	५
यन्वा मोदं सप्तसं	१०४	१३
यद्वयोसकृत्सिभारसवि	२८	१७

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
दशान्नं जगन्दीर्घि०	९६	७
दशे मद्रसं कृत्वापि	५८	५
दशस्य तावद्वर्मा विद्ययाः	१०१	६
दशसु २ गाढीः	१११	७
दशाणि प्रसिद्धाणि	३४	९
दशतारं सुभांकरुं	२७	६
दशैरथर्षिर्द्वयं विधा	८०	२
दशाद्विदयाः सृज्ये	७१	११
दशैर्द भज रागेन्द्र !	८९	३
दशंजो भद्रपीठ	६१	६
दशंजेन शिनेन्द्राणां	६२	२०
दशंजे द्रव्यं विधं	९७	२७
दशमानाः सुर्दामेन	३१	५

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
दशेष विष्णो न साह	८५	१६
दातव्यं भोक्तव्यं	८६	१२
दाताः श्रयायति विष्टपं	९०	१
दाता सदैवाश्रयवैभवाः	८६	२७
दानमौचित्यविधानं	८४	२
दानदीलवपःसम्पद्	१११	८
दानानि दानि दीलानि	५५	७
दानार्थिनो मयुकरा	८५	३६
दाने वपसि दौर्धे च	१२७	३४
दानेन चक्रित्यमुपैति	८७	३
दानेन पाणिर्ननु कंकरोन	१२७	६३
दानेन भूतानि वदीमः	८७	२
दाने सुधासं विरुदं च	१	७

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
दानं भोगो नाराक्षिषो	८६	१७
दानं मानव ! दानयेन्द्र०	८७	४
दानं विसादृतं वाचः	१	१२
दायादाः स्पृहयन्ति	७८	२
दाताः परिभवकारा	१०५	९
दारिद्रं दोहनां	६३	३
दारिद्र्याकुलचेतसां	११	९
द्विवासाश्चन्द्रमौलिः	२६	२४
द्वित्वा सत्यधनस्याप्य०	२६	५
द्विमेकं दशती पूर्णः	१३	४
द्विने द्विने मंजुलमंगला०	१	२१
द्विवसरजन्या	१६	१६
द्विवा पदयति नो यूकः	९८	२

श्लोकाद्यं अधिकांशः श्लोकाङ्कः

श्लोकाद्यं अधिकांशः श्लोकाङ्कः

श्लोकाद्यं अधिकांशः श्लोकाङ्कः

अकारादि-
क्रमः

दिव्यमानयुता	१७	२७
वीथे मज्जलिते	२०	२२
वीथो दन्ति तमःक्षोभं	५	८
दीप्तं विविहच्छरिभं	५६	२
दीक्षोत्पणगुणपाम०	५८	४
दुष्प्राण एव दुकटा	११	११
दुष्प्राणेषु वन्द्यवपु	३०	१९
दुष्टरात्रिभं महिषीण	१२६	४०
दुरितवनवनाली०	१९	१५
दुर्जनजनसंततो	२८	४
दुर्जनदूषितमनसां	२१	१६
दुर्जनवचनाम्भारः	२८	११
दुर्जनानां भुजंगानां	१२७	५१

दुर्जनैरुच्यमानानि	३१	३२
दुर्जनः कालभृष्टं च	३१	१८
दुर्जनः परिहर्तव्यो	३१	३
दुर्यलानामनाथानां	११९	१२
दुर्धत्तसङ्गतिरनर्थ०	३८	३
दुष्टस्य दण्डः सुजनस्य	११९	१
दुष्टानां दमनं	११९	२
दुष्टः कर्मविपाक०	१३	८
दुष्टः प्रविष्टमृगोऽपि	३०	१३
दुःखे दुःखाधिकान्	२५	२
दुःखं वर चैव वरं च	१०	२
दुःखं स्त्रीकृशिमन्ये	१३	६
दुर्वो चाचिक्रिप्सासी	१२७	६

दूरस्थोऽपि न दूरस्थो	३४	२४
दूरादुच्छ्रितपाणि०	३१	३०
दूषणं मतिर्येति	२९	४
दृश्यमायुदयति स्म	२५	२४
दृश्यं वस्तु परं	१८	४
दृष्ट्वा कोऽपि हि कण्ठयो	७	१७
दृष्टिः सागरो बद्धः	१८	३०
देवस्यातं च वदतं	४७	७
देवदाणवगंधवा	१५	४
देवपूजा मूल०	१	४
देवयागा विवाहेषु	१२४	१
देवस्स मत्स्य पक्षिण्य	२०	२५
देवानां सदनं सुवर्ण०	८७	६

सूक्तमुक्ता-
दत्तया

॥ १०८ ॥

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः	श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः	श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
धन्यस्योपरि निपतत्य०	६८	२९	धर्मज्ञो धर्मकर्त्ता च	६८	१	धीवराग्रहिनी नित्यं	८३	३
धन्यानामिह धर्मकर्म०	३	५	धर्माब्जन्म कुले	४	७	धुचा हुंति सुवच्छला	३१	७
धन्या नारतवर्षसन्धि०	३	६	धर्मादधिगतैश्चर्व्या	६	१९	धूमः पयोधरपदं	३२	४
धन्योऽहं मम मन्दिरं	८९	१९	धर्मार्थकाममोक्षाणां	६	१५	धैर्यं यस्य पिता	१	१८
धर्मेण कुलपसूदं	५	४	धर्मो जगत्तः सारः	६	२०	ध्वान्तं ध्वस्तं समस्तं	१८	१५
धरान्तःस्थं सरोर्मूलं	४	१	धर्मो महामङ्गल०	४	६	न		
धर्मध्वंसे क्रियालोपे	७४	२१	धर्मो यशो नयो दाक्ष्यं	७५	५	न कयं दीणुद्धरणं	८९	२
धर्मपराणां पुंसां	१७	१७	धर्मोऽयं धनवह्निभ्यु	४	८	न कश्चिद्व्यवहकोपात्ता०	११२	१०
धर्मशोकमयाहार०	६	२५	धर्मो व्यवसायो	३७	२०	न काये विद्यते देवः	१११	१५
धर्मशोकमयाहारा	१२७	५४	धर्मः पर्वतगत्सपः	१२	३	न लक्षविक्रियां प्रकुर्वते	१००	८
धर्मसिद्धौ धुवं सिद्धि०	१	२२	धर्मः क्षोणिष्टुतां	११९	१३	न प्रेऽपि शक्तिरिति	९७	३
धर्मस्य फलमिच्छन्ति	९	६	धवलयति समग्रं	३३	१९	न च भोगाप्रच तागान्	११९	११
धर्मस्य मूलं पदवी	८७	१	धिरदालमसत्कारं	११७	६१	न चन्द्रमाः प्रत्युपकार०	३३	१३

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
न त्रिदिभो नन्दति	३२	६
न तथा रिपुर्न शत्रुं	७४	९
न तथा प्राणी न सखिक	७४	१०
न ते नरा दुर्गतिः	४२	६
न त पदयासि सौमित्रे	३३	३६
न दातु नोपभोक्तु वा	८५	६
नदीतटेषु ये दृक्षाः	१२३	२०
न देवतीर्थेर्न पराक्रमेण	५	५
न देव नारैव न गुरुः	४२	११
न द्वारि द्विरदा	१०४	६
न नटा न विटा न गायताः	५१	१५
न नरप पुस्तक श्रेष्ठ	१२६	३८
न निमित्तद्विषा क्षेमोः	६	२४

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
ननु सर्वविदोऽपि राजते	३९	५
न परो करोइ दुःखं	१४	१२
न पश्यति हि ज्ञात्यन्यं	९८	२
न पुथगजवत् क्षुचो	१७	१३
न प्रेम नौपयं नास्त्रा	३०	२०
न मृते परद्रुपणं	२६	१८
न भवति धर्मः श्रोतुः	६८	४
न भवति भवति च	११२	५
नमन्ति फलिता वृक्षाः	२७	२४
नमस्कारसमो मयाः	६६	१
नमस्यामो देवान् ननु	१९	११
न मासमक्षणे दोषो	५३	१३
नमुषार्ह दसमेहि	१०८	१

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
न मुखेनोद्विरत्त्यूर्ध्वं	२८	१०
नम्रत्वेनोन्नमन्तः	२६	१९
नयणिर्हि रोषइ	१००	७
न यान्ति दास्यं न दद्विद्रः	६२	१६
नयेन नेवा विनयेन शिः	८३	१९
नरकान्तं सदा राक्ष्यं	११९	४
न रणे विजयी शूरो	७१	२
नरपतिहितकर्ता	१२०	५
नरः सविभ्रमकीभिः	९९	३०
नवकारश्चअकृत्स्न	६५	६
नवगुप्तिस्तनायेन	८८	१
नवलकराणं मञ्जरे	९४	५
न विद्याया केवलया	८८	१२

सूक्तमुक्ता-

वत्यां

॥१०९॥

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
न विना परवादेन	३१	१४
न विना मधुमासेन	१२६	८
न कीर्त्तयामादपरोऽस्ति	८८	७
न वयाऽऽभयस्थितिरियं	३१	२१
न शब्दशाखाभिरतस्य	१०७	३
न शूकः कापि मांसाशी	४३	१
न भीः कुलक्रमापाता	२०	१२
नष्टा श्रुतिः स्मृतिर्जना	१२	११
न सद्व्याः कशापातं	११४	१०
न स प्रकारः कोऽप्यस्ति	२१	१
न स मन्त्रो न सा बुद्धिः	०२१	३
न सर्वज्ञा न नीरागाः	५३	६
न सा दीक्षा न सा शिक्षा	७१	१०

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
न सूरिः सुगणं	३१	१२
न कोहेन न वियया	९९	४०
न हि मे पर्ववा भाराः	३३	३७
न हीनो धनहीनोऽपि	४६	३
न हु होइ सोइअवो	१७	१९
नक्षत्राक्षतपूरितं	७०	३
नाकारणरूपां संख्या	११२	६
नागरजातिरुष्टा	९९	३३
नागां सवहि निवाइपरे	१२६	६२
नायुणी गुणिनं वेत्ति	३५	१
नापं नियमगाढणं	१	४८
नातिनीचैर्न चाप्युच्चैः	११६	५
नातीव मृदुना भाव्यं	११६	४

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
नालन्वसरुर्लभान्व्यं	११६	३
नादरं कुरुते कोऽपि	१२६	३९
नानाकोलविलाकुलं	१३	१२
नानाशाखसुभाषिता०	४५	२
नान्वरस्य प्रियः कश्चित्	६	२१
नान्यः कुनयावाधिर्व्या०	९८	३
नापण्डिताः पण्डित०	४२	९
नाभिषेको न संस्कारः	२०	१३
नाऽभूम भूमिपतयः	२५	४
नाभ्युत्थानक्रमो यत्र	२६	१६
नार्यध्वलाध्वला एव	९९	४२
नालस्य प्रसरो जडेव्यपि	८४	३
नालिकेरसमाकाराः	२७	१८

अकारादि-
क्रमः

॥१०९॥

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
नारित कामसमी व्याधिः १२७	३९	
नारितके शङ्कुनाः कुर्वते १०५	१५	
नारसहिंसासमी धर्मः ९५	९	
नाऽऽस्ये सर्वस्य दधिरं १२०	८	
नाहं फाको महाराज ! ३२	८	
नाहं स्वर्गफलोपभोग ५४	४	
नाक्षराणि पठता किमपा ० ८६	३१	
निशपरसोसा १२३	३	
निजकरनिकरसमृद्ध्या ८६	२५	
निजकर्मकरणादृक्षः ३८	१३	
निजदिवसाततिग ० ५	१३	
नित्यमित्रसमं देहं १५	१	
नित्यं प्रह्ला पथा स ० ३४	२८	

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
निदाघे संतप्तः १८	१६	
निद्राच्छेदसत्त्वेद ० ७८	८	
निद्रामूलमनर्थानां ८	१२	
निद्रालससमेतानां २०	१७	
निद्रान्ते परमेष्ठि ० १	३७	
निधानीभूतमात्सर्यः २९	१२	
निन्दन्तु नीतिनिपुणाः १०	१	
निषानमिष मण्डकाः ५	३	
निषं गच्छति निम्नोव ८३	६	
निर्गुणमध्यतुरक ० २७	२८	
निर्गुणेऽपि सत्त्वेषु ७१	६	
निर्देयत्वमदृष्टार ० ८२	११	
निर्दन्तः करटी ६	५१	
निर्द्वयो धनचिन्तया १३	१०	

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
निर्द्वयो द्वियमेति ९२	५	
निर्भाग्यविभदैः ८६	२	
निर्मलनीर न पामी ० १२६	६६	
निर्माण खलजिह्वायं ३१	२३	
निरवजाहारेणं १०८	५	
निरीदस्य निषानानि ७५	६	
निवसन्ति ह्ययीकाणि १०८	६	
निर्विवेकतया वात्स्यं १३	१	
निर्विवेकं नरं नारी ३६	६	
निर्व्याजा दधितादौ १२३	८	
निवसन्नपि सममिसरै ० २८	१४	
निवृत्ता भोगेच्छा १०५	१३	
निवृत्तायां धनेच्छाया ० ७७	३	
निद्रोपधर्मं वनदाह ७९	५	

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
निःशृङ्गे नाधिकारी	१२७	२९
नीचस्यापि विरं	७९	७
नीषानपि नित्ययन्त्रे	९२	११
नीषाः हृद्देशे वाञ्छन्ते	९०	३
नीचोऽपि परिगृहीतो	३७	६
नीरसान्यपि रोषयन्ते	३५	९
नृपक्यापारपात्रेभ्यः	१२०	१६
नेपानन्दकरी भवो०	६२	१९
नेत्रे सान्द्र सुधा०	६१	२
नेमन्त्रं पस्य संसर्गा०	१८	२४
नैव भाग्यं दिना विधा	७४	१४
नैव स्त्रीणां प्रियः कोऽपि	९९	४९
नेवारमाप रसायनस्य	३७	२३
नैवाकृतिः फलति	१९	१७

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
नो दुष्कर्माप्रयासो	५८	१
नो घर्माय यतो न वज्र	१०४	■
नो विद्या न च भेषजं	१७	३२
नौरेया भवचारिणौ	६२	१८
नौष्व दुर्जनजिह्वा च	३१	२०
न्यकारसुपकारं वा	२०	१४
न्यप्रोये दुर्लभं पुष्पं	७	१
न्यापो धर्मो वर्जनाति	११९	१४
पङ्कान्ययमपि सरसि	३५	१५
पङ्कमन्धं च कुट्त्रं च	१२३	१५
पञ्चक्याणं पूआ	१	४९
पञ्च नश्यन्ति पद्माक्षि !	९३	२
पञ्चाननं परिमधत्सु०	९९	१३

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
पञ्चभिः काम्यते कुन्ती	५	९
पञ्चाश्रवाद्धिरमणं	५८	११
पटु रटति पलितदूतो	८१	९
पठकः पाठकश्चैव	५०	२
पठ पुत्र किमालस्यं	४५	३
पठितं श्रुतं च स्नात्वं	७१	१३
पठिवशमसम्गाढं	५७	१९
पठित्वेपु गुणाः सर्वे	४५	१०
पठइ गुणइ वचाइ	६८	१३
पठ पुष्ट ! किमालस्यमपठोः	४५	३
पठमं विभ रोसमरे	११२	१५
पठेसु पुत्त ! विजयं	११८	७
पत्नी प्रेमवती मुतः	४	९
पतिता गुरवस्तान्या	१२३	१३

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
पठिप्रवा पठिप्रवा	१२३	१४
पठे वसंतनाथे	१९	१५
पठं पठा पठित्वा	८३	१
पठेनेकन भंभादी	४५	९
पथाःप्रदानतामर्थ्यां	५३	१७
पठकाऽपैः कथितं यम्	४७	६
पठोपकथयिष्यक्षणाः	२९	१०
पठर्षाद्व्यापः पठंदि	७४	२
पठार्थे वृत्तावहनाः	२९	९
पठयिष्यत्ययं वीक्ष्य	८५	९
पठरातागोप्रसः	११२	११
पठाम्नोदरस्तेन	८८	१४
पठिच्छंरो द्वि पाठित्वा	३६	९
पठिष्यतिन संतारे	१२२	८

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
पठिष्यति न मृत्युः	१७	२४
पठिष्या सर्वदाकेषु	४६	२१
पठिष्य सख्युलं विद्या	९२	१
पठेण पठित्वातो	२९	२०
पठोपकारः क्रियते	३३	२९
पठोपकारः मुक्तैकं	३३	२१
पठोथे कार्यहन्तारं	३४	५
पठयति महापुरिसा	७२	९
पठितैः पाण्डुरीभूता	८१	१३
पठे महामहसे	५८	१७
पठे महामहसे कुंभं	५८	१८
पठे० सोद्रे पठित्येव	५८	१९
पठ्योपमसहसं तु	६६	४
पठ्येण पठता	५७	१८

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
पठ्यादयं परैर्दत्तं	८६	८
पठिष्याभिमुखं याति	५	१०
पठुयत्तं भगवेषु	८१	१२
पठ्यथ कव्यसुसील	४९	१४
पठ्ये चूक्यो त्रिहं	५७	९
पठिष्यतेतदेव हि	३६	८
पठिष्यादि पठेवणं	११२	१७
पठालमाविशतु	२१	५
पठालात्र विमोचितो	२६	२३
पठितोऽपि कथापाठे०	२५	१३
पठे चो निकपपावा	४८	१
पठे धर्मनियन्धनं	८७	५
पठमावात्रिषौ कुर्यात्	८४	११
पठ्यानामिव वर्तन्ति	१७	३८

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
पापघाति सखलं	४६	१९
बापाकारनिदं यदुर्मलदृढं	९९	२२
पापप्रियारायति	३४	१०
पापासकं धेतसि	९	३
पार्था रुद्रविघर्षितः	९	९
पापं दुग्धमिदृगाति	६२	१७
पापं सामाचरति	९	७
पारदारिकवीराणामस्त्रि	७३	२
पार्थिवनामलङ्काराः	११९	१५
सिवा रक्षति कीमारे	१२३	१९
सिता योगाभ्यासो	१	१७
सिद्धिस्तद्विद्वतः	१२२	१२
सिद्धिस्त नयः शययमेव	३२	१८
सिद्धिस्तननद्विधा	२८	१२

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
पुच्छिं जादं कषण्ण गुण	१२२	१९
पुनः प्रभावं पुनरेव	६	४०
पुमानस्तन्त्रमेधावी	१७	२२
पुरिसइ षण्णइ	७५	८
पुरिसेण सहगयाए	९४	३
पुरुषः कुरुते पापं	९	४
पुरुषस्य परं विभूषणं	४६	९
पुरुषो दक्षिणे कुक्षौ	१४	९
पुण्याय चार्चं सदाज्ञा च	६९	७
पुष्पैरपि न योद्धव्यं	२२	१
पुत्रोऽपि मूर्खो विध०	१२७	६८
पुत्रो मे भ्राता मे	१०५	१=
पुंसां पुञ्जवचिचानां	१०४	२

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
पुंसां क्षिरोमणीयन्ते	४	५
पूआ जिण्णिंदेसु रई	१	४४
पूगीकलानि पत्राणि	१२७	४५
पूजाकोटिसमं स्तोत्रं	६२	७
पूज्यपूजा दया दानं	१	२
पूजामाचरतां	१	२५
पूजालाभप्रसिद्ध्यर्थं	१०८	१७
पूतं धाम निजं कुलं	६९	१
पूर्वं नवान्नं नवमिः	६२	८
पूर्वं वीरक्षिनेभ्यरेऽपि	६८	२६
पुथिव्यां श्रीणि रत्नानि	७५	२
पुथिव्यामंघ्रिपूर्णायां	८६	१५
पृथ्वीनाथमुता	२	११

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः	श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
गृध्या गुरुतरी माता	११	१४	प्रजाना धर्मपदभागो	११९	१७
गृध्या गुरुतरं किं	"	१३	प्रतिद्वलो विधिक्षेपां	८५	७
पृष्ठतः सेवयेदर्थं	११५	८	प्रतिजन्म चदभ्यस्तं	६	९
पोतो दुस्तरवारि०	३०	२१	प्रतिदिनमपि दानं	८९	२२
पोतति षट्पथद्वे	१०८	२	प्रतिदिनमयज्ञलभ्ये	५९	९
पीथे मासे निराहारा	११८	१७	प्रत्यर्था प्रक्षमस्त	७८	११
पीथ्याः पश्चद्वाराः	२०	२१	प्रत्यक्षे गुरवः स्तुत्याः	१२७	३८
पीथिभा मणुरसा	९४	४	प्रत्युपकुर्वन् चह्वपि	३३	३१
प्रफटयति हृदयदाह०	३४	१८	प्रत्यूपसं वीक्ष्य	११८	१४
प्रकाशिताशेषनिजास्त्र०	४७	१०	प्रथमे नार्जिता विद्या	६	३३
प्रचलति यदि मेवः	११	१०	प्रथमे वयसि यः	१०३	१
प्रच्छन्ना यमद्वला	११८	१०	प्रदत्तस्य प्रभुकस्त	८६	२०
प्रच्छादयति दुरात्मा	२१	११	प्रमादः परमद्वेषी	८	९
			प्रमादस्य महर्द्विश्च	८	१०
			प्रमवेत्परभोगाय	२०	३
			प्रशमरसनिमग्नं	६१	२
			प्रशस्तः खल एवैको	३०	२
			प्रदानतनुवाक्चिन्ता	८८	३
			प्रस्तावसदृशं वाक्यं	७४	१९
			प्रस्तुतं धेतुसंयुक्तं	७४	१८
			प्रहरद्वयमार्गेऽपि	६	४४
			प्राकारमण्डपच्छन्न०	६१	४
			प्राकृत एव प्रायो	३२	२
			प्रातः पूरणो भवति	१२६	३५
			प्रातर्मूर्धपुरीषाभ्यां	१३	२
			प्राप्ताः श्रियः सकलकाम०	७७	६
			प्राप्तान्पि न लभन्ते	८५	२९

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
प्राप्नोति धर्मार्थयन्तांसि	११८	१५
प्राप्य चलाभधिकारात्	१२०	१७
प्राप्नोति न वल्लु	११८	२
प्राप्यः पुनः सारल०	११९	११
प्रायोदस्या विपद०	११५	७
प्राप्यः सर्वसद्वत्यादि	११३	८
प्राप्तादेकलगापिरोप०	११०	१
प्राप्ते नियोजिते	११०	१८
प्रियधन्यप्रदानेन	७४	१६
प्रियः प्रजानां दातैश्च	८५	१२
प्रियादर्जनमेवास्तु	५३	१४
शीति न प्रकटीकरोति	८५	३७
शीतिर्यत्र तिजैर्गो०	८३	२२

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
प्रोक्तः प्रत्युत्तरं	१२०	९
फट्टा जुष्टा च द्द्वं	१७	३१
फलं पूजाविधातुः	६२	५
फोडोनामुद सोमदी	१२३	२६
व		
वक्त्रा येन विनाशिय०	१७	२९
वन्धनस्योऽपि मातङ्गः	३३	२४
वलिभ्यो वलिनः सन्निव	४४	७
वलं मूलस्य सौतत्वं	११७	२२
वह्नी प्रतिष्ठाभाप्रोति	२३	६
वह्नु मीढी कमु सीञ्जली	१२५	२
वह्नुनामत्पसात्पणां	२३	१

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
वाणवर्ध कोदीधो	२	१३
वायव्यविधायिनामपि	३३	२७
वास्त्यं धृतिर्वयो मेधा	१२७	५४
वालः प्रायो रसणा०	६	५०
वालसीमन्दमूर्याणां	४२	७
वालसक्त्रिद्वयका०	१२७	७३
वालसस मादमरणं	१४	२
वालादपि हितं माखं	१२७	३६
वावत्तरिकलाकुसला	४०	१
वांभण पंच न सारि०	१२६	५७
वांभलि काधम कुंथितं	१२६	६८
विन्दुनाप्यधिका चिन्ता	८०	१६
वीज्या दुविदे चरमे	२	२

श्लोकायं अधिकाराङ्कः श्लोकाङ्कः

भोगास्तुद्रतुक्क०	१६	१३
भोगे रोगभयं सुखे	१०४	१०
भोसो कञ्जुगाही	३१	८
भ्रातृभित ! सखे !	१०३	६

म

श्लोकायं अधिकाराङ्कः श्लोकाङ्कः

गङ्गलैः कौतुकैर्योगैः	१७	३५
मज्जं विसय कसाया	८	१४
मणिछुंठु पादामे	१२६	९
मतिरप्राप्तविषया	१२६	२
मत्तेभङ्गभदलने	९८	९
मत्तत्राऽऽत्मनो वन्य०	८२	१०
मतिरालो गुणज्येष्ठा	९९	७
मदिरामद्रमत्तोऽसि	८२	५

मनसा मानसं कर्म	१९	२०
मनसि जरसाभिभूता	८१	१
मनसि वचसि काये	२६	१३
मनोरथरथाकृदं	८०	१२
मध न भूक्षी जर्ढी	१२६	४६
मन्त्राणां परमेष्ठिमन्त्र०	२	८
मन्त्रिन्दया यदि जनः	११३	६
मरणं प्रकृतिः क्षरीरिणां	१७	९
मलिनस्य यथाऽत्यन्तं	४३	२
मल्लकस्यायितं मृत्तुं	१६	१
महता पुण्यपण्येन	१४	१८
महतामप्यहो दैवा०	३८	७
महताशुदये सन्तो	२७	१७

श्लोकायं अधिकाराङ्कः श्लोकाङ्कः

महताभापयं दृष्ट्वा	२५	१६
महतां स्थानसङ्गेऽपि	२०	१
महिमानं महीयांसं	३७	९
महीयसापि कार्भेन	७९	३
महीशय्या शय्या	५९	७
महुमल्लमंसभेसजा	५७	६
माक्षिकाः क्षतमिच्छन्ति	३०	१२
मा गा इत्यपमङ्गलं	३४	३०
माणिणि सिन्ध	९९	१६
माता पशूनां सुतस०	१२२	२३
मातापितृसहस्राणि	१०५	१४
माताप्येका पिताऽप्ये०	३७	१८
माता यदि विपं दद्यात्	१२७	३१

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
माता दायुः पिता	१२२	११
मातुः पुरो मातुल्यर्णनं	४९	१०
मापुरावर्णपाठेऽपि	८३	१३
मानितो हसवर्षस्य	११४	७
मानेन किञ्चित्तुलया०	५६	४
मानुष्यमार्पयिष्यः	७	६
मातुपं भवमवाप्य	७	७
मातुः स्तन्यं रजः०	१२७	५७
मानो भ्रष्टायति पौरुष	९९	६
मानं शुभ्यति गौरवं	९३	७
मा मंस्याः क्षीयते पितं	८६	१६
मापामविद्यासविला०	११५	३
मायाशीलः पुरुषो	११५	५

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
मायाशीलह माणुसह	११५	६
मा स्मा सन्धिं विष्मा०	११९	२२
मासि मासि समा ज्यो०	५	११
मा सुअह जगिअघे	६	१६
माचे भाकुण घर चुए	११	८
मांकरु हंस मनाविभारे	१२६	६५
मांकुड एक न मारि०	१२६	६१
मिच्छसाह न गच्छह	२	१४
मिच्छत छच्छदिअ	५५	४
मितं ददाति हि पिता	१२३	१०
मित्तसमाणो माणा	५७	१५
मिथ्या वचुं न जानामि	५८	१०
मिथ्यात्वगारलोद्धारः	६६	९
मिथ्यात्वं परमो रोगो	५३	१

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
मुक्तिकारणधर्माय	६०	६
मुखदोषेण पथ्यन्ते	७४	८
मुखेऽतिमिष्टा	३१	३१
मुखे पुरीषप्रक्षेपं	९७	१०
मुखे बलिभिराक्रान्तं	८०	१
मुण्डे मुण्डे मतिर्निष्ठा	२३	८
मुनेरपि वनस्थस्य	११३	९
मुखलोद्वारले चुस्त्रि	५३	१०
मुष्णाति यः कृत०	११४	१
मुह मंङ्गण सद्यय	७२	४
मूर्खत्वं च सखे !	४७	९
मूर्खनिर्घनदूरस्थ०	१२३	६
मूर्खस्वपत्नी राजेन्द्र !	८८	१०

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
मूलभूतं ततो धर्मं	६	३५
मूलं योधितुमस्यैतद्	५५	१
मूलं मोहविपद्रुमस्य	७९	८
मृगमीनसज्जनानां	३१	४
मृगा मृगैः सङ्ग०	३४	१७
मृगारिं वा मृगेन्द्रं वा	१२६	१२
मृगदुर्गतयोर्मध्ये	९२	४
मृषिपण्डो जलरेसया	९१	८
मयुः शरीरगोमार्	८५	२८
मृतोर्ध्विमेपि किं बाल !	१४	१५
मैदृणसञ्चारुदो	९४	१
मोक्षेण जिणं मोक्षेण	५५	३
मोहं धियो हरति	४२	१०

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
मौनान्मूर्तः	१२१	२
मंसासी मज्जरओ	१०८	९
मांचइ मांकुण	११	८
मांसखण्ड न सा जिह्वा	७५	१
य		
यच्छन् जलमपि जलदो	८६	२२
यज्जीवस्योपकारि स्या०	२	७
यन्मानुसारिणी विद्या	१९	४
यन्नेन पापानि	९	५
यन्नः कामार्थयशसां	६	२६
यत्पयोधरभारेषु	३५	१८
यत्पूर्वार्जितकर्म	१०९	४
यत्प्रातः संस्कृतं धान्यं	१५	२
यत्र मृत्युर्वतो दुःखं	१८	२२

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
यत्र यो मुन्यते	७३	४
यत्र विद्यागमो नास्ति	५७	१
यत्र वेदमनि नो फोऽपि	१७	१५
यत्रोदकं तत्र वसन्ति	१२७	४२
यत्सन्तोषसुरं	१	१९
यत्संपरया न युक्ता	८	७
यथाऽग्निर्संनिधानेन	९९	२९
यथा गजपतिः शान्तः	३२	५
यथा चित्तं तथा वाचो	२६	७
यथा धेनुसहस्रेषु	१९	१४
यथा विन्दुनिपातेन	६	२३
यथा यथा परां फोटि	२७	२२
यथा यथा महत्त्वं	७८	५

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
यद्यत्र क्रियते कर्म	१९	२
यदपसरति मेघः	२२	५
यदपि तदपि शुद्धं	८९	२१
यदमी दशान्ति दशानाः	३३	१५
यदमीषां महर्षीणां	६०	७
यदयं स्वामी यद्विदं	१०५	६
यदा किञ्चिद्वहोऽहं	४७	२
यदि फाको गजोन्द्रस्य	१२६	२८
यदि प्रावा वीये	७१	२०
यदि ताव ! धनं नास्ति	७४	१२
यद्वि नाम सर्वप०	१२६	१३
यदि भवति धनेन	८६	२३
यदि मोक्षफलं काले	६	३६

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
यदि वहति त्रिदण्डं	१०६	३
यदि स्थिरा भवेद्विद्युत्	९९	४१
यदीच्छसि वशीकर्तुं	७४	१
यदुपात्तमन्य०	१९	७
यदेकः स्वविरो वेत्ति	१२७	७९
यदेव रोचते यस्य	१२५	३
यदासिद्धं कृपण०	१२७	७६
यदुर्गामदवीमदन्ति	७९	६
यदूर् यदुरागभयं	१०९	१
यदेवैरपि दुर्लभं	५५	१०
यदात्रा निजमाल०	२०	८
यद्भक्तिः सर्वज्ञे	१	६
यद्भक्तेः फलमर्हदादि०	६९	६

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
यद्भयं घनुरीष्वरस्य	१८	१३
यद्यदिष्टवमं वत्तत्	३१	१०
यद्यपि चन्दनविटपी	३३	१२
यद्यपि न भवति ह्यतिः	१२६	१६
यद्यपि बहु नाधीये	४६	४
यद्यपि भवति विरूपः	४६	८
यद्यपि स्वच्छभावेन	१२६	५
यद्यप्यमयदेहास्ते	१९	१३
यत्तिर्वर्त्तिवकीर्त्ति०	७६	२
यत्नेनैलिभिरीक्षते	४९	६
यन्मनोरथशतैरगोचरं	१८	२०
यन्मयाऽस्तमिते सूर्ये	८६	११
यममिव गृहीतदण्डं	८१	८

श्लोकाद्यं अधिकाष्टाङ्कः श्लोकाङ्कः

ययोरान्नरजा प्रीतिः	३४	२३
यवागृजरणे जाड्यं	१२६	११
यत्तेजस्वी यशस्वी	११९	३
यस्तु स्वदारसंतोषी	९५	८
यस्मात् विप्रपरंपरा	१०९	३
यस्य कोष्ठागतं ह्यभं	८५	१८
यस्य चित्तं द्रवीभूतं	७१	१२
यस्य तस्य तरोर्मूलं	११८	५
यस्य न तद्वज्रो घोषः	३९	२
यस्य नास्ति स्वयं प्रज्ञा	४६	१८
यस्य पुत्रा वशे भक्ताः	१२३	२४
यस्य वक्त्रहरे	-७५	३
यस्य हस्तौ च पादौ च	१०२	२

श्लोकाद्यं अधिकाष्टाङ्कः श्लोकाङ्कः

यस्य क्षान्तिमयं शालं	११३	४
यस्य त्रिवर्गहून्यानि	६	२०
यस्यास्ति विचं स नरः	८३	१०
यस्मे हता ये पशवः	११९	२६
याचमानजनमानस०	८६	३०
याचिविश्विरयसि क	८६	२९
याति कालो गलत्यायुः	६	१८
यातं यौवनमधुना	८१	३
यानार्थं भोजनं येषां	२७	१
यादृशो जायते देवः	५३	११
यान्ति दृष्टदुरितानि	६२	१५
या लोमाया	१२७	४७
यास्याभ्यायतनं	६४	१

श्लोकाद्यं अधिकाष्टाङ्कः श्लोकाङ्कः

यावचित्तं च वित्तं च	६	३१
यावत्स्वस्यमिदं	६	४८
या विचित्रविटकोटि०	१००	२
युक्तमेव कृतं मौनं	७४	२०
युक्तोऽसि सुवनभारे	३३	२३
यूयं ित्त्वा पशून्	५४	५
ये जीवेषु दयालवः	२६	२०
येन प्रसुप्तजन०	६	४२
ये न स्वलन्ति ते	१०३	३
येनैवाभ्यरक्षणेन	९२	१४
येनोदितेन कमलानि	१८	५
ये पातालनिवासिनो	१७	२८
ये प्राप्ते व्यसने	२६	३

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
सं संभारद्यन्त्रि	४२	२
सं सान्ध्यादान्याः	२६	११
सं संधं च संदो	६१	२
सं संधं प्राणिनयः	७१	१९
सं संधं प्रानांसि	२६	१२
सं सान्ध्यादान्याः	८५	३५
सं संधो दुर्हितं दण्डि	६६	४
सं संधं निर्दिन	५६	१
सं संधाभने न गुरव	८५	११
सं संधं निर्दिन	९९	३४
सं संधं निर्दिन	१२२	६
सं संधं निर्दिन	११८	१२
सं संधं निर्दिन	८०	७

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
यौवनेऽपि प्रगल्भा ये	२७	३
यौवने भिक्वोत्येव	१०३	४
यौवनं धनसंधतिः	१०३	५
सं संधा वदते श्रोथः	१२३	३०
सं संधा वदते स्नेहः	१२३	२९
यः परधीतिमाधातुं	३३	१७
यः पाठयित्वा चरणं	५८	२१
यः पुत्थीर्जिनमर्चति	६२	१०
यः प्राप्य दुष्प्राप०	८	३
यः संसारनिरास०	६९	७
रक्षा दूरनिव संघसं	९९	३२
रक्षसंघो द्विष्यदघं	६१	८
रत्नोत्प्लुपति भ्रमनिव	४०	४

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
रत्नं द्विष्यक	३४	४
रत्ना पिच्छंति गुणा	३४	३७
रत्नाकर इति येतसि	८५	२०
रत्नानामिय रोहणः	६९	२
रत्नान्याह्यमुतैः	७	१४
रत्नसौकं चक्रं	२४	१३
रत्न्येषु वस्तुषु	६	३८
रत्नं येन जितालयं	६३	४
रत्नं रूपं कण्ठपटुता	४	१०
रत्नपायरस्स नहु	१२६	३३
रत्नेरेवोदयः दास्यः	३३	२२
रत्नातलं यातु	७१	१८
रत्नायनैः सार्द्धं	११८	१३

श्लोकाद्यं	अधिकाष्टाङ्कः	श्लोकाङ्कः
रहो नालि क्षणे	११	४३
राईसरिस्वमिषाणि	२९	१७
एगद्वेषी यदि स्मार्तां	१७	८
रागादयो हि रिपवः	१७	९
रागी वप्राति कर्मणि	१७	७
रागोऽयं दोषोऽयम्	१७	११
राजदण्डममात्मानं	९	२
राजमातरि देव्यां च	१२०	१०
राजा कुलवर्षिभाः	१२७	४६
राजानं वृणतुरयमेव	७७	४
राजा राजसत्त्वरूपेण	१२	७
राक्षः पक्षी सुरोः पक्षी	१२२	१८
राज्यश्रुतिवद्वभया	११७	५

श्लोकाद्यं	अधिकाष्टाङ्कः	श्लोकाङ्कः
राज्यमित्युज्ज्वलिता	१०७	६
राज्यं निःसन्निव	६	५२
राज्यं यातु श्रियो	७२	७
राज्यं धाजिचिभूति०	४२	१२
राज्यं सुसंपदो भोगाः	४	२
राजिर्गमिष्यति	८०	६
राभया वदनाक्षयः	७	१६
रासहरदिभं	१२६	४१
राहुः सुधापट्टदः	१२०	१३
राक्षि धर्मिणि धर्मिष्ठाः	११९	६
रिक्पाणिर्न परयेत्	११९	३०
रिक्पेष्टधर्म्यिरिति	१८	५
रुचिररुक्नकघाताः	६९	४

श्लोकाद्यं	अधिकाष्टाङ्कः	श्लोकाङ्कः
रुक्ता कुव एव	१७	१०
रुहो नमः कविः	१२५	४
रूपयौवनसंपन्ना	४६	७
रे कारिहि ! हयासे	१२६	२५
रे कंटालि ! केवली	२७	८
रे जिह्वे ! कटुकशेव	७४	११
रे पक्षिन्नागतस्त्वं	३२	७
रेरे यच्चक ! मा दीप्यीः	१९	२६
रे वाहा ! मरणेण वद	१२६	२४
रोमं रोमनिदानं	११८	३
लगाह कोहपले०	११२	१६
लघुनि लघवः समर्था	२३	११
लघुभ्यो मादसी	२३	१२

श्लोकायं अधिकाराङ्कः श्लोकाङ्कः

श्लोकायं अधिकाराङ्कः श्लोकाङ्कः

श्लोकायं अधिकाराङ्कः श्लोकाङ्कः

यनद्रुमुयं कृष्णभीः	८५	४
यत्तानि ददसौ पद्वेः	२५	१२
यनेऽपि दोषाः	१०३	१५
यनं मन्यन्तिवो यद्वि०	३१	३३
यने रणे मयुजंछामि०	५	१
यने रसिर्गिरच्छानां	१२६	३४
यन्यालोपंछवः	१	२८
यन्यते यदपन्योऽपि	८३	१४
यपुरंय सदापदे	६१	२
यपुष पयंभरायं	६१	२
यपुः पयिमीडुट	६६	१३
यपज्जनेपर०	२५	१४
यपसः पयिनामेऽपि	३०	४

वयोऽनुरुपाः प्रायेण	५२	४
वयं जाता येभ्यः	१७	३७
वरमजगिंसि पवेसो	९६	५
वरगंयपूवचुकरा०	६२	१
वरपूजया जिन्नानां	१	११
वरमसो दिवसो	३४	२७
वरमेका फला रन्था	४०	३
वराकः स कथं नाम	२७	२६
वरं करोतो मरुमार्गे०	३३	६
वरं फराणदक्षिंसो	१२३	२१
वरं जातो यने वृशः	९१	५
वरं ददिदोऽपि	४६	१०
वरं पर्ववदुर्गोपु	३८	६

वरं प्राणपरित्यागो	३४	३४
वरं मौनेन नीयन्ते	११९	३
वरं रेणुर्वरं भस्म	७४	३
वरं रेणुर्वरं भस्म	९२	३
वरं रङ्गकलत्रत्वं	१२३	२५
वरं वनं वरं शिक्षा	१२०	११
वरं वनं व्याघ्रगणैः	८३	२०
वरं वह्निशिखाः पीताः	७६	३
वरं शङ्कोजुङ्गादुह०	९६	६
वर्यत् क्षारार्णवेऽप्यवदो	८८	१६
वह्नी नारिदचितं	९९	४५
ववसायफलं विद्वो	८६	१३
वर्क्षैर्वचविभूतयः	६२	१२
वसन्त्यरण्येषु चरन्ति	७१	१६

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
पदिस्स जत्तायवे	९५	१४
पात्ता सज्जनसद्गमे	१	३५
पावोभूतो ददति	९९	१२
पायुता यय नीयन्ते	१२६	१०
परंपरामियं पिन्वा	३४	१६
पारायदिरसो	८३	१६
पानांपोडपि ऋडो०	९०	८
पासो जट्ठाण मग्गे	४८	७
पिक्खयति क्ख्वा०	९८	७
पिक्खसुपकारोडपि	३१	१७
पिक्खपत्ते द्दसायुगं	१०१	१
पिप्पदमिच्छति भटाः	१२७	२८
पिप्पदपितुमेव नीचः	३२	३

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
विचारसाय अपि	३९	६
विजोवक्या लङ्का	२४	११
विणय सिस्सपरिक्खा	५१	४
वितरति धनानि	८६	२१
वितर यासिद ! वारि	८५	२२
विचेन दीयते दातं	१११	१०
विद्धत्वं च नृपत्वं च	४६	१
विद्वानस्मीति वाचालः	१२७	३
विद्रांसः फति योनिनः	३३	९
विदलयति कुबोधं	६८	२४
विदेशान्तरिवस्यापि	२०	९
विधायैव मदो येषां	४४	२
विद्यानाम नरस्य	४६	११

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
विद्या विवादाय	३१	३५
विद्यावृक्षास्तपोवृक्षा	८३	१५
विधत्तां वाणिज्यं	१९	९
विधाय मायां	११५	४
विधिर्विधाता नियतिः	१८	१
विनयेन विद्या	४५	१४
विनयं राजपुत्रेभ्यः	५१	१
विना गुरुभ्यो गुण०	६८	२२
विना दिनानि सत्कर्म	८	८
विषदि धैर्यमथा०	२६	१
विषदि परेषां सन्तः	२७	१५
विषद्यापि सदा यस्य	२५	११
विषद्युक्तेः स्थेयं	२६	२

श्रीकायं

अधिकांशः श्लोकाः

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

२५

५२

५

१००

२५

१०८

५५

५०

५२

५

५५

२५

१५

८

१०

५

५

१३

११

५

३

३०

८

५

श्रीकायं

अधिकांशः श्लोकाः

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

३०

७२

७०

५५

३५

१०१

५५

३३

३५

५०

८५

१

३

३

१

५

७

३

१२

३५

७

५

१७

१

श्रीकायं

अधिकांशः श्लोकाः

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

विषयः श्रीकायं

८५

८१

७

१२

३२

१२७

२

११०

१०५

१२०

५५

१००

१०

७

१२

२२

७

२

३

३

३

३

५

५

श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः श्लोकाङ्कः

वेदाङ्गाः । नमस्तुभ्यं	११८	९
वेदाङ्गविर्दिताः	१२७	१६
वेदाङ्गविर्दिताः	१९	१९
वेदाङ्गविर्दिताः	१२७	१०
वेदाङ्गविर्दिताः	११७	३
वेदाङ्गविर्दिताः	७१	१७
वेदाङ्गविर्दिताः	२८	५
वेदाङ्गविर्दिताः	१२६	२१
वेदाङ्गविर्दिताः	५	६
वेदाङ्गविर्दिताः	७	७
वेदाङ्गविर्दिताः	२	६
वेदाङ्गविर्दिताः	१५	१३
वेदाङ्गविर्दिताः	८९	१२

श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः श्लोकाङ्कः

व्याख्यानार्थदीनस्य	३४	२०
व्याख्यानार्थदीनस्य	९२	२१
व्याख्यानार्थदीनस्य	११८	२
व्याख्यानार्थदीनस्य	४७	३
व्याख्यानार्थदीनस्य	१२७	२३
व्याख्यानार्थदीनस्य	११९	१६
व्याख्यानार्थदीनस्य	७१	१
व्याख्यानार्थदीनस्य	६६	६
व्याख्यानार्थदीनस्य	६६	८
व्याख्यानार्थदीनस्य	११५	७
व्याख्यानार्थदीनस्य	५९	१६
व्याख्यानार्थदीनस्य	१०६	६
व्याख्यानार्थदीनस्य	४९	९

श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः श्लोकाङ्कः

श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः	९८	८
श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः	७	१८
श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः	१२३	९
श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः	८५	५
श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः	३४	१३
श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः	१०८	१४
श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः	८०	८
श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः	१२२	२
श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः	२२	८
श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः	१८	२३
श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः	६४	४
श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः	३१	१५
श्लोकाद्यं अधिकाराङ्कः	१२७	६७

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
रान्वेऽनन्तमक्षिभि	१०१	११
नावा मु प्रसन्नावा	६०	१
नाक्रावाद्यदि०	४६	१७
नाकोपरवदन्०	४६	१२
शास योपाय	३३	१
दिररमु पुत्तं परणौ	८४	१
दिरया धायंमाणोऽपि	१२१	६
दिष्टे संगः भुवो रंगः	१	३
शिष्यानां हि गुरुः	११	२
शोषममं मुवाजन्म	१२७	१७
शीठदृष्टिपरो धीरः	१२०	२०
शीठं नाम नृणां	१५	११
शीठं सर्वगुणीष०	१५	१२

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
शुद्धधर्मोपदेशेन	६८	२
शुद्धवंशजकोदण्ड०	२७	२७
शुद्धः स एव कुलजश्च	२५	२५
शुनः शुच्छमिव व्यर्थ	४६	६
शराः सन्नि सहस्रशः	२६	२२
शूरी जातः कद्वशन०	१२१	३
शृण्वन्ति पितुरादेशं	१२२	१५
शैलं नाम गुणस्त्रयैव	१२६	३०
शैले शैले न माणिक्यं	२७	५
शैलावेऽभ्यस्तविद्यानां	११९	७
शौर्धेण वा तपोमिर्वा	१२७	५८
श्रद्धाधोषो यदि स्यातां	४५	१३
श्रद्धालुतां श्रान्ति	५७	८

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
श्रियमनुभवन्ति	२०	२०
श्रियो विद्युच्छेलाः	१६	८
श्रियं प्रसूते विनयं	५२	३
श्रीतीर्थपान्थरजसा	६६	११
श्रीनाभेयजिनेश्वर०	८९	२३
श्रीपरिचयाज्जहा अपि	८३	९
श्रीमज्जिनेशनमनं	१	८
श्रीमज्जनगृहे	८९	२०
श्रीमरुल्लणनेन्द०	५५	११
श्रीमद्दीराजिनो	१०८	१६
श्रीमज्जेमिजिनः	९५	१९
श्रीशान्तिनाथादपरो	१२७	६४
शुत्वा दुर्वाक्य०	५६	५

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
भुतसम्पदः कर्षिता०	४८	२
भूयते श्रीमदापीरः	११३	५
भयार्सि पटुविप्रानि	२४	१
भोकायं श्लोकपादं वा	४५	८
भ्योः सुश्लोकवामेति	४६	५
प		
पटुर्गो निघते मन्त्रः	$\frac{११६}{१३०}$	$\frac{२३}{१}$
पदपदः पुनमभ्यसं	५२	१
स		
स पय सुशः पुनो यः	१२२	७
सरुच्छदुसालयसी	५९	३
सद्यस्त्वन्ति राजानः	१२७	२७
सगुणमपगुणं वा	२२	४
सपुत्रं मन्त्रपुत्रं च	१८	३

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
सङ्कुचन्ति कलौ तुच्छाः	$\frac{१२६}{३७}$	१४
सङ्गतिर्योदशी	३७	१
सङ्गः सर्वार्त्तना त्याज्यः	३७	११
सङ्गहैकरः प्राप	८५	१
सचदं विसनर	७२	६
सच्छंदं जंभिज्जह	११९	५
सवह्मरि सत्तसया	२	१७
सवामपि मद्दक्षिणः	२७	१३
सतोऽप्यसतो धामि	२९	१९
सत्त य सागर परि०	२९	१५
सत्तु सीरायतु	२०	२३
सत्तयं यद्विषयविद्व	६८	२२
सत्तक्षा क्रजवः शुद्धाः	२७	१९
सत्तानां मद्दवी श्रद्धा	८९	१३

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
सत्तपुत्रं चदेद्वाक्यं	१०६	१०
सत्तौक्यभूषणा वाणी	८४	६
सत्तयं चेत्यसा च किं	१२७	७५
सत्तयं मनोरमाः कामाः	१४	१७
सत्तयं यूपं तपो ह्यग्निः	५४	६
सत्तयं चक्षिम हितं चक्षिम	१०७	१
सत्तयं वप्रेषु क्षीतं	५३	२२
सत्तयैकतानदृत्तीनां	२४	४
सत्तयैर्त्तर्पप्रकाशाय	२५	२
सदाचारस्य धीरस्य	$\frac{६३}{६३}$	$\frac{६३}{६३}$
सदा शुभभयान०	६६	१०
सदा सदाचारपरायणा०	१७	१८
सद्भावो नास्ति वेद्यानां	१२७	४०

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
सद्भिः संसेव्यमानोऽपि ३०	७	
सद्रव्याणां त्वयं-आया० ८४	१२	
सत्पुत्रालक० ९९	११	
सन्तानायसि संस्थितस्य ३७	१५	
सन्तापितोऽपि साधुः २८	२	
सन्तापं तनुते ११२	८	
सन्ति सन्तः किं न ११२	१	
सन्तो न यन्ति वैकर्प्य० २५	२१	
सन्तोऽप्यसन्तोऽपि २९	६	
सन्तोषक्षिपु कर्तव्यः ४५	७	
सन्तोषं बहुलाभाः ४९	२	
सन्त्येकसरला सूची ३५	२८	
सन्त्यापोपात्तयित्वा १	३४	

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
सन्तानो तावदास्ते ९९	२	
स पण्डितो यः १०२	८	
सपत्नीनां सते वासः १२३	२७	
समर्पिताः कस्य न ३१	११	
समविसमंभि पढंता ५८	१३	
समाश्रयन्ति सर्वेऽपि ८३	१२	
समृद्धिद्विप्रमुक्ता ४१	७	
समृद्धेरपि नो नीचैः ८५	१५	
सम्पत्तौ, नियमः शक्नो ८६	१	
सम्पदां विपदां पात्रं २५	१०	
सम्पदि परोऽपि निजतां २५	१७	
सम्पदि यस्त न हर्षो २६	६	
सम्पदो जलतरङ्ग० १६	३	

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
सम्पूर्णोऽपि सुवृत्तोऽपि ८५	९	
सम्मोहयन्ति मदयन्ति ९९	१०	
सम्पक्त्वरत्नात्र परं ५५	८	
सम्पक्त्वभावसन्तुष्टा० ८८	५	
सम्पददर्शनवन्तस्तु ८८	४	
सर्पाणां च खलानां च ३०	१६	
सर्पाः पिबन्ति पवनं ७७	१	
सर्वत्र शुचयो धीराः ११	४	
सर्वत्र सुलभा राजन् ! ११९	२५	
सर्वत्रोद्भूतकन्दला १२	५	
सर्वथा नष्टनैकद्वयं ३८	५	
सर्वथा सर्वकार्येषु २२	७	
सर्वथा स्वहितं १२५	५	

श्लोकाद्यं	अधिकाष्टाङ्कः	श्लोकाङ्कः
सर्वस्य गात्रस्य शिरः	१२७	६२
सर्वस्य आत्मा शुण्वान्	२९	८
सर्वस्यावा नास्ति	४४	८
सर्वस्याऽर्थाऽनुरक्तिः	१	४३
सर्वशोषोपदेशेन	६८	३
सर्वशो ष्टदि पाचि	१	३१
सर्वाणि भूतानि सुरे	७१	१५
सर्वांसामपि नारीणां	८३	१७
सर्वाः संपत्तयस्तस्य	१०६	७
सलिलमपि सदाऽसौ	५७	३
सद्यनर्हेण जा दुज्ज	४२	५
सद्यं च लम्पणोवेय	४२	४
सद्यपि	४१	११

श्लोकाद्यं	अधिकाष्टाङ्कः	श्लोकाङ्कः
सद्यं विलविधं गीर्धं	१०४	१
सस्यद्विषाणामयं धर्मो	६८	१२
सहजगत्पण सहसु	३४	२
सहते कटुं न जल्पति	२८	१३
सहदेसे विज्ञाणं	४९	१३
सहसा विदधीत	२२	३
सहोदयवयवाः पृथ्व	९२	७
साधुरेवार्थिभिर्याज्यः	९०	४
सामाह्वं कुण्ठो	२	१५
सामाधिकवयवक	२	५
सायत ! दुज्ज न दोसो	२०	५
साययपपु मुयारि	९९	४४
सारं तदेव सारं	८६	३

श्लोकाद्यं	अधिकाष्टाङ्कः	श्लोकाङ्कः
सा लक्ष्मीर्या धर्म	८४	७
सावद्यं दल्यलालं	२	१२
सा विद्या या मरुं हन्ति	४४	६
सा साई तंषि जलं	८९	११
सा सा संपद्यते बुद्धिः	२१	२
सिद्धयूतकला	७	१३
सिद्धिर्भागारो सिंगारओ	९७	१७
सीतया दुरपवाद्	९५	१६
सीदन्ति सन्तो	१२	८
सीसं धुणिधं चित्तं	२९	१३
सुअसायरो अपारो	४१	१०
सुकरं मलधारित्वं	१०७	५
सुकं कटं कडुआ य	८९	१८

श्लोकाद्यं

अधिकाराङ्कः श्लोकाङ्कः

सुसस दुःसस न	१९	१२
सुसार्था लज्जते विद्यां	४५	१८
सुसार्थेभ्यं वधो भीम०	८८	११
सुसो न जानाति	१२७	७१
सुसिरमसि वधित्वा	५	२
सुसा जामद दृष्टाणं	४१	८
सुसिष्य निचो कीदृ	३४	३२
सुसन्नो न पाति विद्विर्ध	२८	३
सुसौम्यममं	१२७	७२
सुमाधितेन गीतेन	७५	४
सुसर्गाः पृथ योद्धारः	९९	४७
सुसुपं पुरुषं दृष्ट्वा	९९	४८
सुसमानि हि दाक्षानि	४६	१५

श्लोकाद्यं

अधिकाराङ्कः श्लोकाङ्कः

सुसहो विभाषासो	६	२
सुसिसुद्धसीलजुसो	९५	३
सुसुत्तसैकरूपस्य	२५	१४
सुसुत्तोऽप्येक एवाचर्यो	४	१४
सुसंराजोऽप्यकृत्यानि	९९	२३
सुसादन्यभयानानि	१५	३
सुसद्वि निरन्तरचित्ते	३४	१९
सुसर्द्धि अमिगवण्णाहिं	१४	५
सुस्राणि सन्तः	११०	४
सुसजति तावदशेष०	१७	२३
सेवया पनमिच्छन्दिः	१२१	४
सेवा सुसौ वदादिष्ट०	११९	९
सेवा श्वशुरितराख्यावा	१२१	२

श्लोकाद्यं

अधिकाराङ्कः श्लोकाङ्कः

सेवितोऽपि चिरं स्वामी	२०	१९
सैव भूमिस्सदेवान्मः	८९	१०
सो अ तवो कयवो	१०८	४
सौभाग्यं विरलस्य	४	१३
संवगुणकिचरणेणवि	२६	२६
संवोहि असंवोहि अ	२९	५
संयोगाः स्युर्वियोगान्ताः	१७	३
संसारकटुदृक्षस्य	३७	१३
संसार ! तव पर्यन्तपदवी	९९	८
संसारवासरिद्वानां	३७	२१
संसारि कीरवद	१२६	४७
संसारोऽभिपत्ता (कर्मन्ता) ३७		

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
संसारं संवसतां	१४	२०
संसारं ह्ययवेहिणा	९९	४
सहतिः भ्रेयसी पुंसां	२३	४
स्नानानां हि सहस्रं	११	११
स्तोकाऽपि वन्यते लोकेः ४९	३	३
स्योणामपि वचः काले १२६	१५	१५
सीसद्गः काममाचष्टे	५३	७
सैनभूषणमणैः	८३	१८
स्नानभ्रंशेन भ्रंशेव	३५	११
स्याते तिवासाः सकलं	५७	१०
स्यात्तं सीर्यपिदेवानां	५३	१८
स्यात्तं धिदूटः	१८	१८
स्यात्त सर्वस्य दातव्यं १२६	७	७

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
स्थाप्यते महतां पङ्क्तौ	३०	१
स्थिरा कीर्तिरकीर्तिश्च	१२७	४३
सौम्यं सर्वेषु कार्येषु	६	३२
क्वेहेन भूतिदानेन	३०	११
स्पृशन्ति भर्तुः प्रायेण	३८	१
स्पर्शोऽमेध्यमुजां	५३	१९
स्पृष्ट्वा शत्रुभयं सीर्यं	६६	६
स्पृहणीयाः कस्य न ते	२६	८
स्फुरत्कोटिशुणं	६	२८
स्फुरत्युपायाः	१८	१७
स्फूर्जन्नागोन्द्रमाले	७०	४
स्थितेन भावेन	९९	९
स्तुता भवति चापाय	९९	२८

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
स्वच्छंदं छंदवृत्त्या	११९	२४
स्वगुणं परदोषं वा	२९	२
स्वच्छसङ्गो विशेषेण	३८	९
स्वच्छाशयाः प्रकृत्वा	२६	४
स्वजिह्वा नो वशे यस्य	७४	५
स्वतो न कश्चन	३६	४
स्वप्ने कार्पटिकेन	७	१५
स्वप्ने यथाऽयं पुरुषः	१६	४
स्वबुद्ध्या धर्मवन्तोऽपि	८८	९
स्वभावो नोपदेशेन	३९	१
स्वयं स्वगुणविस्तारा	३६	२
स्वर्गच्युतानामिह	९	१०
स्वर्गस्तस्य गृहान्नपुं	६२	९

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
स्योसाते क्षिपति	८	४
स्याररररररिगववि	१७	१२
स्यस्याया परनिन्या ष	२९	३
स्यस्तस्य सञ्जनेभ्यो	२८	१
स्यार्थेतेऽपि कृत्वे	९६	१
स्यापि वया महान्तो	२५	२२
स्यापचमेकान्तद्विवं	७४	७
स्येच्छाविरचितश्रावैः	६८	१६
हं		
हवं शुष्टिमिराकासं	७	३
हत्वा नृपं पविमपेत्य	९९	१४
हरति कुलमलद्वं	९५	१५
हरिकला य परदन्वं	७६	५

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
हर्षुर्थांति न गोचरं	४६	१३
हसन्तो हेतुया कर्म	९९	१
हस्तो दानविधौ	१	३६
हायो मुखविकारः स्यात् १२६		३
हा हा दुष्टकदर्शितं ०	१०५	५
हिभय ससिणेहोऽवि	५७	१४
हिमहा चोलमजीठ	९७	१२
हिवाय नाहिताय	२८	९
हितं भितं प्रियं क्षिग्यं	७४	६
हित्वा श्रीः पुण्डरीकखं	९९	४६
हिंसावान्तुवप्रियः	६५	२
हीनमत्ति पुरो याति	१२१	५
हं हं परि भरा	६८	१५

श्लोकायं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
हे दाक्षिण ! नमस्तुभ्यं	९२	२
हे वाक्कोकिक	१२६	२०
हे हेलाजित वोधि ०	३३	५
हंतूण परापणे	७१	१४
हं हो शकसुराक्षय ०	१७	३४
क्षत्.		
क्षणादसारं सारं वा	३७	३
क्षणेन छम्पते यामो	२१	८
क्षताक्षतारममानस्य	११४	८
क्षतेः प्रहाराः प्रपव ०	१२७	६९
क्षमा लक्ष्मं करे यस्य	११३	३
क्षमावन्तमयं लोकः	११३	१
क्षमी दावा गुणमाही	११९	८

श्लोकायं	अधिकांशः	श्लोकाङ्कः
क्षमो यद्वयवे कार्ये	११२	१३
क्षयो वारिनिधिः	२६	२५
क्षितिवलदायनं	५९	१०
क्षिप्त्वा तोयनिधेरवले	८६	१२
क्षीरेणात्मगतोदकाय	३४	११

श्लोकायं	अधिकांशः	श्लोकाङ्कः
क्षुक्षामः पथिको	८६	९
क्षेत्रं रक्षन्ति बन्धा	३३	३
क्षेत्रं वास्तु धनं धान्यं	७८	१
क्षन्तव्यमेतद्गृहं	४१	५
क्षान्ताद्विदन्ति खलु	४३	६

श्लोकायं	अधिकांशः	श्लोकाङ्कः
क्षान्ताधिकैरहस्यः	४५	१७
क्षान्तं कर्म महीभिः	४३	८
क्षान्तं मददर्पहरं	४४	१
क्षान्तं स्वास्तुमत्तानघं	४३	७
क्षेयान्यङ्गानि	१११	६

॥ इति श्रीसूक्तकावल्पा अकाराद्यनुक्रमः ॥

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
अत्रायं वप्ये ॥	१२६	२२
अत्रासये निम्नं	६	११
अन्ते वमसि मज्जामः	५४	३
अपि यच्छान्तिदोक्तयः	९१	११
अप्रच्छायां शुणारमिः	१२७	३०
अपुवं तित्तिरे दक्षिः	३४	२१
अप्यं तत्तापां पति०	१२७	७८
अप्योद् दौसल्लम्नं	३१	११
अस्ति जलं जलरासी	३१	३१
आयादपं नियुज्यीव	८४	१२
आयप्यदमं०	१२७	७७
आर्त्तिरोगभयव्रणां	३४	३५
आशावर्षिषु मण्डलेषु	६८	२८

पदेनांकेन च शुद्धं वृत्तितं च.

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
इन्द्रियाणि पश्यन् कृत्वा	५४	२
इंधरेण समं प्रीतिः	३४	१
उत्थायोत्थाय बोद्धव्यं	६	१३
उपकर्त्ता कलाचार्यः	१२२	२४
उपदेशो हि मूर्खार्णां	३९	९
उपर्युपरि पश्यन्तः	७७	८
एकाकी निःस्पृहः	५९	१४
एकेन वनस्पक्षेण	१२२	३
कर्मव्या देवपूजा	१	४२
कलियुगमभ्युत्पन्नाः	१२	९
कथाया यस्य नोच्छिन्नाः	५८	२०
कचा चिणा न	१२६	५८
किमु शुक्लपुनः	९८	६

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
किं तथा कियते	८४	३
किं किं न कथं	९३	४
कुत्रिमैडम्परैश्चिन्त्रैः	६८	११
कृपानदीमहावीरे	७७	५
कोकिलानां स्वरो रूपं	११२	१४
केज्याममपि पुण्येन	११७	५
गर्वं नोद्वहेन	२६	१७
गायपांसि गहा	१९	२२
गाडुं गामि न खेडिडं रे	१२६	६७
गुणैरुत्तंगतां याति	३५	१७
गेहं जर्जरमावृत्तिभिः	१३	१३
गौरवं प्राप्यते दातात्	८५	२
गौरवं लभते लोके	३५	२१

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
चोर च्यारि मह	१२६	६४
जन्मकोटीकृतं	१०९	५
जाताः कति नहि	१०५	७
जातेति पूर्वं महती	१२३	१
जानामि क्षणभंगुरं	१०५	१७
जानीयात् प्रेपणे	१२७	५९
जिणवर जाग न	१२६	६९
जिणहरि जूथ न	१२६	५९
जितं द्दक्षार्णभद्रेण	१०२	४
जं सकाद तं कीरइ	५५	१७

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
तत्र न्यायार्जितं	८८	१३
तपः सकललक्ष्मीणां	१०९	२
सावत्तेजरिचनां तेजो	२०	२
सावत्सर्वगुणालयः	९१	२
तुष्टं संधिज्जितं	३४	३१
ते कह न वंदणिज्जा	९५	१
दातव्यं भोक्कव्यं	८६	२९
दानानि शीलानि	५५	७
दैवेन प्रशुणा स्वयं	२०	७

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
दैवस्यातं च वदनं	४७	७
दानं सुपात्रं विशदं	१	७
धनधान्यप्रयोगेषु	१२७	५३
धर्मो जगतः सारः	६	२७
धर्मं ध्वस्तदयो	३७	२०
न च राजयभयं	५९	६
निरीदस्य निधानानि	७७	७
मत्तदुर्गतयोर्मध्ये	९२	४
संपूर्णोऽपि सुवृत्तो	८५	१९

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
अक्रायै वष्ये वा	१२६	२२
अमासघे विम्भ	६	११
अन्ये समसि मज्जामः	५४	३
अपि चष्टानिबोद्धवः	९९	११
अभ्रच्छाया दृणादग्निः	१२७	३०
अमृतं दिग्दिरे पक्षिः	३४	२१
अथां नराणां पति०	१२७	७८
अवाणेर दोसलक्सं	३१	३५
भस्ति जल जलरादौ	२१	३५
भावाद्यर्थं नितुञ्जीव	८४	१२
भावापयेद्धमं०	१२७	७७
भार्तिदो कभयद्राणं	३४	३५
आरावर्षिषु मण्डलेषु	६८	२८

पदेनांकेन च शुद्धं वृत्तितं च.

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
इन्द्रियाणि पश्यन् कृत्वा	५४	२
ईश्वरेण समं प्रीतिः	३४	१
उत्थायोऽयाय वोक्त्वयं	६	१३
उपकर्त्ता कलाचार्यः	१२२	२४
उपदेशो हि मूर्खाणां	३९	९
उपर्युपरि पश्यन्तः	७७	८
एकाकी निःस्पृहः	५९	१४
एकेन वनवृक्षेण	१२२	३
कर्त्तव्या देवपूजा	१	४२
कलियुगमभ्योत्पन्नाः	१२	९
कपाया यस्य नोच्छिन्नाः	५८	२०
काचा चिणा न	१२६	५८
किमु कुबलयनेनाः	९८	६

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
किं तथा क्रियते	८४	४
किं किं न कथं	९३	४
कृत्रिभैर्दम्भ्यरैश्चिन्नैः	६८	११
कृपानदीमहातीरे	७७	५
कोकिलानां स्वरो रूपं	११२	१४
केड्यास्रमपि पुण्येन	१२७	५
गर्वं नोद्वहतेन	२६	१७
गयणमि गहा	१९	२२
गाडं गामि न खेडिडं रे	१२६	५७
गुणैरुत्तुंगतां याति	३५	१७
गेहं वर्ज्यमाबुभिः	१३	१३
गौरवं प्राप्यते दानात्	८५	२
गौरवं लभते लोके	३५	२१

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
योर व्याप्ति मह	१२६	६४
जन्मकोटीकृतं	१०९	५
जाताः कति नहि	१०५	७
जायेति पूयं महती	१२३	१
जानामि क्षणभंगुरं	१०५	१७
जानीयात् प्रेयणे	१२७	५९
जिण्णवर जात न	१२६	६९
जितं दयाणीभद्रेण	१०२	४
जं सकारं सं कीरन	५५	१७

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
तद न्यायार्जितं	८८	१३
वपः सकललक्ष्मीणां	१०९	२
वाक्चोञ्जस्त्रिजं तेजो	२०	२
वाक्चत्सर्वशुणालयः	९१	२
शुद्धं संधिज्जितं	३४	३९
से कह न वंदणिज्जा	९५	१
दातव्यं भोक्कव्यं	८६	२९
दत्तानि शीलानि	५५	७
दैवेन प्रमुणा स्वयं	२०	७

श्लोकाद्यं	अधिकाराङ्कः	श्लोकाङ्कः
दैवत्वात् न वदन्तं	४७	७
दानं सुपात्रं विशदं	१	७
धनधान्यप्रयोगेषु	१२७	५३
धर्मो जगत्तः सारः	६	२७
यसं ध्वस्तदयो	३७	२०
न च दातव्यमयं	५९	६
निरीदस्य निधानानि	७७	७
सुवहुर्यातयोर्मध्ये	९२	४
संपूर्णोऽपि सुवृत्तो	८५	९९

सूक्तमुक्तावल्या अधिकाराणामनुक्रमः

अधिकार- सूक्तः	विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः	अधि. विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः	अधि. विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः
१ धर्मोपदेशः	५०	१	११ पापफलं	११	८	११	२१ भवितव्यता	१०	२१
२ पर्व	१७	४	१२ कलिसंघन्धी	१२	११	१२	२२ विमर्शः	१०	२१
३ धन्यः	६	५	१३ दुःखसंघंधी	१४	१४	१२	२३ संहतिः	१२	२२
४ धर्मफलं	१४	५	१४ अनुशाखिः	२३	१३	१३	२४ सत्त्वं	१४	२२
५ धर्मप्रपादः	१५	६	१५ शरीरासारत्वं	९	१४	१४	२५ संपद्विषदौ	२५	२४
६ धर्मोन्नतिः	५३	६	१६ अनित्यत्वं	१८	१५	१५	२६ सत्पुरुषः	२५	२४
७ भानुप्यभवः	१९	८	१७ शोकापनयनं	३८	१५	१५	२७ सत्त्वः	२९	२५
८ प्रभादत्यागः	१४	१०	१८ विधिः	३०	१७	१७	२८ सत्प्रकृतिः	१७	२६
९ पापत्यागः	१०	११	१९ कर्म	२३	१९	१९	२९ गुणदोषौ	२१	२७
१० न्यायः	३	११	२० भाग्यं	२५	२०	२०			

अधि. विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः
अधि. विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः
३१ राटप्रहसिः	३१	२८
३२ भीषः	१०	२९
३३ वषकारः	३७	३०
३४ भेद्यो	३७	३१
३५ गुणः	२९	३३
३६ विवेकः	१०	३४
३७ सत्संगाः	२३	३५
३८ कुसुमाः	१३	३५
३९ योनयः	१०	३५
४० कला	५	३६
४१ पुस्तकारम्भारिः	११	३७
४२ आगाविः	१२	३७
४३ शानं	१०	३८

अधि. विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः
अधि. विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः
४४ अट्टहारः	१२	३८
४५ विद्या	२०	३९
४६ विद्याप्रभावः	२१	३९
४७ मूर्तः	१०	४०
४८ भारती	७	४१
४९ कविः	१५	४१
५० मित्रा	५	४२
५१ विनयः	४	४२
५२ बुद्धिः	६	४२
५३ सिध्यात्वं	२२	४२
५४ यथाः	७	४३
५५ सन्धकत्वं	१७	४४
५६ वणिक्	५	४५

अधि. विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः
अधि. विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः
५७ श्राद्धः	२०	४५
५८ चारित्रं	२१	४६
५९ साधुः	१९	४७
६० वास्तुविद्या	१०	४८
६१ देवस्वरूपं	८	४९
६२ पूजा	२१	४९
६३ जिनविभवं	४	५०
६४ जिनप्रणामः	६	५०
६५ नमस्कारः	८	५१
६६ यात्रा	१६	५१
६७ संघेयः	५	५२
६८ गुरुः	३६	५२
६९ श्रीसंघः	७	५४

अधि. विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः
७० भीसपासीर्वाहः	४	५४
७१ दया	२५	५५
७२ सल	१०	५६
७३ मिथ्यापाहः	४	५६
७४ पाह	२३	५७
७५ सुभाषितं	९	५७
७६ अदत्तं	५	५८
७७ संतोषः	९	५८
७८ परिमहः	११	५९
७९ लोभः	८	५९
८० शृङ्गा	२०	५९
८१ जरा	१७	६०
८२ एदनीपात्र	१२	६१

अधि. विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः
८३ उहसी	२३	६१
८४ श्रीदारिद्र्ययोर्वि०	१४	१०५
८५ ऊषणः	३७	६२
८६ दानं	३१	६४
८७ दानफलं	७	६५
८८ पानं	१७	६५
८९ पानदानं	२४	६६
९० दाना	८	६८
९१ याचकसंबन्धी	१४	६८
९२ दारिद्र्यसंबन्धी	२२	६९
९३ ह्युत्सन्धयी	१०	६९
९४ मैथुनं	८	७०
९५ शीलसन्धयी	१९	७१

अधि. विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः
९६ अशीलं	७	७१
९७ रागः	१७	१२
९८ कामः	१०	७३
९९ स्त्री	५०	७३
१०० वैश्या	८	७५
१०१ विषयसुखं	११	७५
१०२ इन्द्रियाणि	९	७५
१०१ यौवतं	६	७७
१०४ वैराग्यं	१३	७७
१०५ मोहत्यागः	१७	७८
१०६ अन्तःकरणं	१०	७९
१०७ ध्यानम्	९	७९
१०८ तपः	१७	८०

अधि. विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः	अधि. विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः
अधि. पुराणः			अधि. विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः
११९ वयःप्रभाषः	५	८१	११६ वयत्वं	५	८४
११० अयाचनं	४	८१	११७ व्यसनं	७	८४
१११ मायः	१५	८२	११८ वैद्यः	१७	८५
११२ व्यासः	१७	८२	११९ नृपः	३२	८५
११३ क्षान्तिः	९	८३	१२० मन्त्रिसम्बन्धी	२४	८६
११४ मानः	११	८३	१२१ सेवकः	७	८७
११५ नायः	९	८३			
			अधि. विषयः	श्लोकाः	पत्राङ्कः
			१२२ पुत्रः	२४	८७
			१२३ पुत्रीसम्बन्धी	३०	८८
			१२४ शौचसम्बन्धी	५	८९
			१२५ स्वरुचिसम्बन्धी	५	८९
			१२६ प्रकीर्णं वया	६९	८९
			१२७ विविधाधिकाराः	८१	९५

श्रीमत्पूर्वाचार्यकृता सूक्तमुक्तावली समाप्ता ॥

इति श्रेष्ठि-श्रेयचन्द्रालम्बार्ज-जैनपुस्तकोद्धारे ग्रन्थाङ्कः ५७.